

REVERENDO

ET AMPLISSIMO

IN CHRISTO PATRI

Ac Domino,

D. IOANNI PICO

A
5746

LIBRARIUS
DEL DR.
L. MARCO

Regij Monasterij Montis Sancti Petri a-
pud clarissimam Erphordiam, Abba-
ti dignissimo, Domino ac Mæcenati
suo plurimum observando, Io. Curio
Bercken. Ὡγιατεύω.

IN ITERVM sub Gra-
tiosi nominis tui patrocinio's
Amplissime Pater, Salerni-
tanae Scholæ, Ἐπι Ὡγιατεύω
sine de tuenda Sanitate præ-
cepta, cum luculenta &

succincta Arnoldi Villanouani in singula capi-
ta exegeſi in lucem exeunt; sed solito (v: equi-
dem arbitror) haud paulò emendatiora niti-
dioraque: vt que ab innumeris fere antea pa-
rum animaduersis atq; notatis errorum men-
darumq; portentis exemerim, adeoq; ab incul-
ta, squalida, ac impura barbarie, maxima iã
cura & diligentia repurgauerim; adnixus ni-
mirum, vt hoc quicquid est operis, eo, quod
prius edideram, cum elegantius, tum me-
lius, ac ob id longè gratius etiam atque opta-

A 2 .suis

nīs in clarissimo hoc oppido Cānonicus &
Præpositus longè dignosimus, nostraq; Scho-
la Rector magnificus, compater ac fautor
meus verè candidus, & ob id vnicè mihi
semper colendus, qui nonnunquam, Aristar-
chi quoque vices subire in hoc opere graua-
tus non est. De te verò quid dicam, eximie
ac clarissime. I. V. Doctōr Georgi Iudas fra-
terna mihi necessitudine tantum non con-
iunctior? qui doctissimus certe ac cādidissi-
mus optimo quidem iure nunc apud doctissi-
mum, maximeq; pium, ac Reuerēdissimum
D. Iulium dignissimum Ecclesiæ Numbur-
gensis Episcopum, doctōrumq; omnium in-
comparabilem fautorem ac patronum Can-
cellariatu sūgeris? Te profecto autōre atq;
impulsore, vt verè & ingennè fateor, hoc
quicquid fuit molestiæ audacter aggres-
sus ac finem perduxit, vtinam æque feliciter.
Strenuè quoq; incitauit I. V. designatus Do-
ctōr Valentinus Seydelius, vir humanita-
re ac morum integritate nemini secundus
qui Iudicem hic agit, & in profanis ac seculis
laribus negotijs vices implet Reuerēdissi-
mi in Christo Patris, ac principis illustrissi-
mi D. Danielis Sanctæ Moguntinensis Ec-
clesiæ Archiepiscopi, Sacri Romani imperij
principis Electoris &cæ. summi & singula-
ris studiosorum literarumq; omnium Mæce-
natis. Nihil etiam intentatum reliquit, nul-
lum non mouit lapidem, felicitis memoriæ
vir Christianus Engenolpus typographus
Franco-

Francfordiensis, propter distracta iam omnia proxima editionis exemplaria. Ad hos stimulatoris haud quaquam segnes accessit tandem & doctissimus excellentissimisque medicinae Doctor Dom. Adamus Lonicerus, Physicus Francfordiensis: sedulus studiorum meorum adiutor ac fautor. Idem & alij ex amicis non pauci instanter à me pugna citerque contenderunt. Quum itaque nulum undiquaque urgentium cernerem modum, itaque potissimum incitarent, quibus de negare quicquam turpe uideretur, passus sum equidem imponi mihi clitellas, & hoc quicquid est opusculi, pro uirili mea portione reformare, ac ueluti recoquere cepi, id solum circa arrogantiam quaerens, ut optima haec medicinae praecipua, quoad possem dilucidiora auctioraque efficerem. In quo quidem, dum plusculum tribuentibus mihi amicis operam dedi si affecutus sum, quod desiderarunt, gaudeo: sin cuiusdam pulcherrimae materiae parum decoris a me additum, & dicendi series totaque interpretatio deformior adhuc inutilisque plerisque in locis uidebitur, illud mihi confugium, patrociniumque concedae, quod non sponte, sed impetratis amicorum esflagitationibus, ac quotidianis ferè conuitijs ad hanc provinciam capessendam incitatus sim. Has autem meas qualescunque ineptias, Reuerende Pater, tui amplissimi nominis auspicijs, tuoque favore commendatas, in manus hominum redire uolui, ac princi-

pro quidem ut pro eo, quod in R. G. tua be-
nignitate habentis ac fide studia mea omnia,
velut in tutissimo sinu conquiescerint, mei ni-
cissim amoris erga R. G. tuam eximij aliquid
extaret $\mu\upsilon\mu\alpha\theta\acute{o}\sigma\upsilon\upsilon\upsilon\upsilon\upsilon$ gratique animi erga
promptissimum. R. G. tue in me volunta-
tis darem aliquam significationem. Dein-
de vero ut hac etiam qualicumque mea mun-
datione posteritati testatum foret, quan-
to in hunc usque diem amore R. G. tua Aca-
demia hanc nostram profecuta sit, ut in-
quam, haud secus atque Louanij quondam
Hieronymus ille Bustridius, non edificijs so-
lum reparandis instaurandisque, verum mul-
to magis etiam augendis professorum sala-
rijs, ingentem pecuniarum summam transfu-
deris, sed hoc quoque laudabilior, quod in ma-
riens, cum uti amplius non concederetur, in
publicam studiorum utilitatem sua transfu-
lerit, tu uero firmo adhuc & uegeto corpo-
ris robore idem quodidie praestes. Quod ad me-
quidem attinet, quamdiu quicquam spiritus
in hoc corpusculo calebit, non desinam pro ui-
ribus seruire R. G. tuae, & sancto fratrum
tuorum collegio, idque certe magna cum ani-
mi sinceritate. Ne ingratos R. G. tua expe-
rietur doctissimos simul & humanissimos
Academiae nostrae proceres quot sunt, quorum
post abijs erunt in annis, imò uero non albis
solum, sive matriculis, ut uocant, sed parieti-
bus etiam atque publicis Academiae monu-
mentis inscribent, quo uel omnium seculo-
rum

vram posteritas intelligat, se R. G. tuae quæd
plurimum debere. Deinde precibus quoque
suis Deum optimum maximum suppliciter
pro tua, tuorumque omnium incolumitate,
& salute nunquam desinent interpellare.
Optimè in Domino ualeat R. G. tua, & nõ mi
nusculum hoc, quod uile admodum, minimiq;
præcij offero, sed animum offerentis expen
dat, ac me, mea que studia in clientela sua con
seruare dignetur. Erphordie IIII.
Calend. Octob. Anno 1556.

A 5 M. Nar.

M. M A R C V S
F R Y T S C H I V S
Laubanus,

Candido Lectori. S.

Quisquis es, medicam nõ planè respuis
artem.

Hunc studiosè librũ (sic quia dignus)
ama;

Qui novus egrediens, nitio purgatus ab omni,
Libellus Claras gestit adire domos,

Curio fatidici decus insuperabile Phœbi

Edidit hoc plenum frugis & artis opus.

Vlnis ipsum igitur complectere vtrisque In-
uentus,

Ac bene de merito dic bona nota viro.

Nam quibus instructus, sine morbis membræ
tueri

Possit homo, liber hic dõgmata certa te-
net,

Magnanima Anglorum regi quæ dedita quæ
dam,

Iam renouata tibi Teutonũ ora vides.

Tuque cohors inuenum, teneris quæ proinus
annis

Sedula das operam verba Latina loqui:

Incolumen moneo si gestis ducere vitam,

Membrorumque cupis prosperitate frui:

Curio mane tibi Curio de nocte legatur,

Non immitabilis est absque labore labor.

Exiguam certè, quo pagina uenditur, es est,
Que

Quæ disces, magnæ commoditatis erunt.
Nam do cer, affectus qua sint ratione regendi,
Omnis ab excessu semina morbus habet.
Vini epulique modum præscribit, Cypridis
vsum
Temperat, & quæ sint sana lauacra mo-
net.
Cum corpus nimio repletum sanguine turget,
Incisis venis euacuare iubet.
Vesperæ ait somnum capiendum, nanque diur-
no
Tempore qui dormit, multa perila ciet.
Inscius in febrim dilabitur, atque catarrhum
Colligit, & toto corpore languet iners
Hic quoq; certa leges anni discrimina, nanq;
Diuersos radios ardor, & algor habent.
Non eadẽ veris, M. ssi, Autumniq; Hyemique
Conueniunt, tribui vult sibi quodque suũ.
Quod sibi quodque velit, quid quelibet exigat
ætas,
Curio non strabit, si tibi lectus erit.
Si sapis ergo, moras tollens studiosa Inuentus
Hunc tibi emes (paruo venditur ære)
Librum.
Insuper Autori, grato pro pignore fata
Optabis Pyllo non citiora sene.
Sic tibi non deerunt, qui scripta salubria con-
dant.
Materia ingeniis conueniente suis,
Hisce vale, atque bono feliciter vttere seculo,
Castalium ad fontem iam uia trita patet.
Tempora quæ forsã subito ventura sequentur

Non ita sæcundæ conditionis erunt.

*Sisapis ergo tibi hæc quos porrigit arripe
crines.*

An bona uel mala sint, secla futura latet.

E I D E M M. H E N R I C V S
Spinæus Berckenfis.

Q*uod malè curarent homines languen-
tia, membra,*

Viderat ex alto pulcher Apollo loco.

Tertius exclamat, quæ morbis queritis acri

Pharmaca mortales? quæ medicina datur?

Tendunt in mortem tali ratione medendi.

Corruit & labens non reparatur opus.

Restitui in melius se uultis corpora lesa.

Viuentique frui commodiore uia:

Huic operi vigilas oculos imponite claro,

Voluite tam doctum tempus in omne libris.

Discitis hinc certas medicandi saucia leges:

*Integra quoque modo sit retinenda sa-
lus.*

*Præstitit hos artis medicæ tibi Curio Do-
cto.*

Curio Apollinei gloria magna chori.

Extendi vitam qui longum uultis in æuua

Curio Tishoni, dicite, uiuere dies.

O D E M. L V D O V I C I
Helmboldi Mulchusini.

N*ulla vis uirtusque manet perennis,*

Rebus his, quæ uiribus extrahuntur.

Corporis, quæ mens operatur, omni.

Tem-

Tempore durant.

Nunc ager, vel sylua, uel est rubetum,
Quod fuit quondam Phrygii alua Regis.
Arx sit e contra modo Corolea,

Quod seges olim.

Firma sunt, fidumque sibi tuentur.
Nomen, & famam, documenta, quorum
Autor est Phæbus, sine honore nunquam
Commemorandus.

Vtilis res est medicina totum
Sustinet mundum, nisi salua nan que
Membra sint, præceps domui uniuersæ
Turbo minatur.

Claret idcirco podalyriana,
Fama, nec laus Hippocratis remittit,
Aeneas fertur uolucrum per alta
Astra Galenus.

Hos, duces hos signiferos secutus
Curio, excellit simul, & refer rō
Inter heroes medicos profunda
Mente meretur.

Mentis hic index liber est, amomum
Plantat, extirpat tribulos, menena
Eueclat, morbos fugat, atque sanos
Protegit artus.

Sanitas curæ suæ set cui uis
Huic uiam monstrans igitur tuende
Gratiis omnem comitatus ibit
Curio in orbem.

I N D E X.
S V M M A R I V S
E O R V M Q V A E.
in hoc libello tractantur.

A

A Ceti proprietates	141
Aeris electio	77
Aestatis cibus	87
Albica piscis marinus	113
Allium contra venena	75
Amarellus avis aquatica	110
Anguillæ esus calculosis noxius	119
Anguillarum, lampretarum coctio	118
Animalium viscera	144
Anisi utilitates	146
Animus hilaris	5
Anni tempora quatuor	195
Aqua crapulæ confert	102
Aqua intercus	22
Aquæ potus noxius	100
Athanasia	157
Auditus grauitas	184
Aues esui aptæ	104
Aurium tinnitus causæ	185

B

Brassica temulentiam curat	161
Bro dium pisorum	122
Butyri proprietas	125
Butyrum ad quid conducatur	125

C

Ceparum affectus	170
Cepæ contra venena	71

Cal-

I N D E X

Caluitiem emendare .	171
Calx	194
Cancrum <i>Curat cherefolium</i> .	175
Capitis dolor	195
Capo, siue gallus castratus	104
Caput purgare	171
Capitis dolorem uiola pellic.	172
Aretina	43
bouina	42
caprina	43
Caro ceruina	41
leporina	41
porcina	59. 106
vitulina	105
falsa	41
Carpio piscis squamosus	114
Casei esus	40
Casei facultates	127
Caseus recens	58
Catarrhus	16
Castorium	166
Caulium effectus	160
Cerebra stomacho inimica	59
Cerebri confortatio	7
Cerasorum esus commoda.	132. 145
Ceruissę confectio	141
Ceruissę potus	85. 86. 139
Cherefolii herbe effectus	176
Chelidonia	172
Cholerica complexio	113. 221
Cibi bene nutrientes	49. 56
Cibi & potus alternatio	119
<u>Cibi</u>	

I N D E X.

Cibi uarij temperaturæ officium	34
Ciborum ratio	33
Cibi melancholici vitandi.	16
Cibus iucundus	59
Cœna parca	23
Colorum hominis indicia	219
Columba cibus, cholericus	106
Colica passio	2.133
Conchulæ marinæ	161
Condimenta generalia	92
Conspicilia vitrea	82
Consuetudo altera natura	155
Consuetudo varianda	157
Coturnix siue Quiuscula	107
Croci proprietates	179
Crusta panis	97

D

D ENTES à putredine, &c. conferuandi modus	9
Dentes molares.	210
Dentes quot	200
Dentium dolori conducentia	180
Dentium immuuities	8
Diætæ administratio	150
Diætæ habenda ratio	155
Diætæ moderata	7
Dispositio cibi, edendi item ac ciborum ratio	29
Dolor capitis.	16
Dormiendi ratio.	20

E

E BRICITATIS incommoda	80
-------------------------------	----

Ebric-

I N D E X.

Ebrietatem viola pellit	172
Edendi & bibendi modus	130
Enulla campana.	176
Epilepsie mederi	17
Excrementorum retentio.	4

F

F A M E S duplex	33
Febris causa	15
Ficum proprietates	61
Facultates	137
Fistulae curatio	193.194
Flatuum in aluo retentorum nocumen ta	21
Foeniculi semen.	146
Fons oculos recreat.	12
Frigellus avis cibo accommoda	109

G

G A L B I O piscis marinus	114
galline commendatio in cibi	104
Gaudij repentini incommoda	5
Gornus piscis marinus albus	118
Gulosi valentes	34

H

H V M O R E S quatuor in homine	291
Hydrops	22
Hyemis cibi parci	89
Hyssopi virtutes	174

I

Ira	3
Iraisci vtile quibus	3
Iura e Carnibus	56

L

Lac

I N D E X.

Lac	125
Lactis electio	124
Lactis esus	37
Lac muliebre	124
Lætitia valetudini confert	5
Lampreta piscis	118
Lingua boni alimenti esus	144
Lotii retentio	4
Lucius piscium tyrannus	112

M.

Marcelus piscis	116
Maluę facultates	162
Manuum lotio	8
Manuum lotionis utilitas	94
Manuum tremor	165
Medulla ossium	60
Melancholica complexio	209. 217
Mentha	164
Mens hilaris	5
Merlengus piscis	116
Merula avis	108
Mespilorum utilitates	139
Mictio nocturna	139
Morhua piscis	116
Musti potionis nocumenta	99. 140
Mutatio subita nocua	156

N.

Nasturtium herba	167
Nauseam marinam quę prohibeat	98
Nocturna repletio noxia	4
Nuces contra venena	76
Nuces post pisces	135

Or-

I N D E X

O

Ortygometra auis optimi succi	106
Ossa, nervi & dentes homini quot	200
Ostre matinae	161
Otis, gallina syluestris	110
Oua forbilia	61
Ouorum differentie	49

P

Pandicularia membra	8
Panis calidus nociuus	95
Panis crusta	95
Panis electio & ratio	96
Pectore crines	8
Panis triticeus	56
Panis odor	96
Perca piscis squamosa	112
Perdici cibo vsar	109
Persica, passule, racemi	137
Persica prima mensa edenda	36
Petroselinum	92
Phasianus gallus syluestris	108
Phlebotomia & uene sectio	222
Phleboto. qbus mesibus conueniat	224
Phlebotomia quibus morbis & etatibus conueniat, & quantum sanguinis quoque tempore detrahendum	238
Phlebotomiae effectus	232
Phlebotomiae impedimenta	225
post Phlebotomiam consideranda quae	237
circa Phlebotomiam quae obseruanda	234
Phlegmatica complexio	202. 204. 215
Pigrities	11
Piper	92
Piper	

I N D E X

D iper nigrum	182
Pisa	121
Pisorum coctio	123
Piscer qui, & quibus condireant	112
Piscium electio	115
Piscium salsa calida	94
Plagitia piscis	114
Pomorum esus	35
Porri effectus	182
Potus mali correctio	90
Potus triplex	120
Primula veris	167
Prunorum facultates	135
Pulegij effectus	176
Pulices fugare	169
Pulmonis esus	141
Pyra sylvestria contra venena valet	73
Pyrorum nutrimentum	133
R	
R aporum comoda & incomoda	133
Raphanus sativus viperarum ictus discutit	74
Rheumatis remedia	192
Ruta contra venena valet	7.291
Ruta cruda, saleq; condita, visus aciem exacuit	72
Rutę duo genera	72
Rutę facultates	168
S	
S alis comoda	149
Sal cum vino	92
Salicis effectus	180
Sal-	

I N D E X

Salsamenta varia	92
Salis commendatio in cibis	149
Salis & salforum nocumenta	149
Saluatellæ sectionis commoda	145
Salvia potus malitiam emendat	91
Salviæ operationes & effectus	166
Sanguinea complexio	211
Sanguis	202
Sapo siue smigma	192
Sapores & eorum, qualitates	150
Saxatilis piscis	113
Serpentes fugat sinapi suffitum	171
Serum lactis	126
Sinapis effectus	171
Sitis aqua extinguenda	101
Somni tempus conuenientissimum no- cturnum	173
Somnus meridianus	15
Spasmus, siue conuulsio	21
Speculum oculorum aciem excitat	12
Spodium	147
Starna auis magnitudine anseris	106
Stomachi esus	156
Sturnus cibo commendatur.	105
Sulphur	194

T

Tenasmus	5
Tencha, vel tinca, piscis glaber	114
Testiculi gallorum	59
Theriaca contra venena auxilio est	81
Timor nocet valetudini	2
Torminum curatio	176

Tran-

I N D E X.

Tranquillitas sanitati confert.	8
Tremor manuum	165
Tremulus avis, uulgo Motacilla	110
Tristari utile quibus	2
Tristitia nocet valetudini	1
Truta piscium generosissimus	114
Turtur boni alimenti	105
Triticum.	96
Tussis remedium	173
V	
Vapores stomachi prohibentia	92
Vene scissura quanta	134
circa Vene sectionem que consideranda	231
Venenorum lethalium remedia	70
Vermes progenerantia	3
Vertigo	22
Vina theologica	55
Vini boni proprietates	82
Vini differentia	52
Vini nimia potio	79
Vini nitor	66
Vini color	66
Vini sapor	65
Vini odor	65
Vino parce utendum	32
Vinum dilutum	83
Vinum enulatum	77
Vinum forte	66
Vinum formosum	66
Vinum fragrans	66
Vinum frigidum	66

Vi;

I N D E X.

Vinum friscum	66
Vinum candidum & dulce	67
Vinum est lac fenum	85
Vinum melius	82
Vinum saluiatum	165
Vinum uetus	82
Vinum rubrum nociuum	69
Vinum Landonium	69
Violę effectus	172
Vippa panis cum vino	154
Viridia oculis dant releuamen	13
Visum conseruantia	7.180
Visus nocumenta	186
Visus recreatio	12
Vocis raucedinis causę	191
Vomitum sistentia	173. 176
Vrtice effectus	173
Vugę recentes	62

Indicis finis.

ANTONII MUSAE
BRASAVOLI
de hoc libello iu-
dicium.

Vulgatus Sælernitarum de tuē
da valetudine Libellus, his
qui legunt, non parum utilitatis
præstat: illisque multo maiorem,
qui libelli præcepta obseruant.

*Pone gula metas, ut sit tibi lon-
gior ætas.*

*Esse cupis sanus? sit tibi parca ma-
nus.*

DE CONSERVANDA
BONA VALETVDINE,
LIBER SCHOLAE
Salernitanæ.

*De animi Pathematis, & remedijs
quibusdam generalib. Cap. I.*

A Nglorum Regi scribit scho
la tota Salerni:

Si vis incolumem, si vis te redde-
re sanum.

Curas tolle graues, irasce crede pro
fanum:

Parce mero, cœnato parum, non sit
tibi vanum.

Surgere post epulas, somnum fuge
meridianum,

Ne mictum retine, nec comprime
fortiter anum.

Hæc bene si serues, tu longo tem-
pore viues.

PRAESENS hic libera Docto-
ribus Scholæ Salernitanæ in
gratiam Regis Angliæ con-
scriptus, multa & uaria con-
seruandæ bonæ ualetudinis præcepta
complectitur.

B IN

DE CONSERVANDA

IN hoc autē capite octo imprimis generatim referuntur, quæ non singulatim deinde, ac suo quodq; ordine explicabimus. [Primum] ergo est, ut tuendæ sanitatis suæ studiosus, anxiferas, graueis, & pertinaces curas relaxans ex animo penitus exterminet. [Curæ.] enim corpus uehementer extenuant, & exiccant, somnum impediunt, perpetuisque uigilijs conficiunt, uires destruunt, febres etiã accedunt, ac grauissimis uoletudinibus initia præbent: ipsæ quoque Melancholiam generant, pariterque calorem innatum resoluunt, & extinguunt, & magis si diutius durarint. Autor Galenus, cum multis alijs locis, tum præcipuè Aphor. lib. 2. cōmēn. 28. & libr. 2. cōmēn. 31. & de tuenda sanitate libr. primo. cap. 11.

Tristitia. SVB eodem præcepto comprehendenda debent & [Tristitiæ] quæ & ipsæ corporis naturã frigiditate & succitate corrumpunt, id quod Salomon quoque capit. 17. Prouerborum suorum attestatur. Spiritus tristis, inquit, exiccatur ossa. Sed cum omnis mœstitia generandæ melancholiæ uim habeat, quò tamen uehementior ac diuturnior hæc affectio fuerit, eò plus adfert periculi, Nam extra hoc, quòd corpus macie paulatim extabefacit, cor etiam ipsum immodicè constringit, spiritum obtenebrat, ingenium

hē 60.

VALETVDINE. 2

hebetat, rationē impedit, iudicium ob-
 scurat, & memoriam obtundit. In mero-
 ribus item fortibus. vti à Nemesio capi-
 te vigesimo de natura hominis, ex ter-
 tio lib. Demonstrationum Galeni refer-
 tur, biliosa quaedam superfluitas con-
 suevit in uentriculum defluere, & mul-
 tō magis quum ipse malè affectus fue-
 rit, quæ sanè molestiam exhibet, ut non
 prius à mēstitia & cruciam cesse, quam
 superfluitas illa vomitu eiecta fuerit, id
 quod Galenus etiam Aphoris. lib. 6. com-
 ment. 50. attestatur.

IDEM de timore quoque intelligen- *Timor.*
 dum: nā & ipse intro & ad principium,
 tum spiritum, tum sanguinem vnā cū
 refrigeratione corū, quæ in summo cor-
 pore tunc, abducit ac contrahit: itaque
 etiam pulsus tum arteriarum, tum cor-
 dis, ijs qui timent, minimi ac maximè
 imbecillifunt: partes in superficie positæ
 algent, corpusq; pallescit, tremor inci-
 dit, uox interrumpitur, & uires deniq;
 conuelluntur omnes. Quod autem in
 tristitia paulatim patiūtur homines, id
 in timore confertim accidit, dissidenti-
 bus scilicet inter se passionibus ijs, non
 toto genere, sed magnitudine & vehe-
 mentia. Itaque etiā ob timorem & im-
 mensum merorem nonnulli repentina
 morte interierunt, quod scilicet imbe-
 cilla suaptè natura animula eorum sub

DE CONSERVANDA

valido affectu oppressa, confertim extinta & suffocata sit, quemadmodum luculentè & perspicuè docet Galenus lib. 2. cap. 5. de causis sympr. Quippè extingui eam accidit propter affectus ipsius naturam, ut cuius generatio infrigerèdo consistat suffocari autem, eò quòd totus sanguis una commect, atque ad principium deferatur. Cuius sanè rei insignia exempla extant apud Plinium lib. 7. cap. 36. naturalis historix. Quocirca cum, qui sanitatis suæ tuendæ curâ susceperit, cane peius & angue, omnia illa : quæ non aspectu & auditu modò, uerùm & mentis agitatione tristitia existunt, fugere oportebit. Quod Aristoteles quoq; inuisè uidetur, cum problemat. 5. sect. 7. scribit lætothumian incidisse quãdoq; quibus homines suffocari laqueo uidissent solum. Lege plura apud Stephanum Atheniensem in libro. 1. ad Glauconem comment. 12.

*Tristitia
utile.*

Hoc tamen ignorandum non est, quod obesis nonnullis, quibus corpus immodicè plenum est, ac ijs etiam, qui spiritus admodum mobiles & calidos habent, interdum utile sit si curis, timores, & tristitijs conficiantur, quòd nimirum spiritus calor hebetetur, & nimia moles, quæ corpus onerat, extenuetur aliqua ex parte, atque auferatur: id quod uno ore confirmant Paulus Aegineta libro. 1. cap. 57.

cap. 57. Actius lib. 4. cap. 33. & Rhazes lib. 4. cap. 9. ad Almanforem.

SECVNDVM, ut ab ira temperet. Nā cum ira sit feruor quidam, ac uehēmēs motus caloris in ipso cordis corpore, & in extremis tandem partes cum impetu diffundatur, ut eā planè diiucideque Galenus lib. 1. c. 4. de differant. feb. & in libro de causis morborum, c. 2. definit, necessariò corpus ipsum immodicè calefacit & exiccat, quo fit, ut febrem non nunquam accēdat, in ijs præsertim corporibus, quę in se admissam caliditatē longo tēpore retinere natura apta sunt. Et si n. motus cordis sedetur, in hiscē tamen remanet calor præter naturam, atque inde hominem febricitate contingit. Quidam etiam ira commoti, quasi attoniti, ac extra se positi uidentur. Sunt præterea qui impotenti ira impetuosius cōcitatos, *αποπληξίας* incidisse multos, repenteq; animam expirasse, nonnullos verò furore, comitialis morbi accessione, *παράλυσει*, conuulsione podagra, & articulorum maximè ac totius corporis tremore cōprehensos, concidisse tradant. Obstat etiam animi iudicio, & rationis opera perturbat, & ut Cicero ait, ira præsentē nihil rectè fieri potest. Offenduntur autem ab ira potissimùm, & temperaturam corporis totius calidiorē, quàm par sit, aut morbo, aut natu-

DE CONSERVANDA

*Ira scri-
bitur.*

ra consecuti sunt, præcipuè quando cor
& caput naturali intemperie immodera-
tè feruent, aut aliquo aduentitio calido
affectu laborant. Animalibus tamen ui-
tiji, morbis frigidis, & natura frigidiori
cordis & capiti, Galeno libr. 6. Epidem.
partic. 5. comment. 9. autore, ira non le-
ue præsidium adfert. Innatum enim ca-
lorem in ipsis iam torpescètem excitat
adaugèturque. Quod Hippocrates etiam
lib. 2. epidem. partic. 4. in eum scribens
modum confirmat, Diligentia, inquit,
adhibenda est, ut excandescètia induca-
tur, & coloris reparandi, & sanguinis in
uasa subter cuticulā colligendi gratia.
Quocirca ipsa à perfrigeratis, pallido co-
lore præditis, & καχεξία laborantibus,
ex quibusdam interuallis, & temporib.
opportunitis assumenda est, non sanè ita
continenter, ut facultas offendatur, sed
perinde ut exercitationes innatum calo-
rem corroborantes, non immoderatas
facere oportet, sed tum opportunè tum
moderatè assumere; ita & excandescen-
tiam, si clarissimis Medicinæ scriptori-
bus, Galeno lib. 3. c. 10. de difficul. respi-
rat. Paulo libro. 1. c. 58. & Aetio lib. 4. c.
34. credendum est.

Quintus

VERTIVM, ut moderatè uino utatur. Vinum enim modicè haustum na-
tium calorem adauget, teste Galeno ca-
pite 4. de causis morborum. Vbi uerò
immo.

immoderatus bibitur, quam ut vinci possit, tantum abest, ut animal calfaciat, ut etiam frigidiora vitia gignat, quemadmodum copiose Galenus lib. 3. cap. 5. de temperamentis ostendit: quippe apoplexia, paraplegia, & quæ Græce caros, & cometa vocamus, neruorum resolutio, comitiales morbi, conuulsiones, tetani, & debilitas uentriculi, ac reliquorum morborum omnium, immodicum vini potum comitantur, quorum vnūquodque frigidum est vitium. Sed de his plura infra capite decimoquinto.

QUARTVM, ut in cœna modico cibo utatur, exiguus namque cibus à facultate vicini perfecte & facile potest. Qui vero nocturnum multum ingerunt, uentriculumque nimio cibo onerant, dolorem primum & angustiam perpetiuntur, deinde hoc probe dormire, nec recte concoquere possunt, quod nimia copia facultas aggrauetur, ceu nimio pondere pressa, subindeque superare ingestum cibum nequeat, id quod & infra c. 5. uerius ac fusius declarabimus.

QUINTVM, ut statim à sumpto cibo surgat: hoc enim ad concoctionem facit, quia cibus sumptus ita facilius descendit in fundum uentriculi, in quo, Galenus lib. 5. cap. 5. de locis affect. teste, coctionis opus perficiunt. Infra cap. 2. & 76.

SEXTVM, ne à prandio somno indulgeat.

DE CONSERVANDA

*Meri
dian?* dulgear. Is nanque somnus, qui cibum
statim excipit, fumosis exhalationibus
caput replet, destillatione q; parit. Sed
de hoc uberibus infra cap. 3.

*Lotij
reten
tio.* SEPTIMUM, ne lotium diutius, quã
natura fert, remoretur: hinc enim inter
dum oriuntur *δυσουρα και ἰσχυρία* hoc
est, vitia, in quib. urina aut agrè & diffi-
culter excernitur, aut in totum suppri-
mitur ac cohibetur. Eodẽ modo calculi
aliquando & aqua intercus gigni p-
hibentur, neq; aliud quidquã equè vesti-
cam lædit, atque longior, ultra mingen-
di voluntatem, lotij retentio, id quod
testantur cum primis Galenus lib. 6. c. 4.
de hoc affect. Rhazes lib. 4. cap. 6. ad Al-
manf. & Auicem. Fen. 19. 3. tract. 2. ca. 6.

*Excre
meto-
rum.
Reten
tio.* OCTAVUM, ne compressis natibus
ventris onus suppressere & retinere tẽ-
ter, ita namq; indurantur feces in inte-
stinis, ob cõtinua suctionem uenarum
miserarum, quę cum intestinis con-
tinuatę, omnem humiditatem è fecib.
exugunt, quo fit, vt illę exiccatę, diffici-
lioris exitus intestina obstruant. oppi-
lentque: oppilationem verò, ob flatuũ
eductionis præclusionem, & aliarũ con-
sequentium fecum coacervationẽ, no-
cumenta sequantur, cum illa, quę c. 4.
enumerantur, tum etiam quę referun-
tur à Cornelio Celso lib. 1. cap. 3. Ex uen-
tre inquit, suppresso, inflamationes, ca-
ligines, ~

VALETVDINE. 5

ligines, capitis dolores, aliaque superioris partis mala increfcunt. Quibus accedunt etiã, ut Rhazes teftatur, τεινέσμος, & cibi fastidium, quod malum Græci ἀνορεξίαν: Latini uerò appetentiæ amiffionem uocant.

SVMMPERE præterea cauendum, ne in exoneranda aluo nimio conatu utatur, nam & hinc nõ raro fequi folet τεινέσμος, fiue exitus intestini, quod an offe facro ad anum ufque pertinet, Græcis δὲ τένθυσμένον καὶ ἀρχόν dicitur, Latinus Longanon rectum, & princeps, refte Andrea Vesalio. lib. 5. cap. 5. fabricæ humani corporis.

VLTIMO tandem loco subiungitur, longiffimo tempore uicturum, quicumque hæc præcepta ftudiofè & diligenter obseruauerit.

SI tibi deficiant Medici, medici tibi fiant

Hæc tria: mens hilaris, requies, moderata diæta.

Hoc loco fit mentio trium remediorum, quæ in defectu Medici, uicem eius cum apud alios, tum nobiles maximè, & excellentes uiros fupplere poffint.

PRIMUM, animus hilaris ac letus: læ *Mens hõ*
 titia enim calorem excitat naturalem, *leuis.*
 fpiritus tēperat, & puriores reddit, uir-

B 5 tute

DE CONSERVANDA

ritem corroborat, ætatem floridam facit. iuvenile corpus diu conseruat, uitã prorogat, ingenium acuit, & hominem negotijs quibuslibet obeundi aptiorem reddit. Conuenit ut hæc ipsa lætitia siue gaudium, bonæ ualitudini commodū, sit temperatum, non excedens modum, neq; repentinum. Nimio enim & repentino gaudio, quemadmodum Galenus lib. 2. cap. 5. de Symptomaton causis, & Alexāder Aphrodiseus problemate 21. memoriæ prodiderunt, tanta fit cordis relaxatio, ut uirtus vitalis, una cum innato calore tota egeratur, ac dissipetur, adeoque syncope nonnunquam & repentina mors consequatur. Atq; huius quidem rei extant horribilia ac pertimescenda exempla apud T. Liuiū Deca. 3. lib. 2. Val. Maximum lib. 9. c. 12. Plin. lib. 7. cap. 32 & 53. & A. Gallium lib. 3. c. 15. At. n. cum, iuxta tritissimum scholis medicorum dictum contraria contrarijs curen tur ac depellantur, illis potissimum gaudium adsciscendum est, qui tristioribus animi pathematis immodicè conficiuntur. Quod sanè per illa cum primis consequentur, quæ principes facultatum partes corroborant, sanguinem bonum generant, & spiritus instaurant: eadem quippe & menti, Auicenna. 4. 1. cap. 1. & 11. tract. 2. cap. 10. teste, gaudium & lætiam conciliant, adiunguntq;. Huiusmodi

modi porrò sunt cibi suaues & boni suc-
ci, uinum subtile ac delectabile, boni &
fragrantes odores, delectabilium rerum
commemoratio, & cum amicis & fami-
liaribus frequentior & iucunda conuer-
satio. Quare, ut Eobanus noster disertè
canens, admonet :

Vtere conuiujs non tristibus, utere amicis.

Quos nugæ, & risus, & ioca salsa iuuât.

*Quem non blanda iuuent uarij modulamina
cantus.*

Hinc ecur & renes, ægraq; corda stupent.

Nam nihil humanas tanta dulcedine mentes

Afficit, ac melicæ nobiles uocis opus.

Tange lyrâ digitis, animi dolor omnis abibit.

Dulcisonum reficit tristia corda melos.

Atq; hinc ad eò est, quod grauissimis
autor Plutarchus in lib. de virtute mo-
rum tradit, Pythagoram animo pacâdo
sedendoq; ab affectibus & perturbatio-
nibus uehementiorib. Musicam adhibe-
re solitum. Sic Saul quoque per Dauid
psallantem à spiritu maligno liberatū
legimus. His similia & scitu nō indigna,
lib. 1. & 14. Dioprosophiston Athenæus
refert. At qui hactenus quidē dicta ma-
gna ex parte hisce etiā uersibus ex He-
ronimo Fracastorio complexi sumus :

*Tu tamen interea effugito, quæ tristia mentē
Sollicitant, procub esse iube curasque, me-
tumque.*

Valentem, ultrices iras: sint omnia leta.

DE CONSERVANDA

*Alma Ceres te in hoc, Bacchi duoque leta
inuabunt.*

*Munera, sic dulces epulae, sic copia rerum,
Sic urbis, sic ruris opes, & summa voluptas.
Visere saepe amnes uiridos, iucundaq; Tēpes
Et placidas summis sectari in mōtib; auras.
Accedant iuuenumq; chori, mitesq; puella.*

Tran
quilli
tas a
nimi.

SECVNDVM, Animī tranquillitas: nobiles enim & excellentes uiri, ob maximis & diuersas curas, quas sustinent (si ipsi cætera omnia antè pariter adfuerint) mentis inquietudine magis, quàm mediocri conditionis homines læduntur. Nam si quid aliud, hæc maximè somnum impediatur, qui nobilibus cum bilio se ferè & sicciore naturæ sint, imprimis cōueniebat. Vigiliæ uerò, ut Galenus lib. 7. cap. 6. Therapeu. metho. autor est, magis adhuc totum corporis habitum siccant, adeoque ijs, qui alioquin ex siccitate laborant, infestissimæ sunt, Vel [Requies] hic ad corporis quietem, quæ motui opponitur, referenda est. Nā & hæc quoque ad ualitudinem necessariò adhibetur. Calorem enim naturalè assiduis laboribus fractum ac dissipatū reuocat, uires exhaustas ac penè perditas recuperat, adeoque præstat, ut animal se colligat, ac durare possit, Quod disertè admodum apud Ouidium lib. 1. epist. 4. Phædra Hyppolito ijs uersibus significauit.

Quod

Quod caret alterna requie, durable non est.

Hæc renouat vires, fessaq; membra leuat.

Eleganter autem alternam requiem vocat, sicut enim non semper laborare, ita nec semper quiescere expedit.

TERTIVM, Moderata diæta, id est, *Diæta moderata.* modus seu ratio viuendi, Græcis cōmuniter *Sixta* dicitur, Latini victus rationem reddunt. Quidam Græcam dictionem retinere, ac Latini characteribus, diætā scribere maluerunt, vulgus Reginem sanitatis, siue regulam victus appellat. Complectitur autem in se, non modò, quæ ad cibi & potus rationem attingunt, sed reliquas etiam res omnes, quas non naturales medici uno ore vocare solent. Harum n. commodus & moderatus usus saluberrimus est, & corporis constitutionem conseruat: Intempèstius uerò & immodicus sanitatem, adeoque naturam hominis corrumpit. Vt igitur uite morbis omnium minime obnoxia sit, harum legitimus usus solicite ac diligenter seruaudus est. Plura infra capite. 55.

¶ *De confortatione cerebri. Cap. 2.*

LVmina mane, manus surgens
gelida lauet unda.
Hac illa modicum pergat, modicum sua membra.

Ex.

DE CONSERVANDA

Extendat, crines pectat, dentes frices, ista

Confortant cerebrum, confortant cætera membra.

Lore cale, sta pranse, vel i, frigesce minute.

Hic traduntur sex præcepta de confortatione tum cerebri, tum reliquorum membrorum omnium.

*Visum
conser
uantiæ.* PRIMVM, ut singulo quoque die mane oculi ieiunio lauentur: à sordibus. n. & Lemis, quæ in ipsis noctu coaceruantur, & palpebris adhærescunt, ne inde læsionem percipiant, aut corrodantur, diligenter repurgari debent, idq; aqua clara, viridi, & frigida, inspersa potius q̄ per manus admota faciendum est, vel certè in eadem aperti ambo, quoad poterunt, immergendi, ac longiori deinde temporis spacio supprimendi sunt. Hoc enim non abstergit modò, ac claros nitidosq; reddere, sed sanos etiam conseruat, visum acuit & cõfortat, & maximè in iuuentute, quemadmodum Paulus Aeg. lib. 1. c. 31. Rhaz: s lib. 4. cap. 22. ad Alman, & Auicenna. 33. Tract. 1. cap. 5. & 33. Trac. 4. cap. 3. fidelissimè tradunt. Cur autè frigida magis quàm calida lauari debeant, ratio hæc est, quòd, ut Galenus cum alibi sæpè tum maximè aph. lib. 1.

lib. 1. commen. 16. & lib. 3. cap. 41. de alimen. facul. & cap. 86. artis medicinalis testatur, cōseruatio intemperatis semper per similia fiat. Oculi uerò, ut lib. 5. c. 1. de generat. animal. & lib. 2. c. 10 de partibus eorūdem, & in lib. de sensu, & sensibili c. 2. Aristoteles scribit, sunt de natura aquæ, hoc est, frigidi, quare etiam frigida potius, quam calida lauari debent. De recreatione & confortatione visus paulò post, & infrà c. 79.

SECUNDVM, ut manus quoque lauentur: cum enim instrumenta sint quibus emundantur organa superfluitatū cerebri, aures nimirum, oculi, nares, & os, cōueniet sanè & ipsas cūprimis esse mundas. Lauandę igitur sunt, sed frigida magis, quàm calida: & hoc quidem cum alias ob causas, tum maximè, quòd lotio manuum in aqua calida, & præcipuè post cibi sumptionem, Auicēna. 16. 3. Tract. c. 1. teste, vermes in uentre generet. Quia inuarus calor, qui in uentriculo ac reliquis nutritionis membris concoctionem operatur, per eiusmodi lotionem ad exteriora retrahitur, itaque imperfecta fit concoctio, quæ potissima generationis vermium causa existit, Plurade lotionem manuum infrà capite. 23.

TERTIVM, ut postquam è somno experrectus surrexerit, paulatim inanibulando se moueat: ut primę & secundę

*Manuum
lotio.*

##

Vermes.

CON.

DE CONSERVANDA

concoctionis excrementorum redundã
tiæ, quæ sunt fæces & urina, descendant,
& ad faciliorem excretionem præparen-
tur adiuenturque.

*Pandi-
culari.*

QVARTVM, ut sub idem tempus pã
diculcẽ, hoc est, manus, pedes, & simul
totum corpus extēdat: quo videlicet spi-
ritus vitales quã cum sanguine, qui per
somnia intro magis fugiunt, ut lib. 6.
par. 5. Ep. apho. 26. doctissimè & brevis-
simè Hippocrates dixit, ad exteriora mē-
bra reuocetur, eoq; modo spiritus cere-
bri puriores ac tēperatiores reddantur.

Pectore.

QVINTVM, vt crines pectat & or-
net. Per hoc enim pori capitis aperiun-
tur, cerebri vapores in somno collecti
ab oculis ad superiora eliciuntur ac dis-
sipantur, & spiritus temperantur, subti-
lioresq; fiunt. Pectinis igitur supra ca-
put administratio sensuum instrumen-
ta, & corporis reliquum corroborat, vi-
sionem acuit, & cogitationem reddit
meliorem, adcoque ob id ipsum inter-
diu sepius reuocanda est, veluti Auicen-
3. 3. trac. 4. c. 3. copiosè scribit. Atq; huic
sanè instituto pecten eburneus probè
politus & læuigatus tutissimum præsta-
bit usum, moderatè a fronte ceruicem
versus quadrages ductus, Marfilio Fici-
no lib. 1. de vita, c. 8. teste.

*Dentium
immun-
di.*

SEXTVM, ut dentes fricet ac mun-
det: immundities enim dentium præter
quam

quã quod oris graueolentiam parit, sp̄i-
ritus est foetidos, impuros, & turbulen-
tos exhalat, qui ad cerebrum eleuati, ip-
si non paruam noxam inferunt, Sordes
item dentium cum cibo permissæ & in
ventriculum de lacte, cibum ipsum sc̄e-
pè corrumpunt. Idem de lingua iudiciũ
est, nam & huic adherentes sordes, ne in
ventriculum deferantur, diligenter ab-
stergendæ sunt. Quare os mane experre-
cto gargarizandum, & (nisi hyemes sit)
multa aqua frigida, cui aceti non nihil
admixtum sit, fouendum est, ut eleganter
admodum lib. 1. cap. 2. Cornelius Celsus
præcipit. Nihil autem dentibus, æquè no-
cet, ac frequentior lactis eius, ueluti Ga-
lenus lib. 3. cap. 14. de alimen. facul. di-
fertè & copiosè scribens admonet. No-
cet, inquit, lactis esus assiduus dentibus.
& circumdatis carnibus, quæ gingiuas
nominant. Has enim humiditas, dētēs ve-
rò putrefactioni & erosioni admodum
obnoxios reddit. Sumpto igitur lacte,
os uno diluto colluere conueniet. Sa-
tius autem fuerit, si mellis etiã quidpiã
ipsi inieceris. Ita namque orane casto-
sum, quod ex lacte dētibus ac gergiu-
circumfixum fuerit, abstergetur. Quod
si etiam cupiam tam robustũ sit caput,
ut uini meri collutione nõ ostendatur,
melius is dentibus & gingiuis consulue-
rit, veruntamen & mel uino permistũ,

mi.

DE CONSERVANDA

mixturam ex utroque reddit meliorem.
 Illud verò dentium incolumitati tutissi-
 mum aduersus lactis iniurias fuerit præ-
 sidium, si quis post sumptū ipsum pri-
 mō meliorato, deinde uino adstringēte
 os colluat. Hæc ille. Porro modus, quo
 dentes à putredine, erosione, dolore &
 graueolētia uindīcari possint, optimus
 nobis à Dioscoride lib. 4. c. 146. Plinio
 libr. 26. cap. 8. Galeno libr. 8. cap. 136. de
 simp. medic. facul. & Auicenna. 7. 3. c. 2.
 præstituitur, us os singulo quoque men-
 se uino uel aceto, in quo Tithimalli ra-
 dix ad dimidias decocta sit, bis collua-
 tur. Hoc enim non solum dentiū ac oris
 commedat odorem, sed eorundem etiā
 dolori auxiliantur, & sanitatem confer-
 uat. Idem hoc remedium ex Archigene
 habet Galenus libr. 5. de compos. phar-
 secundum locus ca. 18. Plura infra c. 80.
 Aures quoque bene à suis redundantibus
 exonerandæ sunt, neque solum eorum
 excrementorum, quæ manifestè per cer-
 ros meatus, sed omnium etiam, quæ oc-
 cultè exeunt, uacuo lacescenda & mo-
 lienda est.

VLTIMVS uersus tria præcepta sa-
 luberrima complectitur [Primum] ut bal-
 neo lotus atque æstuans omni cura, &
 diligentia aduersus ambientis celi frigi-
 diorem intemperiem sese muniat & de-
 scēdat, ne illa scilicet per poros è balneo
 apertos.

apertos in omne corpus permanans, ibi
dem mali quidpiam ingeneret. A contri-
rio siquidem ad contrarium repentina
& inordinata transgressio, Gal. aph. li. 3.
commē. 22. teste, periculosa admodum
existit, p̄sertim cūm facta ad frigiditatē
subita cōmutatio eos, qui antea distilla-
bantur, & per sudores euacuabantur hu-
mores, tam in profundum corporis re-
pellat, adeoq; partes etiam ad uentricu-
lum atq; intestina attinentes offendat.

OBSERVANDVM etiam, ne à recens
accepto cibo, balneo statim utatur: ne-
que protinus post lotionem comedat
aut bibat: q̄ enim paulò ante bibit, huic
caput repletur: qui uerò cibū sumpsit,
non caput modo, verum & corpus totū
alimoniam ad se, priusquam concocta
fuerit, trahit, adeoq; crudis & incoctis
humoribus impletur: Statim uerò post
lotionem cibum uel potum sumere, ca-
put replet, deuoratumq; interdum su-
perfluitate facit, quēadmodum copio-
se in 3. lib. de uig. rat. in morbis acutis
commen. 55. & 56. & in lib. de Marasmo
cap. 14 Galenus ostendit. De potu idem
confirmat etiam Cornelius Celsus, qui
lib. 1. cap. 3. in eum scribit modū: Illud
nosse oportet, quod ex labore sudanti,
frigida potio perniciosissima est, atq; et
(cūm sudor se remisit) itinere fatigatis
inutilis. A balneo quoque uenientibus,
Ascle-

DE CONSERVANDA

Asclepiades inutilē eam iudicauit. Atq; ex hac diuidem causa, quomodocunque sudanti adhuc, frigidum bibendum nō est. Cauendum etiam ne in ipso balneo comedat, bibat, aut dormiat: inde enim bona uentriculi concoctio ob leditur, & naturæ pugna cietur, dum sanguis, spiritus, & calor naturalis adscititio balnei calore ad exteriora allecti & protēsi, ad interiora retrahuntur, & in profundum secedunt. Inter dormiendum etiā humores aliqui in uentrem confluunt, qui non, ut in alijs somnis, concoquuntur, sed longē plures fiunt, incocti permanentes. Somnus uerō à balneo uilissimè conceditur. Nihil. n. est ut Galenus lib. 4. c. 9. de Sanitate tuenda scribit, quā æquē concoquat ea, quæ concoqui possunt, & malos succos per halitum digerat, ut somnus à balneo.

SECUNDVM, ut paulisper à cibi sumptione cello & erecto corpore consistat, quò cibus ingestus, in uentriculi fundum, ubi concoctionis officina est, equabiliter descendens, promotius cōcoquatur, ac raro deinde nec ita longe incessu inambulet, ne ob uehementiorem corporis motum calor è profundo ad partes exteriores attractus, dissipetur, adeoque cibi prædicatur concoctio. Plura. infra. cap 76.

/// **TERTIVM**, ut post uenæ sectionem frige-

frigescat, q̄ est in paulò frigidiorē amb-
 bientis nos aeris constitutione tātisper
 immoretur, siue decūbat, dū sanguis &
 spiritus per phlebotomiam exagitari, se-
 dentur & conquiescant. Atq; huic qui-
 dem interpretationi astipulatur ē Iōā-
 nes Fernelius, qui in libello de vacuan-
 di ratione c. 19. in hunc modum scribit:
 neq; igitur ad cōsuetā munia properet
 neque celerius inambulet, neque vllō
 exercitationis genere se fatiget, neq; vta-
 tur Venere, neq; protinus caliora loca
 ingrediatur, neque in balneum descen-
 dat: quandoquidem sanguis & spiritus
 vehementius incitati, ne dissipentur,
 aut incalescant, sedendi comprimendi-
 que sunt. Hastenus ille. Vcl *Minute,*]
 adverbialiter hic accipiendum, pro eo,
 quod est parum siue paulisper: ut refera-
 tur scilicet ad ea, quæ immediate præce-
 dunt, & sit hic sensus: Sumpto cibo, cōlo
 frigidiori te paulisper exponito, quo ca-
 lor innatus, propter circumstantē extrin-
 secus frigiditatē, ad interiora refugiens
 & secedens, meliorem & cōcoctionem,
 & significationem, tum etiam nutritio-
 nem operetur. Experientia siquidē con-
 stat, calorem per seipsum, ac spontē qui-
 dem post cibi sumptionē, ut eum mutet
 facilius, ac concoquat, in profundum re-
 fugere: atque hinc adedō fit, ut exteriora
 corporis membra, quæ antè utcūq; ca-
 lida

DE CONSERVANDA
lida sentiebantur, à prandio atque cenâ
frigore & tremore concutiantur. Quare
naturæ in eo, quod rectè operat, opitu-
landum est. Nonnulli uerò in hunc mo-
dum exponere maluerūt. Ne is, scilicet,
cui uena secta est, se subito calfaciat, sed
paulatim, quod subitæ mutationes ci-
tra læsionem non faciliè contingant. In
eiusmodi enim pmutationibus, quod
plurimum existit, atque repente, peri-
culosum est. satis, quod uerò paulatim
fit, tutum: ut inquit Galenus aph. lib. 2.
commē. 51. Idem testatur etiam Aristo-
teles Sec. 8. problemate. 15.

¶ *De recreatione uisus Additio.*

Fons, Speculum, Gramen, hæc
dant oculis releuamen.

Mane igitur montes, sub serum in-
quirito fontes.

Tria hoc loco recensentur, quæ insita
naturæ ui & substantiæ quadam simili-
tudine oculos recreant, & uitam maxi-
mè consolantur.

PRIMUM, fons: per quem quælibet
pura & perspicua aqua, siue ea sit fon-
tium, siue fluuiorum, siue etiam puteo-
rum intelligenda est. Hæc enim ob co-
gnationem, & similitudinem, quam cū
oculis habet, uisum citra uiolentiam cō-
gregans, ad naturam reducit & recreat.

Tò

VALETVDINE. 12

Τὸ γὰρ κατὰ φύσιν αἰεὶ χρῆζει τῶν
 ὁμοίων, inquit Galenus aph. lib. 1. cō. 16.
 Oculi autem frigidi & humidi, perspi-
 cui atque omniū partium nitidissimi
 & pulchrè politi sunt, p̄inde atq; aqua,
 quocirca ab eiusdem aspectu eos corro-
 borari, simul ac refici cōsentaneum est.
 Atque hoc sanè consilio Aristoteles Ale-
 xandrū illum cognomēto Magnū insti-
 tuens, ei præcepisse uidetur, uti frequen-
 ter ac diutius aquam uiridem, claram,
 & perspicuā intueretur, oculosq; in ip-
 sam submergeret: eiusq; rei testē habe-
 mus nō contēnendum Ioannē Mesuen
 in opere practico de ægritudinibus ocu-
 lorum. Cæterū si nulla fontium, aut flu-
 uiorum inspiciēdorum facultas fuerit,
 oculis profectò ex aquæ frigidæ, claræ, &
 & perspicuæ in peluim uiridē infusæ cō-
 tuitu eadem accedet commoditas.

SECVNDVM, speculum, quod & ip-
 sum utique oculorum aciem eadem ra-
 tione excitare putandū est. Oculus nāq;
 leuis est & lucidus, ac splendus instar
 speculi, quod tum experientia inter oēs
 constat, tum à Plin. quoque lib. 11. c. 37.
 ostenditur. Oculis, inquit absoluta uis
 speculi, adeoque, ut tam parua illa pu-
 pillā totā imaginē reddat hominis. Ea
 causa est, ut pleræque alitum è manibus
 hominum oculos potissimum appetāt,
 quòd effigiem suam in ijs cernentes, ue-
 lut

*Specu-
lum.*

DE CONSERVANDA

lut ad cognata desideria sua tendunt. Causa etiam, cur speculi inspectione, oculorum acies excitetur, adeoque uisus substantia conseruetur, hæc adsignari potest, quod radij in superficie speculi collecti, quum ob densitatem & durtiem eius ulterius procedere nõ possint, minime dissoluantur, ac dissipentur: ob æqualitatem lanitatemque seruētur in fracti, ob nitorem uerò augeantur, & multò, quam prius erant, reddantur fortiores, quod nec ipsum sane Aristoteles, Mesue referente, ignorauit, cum eundē illum Alexandrum adhortaretur uti se subinde ad tersum & directum speculū contueretur, & longiori deinde temporis spacio oculorum aciem in ipsum defigeret.

Conspicilia uisiva.

VITREA quoque uocata conspici-
lia uisus substantiam cōseruant, adeoq;
præstant, ne oculi minoribus rebus
contuendis uicti fatiscant, nèue spiritus
resoluantur. Atque hinc certè gemma-
rū sculptores & aurifices subtiliter quid-
piam ac ingeniose sculpturi, eiusmodi
utuntur conspicijs, aut sane per uesicā
ex tenui poro atque albo uitro conflatam, eamq; clara & perspicua aqua ple-
nam, oculorum aciem rei scalpēda in-
tendunt. Cur uerò ita uisus nõ defatige-
tur in causa est, quòd species de medio
clariori, ad densus permeantes, maio-
res

res simul & crassiores appareāt, adeoq; visum conseruent.

TERTIVM, Gramen, per quod qua *Viridia.*
 rumlibet herbarum, frondiumque, ac
 aliarum ēt rerum virentium contuitus
 accipiendus est. Oculis enim iucundissi-
 mum spectrum viriditas est. Atq; hinc
 sanè Aristoteles problemate. 20. Sect.
 31. quærit, Quamobrem cū ceteras
 intuimur res cōspectus noster peius af-
 ficiatur atq; fatiscat, cū ad virides. &
 herbescentes inspiciamus, vt olera, cæte-
 raque his similia, recreetur, meliorque
 euadat, An, inquit, conspectum in alba,
 nigraue intendere minimè possumus,
 propterea quòd vtrunque id genus co-
 loris videndi viribus officit: colores aut
 illi, quibus oculi acquiescunt, medium
 albi, nigriue obtinent, itaque aspectus
 cū mediocri leniq; obuio afficiatur,
 nihil debilitatur: imò verò corrobora-
 tur atq; reficitur. Hęc ille. Quanquam
 autem viridia omnia, vtpote tempera-
 tissima visum maximè colligant, atque
 oculos reficiant, inter ipsas tñ alia alijs
 efficaciora inueniūtur. Sic certè nulli
 aspectus Smaragdo iucūdiior est. Quod
 Plinius libro 37. cap 5. disertè ijs signi-
 ficauit verbis: Herbas virentes, inquit,
 frondesq; auidè spectamus, Smaragdos
 verò tantò libentius quoniā nihil om-
 niq; viridius comparatum illis uides.

DE CONSERVANDA

Præterea soli gemmarum contuitu oculos implent, nec fatiant. Cùm & ab intentione alia obscurata, aspectu Smaragdi recreatur acies. Scalpentibus gemas non alia gratior oculis refectio est, ita viridi lenitate lassitudinem mulcent. Idem ferè lib. 29. cap. 6. de scarabæo viridi scriptum reliquit. Scarabæi, inquit, viridis natura, contuentium visum excuit. Itaque gemmarum sculptores contuitu eorum acquiescunt. Neq; obstat quòd Galenus c. 2. & 6. lib. 1. de Sympt. causis, vbi ex professo de ijs agit, quæ oculos aut molestant, aut tristant, & libro. 10. cap. 3. de vsu part. cœrulea & fusca recreandi & reficiendi visus quam maximã vim inesse scribit. Sũt enim & hi colores medij atq; temperati adeoq; ob id oculis gratum & iucũdum spectaculum præbent, visumq; morbo affectum, aut faigatum corrigunt ac recreant, quod omnibus sanè coloribus ac medium inclinãtib; commune est. Hoc igitur prouidentes pictores, qñ in albis corijs, & consimilib; rebus, quibus facile visus offenditur, pingunt, colores cœruleos ac fuscis apponunt, in quos subinde intuentes recreant oculos ac reficiunt. Atq; et ophthalmia laborãtes lux quidẽ offendit, eosq; deprehendit. Fusca verò ac cœrulea sine dolore intuentur. Quæ hætenus dicta sunt, cõ
omnia

omnia Marsil. Ficin. libr. 2. c. 14. de produ-
 cenda vita, planius & dilucidius ijs
 verbis expressit causam, inquiring, per-
 quiremus, ob quam color viridis visum
 præ ceteris foueat, salubriterque dele-
 ctet. Inueniemus tãdem naturam visus
 esse lucidam ac lucis amicam, volatilem
 tñ ac facile dissipabilem. Idcirco dũ per
 lucem se dilatat velut amicã interdum
 nimio lucis excessu rapitur profus, &
 vehemēti dilatatione dissoluitur: tene-
 bras autem naturaliter velut inimicas
 fugit ideoque radios in angustum inde
 retrahit. optat verò visus ita perfrui lu-
 mine, vt per amicum hoc suum ampli-
 ficetur quidem, nec tñ interim dissi-
 petur. Iam verò in quocũque colore plus
 admodum tenebrarum, siue nigredinis
 est, quam lucis, non dilatatur, nec ideo
 delectatur radius visus ad votum. Vbi
 vicissim plus admodum splendidi colo-
 ris est, quàm nigri spargitur latius, no-
 xia quadã uoluptate distractus. Quamo-
 brem color viridis, maximè omnium ni-
 grum cum candido temperans, præstat
 utrunque delectatus pariter atque con-
 seruans, & molli insuper & adhuc tene-
 ra qualitate, sicut & aqua, radijs oculo-
 rum absq; offensione resistit, ne abeun-
 tes longius disperdãtur. Quæ enim du-
 ra sunt, simul & aspera frangunt quo-
 dammodo radios. Quæ vero rarissima
 C 2 sunt,

DE CONSERVANDA

sunt, dissolutioni aditum patefaciunt. Sed quæ soliditatem aliquam habent, lenemq; simul æqualitatem, sicut speculæ corpora, nec ipsa quidem frangunt, neq; longius disperdi permittunt. Quæ denique præter hæc beneficia, tenera quoque sunt & mollia, sicut aqua resq; virides, liquidis oculorum radijs molliora blandiuntur. Denique visus radius quidam est in quadam oculorum aqua naturaliter nobis accensus, ac temperatum lumen in aqua, quodammodo resistente requirit. Itaque gaudet aqua, delectatur speculis similibus, viridibus oblectatur. Hactenus ille. Addit Mesues *Exercitationem* quoq; legendi scripta maiusculis literis exarata visum corroborare, adeoq; non parum ad tuendam oculorum sanitatem conducere.

POSTERIORE versu innuitur, Oculos matutino quidẽ tempore, montium vespertino verò fontium collustratione recreandos & reficiendos: quorum ratio ex prædictis facile elici potest. Per montes porro viridaria, hoc est, loca herbis ac plâis virentibus cõsita intelligenda sunt. De conferentib. visui, plura infra c. 79. De nocentibus verò cap. 78.

¶ *De diurno siue meridiano somno. Cap. III.*

Sit brevis, aut nullus tibi somnus meridianus.

Febris,

Febris, pigrities, capitis dolor,
atque catarrhus,

Hæc tibi proueniunt ex somno
meridiano.

QVATVOR diurni siue meridiani
somni incommoda hic referuntur.

PRIMAM, febris, quæ dupliciter per *Febris*
somnum diurnum accendi potest: vno *Causa.*
quidem modo in spiritibus, altero vero in
humoribus: In spiritibus quidem, quia
acres, & fumosæ exhalationes, quæ vigi-
lijs dispergi solent: somno diurno non
modo retinentur, sed etiam augmentur:
Iis itaq; retentis, ac vnâ cum spiritibus
permixtis contingit, vt calor inde extra-
neus collectus febrilis fiat. Atq; hæc sa-
ne febris, cū nihil stabile, nihil firmum
habeat, sed vt celeriter generatur, ita
soluitur etiam, ἐφήμερον Græcis, hoc est
diaria vocata est, quod fere diem non
excedat. In humoribus aut, tū hæc iam
dicta febris, ratione nimirum flatum,
qui ex cruditate proueniunt, tum est pu-
trida per somnum diurnum accenditur
quod calore & spiritibus interdiu ad ex-
teriora protensis virtus concoctrix debi-
literur. Perfecta. n. & absoluta conco-
ctio fit qñ calor & spiritus cohibentur,
& in profundum corporis succedunt. Ob-
eum namq; motum calor naturalis in-
census auctiorq; redditur, optimè cibos

DE CONSERVANDA

non solum in uentriculo, uerumetiam per uniuersis corporis habitum cōficit. Quod noctu potissimum fieri rationi consonum uidetur, etenim tunc calor propter circumstātem extrinsecus aeris frigiditatem, ad interiora refugiens, cibum facillimè mutat, concoquit, & in membra distribuit. Interdiu uero cōtra ad exteriora aductus & expansus perfectam elaborationem non attingit: quare humorū cruditatē progignit, ex cruditate deinde oppilatio, ex oppilatione putredo nascitur, ex putredine tandem humorum ad cor effumantiū febris putrida accenditur, quemadmodum Aui cenna. l. 4. Tract. 2. c. 1. copiose docet.

SECUNDVM, pigrities, quæ & ipsa eodem ex fonte manat ac funditur. Ex crassa nanque & incocta materia in uentre uaporosi ac crassi exhalantur spiritus, qui ad caput elati, plus equò cerebrum humectant: eo autē humectatio nerui quoque qui a cerebro propagati per corporis partes prorepūt, plurima humiditate opplentur: exuperantia præterea humiditatum quæ ad musculos, tendines, & articulos confluere solet, tantum abest, ut somno diurno dissipetur, ut multò pertinacius est hærens augetur. Necessè igitur est, ex eiusmodi subinde somno in omnib. motibus uoluntarijs pigritiam sequi, & ueluti in seipso

seipso dissolutū hominē apparere, quē admodum disertè Galenus aphor. lib. 3. comment. 5. ostendit. Contrā uerò uigiliæ diurnæ hoc præcipue nomine cōmē dantur, quod non modo exuperantem cerebri humiditatem exiccent, adeoq; spiritus extenuēt ac tēperent, sed certe corpori simul atq; aīo prōptitudinem quādā & robur ad solitos motus addāt.

TERTIVM, Dolor capitis, qui & *Dolor ca-
pitis.* ipse ab iisdem initijs proficiscitur. Ex ci- bo nanque incocto in uentre vapores crassi excitati in caput feruntur, qui ibi dem: ob dictas causas retenti, nīmia hu- miditate, q̄ potius uigilijs exiccātibus absumere conueniebat, cerebrum op- plent, & ob eam rem caput perturbāt, eiusq; dolorē, grauedinem, & frigidos, morbos pariunt: p̄ululū uerò inde mo- ti, si ad cutem peruenerint faciem vitia- to colore inficiunt. Materia. n. parua exi- stente necesse est, quicquid inde defluit esse prauū. Quod Galenus aphor. lib. 1. com. 14. ita scribēs inuere uoluit. Opor- tet similem esse defluxum subiectæ sub- stantiæ: ut qñ humida atque aerea sub- stantia existit, tunc quod ab ea defluit, vaporosum est atque suauē, & cætera.

QVARTVM, catarrhus: quo gene *Cata-
rhus.* ratim hoc loco tametsi minus propriè omne *p̄suma*, hoc est, quilibet excre- mētij humoris ex capite in subiectas

C 4 partes

DE CONSERVANDA

partes descensus significatur. Qui iuxta partium, ad quas defluit, diuersitatē diuersa quoq; nomina sortitus est, quē ad modum Galenus lib. 3. cap. 4. de Sympt. causis, Paulus lib. 3. cap. 28. & Aëtius. lib. 8. cap. 53. disertē scribunt. Vbi enim ad os ac fauces, & mox ad stomachū siue gulam, atq; inde in uentriculum defluxus contingit, simplici uocabulo Græcis *κατάρρους*, & contracte *κατάρρως*. Latinis destillatio dicitur. Dum ad nares decumbit *κορυζα* Græcis, Latinis grauedo uocatur. Vbi uerò ad palatū & asperam arteriam delabitur, ut etiam membranam interiorem, quæ hanc integit, exasperet, rauca uox efficitur, uocaturq; hoc malum Græca *βράγχος*, latinis raucitas, siue raucedo, id quod ex hisce etiā uersiculis, qui infra cap. 82. habentur, manifestò apparet.

+ *Si fluat ad pectus, dicatur Rheuma Catharrus:*

Si ad fauces, Branchus: si ad nares, esto Coryza.

Habet autem hoc incommodum eandem oīno cum præcedentibus originē. Vapores. n. & fumi, qui uigilarum tpe per cutem resolui ac dissipari solent, somno diurno retenti, dum in caput impetum faciunt, cerebrum nimia humiditate replent. Caput igitur reple-

tum,

tum, humores in subiecta refundens,
πνεύμα progignit.

Præter hæc & alia nōnulla somni diur-
 ni mala Auicenna. 3. 1. doc. 2 cap. 9. enu-
 merat. Nam & frigidas atque humidas
 agritudines, *παρὰλύσεις* nimirum &
 defluxus ad articulos ob retentionem
 humiditatem, quas vigiliæ resolvere ac
 dissipare solent, nōnunquam procreat.
 Genuinum faciei colorem, velut paulò
 ante etiam dictū est, coriūpit. In sangui-
 ne. n. excrementitias atq; aqueas humi-
 ditates, lotio similes, multiplicat: q̄, cum
 suo tpe per vigiliās non dissipentur vnà
 cum sanguine ac cutē expulsæ, & ipsam
 deprauant, adeoq; subtumidā & decolo-
 ratam reddunt. Induratā ad hæc splenis
 affectionē gignit in corporibus prōptè
 se habentibus ad incidendū in talē pas-
 sionem. Crassus nanq; ad melancolicus
 humor, somno diurno in splene re-
 tentus, huic malo initiū præbet. Quem-
 admodum. n. vigilantia motum ac libe-
 rum crassi humoris transitum per angu-
 stos meatus, siuè canales. Solis calore
 vias aperiente, promouere: sic contra,
 eundē somnus, & p̄cipuè diurnus, trāsi-
 tu prohibere solet. Malācholia. n. inter
 diu nullo negotio per canales suos tran-
 sit, & illac cū primis, qua excitādē appe-
 tentiæ causa, à splene ad orificiū ventri-
 culi meatus protenditur. Et enim splen

DE CONSERVANDA

recremēta & redundātiās suas per eum
 expellit, atq; eijcit, adeoq; ad cibos au-
 dītātē reuocat. Quod interdiu potius,
 q̄ nocturno tpe fieri par est. Quinetiā,
 vt idem autor tradit, ciborū appetentia
 diurno somno plurimū debilitatur &
 restringitur: idq; partim ob prohibi-
 tionem resolutionis, q̄ est prima causa
 fames, partim uerò ob repletionem ven-
 triculi ex fumia, uaporibus, & humidi-
 tatibus orificium eius relaxantibus ac
 saturantibus. His accedit nonnunquam
 abscessuum generatio superfluitates nā-
 que ex somno diurno multiplicatæ sæ-
 pius in membro aliquo coaceruantur,
 ipsumq; tumidum, reddunt. Plane igitur
 ex his omnibus constat somnū diu-
 turnum, siue meridianū, & a sanitatis
 tutela, procul abesse debere. Duas porro
 causas, cur potissimum ledat, Paulus
 lib. 1. c. 97. & Auicenna. 3. 1. doc. 2. cap. 9.
 assignant. Quarum prima quidem est,
 quod citò & ante horam suam interrū-
 patur. Calor. n. natiuus per somnum ad
 partes interiores recedit, cōtrā uerò ca-
 lor solis eundem ad membra exteriora
 tanquā ad simile, educit atq; expandit:
 unde sanguis ad spirituum exagitatio-
 nē, quæ somnum interrūpat, fieri neces-
 se est. Cōsuliū ergo, si qm̄ necessitas p̄ id
 tpus dormire coegit, ut in umbra & te-
 nebroso loco, & antè potius, q̄ post cibū
 hoc

hoc fiat. Secunda verò, quod naturā stupidam, quasiq; perterritā reddat, adeo vt retrahatur ab eo, in quo erat, nimirū à ciborum cōcoctione. Tēpus itaq; quo obdormiscunt, ad absolutam ciborum concoctionem non sufficit, quo fit, ut à meridiē resurgentes, subinde acidus ructus edāt, & flatibus repleantur: nōnulli verò fluctuatione uētris infestentur. Cæterum optimus somnus est nocturnus, qm̄ nox naturali humiditate, silentioq; animum in somnū deducēs, absolutam molitur concoctionē Post somnum itē nocturnū plurima parte ad excretionem recrementorū instigamur. Illud tñ ignorandum non est, quod licet somnus diurnus in vniuersum reprobetur, nocturnus uerò, ut præstantissimus commendetur, ex diurno tñ minus offendat, si dormiatur, prima luce ad tertiā diei partē. Id quod Hippocrates lib. 2. prognost. aphoris. 11. clarissimè ostendit. De somno, inquit, quæadmodū secūdum naturā nobis in consuetudine est, interdiu vigilare, noctu dormire conuenit: si tñ hoc trāsgressum fuerit, deteri⁹ est. Minimè verò nocebit, si dormiatur, prima luce ad tertiam diei partē. Quā sniam Galenus explicans, ita scriptū reliquit: Quod consuetum est, bonū est, Inconsuetum verò malum est. At uerò t pibus Hippocratis nō aliud fuit ex natura,

DE CONSERVANDA

tura, aliud in consuetudine. Nunc vero diuites e contrario agunt, tum in quibusdā alijs, tum etiam in somno, interdum dormientes, noctu vigilantes.

In his igitur, vt somnus minus ledere possit, quinque conditiones, Bertrutio auctore obseruandę sunt.

Prima,] vt sit in cōsuetudine. Ex multo, n. tempore consueta, etiam si deteriora fuerint, inconsuetis minus molestare solent. *Aphorismo 50. lib. 2. Secunda]* ne statim à sumpto cibo ineatur. *Tertia]* ne depresso, sed erecto nonnihil & bene alto capite fiat. *Quarta,*] ne modum excedat. *Quinta]* ne tumultuosa & subita ab ipso, sed lenis & modesta fiat expergefactio, Porro q̄ ab Hipocrate dictum est à prima luce ad tertiã diei partē conuenire somnum, id spacium est ab ortu Solis quatuor aut quinque horarum. Nā dies significat spacium tēporis, quo Sol transit nostrum hemisphērium, vt etiã distinguitur contra noctē. Quemadmodum Christophorus à vera fusius in comment. declarant.

A D D I T I O.

Tempus itaq; somni conuenientissimum est vespertinum, aut nocturnum: semperq; cauendum, ne statim a cœna ineatur, sed vnus minimum, aut duarum horarum interuallo discludatur. In
gestus

gestus enim cibus quem statim somnus excipit, in suprema ventriculi parte supernatans, probè concoqui non pōt, Galeno libr. 5. cap. 5. de locis affectis teste. Neq; enim ventriculus tum pōt cibum arctè complecti, quod idem lib. 3. c. 4. de facul. naturali. ad bonam concoctionem cum primis necessariū esse scribit. quare multos vapores, qui multitudine sua caput repleant, gigni necesse est, ut rectissimè idē Galenus com. 67. apbo. lib. 4. dixerit: A cibo ad somnum conuersis, hoc est, qui sūpto cibo statim dormiūt impletur caput. Ut igitur hmōi periculum excludatur, lenta deambulatione, aut aliqua simili, leuissima tñ exercitatione corpus dimoueri opus est, priusquam somno indulgeatur, ut cibus inimum ventriculi paulatim decendat. Ibi. n. ut supra ex Galeno dictū est, concoctionis opus potissimū perficit. Quo tempore ēt conuenit audire instrumenta musica, cantus, facetias, & historias iucundas, ac cōferre sermones cum amiculis de rebus lætioribus, donec cibus subsedisse videatur. Cervicali vtendum est satis elato & eminenti, ut quoad eius fieri pōt erecto & bene alto capite dormiatur, ne cibus ad os ventriculi ingurgitans, concoctionem impediatur. Hoc ēt modo cibus, qui ad plenū nondum subsedit, facilius ad inferiores ventriculi

partes

DE CONSERVANDA

partes descendet, probiusq; concoquen-
 tur. Inter dormiendum corpus pro am-
 bientis aeris constitutione decenter te-
 gendum est: ne calore & spiritibus cir-
 ca interiora detentis, eternæ corporis
 partes à frigore oblædatur. Caput quo-
 que noctu conuenienti tegumento,
 quod *καυνοδδ'χν* habeat, hoc est fo-
 ramen instar infumibuli, eliciendis ua-
 poribus aptum operiendum est. Calcea-
 tis uerò siue vestitis pedibus dormien-
 dum non est. Hoc. n. si quid Magnino ex-
 cellentissimo medico credimus, uisum
 debilitat, memoriam lædit, & totū cor-
 pus extraneo calore æstuarè facit, ob ua-
 porum reflexum. Supra dextrum latus
 somnus inchoandus. Hoc. n. modo cib.
 promptius ad uentriculum descendet.
 Nam etsi gula exactè supra mediã cer-
 uicis uertebam, & quatuor primarum
 thoracis sedè, in neutrà partè inclinè,
 ad principium tñ quintæ thoracis uer-
 tebræ, ut ampliori magnæ arteriæ trun-
 co secundum dorsū uertebas inferiora
 petenti cedat, nonnihil in dextrum la-
 tus à media uertebam regione absce-
 dit. Deinde, primo somno finito reuo-
 luendum est corpus, supraq; sinistram
 redormiendum, quo scilicet à iecore
 uentriculo incumbente concoctio eius
 diuuetur. Hinc rursus post breue tem-
 poris interuallum in dextero latere ad-
con-

consuetum surgendi tempus continuū
 dus est. Pronus decubitus temperatis
 corporibus non conuenit. uentriculi. n.
 cōtorsionem & repressiōē facit adeoq;
 oculos obledit: ita. n. cubantibus super
 fluitates in oculos declinant, maximē
 si fuerint natura debiliores. Iis tñ, qui-
 bus ingestus cibus tardius in uentriculo
 conficitur, interdum cōcedendus est, q̄
 calorem naturalem arctius cōprehen-
 dens retinere atque augere possit. Su-
 pinus uerō grauissimis ægritudinibus,
 lepræ nimirum, mania, incubo, epile-
 psia, apoplexie, stupori, neruorumq; re-
 solutioni, & similibus initia p̄bet. Nam
 ob superfluitatū ad posteriora fluorem
 non potest iusta per nares & paulatim
 earundem fieri expulsio. Plinius libro-
 28. cap. 4. pronus decubitus tussibus con-
 ducere, at supinos oculis tradit. Idem ex
 Theophrasto refert, celerius concoqui
 dextri lateris incubitu, difficilius à su-
 pinis. Duratio autem somni ex alimen-
 torum perfecta concoctione estimanda
 est, ita quidem septem horarum spacio
 non sit minor, neque octo, vel ad sum-
 mum nouem excedat, ut colligitur ex
 Galeni de sanitate tuenda lib. 6. cap. 6.
 Plura habentur apud Auicennam. 3. 1.
 doc. 2. cap. 9. Magninum parte. 3. c. 7. &
 nostræ ætatis doctissimum Medicæ ar-
 tis scriptorem Leonhartus Fuchsum
 capi-

DE CONSERVANDA

capite vigesimo sexto methodi puenien-
di ad Medicinā. Ex ijs itaq; quæ conue-
niunt, in hunc locū studiosi transferent.

De flatu in aluo detento. Cap. IIII.

Quatuor ex vento veniunt in
ventre retento.

Spasmus, hydrops colica, & ver-
tigo, hoc res probat ipsa.

Hic agitur de quatuor nocumentis,
quæ ex flatum retentione promeniunt.
PRIMUM, est σπασμος, Græci. La-
tinis convulsio dicta. Flatus enim re-
tenti influxū suo sepe nervos plus iusto
referciunt illis ita repletis, Galenus lib.
2. cap. de sympto. causis, teste, tendi pri-
mum, ac deinde in convulsionē incide-
re contingit. Ea porrò ibidem à Galeno
in hunc modū definitur. Cōuulsio ma-
lū est, quod nervos, musculosq; ad eun-
dem cogit affectum, in quem ab anima-
li facultate, quum naturalem habitum
seruarent, ducebantur. Vel aliter, velut
idem apho. lib. 6. comment. 39. definit.
Convulsio est passio in voluntaria, in
qua nerui atque musculi præter volun-
tatem conuelluntur, in eumque affe-
ctum veniunt, quem et in motibus se-
cundum arbitrium factis, assumebant.
In hoc. n. malo nerui atq; musculi in eas
partes

partes attrahuntur, quibus innascuntur. Attractio namq; fieri non potest, nisi musculus ad suam originem retrahatur.

Quod ad causas eius conclusionis, quæ primigenia affectio est, attinet, ante maduertendū est, Hypocratem aph. 39. lib. duas duntaxat statuisse, hoc est plenitudinem & inanitionem neruolarum cordarum. In conuulsione siquidem à plenitudine membrum crassis & ælurinos humoribus impletum extenditur, & extensione conuellitur, quemadmodum lora & chordæ extenduntur, ubi multa madent humiditate, & hæc subito contingit. In ea uerò, quæ ab inanitione proficiscitur, membrum exiccatur, & ad seipsum conuellitur, adeoq; secundum longitudinem ac latitudinē contractum diminuitur, quæadmodum membranæ accidit, cum igni apponuntur, & hæc sanè paulatim, & ex longiori temporis intervallo accidere solet. Plura Galenus locis iam citatis, & lib. 2. cap. 2. & libro 3. capite. 5. & lib. 6. cap. 5. de locis affect. & lib. 8. cap. 3. de compos. medic. local. & alibi sæpius.

SECUNDVM, ὕδρωψ, quod malum Latini aquam inter cutem nominant, & definitur à Bertratio Sec. 3. tracta. 2. c. 4. in hunc modum. Hydrops est morbus materialis, ex re frigida, extranea plurima, ingrediente, & mēbra omnia,

DE CONSERVANDA

aia manifestè, aut loca uacua partium,
 in quibus cibi & humorū cōcoctio per-
 ficitur, inflāte, procreatus. Eadē ferè ha-
 bet Auicenna. 13. 3. Tract. 3. c. 4. uel ali-
 ter sicuti ab Alexandro Tralliano lib. 9.
 c. 1. definitur: Aqua inter cutē, & ipsa lō-
 gius quidā affectus est, iecore adeò re-
 frigerato proueniēs, ut ipsum non am-
 plius deinceps cibos in sanguinē, sed in
 aliā qualitātē, aut in aquā, aut priuatā,
 aut flatū trāsmutare possit. Quod certè
 & Galenus aphorif. lib. 6. commēta. 12.
 ijs uerbis confirmat. Aqua inter cutem
 fit, cūm sanguinis generatio frustratur.

Et huius quidem cām tres sint spe-
 cies: vna enim Græcis ἀσκήτης, alia τυμ-
 πανίτης, & tertia ὑποσκληρὰ βακρίτης,
 & λευκορχειματία dicitur, non de om-
 nibus promiscuè, hoc secundū nocumē-
 tum, sed de tympanite tm̄ intelligendū
 est, quæ quidem accidit quum flatus ac
 spiritus superuacuis plurimus cum hu-
 mido momēto intra membranā, quæ
 περὶ τοῦ αἰῶς Græcè, Arabibus verò com-
 muni membranarū noīe Ziphac appel-
 latur, & abdomen, quæ iisdē Mirach no-
 minant, colligitur. Stomacho nanq; &
 iecore frigida intemperie laborātib;,
 fieri non pōt, ut cib. ingestus in τειῶλον
 benignū aut sanguinē mutet, conuerti-
 tur, ergo in materiā flatulentā, quæ cū
 aq; per superiora ructu, neque per in-
 feriora

feriora crepitu, nec aliunde; obſtāte viarū obſtructione, vel ſequeſtratrice & expultricē ſuperfluitatū vi debili exiſtente, aut ineptō aliquo pudore prohibente, expellatur, in prædictis uentris locis colligitur, & a quā intercutem cōtrahit, in qua abdonē percuffum tympani modo crepitum elidit, qua ratione etiam Tympanites nuncupatur.

TERTIVM, Colica paſſio, q̄ grauius quidā ac vehementiſſimi doloris morbus eſt. Perinde. n. ac ſi terebro partes perforētur, aut palus infixus ſit, moleſtare ſolet, Galeno, lib. 2. c. 1. de locis affec. teſte. Contingit aut̄ in pleniore & lexiore in teſtino, φ κώλος Græcè uocat̄, cuius etiā meritō vehemētes cruciatus inducit. Deſum. n. craſſum & neruoſum eſt, ac nihil quod in illud cōfluit, facile diſcutit pōt. Et quēadmodū in hoc αλική οδύνη, ita in gracili ac ſuperiore in teſtino, quod Galeno, Iulio Polluci, & alijs Græcis, λείπτον uocatur, ſimilis morbus exiſtit, grauiſſimos & letales dolores in ferens, Hippocrates in Aphoriſmis, & paſſim alijs in locis εἰλεον appellat quēadmodum ēt Galenus ubiq; & potiffimū lib. 6. c. 2. de locis affec. à circūaſtione nimirum doloris. Quiſſimè εἰλεισθαι circumagi, & cōuolui ſignificat. Ideò cōuoluulus ēt Latinis hoc malū nominatur. Rationi porrò conſentaneū eſt flatuoſum

DE CONSERVANDA

tuosū & frigidū spiritū in dictis intesti-
nis retentū, & egredi nequeuntē, hęc
mala plurimū progignere, id qđ Gale-
nus ē loco paulò antè citato monstrat.

Vertigo **QVARTVM**, Vertigo. Flatuosus. n.
spiritus inclusus ad cerebrū fertur, & in
eius partibus inordinatè mouetur, quò
fit, vt obtenebrationes hebetudinesque
oculis obseruent, & oīa circumagi & ro-
tari videant. His Auicenna 10. trac. 4. c.
29. Epilepsiā quoq; adiungit, cuius ea-
dē oīno cū præcedente ratio est. Porro
qm̄ modo hęc retentio in singulis iam
dictis locis malū ingeneret, pulcherri-
mè ex Galeni lib. 3. de Sympto, causis. c.
6. demonstrari pōt. Crepitus. n. qui ad se-
dem deferit, ac uel in foro, uel alio quo-
piā loco existētibus, aut negotio aliquo
quod deserere non liceat violenter re-
tinet, rursus sursum reducit, ventremq;
mordet, ac caput vaporādo implet, prin-
cipio quidē ab animali organo sphincte-
re. i. musculo ad imū intestinū accepto:
hinc verò vnoquoq; intestino retro il-
lū ad supra se positiū trudente, simili mo-
do ac prius in præceps trudebat atq; ita
quidē hęc retentio, præsertim frequen-
tior, longo tps tractu prædicta mala
excitat. Proinde rectissimè ab Hippo-
crate lib. 2. prognost. apho. 24. in hunc
modū scribit. Flatū sane sine sonitu aut
crepitu exire optimū est. Melius aut est
cum

cum sonitu exire, quod resoluui. Hac est ratione inductus Claudius Cæsar, dicitur meditatū edictū, quo veniā daret efflatū; crepitumque ventris in cōuiuio emitendi, cum periclitatū quēdā præ pudore ex continētia reperisset. Autor Suetonius in eius vita c. 32. Veteres. n. vt Plinius lib. 28. c. 2. confirmat per mensas mundiciarū causa, deflare vetabant. Extat est lepidissimum Nicharchi in crepitū epigramma, quo pestiferā retenti flatus vim describit, quod elegāter admodum à Ioanne Lascare Latinè redditum, placuit hic adscribere.

Interimit crepitus uentris detentus in aluo,

Et seruat, blasum dum canit ille melos.

Ergo si perimit crepitus, seruatque canendo,

Regibus imperium perhibet hic crepitus.

Atque hæc sanè cum ita se habeant satius fuerit, natura incitante, aut secedere, si liceat aut deuorato pudore iuxta vetustissimum Prouerbiū, Tussi potius crepitū dissimulare, quā cōprimēdo morbum accersere. Recteque Stoici, quemadmodum Cicero lib. 9. epist. famil. episto. 22. scribit, crepitus aiunt etque liberos, ac ructus esse oportere.

¶ De Cœna. Cap. V.

EX magna cœna, stomacho fit
magna pœna.

Ve

DE CONSERVANDA

*Cæna pa
vfa.* Ut sis noctę leuis, sit tibi cæna
breuis.

PRAECIPITUR hoc loco sanita-
tis suæ studiosis, ut instate sōni tpe fru-
gali cæna contenti, ventriculum vario
ciborum genere non distendant, sed ea
copia ingerant, quæ vires haud grauet.
Nam qui nocui multum ingerunt, pri-
mum quidem somno destituti, corporis
inquietudine agitantur: deinde verò pu-
stulas faciei, grauedinem captis, graeco
lentiam oris, colicæ calculiq; doloris &
podagram sibi accersunt. Neque solum
immodica hæc sub noctem ingurgitatio
bonę valetudini officit, sed alias etiã q̄li-
bet: ut quæ cruditatem incoctionemq;
obstructiones, putredines, febres, aposte-
mata, & lepram haud rarò generat. Atq;
eius sanè rei grauissimus testis est Aui-
cæna, qui. 13. 3. Tract. 1. cap. 36. scribit:
Ex rebus ventriculū maximè lædentibus
esse immoderatā cibi ac potus ingestio-
nē, & ob id fieri non posse, ut intēperan-
tiū, vinosorumq; ac vētri gulæq; dedi-
torū corpora alātur atq; aulescāt. Con-
coctio .n. per vitę intēperantiā impedi-
ta, necessario humorum cruditatem ef-
ficat. Cruda verò, tm̄ abest, ut incremen-
tum corpori sufficiant, ut oīnò ne alere
quidem possint: quo fit, ut per vitam va-
rijs et ægritudinibus conflentur. Qui
verò

verò tēperantes in victus ratione frugalitatē sectantur, ij inculpatā vsque quaq; ciborum appetentiā conseruant, optā mēq; non in vētriculo modo, verumēt per vniuersū corporis molem cibos conficiunt. Cauendum igitur vnice erit, ne ventre torqueatur, adeoq; ingestis distendatur, vt pulsus velociter fiat, & & uix spirare liceat. Cui. n. ad iustū modum vorare in delitijs est, varijs sese periculis exponit. Simili modo & naufofa satietas, nō ex crassis & prauis solum, sed ēt subtilibus & boni succi alimentis vitanda est. Hęc. n. tum febres acutas & malignās, tum ēt maximi cruciatus apostemata: illa verò articulorum & renū dolores podagram, asthma, hepatis atq; lienis obstructionem ac *σχιππov*, & egritudines phlegmaticas & melancholicas inducere solet. Proinde optimo quidē iure non nocturna solum, sed quelibet etiam ad nauream vsque progrediēs satietas, à sanitatis tutela excludēda est. Sūmopere igitur hoc semper curādum, ne desiderium edēdi penitus repleatur, sed locus aliquis vacuus, & edendi voluptas ventriculo relinquatur. Quod Auī cēna quoq; 3. 1. doct. 1. cap. 7. præcipiēs, in hanc fere snā m scribit. Cibo nemo ita replēdus est, vt nihil loci sit reliquū, sed à mensa semper cum fame recedendum est. Huic simile etiā vulgo dicitur
Nun-

DE CONSERVANDA

Nūquā adeò ventrē cibis expleo, quā apud amicos edendi cella mihi superflua vacua. Et hoc præceptum eos cumprimis tangit, qui natura vehementiorem ad cibos aviditatē consecuti sunt. Quibus verò hæc debilior existit, ijs fortasse concedi pōt, vt largius paulò ingerant, quam appetunt, Apparādi aut, ex sententia Cornelij Celsi lib. 3. cap. 6. & Actij li. 9. c. 20. cibi plures & varij, ac optimo apparatu, & vltra dulcedinem et elicientes, & appetitum irritantes. De cœnæ frugalitate nonnulla et supra c. 3. Vsitata hoc loco & à multis agitata oboritur quæstio: Vtrum videlicet vberius quidem prandendū, parcius verò cœnandum sit. Quæ sanè cū ad hanc materiam proprie pertineat, prætereunda nō est. Breuiter igitur hic subiūgemus primò quidē argumenta, quibus Conciliator plus cibi in prædio assumendum esse probat: deinde verò Leonharti Fuchsi quibus è diuerso colligit, cœnā vt plurimum prædio pleniorē esse debere. Conciliator igitur differentia. 121. in hunc ferè modū scribit: *Iuxta corporū diuersitatem maior, minorve cibi copia exhibenda est. illa etenim aut iam in morbum lapsa sunt, aut sub latitudine sanitatis adhuc existunt. In morbum verò lapsa aut iunctū habent humoris vitium, aut nō. Si sine humoris vitio fuerint, tū liberius est cœnandum.*

nādum. Natura. n. in eis ciborum concoctioni solū modo, non ēt superfluitatū, quibus carent, maturationi intenta est. Sin verò humoris vitium adiunctū habuerint, largius prādium cōcedēdū est. Quod Auicēna. 1. 3. tract. 5. cap. 11. 115 vrbis significare voluit. Ille, inquiens, cuius consuetudo non substinet, vt solū semel in die reficiatur, diuidat cibū suū in tres partes; & sumat duas tertias in prandio, & reliquam tertiam, s. partem in caena post leue exercitiū. Eo namq; tpe, quo calor solaris viuificus naturæ in concoquēdo debili opitulatur, & maior su perfluitatū fit resolutio, vberioribus sumēdus est. Hoc autem circa horam prandij magis, q̄ cœne contingere solet. Ergo, &c. Ad hæc interdiu ob præsentiam caloris vitalis solis & lucis, melior fit cōcoctio. Sol. n. Aristotele lib. 2. cap. 2. Physicū & lib. 2. cap. 10. & generat. & corrup. teste, est vitæ principium. Concoctio itaq; diurna duplex habet calidum, nocturna verò non, in eiusmodi ēt natura noctu circa superfluatorum concoctionem magis occupata est, quare multi cibi exhibitione impedienda non est. Et quamuis calor noctu spirituum ad interiora retractione, & somni reductione in quibusdam confortetur. duo tñ simul, ali mentum videlicet, & superfluitates cōficere non pōt. in his

D itaque

DE CONSERVANDA

itaq; cœnæ nō nihil subtrahendum est. Corporibus verò, quæ sub latitudine fanitatis adhuc robusta & sufficienter fanâ cōsistunt, ac sensibilibus superfluitatibus carent, cum eas propriis meatibus omnes expellant, vberiore cœna uti expedit: vel quod eorum natura ciborum cōcoctioni tm̄ non est superfluitatum quibus carent, maturationi intenta sit, vel quod soli corporis rubori studeant. Hoc aut̄ noctu magis acquiritur tum. n. amplior sit & sanguificatio, & distributio, atq; hinc deinde spirituum generatio. Corpora uerò si à prædicto temperamento ac robore nonnihil recesserint, sicuti plurima in egritudinem vsq; nunc prolapsa, eiusmodi aut fatigantur exercitio laborioso, uehementi, & continuo, aut nō. Si quidem fatigantur, ut sunt eorum qui victum manibus querunt, ipsis largi⁹ prandere q̄ cœnare conuenit. Expeditur enim alimentum, nō tm̄, ut nutriat, sed etiã humectet, & irreget membra ne ardeant ex forti motu, & ut resolutioni ex caloris incendio prouenienti resistat. In prandio igitur vberior cibus assumendus est: eiusmodi. n. corpora, propterea quod ita consueuerint, ob exercitia à cōcoctionis opere non cessant. Vsus namque, quemadmodum Auicenna. 3. 1. doct. 2. c. 7. testatur, res est extrarationem. Calor. n. ex motu auctior redditus

con-

cōcoctionem ipsis accelerat. Quare ter-
 in die eliciente appetentia cibum inge-
 runt, & ingestū pbè cōficiunt. Sin verò
 laborioso, vehementi, & cōtinuo exerci-
 tio, quemadmodum prædicti, nō agiten-
 tur: hoc in præsentiarum dupliciter cō-
 tingit. Ait. n. eo interdum solummodo,
 & nō cōtinuè fatigant, aut debili tñ vtū
 tur, quod utiq; superfluitatum copiā pa-
 rit. Si exercitio plurimo, vehementi, ac
 laborioso vtantur, sicuti viri complures
 ciuiles & plebei circa fortunę bona ne-
 gociantes, aut sanitatis conseruationi
 intenti, vehementi nōnunquam & labo-
 rioso exercitio, diu nimirum equitādo,
 iter pedibus faciendo, uel aliud quiddā
 à consueto fortius, agendo, fatigantur,
 his largiori utiq; cēna, q̄ prandio indul-
 gendum est. Nā si prandiū augerent, cū,
 sicuti priores illi consueti non sint exer-
 citio adeo vellimenti ac laborioso agita-
 ri, concoctio ipsorum impedita, paruos
 humores generāret. horum etiā calor su-
 perfluo motu dissipatus debilitatur, cu-
 ius quidem circa interiora aggregatio,
 potissima fortitudinis, & concoctionis
 causa existit. Hęc aut noctu magis, q̄ in-
 terdiu contingit, quare cœna instante
 nocte copiosius alimentum expetit. Eo-
 rundem ē corpora, propterea, quod tā
 vehementi motu ante agitari minimè
 soleant, humiditatibus referta sunt.

D x ipsi

DE CONSERVANDA

ipſis itaq; ad reſiſtendum reſolutioni & exiccationi, quæ per morũ interdiũ occurrentem fiunt, parvus cib. ſufficit. Sin vero exercitijs & occupationibus paucis & leuibus in uita utantur, præcipiendũ eſt eis, ut uberius prædeãt, q̃ cœnent. Et ratio eius eadem eſt cum illa, quæ in cor poribus nunc egrotantibus adducta eſt. Hi namq; cum debilem habeant uirtu tem concoctricẽ, à calore uiuifico & lu ce Solis plurimũ adiuuẽti percipiunt. Inde. n. ſpiritus propter ſuũ ſimile confortatur. Ipſe. n. ut teſtis eſt Auicenna in lib. de uiribus cordis, Trac. 1. c. 2. & lib. 6. naturalium, partic. 4. eſt lux, aut affi giem habet lucis. Adiuuentum eſt ex eo percipiũt, quod ſuperfluitates interdiu poris apertis melius q̃ noctu expellant. Non oportet præterea eos noctu uel ob id multo cibo diſtendi, quod tũ natura magis occupetur circa cõcoctionem cru dorum humorũ, quos ſomnus maximè conficit & benignos reddit. Licet. n. uir tus concoctrix noctu confortetur, tanta tñ eſſe non põt, ut ſimul & cibum ſuper fluitates ſuperare queat. In ſuper quoq; animaduertendũ eſt, in exhibitione copioſioris, aut minoris cibi in prandio, quàm cœna, non nihil etiã dandum eſſe conſuetudini. Hæc. n. cum in tuenda ſa nitate. tam eſt in proſtigandis egritudi nibus, plurimũ, ualet. Hippocrate lib. 2. de

de uict. rat. in morbis acut. aphorismo.
 20. & sequentibus, & ibidē Galeno testi-
 bus. Quod uel ex eo ostēditur, q̄ oīs su-
 bita mutatio, si nondum excesserit, non
 paruā iātionē affert. Hinc non temere
 Damascenus apho. 57. ita scriptum reli-
 quit. Mutare consuetudinē p̄sertim ue-
 terē, & noxium & pestilentissimū habe-
 tur. Quare malas & prauas consuetudi-
 nes corrigere oportet, sed paulatim, ac
 sensim ad meliora transferre. Neque. n.
 natura patitur eas, quæ subitō fiunt al-
 terationes Galen. c. 16. artis medicina-
 lis. Plura Rhazes lib. 4. c. 10. ad Alman. &
 infrā. c. 55. Et sic in uniuersum patet,
 largius prandendum q̄ coenandum, cū
 plurimæ ægritudines sint materiales, &
 corpora plurima lapsa. Attamē, si semel
 tm̄ in die comedatur, melius est coena-
 re, nisi oculi aut cerebrū affecta sint: sūc-
 enim Haliabbate. 1. pract. 13. teste, me-
 lius est prandere. aliās non parum ægro-
 tantis oculi & cerebrum læderetur. Exi-
 gua namq; cēna capiti confert & oculis,
 Manardo lib. 6. epist. 4. teste Hacte-
 nus ex Conciliatore adducta, medici ex-
 cellentissimi, Odus de Oeīs Parauinus
 duobus libris de cēna & prandij portio-
 ne, Hieronimus Cardanus lib. 1. Con-
 tradicentium trac. 5. contradic. 18. &
 Leonhartus Fuchsius libro 2. Paradox.
 cap. 21. magna ex parte falsa esse firmis-
 D 3 simis

DE CONSERVANDA

simis rationibus conuincit. Ex quibus Leonharti Fuchsi rationes hic oppositum subiungere placuit, ut sanitatis suæ studiosis planè cōstaret, quid in re tam perplexa aut fugere, aut sequi debeant. Nemo est, inquit, ille, qui hodie medendi methodū præscribentiū libros uel à limine salutauit, qui nesciat, vulgatum atque tritū hoc illius esse decretum, ut nunq̄ nō prādio cœna minor sit. Quantum uerò abberent, facilè deprehēdet, qui rē altius expēdet. Cœnam. n. in omnibus, demptijs, qui morbis nocturnis & catharrhis seu destillationibus affliguntur, prandio plēniorem esse conuenit. Qui. n. iam nominatis corripuntur morbis horum cœna oīno modica sit tenuis, sicca, ac præter aliorum morē notētemq; præueniens oportet, ut ingruentibus scilicet morbis, natura ab omnibus alijs munijs libera, vnius morbi cōcoctioni operā nauare queat. Sūt & qui consueverunt minus in cœna ciborū assumere, q̄ in prandio, horum certè cōsuetudo nō temerè ēt immutāda erit. Quæ enim ex longo tpe consueta sunt, vt ait Hippocrates. 2. Aphorism. 50. & si deteriora sint, insuetis minus molestare solent. Cur autē in alijs omnibus plēnior cœna salubrior sit, multa in causā sunt. Primum autē omnium noctis mox accedens frigiditas, quæ extrinsecus circum-

cumstans calorem natium in profundū secedere, & hoc nomine fortio-
 fieri cogit, ita ut necessariò ciborū, tum
 melior fiat cōcoctio. Et certè idē potest
 noctis frigiditas, quod alias anni tēpus
 hybernū, aut regio frigida pōt. Horum
 enim vnumquodq; calorē natium adau-
 gere potis est Testis Hippocrates, qui
 lib. 6. epidem. Tom. 6. apho. 6. sic inquit
 Perfrigidior in tpe & regione frigidis,
 per calidior erit. In 1. aph. 15. quoque
 ventres hyeme & vere natura calidissi-
 mos esse asserit. Deinceps est. *Somnus:*
 qui coena subsequitur: hic. n. nimirū in-
 modum concoctionē adiuuat. Sanguis
 enim in somno ad interiora magis refu-
 git. vt testatur. Hippocrates. 9. epidem.
 Tom. 5. apho. 29. Cū itaq; sanguis, cūq;
 eo calor natius per somnū ad interio-
 ra secedat, quid mirum si calor auctus
 fortiorē tū ciborum coctionē efficiat?
 Hinc rectissimè Hippocrat. libr. 6. epi-
 dē Tom. 5. apho. 10. dixit: Labor articu-
 lis & carnibus, cibus verò ac somnus vi-
 sceribus prodest. Somnū quoq; optimè
 cibū cōcoquere testatur Galenus lib. 1.
 de Sympto. causis c. 8. ita scribens: Itaq;
 toto hoc tpe, quo quis dormit, animalis
 facultas quiescere, naturalis verò vali-
 dius agere videtur. Cuius rei coniectu-
 ram ex eo facies, tum q; ipsa, si qñ labo-
 raucrit, post somnum robustior euadit.

D 4

idque

DE CONSERVANDA

ēdque maximè, cum à modico cibo som-
 num admittimus, tū et ꝑ oer somnū ci-
 nus optimè concoquitur, non solūm in
 ventriculo, verum etiā per vniuersū cor-
 poris habitū. Cui subscribit quoq; Pau-
 lus Vegineta lib. 1. c. 97. dicens: Somnus
 est animalium facultatum quies, ab vtili hu-
 more cerebrū madefaciente proueniēs,
 hunc qui rite capessit multa consequi-
 tur commoda, Cibos. n. conficit, humo-
 res digerit. Quod aut hac ratione ple-
 nior cœna esse debeat, testatur Galenus
 vel quisquis tandē eius libri autor fuit,
 in lib. de dissolutione continai, in hanc
 sententiā scribens. Antiqui cœnā pran-
 dio præferiebant, præcipientes plus cibo-
 rū in cœna sumendū esse, ob caloris cir-
 ca interiora aggregatione noctis frigi-
 ditate, & ꝑ somnū factam, calor namq;
 in somno ad interiora corporis reuoca-
 tur, eademq; calefacit, perinde vt in vi-
 gilia contrarium plane accidit. Id quod
 Hippocrates ēt epidem. 6. Tom. 4. apho.
 12. ijs verbis indicauit. Planè vigilās ca-
 lidior circa exteriora, frigidior verò cir-
 ca interiora, dormiens contra. Sed hic
 reclamabunt quidam, pleniorēq; cœ-
 nam ideo damnabunt, quod pleno ven-
 tre ingrata si quies, atque adeo somnus
 minus conueniēs. His ita responsum vo-
 uesciat inter cœnā, & somnum aliquid
 tempo-

tēporis interuenire debere, neq; quem-
 admodum in brutis, nullam aliam nisi
 vorandi ac mox dormiendi vicissitudi-
 nem esse, quū omniū Medicorū consen-
 su consultum sit, quo aut hora aut, am-
 plius interfit. Neq; ēt est, ut pleniorē
 cenā quis eā esse putet, qua multa inge-
 runtur tanta uoracitate, vt vix spirare
 liceat, & periculū sit, ne vel crepent, qui
 ita sese replēt, sed frugalē potius: talem
 tñ in qua, plus, q̄ in prandio absumentur
 ciborum. Quod si tñ hic peccatū fuerit,
 melius certe in cenā q̄ in prādio fertur,
 quod somnus post cenā non diu subse-
 quēs, facilius delictū q̄ vigilia, quæ pran-
 dium cōcomittatur, corrigat. In somno
 enim, vt diximus, calor interiora petit,
 & quæ illic sunt, cibis concoquēdis so-
 lus uacat. Interdum ve:ò ad exteriora p̄-
 trahitur, neq; ijs, quæ intus sunt, propi-
 cere potest, adeo ut uerissime dixerit
 Hippocrates. 2. v. ctus acutorum. 59. Vi-
 gilia vehemēs cruditate incoctioēq;
 ciborū tum portionis efficit. Porro cur
 cenā prandio pleniorē esse oporteat, &
 hęc ratio, qđ rara admodum existat cor-
 poris facultas, q̄ paulò liberalius pran-
 dium spacio uel quinque uel sex hora-
 rū, quod ferè inter prandium & cenā in-
 terest, conficere possit. Quantum aut in-
 commodi adfert, si quis nondum planē
 concocto eo, quod prius ingestum fuit,

D 5 aliud

DE CONSERVANDA

aliud ingerit? morbū nimirū facit. Vef enim cibus præter naturā plus ingeftus est, ut ait Hippocrates lib. 2. aph. 17. hic morbum facit. Et si denuo obiecerit, vtrunque somnum à coena differamus, tñ qñ fieri non possit, quin ad somnum cōuerfis, quod materia tum ad interiora tendat, caput impleatur, huic Galenus quidem respondebit, qui lib. 4 aph. 67. ita scribit. Et quidē sicuti à cibo ad somnū conuerfis impletur caput, sic in plethoricis dispositionibus somni ipsū replentes aggrauant cerebrū. Et somni videlicet semper nocerent, quatenus ad profundum & uiscera materia cōfluit, nisi coctionis ratione plus afferrent utilitatis, q̄ sit dānum, quod ex motu ad interiora con sequitur. Et hæc ad vulgarem multisque communem errorem excludendum sufficiant.

De dispositione ante cibi sumptionem edendi item atque ciborum ratione.

Cap. VI.

TV nunquam comedas stomachum ni noueris esse.

Purgatum, vacuumque cibo, quē sumperis ante.

Ex desiderio id poteris cognoscere certo.

Hæc

Hæc sunt signa tibi, subtilis in ore
diata.

Hic traduntur præcepta quædam ante
cibi sumptionem seruanda.

PRIMUM, ne sumatur cibus, cū uen-
tricus quibusdā humoribus uitiosis
adhuc plenus extiteret. Corruptur. n.
simul alimentū, quod insup ingeritur,
vnā cū prauis humorib. qui prius sunt
in corpore, ita ut ipsorum quidē quan-
titas augeatur, qualitas uerò seruetur.
Eos igitur, ut lib. 6. c. 9. de Sanitate tuen-
da. Galenus autor est, nominatione, in ijs,
qui suapte natura facilè uomere pnt,
expellere prius q̄ cibus ingeratur, oportet.
Impura namque corpora & uitiosis
humoribus referta, uacuatione potius,
quā ea, quæ per cibos fit, refectione ege-
re, testatur cum primis Hippocra. aph.
8. & 10. lib. 2. & ibidē Galenus in com-
men. Ventrículū uero uitiosis humori-
bus esse plenū, è nidoribus & ructibus
deprehēdi pōt quēadmodū copiose ad-
modū Gale. li. 3. c. 4. de loc. affec. docet,
ad quo sanè Lectorē nunc ablegamus.

SECUNDUM, ne priore cibo nondū
concocto, necdum in aluum demisso,
alius sumatur: qui. n. eo modo superedi-
tur naturā prius ingesti cōcoctione de-
turbat, quò fit, ut quicquid eius confe-
ctum ex uētre à uenis miseraicis in he-

DE CONSERVANDA

par deducitur, reliqua statim oīa etiā in cōcocta secum in corruptionem trahat, adeoq; tū vasa ipsa, tum totū corporis habitum cruditatib. & vitiosorum humorū multitudine repleat, ac ob id ipsum morbis nō rarò tentet. Proinde rectissimè Gale. lib. 7. c. 6. meth. medē. præcipit, vt vacuus purusq; ventriculus secundum cibū excipiat. Quinet iā Auicenna. 3. 1. doct. 2. c. 7. idem præscribent, ita ferè inquit: Nemo sanitatis suæ studiosus aliquid comedat, nisi ad hoc certo prius in tate desiderio, & ventriculo vnā cum reliquis superioribus intestinis à præsumpto cibo vacuatis. Priore enim cibondum concocto, alium insuper ingerere, corpori perniciosum est. Porro ex ructu nullā alimenti prioris qualitatem referente ventriculi tumore iā submisso, recrementorum deiectione, & vrisurum coloratione, licebit cōiungere, num prior cibus ad vnguem confectus, ac in aluum de missus sit, quemadmodum Gal. lib. 7. c. 6. metho. meden. & post eū Paulus lib. 1. c. 97. luculenter & perspicuè docuerunt. Vrina. n. quæ aquæ speciem præfert, crudum adhuc in venis succum esse indicat eū, qui à ventre summittitur. Quæ vero fulua biliosaq; est, iam dudū cōcoctum esse hmōi succum portendit. Quæ modicè pallet, peracta, modò secundæ concoctionis est signū, quemadmodum

ele

eleganter Gal. lib. 2. de sanita. tuenda. c. 4. Cornelius Celsus lib. 1. c. 2. & Plinius lib. 28. cap. 6. docuerunt. Imperfectæ aut concoctionis, ut testis est. 6. sectio. apho. com. 1. Gal. acidus ructus certum indicium. Signa etiam, quib. certò comprehendit possit, vtrum à vitiosis illis humoribus, ac prius, ingesto cibo vacuus sit uenter, nec ne, & hic subiunguntur.

PRIMUM, desiderium certum, hoc est, vehementior & vera noui alimenti appetentia, siue fames. Nam de Medicorum ferè oïum sententia duplex fames est, vna quidem uera & naturalis, altera verò mēdosa. Veram describit Galenus aphor. lib. 2. comment. 16. sic inquit: Famefcere illos dicimus, qui ob ciboꝝ inopiam ad extremā esurritionem perueniunt. Idem lib. 1. cap. 7. de causis sympto. disertè admodum & copiosè harū appetentiarum rationem & diuersitatē describit, quem locum, utpote scitu dignissimum, hic integrum subiecere placuit. Nam qm̄, inquit, cutetens vnumquodq; animal in ambientē aerem digeritur, accidit, vt mēbra, q̄ sub ea sunt, prima vacuentur: quorum ingenita vis ex proximis sibi alimentum trahit, id, s. quod vacuatur reficiens: deinde rursus illa, ex ijs, quę sibi sunt proxima: sicut quę tertio loco sunt posita, ab ijs, quę sibi. Atque ita semper per continuum, ve
luta

DE CONSERVANDA

luti in choro quopiam translatione celerimè facta, ad venas, quæ ad ventriculū pertinent, vacuatio peruenit. Hęc uerò & solent pariter, & natę sunt ex ventriculo nutrimentum trahere, perinde ut stirpium radices, quæ in terrā sunt demissę ab ea. Cū n. hoc opus vniuersum naturale sit, nō animale, similiter in stirpibus & animalibus perficitur. At in stirpibus quidem, terra perpetuo paratum, largumq; alimentum rigantis ritu subministrat: quādiu cœlitus tꝑum status, pro natura se habet. Quando si ex terra squaloris excessus siccat⁹ est humor, stirpes nutrimenti penuria marcescūt. Animalibus aut vtpote terræ non affixis, præter utiq; pauca quædam, natura uētrē pro nutrimenti ueluti penu fabricauit, quemadmodum stirpibus terrā. Dedit aut animalibus & penurię sensum: quo, s. ad cibum portionemq; proritata, in tꝑe expleantur. Vocaturq; eiusmodi implendi desiderium appetētia. Fit aut ex penurię sensu: cum, s. uenę ex ipso vētriculo, ueluti emulgentes surgentesque aliquid trahunt. Non ferens aut eum situm uētricus, sed ueluti diuulsus, offensę eius medelam cibū cōparat. Quippe uenę hoc pacto ad obiectos cibos cōuertuntur: atq; ex ijs nutrimentum trahunt: nequaquam ex uentriculo. Fitq; post cibi sumptionem, ut & uenę simul

ad cibos se cōuertant, & ventriculus ex
 ijs, quātum prius per venas. est exhaustū,
 in seipsum trahat. Ac suctus quidē ipsi⁹
 sensus, fames est. Hęc Galenus. Cū igitur
 ventriculus non appetit, signū est, mem
 bra nondum refectione indigere, sed sa
 tis adhuc alimentorum in promptu
 habere. Quod certē & ipsum Galenus
 lib. 3. cap. 13. de facult. natura lib. inue
 re voluit, inquit: Venter si melius pa
 satiusq; nutrimentum habet, externū
 non postulat. Cibi igitur exhibitio diu
 tius adhuc differēda est: nam quicquid
 tum ingeritur, grauat naturam, non iu
 uat. Porro mendosa fames, est cibi appe
 tentia corpore nō indigente. Quæ qui
 dem, vt idē Galenus lib. i. cap. 7. de cau
 sis sympt. docet, tum maximē fieri solet
 cum acidus quispiam vitiosus succus vē
 triculū mordet. vitiosus nanq; succus
 qui frigidus est, similem suctui morsū
 infert. Appetentiam verō prouocat natu
 ralis affectus similitudine. Alimēti autē,
 non potus desiderium excitat propter
 frigus. At vitioso succo, qui falsus & bi
 liosus sit ventrem mordente, portio ma
 gis quān cribus expetitur. Pręterquam
 enim quod calefiat, ficceturq; ab eo ven
 triculis, quæ utiq; sitis causa sunt, etiam
 liquari fundiq; tum in eo stū venis suc
 eos contigit. Fundorum autē succorum
 Symptoma, ea quibus continentur im
 plet

DE CONSERVANDA

plet, quemadmodū frigiditas uacuat. Itaq; ēt non parum ad eſuriem frigiditas eorum, quæ in ventre habentur, conſeit. Cūm & corpora eorum, tunicasq; uacuet, & cogendo conſtringendoq; ad appetentia irriter. Atq; ita quidem uitiōſus ſuccus acidus, ſtypticus, & frigidus mendosæ famis exiſtit cauſa.

SECUNDVM, variæ famis ſignū, eſt ſubtilis diæta, uicelicet præcedens, hoc eſt, parua cibi exhibitio. qñ. n. & hæc famis ſequitur, tunc illam & ueram & naturalem eſſe ſignificatur. Vnicè igitur ſemper cauendū, ut nunq̃. neq; prædeatur, neq; cœnetur, niſi conſueta hora, ac illiciente prius appetitu, nec eo cibum exigente differatur. Ois. n. mora illi nociua eſt, niſi ſuſpectus ſit eſſe mendosus, qualis ebriorū, & ſaſtidio laborantium eſſe ſolet. Nā ſi uentriculus alimentum poſtulat, ut Galenus lib. 3. cap. 3. de facult. naturalibus auctor eſt, nec eius copia eſt, excrementis impletur. Ea ſunt ſanies quædam biliolæ, pituitosæq; atq; ſeroſæ, quas ſolas trahēti illi, tum, ſcūm nutrimento indiget, iecur remittit. Hinc non temerè haſtenus hoc uſurpatū eſt. Diutius tolerare famem, uentriculum malis ac putridis replet humorib. quos attrahit ad ſe loco cibi. Et hoc quidem experientia conſtat. Qñ. n. ieiunamus, tunc per noctem auiditate quadā ac cibos

bos imitari solemus, sed illis denegatis,
 nullam oīno appetentiam postero die
 percipimus. Vnde satis liquet uentricu-
 lum, & maximè orificiū eius, iam dudū
 uitiosis humoribus esse plenum, quæ tñ
 non vera, sed mendosa repletio est, &
 ob id pauco assumpto cibo regreditur
 statim appetentia. Cauendum ēt ne ci-
 bus assumatur, non præcunte corporis
 exercitio. Neq; n. temere ab Hippo. 6.
 epidem. part. 4. Aphor. 28. dictum est
 ponoi sition ygeithosan. i. Labores ci-
 bos præcedat. Nam qui cibis manè,
 anteq̄ prior descenderit, vel paulo antè
 exercitationem ingeritur, is Galeno
 lib. 3. cap. 1. de causis Sympt. teste, & in-
 tempestiuè sumitur, & cruditatis etiā
 causa existit. In ciborum præterea ra-
 tione, quemadmodum. cap. 24. method.
 perueniendi ad medic. Leonhartus Fu-
 chsius diligenter admonet, id quoq; vni-
 cè obseruandum, ne illi præpostero or-
 dine ingerantur: id quod fiet, si conco-
 cta facilia ijs, quæ difficultè cōcoquun-
 tur, præmittantur: & si liquida solidis &
 aridis, & lubricantia astringentibus an-
 teccedant. Ordo, verbi gratia, præposte-
 rus erit si cotonea aut punica mela pri-
 mum ingerantur, postremum aut oleia
 ex gario. Debent etiam a præmitti, quæ
 facilè & nullo fermè labore subsidunt,
 vt sunt liquida: quæ verò tenacius hētēt
 &

*Ciborum
 ratio,*

DE CONSERVANDA

& difficulter labuntur, vt solida & arida, postremo: idq; si ventriculus naturaliter se habeat. Nam si cui venter sit natura laxior, huic p̄stitit adstringētia magis laxatibus p̄posuisse, quo ab illis roboratus ventriculus reliqua melius conficere possit. Hæc eadem ferè docent Cornelius Celsus lib. i. cap. 2. & Galenus lib. 2. cap. 11. de alimentorū facultatibus. Iam verò cautio etiam sit ne in vna eademq; refectioe multi simul & varij assumantur cibi, ac t̄ps deinde comedendo ultra q̄ satis est producat, p̄sertim si ex diuersis illi consistant facultatibus. Ex eo aut̄ genere cum primis fuerint cibi varię substantię, vt exempli causa, ab Auicēna ponuntur, carnes & pisces, vel pulli & suilla, &c. Nam q̄ ad istum ingeruntur modum, varie corpus pro succorum diuersitate afficiunt, & cōcoctione non, vt par est, sortiuntur. Postremo. n. accedente cibo, iā primi incepta cōcoctio est, atq; ita partes quiden in coquēdo redduntur dissimile adeo, vt primo loco ingestę, confectę ferè sint prius, quam ad extremum sumptę, medium cōcoctionis suę attingat, vnde sepe numero Posterior coquendorum sequitur corruptio. Id quidē Auicēna quoq; innuere voluit. 3. 1. doct. 2. cap. 7. in hanc ferme sn̄iam scribent: Nihil quidem deterius est, q̄ si multa simul

ac

æ uaria ciborum genera cõiungantur,
 atq; iustò lōgius deinde in comedendo
 tps protrahatur: cūm. n. postremum ac-
 cedit nutrimentum, primi iam aliquo
 modo confectum est: partes ergo in co-
 quendo non adsimilantur. Atq; inde fa-
 ne morborum scaturigo, qui co repu-
 gnantium sibi humorum discordia na-
 scuntur. Iā ipsius quoq; uariis coquen-
 dī modus bonæ corporis temperaturæ
 non parum officit: ut si in eadem refe-
 ctione multū elixi, frixi, & assi cibi sæ-
 pius inuicem modo liquidi, modò soli-
 di & aridi ministrantur. Atque hinc est,
 quod Horatius lib. 2. Serm. Saty. 2. ubi
 victum frugalem ac simplicem prodi-
 gnitate laudasset, hanc saporum condi-
 mentorumq; aceruationem, ut perni-
 ciosam, his uerbis detestatus sit.

*Cibi
 aurij.*

*Accipe nunc uictus tenuis quæ & quantaque
 secum.*

Adferat, in primis ualeat bene, nã uariates.

Et noceat homini, credas memox illius escæ.

Quæ simplex olim tibi federit, ac simul assit.

Miscueris elixa, simul conchylia turdis.

*Dulcia se in hilem uertent, stomachoque tu-
 multum.*

Lenta feret pituita uides, ut pallidus omnis,

Cena desurgat dubia & quæ corpus onustū.

*Hæsternis uetijs animum quoque prægrauat
 vna.*

Atq; effugit humo diuine parculam auræ.

Paræ

DE CONSERVANDA

PARI modo & Pli. lib. 11. c. 52. hęc
 saporum aceruationem damnauit. Ho-
 mini, inquit, cibus utilissimus, sim-
 plex. Aceruatio saporum pestifera, & cō-
 dimenta perniciosiora. Atqui hic nobis
 fortasse obtrudet, quispiam plerisque
 uentri & gulę mirificè deditos, qui se-
 se à primo statim diluculo ad summam
 usque ad noctem multo uarioque cibo
 & potu non impleant solùm, sed etiam
 distendant, adeoq; cibum cibo excipiāt,
 & toti sint in cōpotationibus, cum nihil
 tñ inde mali percipiant, imò uerò mul-
 tis incōmodis difficultatibusq; affician-
 tur, si uel minimum ab ista consuetudi-
 ne deflexerint. Huic Galenus quidem re-
 spōdebit. qui in lib. de cibis boni & ma-
 li succi cap. 12. ita scriptū reliquit. Hęc
 n. quamuis protinus nullam iuuenum
 corporibus sensibilē lesionem inferant,
 sensim tñ; occulteq; crescente uitio cū
 iam ætas progr. flu. tps inclinari, arti-
 culos, neruosque. & uiscera eius morbis
 uexant, qui uel difficulter admodum,
 uel omnino tolli non possunt, neque id
 quidem temperè: nanque ea pars corpo-
 ris, quę natura imbecillissima est, à le-
 dente quodlibet patitur. Quod aut u-
 tiosi humores morbiq; gignantur, cru-
 ditas assidua in causa maximè, siue ea
 ex boni siue ex mali succi oriatur cibus.
 Quia Auicen. quoque 31. doc. 2. cap. 7.
 idem

idem cōfirmās sic ferme inquit: Ille, cui
 mala nutrimenta cōcoquunt, nō gau-
 deat ex hoc. Noxa. n. etsi ad tps fortasse
 delitescit tps tñ successu sese exerit, &
 grauissimam certissimamq; neglectæ ar-
 tis medicæ pœnam adfert. Atque hinc
 adeò pauci eorum, qui iustū uiuēdi mo-
 dū sectantur, destinata senectutis me-
 tā cōtingunt, sed crudis ex intēperantia
 aceruaris succis, podagra, calculo, lepra,
 carcinomate, febribus alijsq; id genus
 malis prius torti, uitam cum morte cō-
 mutant. Præstat igitur, vt disertè à Fu-
 chsio nostro scribitur, t̄pantia & parci-
 tate aīum corpusq; vegetū ac sanū ser-
 uare, quam crapulā, crepisq; cōpotatio-
 nibus, & immoderatione infimū mor-
 bosum, Deoq; & hoībus odiosum redde-
 re, ac ne illud quidem silētio prætereun-
 dum hoc loco, quod protracta ad vnam
 ferè horam mora, ac iustæ cōmanduca-
 tionis & declutionis gratia comestioni
 interposita, laudabilis modò, sed ad tuē-
 dā etiā valetudinem utilissima censēat.
 Cibus. n. qui exactè dentib. manditur,
 extenuatur, & molitur, ac sensim dein-
 de atque tardè deglutitur, etsi imperfe-
 ctā ac modicam oīno, aliquam tñ, ut in
 suo genere estimādā alterationē in ore
 cōsequitur, quēadmodum li. 3. cap. 7. de
 natural. facul. Galeno & Auicennæ. 1. 1.
 doct. 4. cap. 2. visum est. Ceterū imper-
 lecta

DE CONSERVANDA

ſecta commanducatio vt cōcoctioni cōtumax eſt, ita etiā horrorem quendam & inſuauitatem adferens, ciborum appetentiam auertit. Mora verò quæ inter edendum, multis vltiò citroque ſermonibus colloctionibusq; interpoſitis, ad duas vel tres horas protrahitur, admodum noxia eſt, eamq; nocumenta hætenus enumerat ſequuntur.

Vltimus verſus in quibuſdam Exemplaribus hoc etiam modo legitur.

Hæc ſint ſigna tibi, ſubtilis in ore ſaliua.

Nec malè quidē. Nam ſaliua quæ ſubtilis & nulla qualitate infecta, ſed pinde quaſi aquoſa guſtui offertur, tum coctionis, tū abſolutæ ſanitatis eſt indicia oñdit, Gal. li. 3. c. 6. de locis affectis teſte.

¶ *De Melancholicis & vitandis cibis.*
Caput. VII.

Persi
ca. **P**ERſica, poma, pira, & lac, caſeus
& caro falſa,
Et caro ceruina, & leporina, bouina,
caprina,
Atta hæc bile nocent, ſuntque in
firmis inimica.

HIC recenſentur decem ciborum genera, quæ ſanguinem ſeroſum & Melancholicū efficiunt, eoq; infirmis nocent.

Primum,

PRIMUM, persicę de quibus lib. 2. c. 19. de aliment. facult. deservit ita Galenus scribit. Ipsorum succus, & veluti caro facillè corrumpitur, prenaq; oīno est. Quocirca (quod quidem facere solent) non sunt post alios cibos mādenda: corrumpuntur. n. in superficie natātia, sed in oībus, quæ parvi quidem, sunt succi, verūm humida sunt ac lubrica, & q̄ subduci facillè quæant, id cōiter tenendum, ea ob hoc ipsum ante alios cibos esse sumenda. Ita. n. fiet: ut & citius subducantur, & alijs cibis viam muniat. Quæ si sūpta postrema fuerit, vnā secum alia quoque corrumpent. Atq; inde sanè patet, hoc dictum de ijs intelligendū persicis, q̄ matura post alios cibos ultima eduntur. Præsumpta. n. stomacho conferunt, ventrem leniunt, & ciborum appetentiā præstant. Dioscorides etiā lib. 1. cap. 130 idem testatur in eum modum scribens: Persica matura tā stomacho, q̄ ventri utilia sunt: Acerba aluum cohibent, sed sicca vehementius Decoctum è siccis alui stomachiq; fluxionens sistit. Simēo quoq; Sethi de persicis hæc refert. Persica, inquit, quidā in tertio ordine refrigerantium humectantiumque posuerunt, alij in primo, alij verò in secundo, quod etiā certius est Phlegma generant, non facillè concoquuntur, celerimè in ventriculo corrumpūtur: propterea

DE CONSERVANDA

rea qui crebrius ad satietatem his utuntur, in febres incidunt: ledunt & nervos proprietate quidam. Oportet verò hæc ante cætera cibaria assumere, & super his meracum bibere. Quæ ex his matura sunt, ventrem ducunt: immatura contra sistunt, eoq; efficacius sicca. Foliorum succus in potu sumptus, lumbricos ventri perimit: idem perficit, si cum folijs umbilico apponatur. Suscitant quoq; ciborum appetentiam persica, prosunt & in flammato ventriculo. & genitali semini adiiciunt, serosum tñ sanguinem parant: sæpiusq; post unum vel altero mensem ob putredinem febris tum longiores, tum etiam difficulter solubiles gignunt.

Illud etiam observare oportet, ne super hæc aqua bibatur. His amplius addit Plin. Valerianus; persicorum folijs siccis, & in pulvere redactis, plagas cruciætorum vulnerum claudi, quam facultatem Serapion ipsis etiam persicis siccis attribuit. Quanquã autem persica iam dictis viribus prædita sunt, quia in humor inde genitus facile corrumpitur & putrescit, noxia sunt infirmis, & maxime si præpostero ordine ac intempestive sumantur. Infra cap. 42.

SECUNDVM, poma sine mala: In quibus, auctore Simeone Serhi, multa differētia est: quæcunq; n. ad stringunt, frigidum habent & terreum suctum. Quæ

actia

acria sunt, frigidū quidē verum tenue illum habent. Medij autē temperamenti sunt dulcia, q̄ ad caliditatem magis vergunt. Oīa certē quadā peculiari p̄prietate neruis nocent, nocent & q̄ matura nō sunt. Dicuntur & lapidē seu calculū gignere ijs, q̄ ad facietatem ipsis vtunt̄. Verum vt illa sunt ad . . . . . idest animali deliquia, & cordis debilitatē. Spiritum quoq; flatulentum in secunda concoctione generant eoq; infirmis nocent sicuti de pyris mox dicēt. Neq; verò ab his solum fructib. sed ab oībus ēt q̄ sanguinem seroso ac ebulliente succo replent, egrotos abstinere conuenit. Eiusmodi plane sunt recentes, & q̄ ante p̄fectā maturitatem edunt̄, cū. n. humidius alimentum, ob idq; excrementosius p̄beant, non secus in corpore humano feruent & ebulliunt, atq; vinum, qd̄ nup̄ ex fructib. vel vuis expressum est, in dolijs, & hoc quidem ob caliditatem ipsis a Sole, cum maturescerent, in genitā, quemadmodum li. 4. c. 3. de vsu partium Galenus attestatur. Et hoc certē Auicē. 3. 1. doc. 2. c. 7. teste, commune est omnibus cibarijs, quæ sanguinem seroso succo implent. Porrò & si vero hoc interim spacio, quo manduntur humectent, ob succi tñ ebullitionem prompte in ventriculo corrumpunt, & sanguini putrido gignendo ac

E com-

DE CONSERVANDA

commodatissimi sunt, qua de causa nō temere Auic. 1. 4. trac. 2. c. 7. fructus recentes omnes febricitantibus inter dixit. Plura Galenus. lib. 2. cap. 21. de alimen. facul. & infra, cap. 39.

Pyra. TERTIUM pyra. quæ sanè, perinde ut & alij fructus recentes ac trudi: commniter. hoc possident, ut seroso ebullienteq; succo sanguinè expleat, cumq; putrefactioni obnoxium reddant: quo fit, ut eorū cibus. Plī. lib. 22. cap. 7. teste, non egrotis solūm, sed valētib; ēt onerosus sit. Inflationes quoq; excitant, & ob id crebrius esitata colicos affectus suscitant. Sed innoxia fiunt, si vnā cum carminatiuis vulgo dictis, hoc est, calfacientib; tenuantib; & flatū expellentib; comedantur, vel super his vinum vetus & adoratū bibatur. Quod Galenus lib. 1. c. 26. de alimen. facul. Palam ēt ita scribens confirmat. Quicquid omnibus cibarijs inest flatulentum, id per calfacientia & tenuantia corrigitur. Pyris præterea ea facultas inest, ut inter cæteros fructus q̄ maximè impinguet, quare sues ipsorum esu magis q̄ quorumlibet aliorum fructuum pinguescunt. Laudatiora sunt odorata, & dulcia, & ex ipsis cocta, quàm cruda, meliora. Coquenda verò cum fœniculo, aniso, saccharo. *Infra cap. 13. & 39.*

QVARTUM, lac hoc. n. facile corrigunt.

rumpitur, inq; nidore aciditatem vt in impuro vētriculo transit. Quapropter putrida febre correptis exhibendū non est, quia plurimo calori conuersatū, in nidorem statim abit. Huc accedit, q̄ in ventriculo febricitantium haud concoquatur, sed potius corrūpitur, adeoq; febres auget. Caput quoq; dolentibus malum est, quod confirmat Galen. qui lib. 3. de alimen. facul. c. 14. lac capiti, nisi quis ipsum habeat admodum firmū, non esse accommodū tradit. Cuius quidem rei causa alia nō est, q̄ quod lac sit nidorosum, ac facilē euaporet: caputq; petat: adeoq; dolorem augeat. Nocet præterea sribundus, & alijs nonnullis, de quibus Hippocrates aphor. 64. lib. 5. & ibidem Galenus. In phthisi tñ, hectica, & alijs quibusdā passionibus, vt Hippocrates loco iam citato autor est, utilissimè conceditur. Qua de re copiosius infra c. 34. Quanq̄ autē lac infirmis ex usu non sit in sanis tñ ad bonos humores gignēdos, ex ijs præsertim animalib. que bono corporis habitu sunt, probatissimum habetur: Et hoc quidem si in ventriculo & hepate perfectè concoquatur. Tunc. n. mordaces succos, quos cunq; inuenerit, expurgat, qua de causa in urinæ difficultate & acri egestione alui, non solum bibere conducit, sed et̄ internè p̄ clysterē infundere. Ad acres

DE CONSERVANDA

Lac. enim & mordaces fluxiones cōmodissimum est, nō solū abluens ipsas de partibus infestatis atq; hoc per extersoriam humiditatem, q̄ in scorsa sui parte cōplectitur, sed et crassitie ac pinguedine sua corporibus oblitum ac inductū, nō sint influxū acrem nudis ipsius allabi. Ad pulmonis itaq; ac intestinorum vlcera, item renum, vesica, ac vteri, & ad papularum eruptiones, & furunculos, & alias cutte asperitudines conuenientissimum est in potu, adeoq; cutem ipsam pulchram ac nitidā reddit. Ad hęc lancinamēta ex veneni portione, & quę in vrinę meatu fiunt, cōpescit. Item ad eos qui cantharidas hauserunt, aut buprestin, & in summa ad medicamenta erodentia ac exulcerātia, & ad hyoscya mum velut peculiare remediū est. Nā statim resipiscere affectos facit. Cæterū in gutturis exulcerantibus, quę cū alias ob causas multas tū ex anginis fiūt, & his qui ephemerum sumpserunt, lac gargarizare conducit. Corporib. præterea temperatis, quorum ventriculis nihil biliosi & phlegmatici humoris insidet, vtilissimum habetur. His enim bene concoctum multum nutrimenti summittit, probum succū generat, bonā carne longē meliorē reddit, & corpus conuenienter humectat. Hoc tñ imprimis cauere debet, qui lac bibe

re

re voluerit, vt interim à reliquis cibis ac
 potib. abſtineat, donec cōcoctum ſit, ac
 ſuceſſerit. Si. n. ante eius cōcoctionem,
 alium cibum quis ſumat, neceſſe eſt &
 ipſum lac corrumpi, & cibum qui ſu-
 peringeuſtus eſt. Præſtat aut̄ manè bibe-
 re recens mulctū, & tunc plures labores
 detrahete, quietè ac ſenſim ambulare,
 & interim ceſſare, citra ſomni admiſſio-
 nē. Qui. n. hoc modò ſe geſſerit, potum
 lac exerceat, idq; inutilia ſecum edu-
 cet. Opus eſt. n. ſi qd aliud, primū acce-
 ptum ſecedere, quo factò aliud bibere.
 Principio igitur ſecedit a luo cōmodè
 purgans, non totam corporis molem,
 ſed quæ in aluo & inteſtinis ſunt parti-
 busq; vicinis. Poſt hæc in venas deſert,
 optimeq; nutrit, & nō amplius ſuce-
 dit, ſed ventrē fiſtit. Corporib. verò di-
 ſtēperatis infeſtū inimicumq; eſt. In ca-
 lidiorib. n. citò in hidorē atq; bilem, in-
 frigidiorib. verò in aciditatem & pu-
 tredinem cōmutatur. Circa electionem
 deniq; lactis ſecundum, pro ipſorum
 aīalium ſpecie haud paruā eſte differen-
 tiam. Bonum namq; lac craſſiſſimum
 ac pinguiſſimum & concoctu difficile
 eſt, & ob id in uentriculo inflatus uerti-
 tur, venarumq; obſtructionem parit.
 Liquidiffimū aut̄ ac minimè pingue,
 eſt camelorum, mox, equorum, deinde
 aſinarum, mediæ autem cōſiſtentia eſt.

DE CONSERVANDA

caprarum, hoc crassius ouium. Lac igitur caprarum, cum inter cetera lactis genera moderatè se habeat, neq; pingue admodum, neq; crassum sit, meritò in vitus salubris ratione præfertur. Quin & caprarum inter se inuicemq; collatarum, & secundum anni tēpora non parua differentia est. Earum. n. quæ modò pepererūt, lac liquidissimū, sed tēporis progressu magis semp ac magis incalescit. Aestate verò media, ipsum est in medio suæ naturæ consistit, post id tēpus sensim iā incalescit, quod penitus deficiat. Vere aut vt liquidissimū, ita est copiosissimū est. Quo sit, vt eligendum sit lac caprarum nō quidē prægnantium, sed enixarū, quæ tñ, q̄ ad portū ipsum attinet, mediocriter se habeāt, hoc est, quæ neq; nuper enixæ sint, neq; multū a partu recesserint: hoc interim non neglecto, vt ipsis est alimenta propria affatim suppetant. Ac ne illud quidē silētio prætereundū hoc loco, q̄ lac caprinū sine melle sumptum, haud citra periculum sit. plerisq; n. qui purū illud hauserunt, coctū est in uentriculo in speciem casei: quod quidē quum accidit, mirū est, q̄ aggrauet hominem ad strāgulet. Ob eam causam, lac vbi sumunt nōnulli, ne in uentriculo coaguletur, mellis, aquæ & salis nō nihil admiscant. Atq; hæc quidē hoc loco de lacte sufficiant.

Plura.

Plura Galenus lib. 3. c. 14. de alimen. facul. & lib. 10. c. 7. de medica. simpli. facul. & in lib. de cibis boni & mali succi c. 6. Oribasius lib. 4. Sinopseos ad Eustathium c. 12. 18. & 40. Paulus lib. 1. c. 86. & 87. & Aetius lib. 2. c. 9. & 93.

QVINTVM, Caseus quod quidē cū *Case-*
 in omni caseorum genere tū de inute- *us.*
 rato cum primis intelligēdum est. Hic
 enim ob coaguli & salis, dum præpare
 rur iniectionē t̄pis progressu acrimo-
 niā assumpsit, humiditatemq; oēm de
 posuit, quare seipso ēt acrior ē, & mani-
 festè calidior, atq; ardētior euasit, & ob
 id ipsum peiores quoq; & crassioris suc-
 ci, & egrius concoctilis effectus est: præ-
 sumptorū quidē concoctionē; adiuuat
 certè, sed ipse difficiliter concoquitur.
 Atque hinc adeò iam vulgo dici solet.

*Caseus est nequam, quia concoquit omnia,
 se quam.*

Nutrimētum habet exile, stomacho
 nocet, & vbi forte fortuna ī corpore su-
 percalefactus fuerit, quēadmodū diser-
 te Galenus lib 3. cap. 6. de Io. affec. scri-
 bit, facile melancholicum humorē pa-
 rit: recēs flatuosus quidē minus est, sed
 ventrē magis magisq; siticulosus & fla-
 tuosus est, nec ad calculorum in renib.
 procreationē minus existit noxius. De
 terrimū p̄teria eduliū est ijs, quēadmo-
 dum.

DE CONSERVANDA

dum hoc ipsum Hippocrates. libr. 4. de
 vict. rat. in morbis acu. aph. 92. clarissi-
 mē ostendit, qui se potu replerunt. Gra-
 uat siquidem os uentris primumq; cor-
 rumpit, & alia deinceps secum corrup-
 pit. Fugiendus igitur est eiusmodi, ut qui
 nihil conferat, neq; ad coctionem, neque
 ad distributionem, neq; ad mouendā
 urinā, neq; ad ventris deiectionem, ceu
 utiq; nec ad succi puritatem: porrò re-
 cens ac mollis caseus, frigidi humidiq.
 temperamēti est, & duro siccoq; flatuo-
 sior existit, sed eo minus adstringit, mi-
 nusq; crassi succi est, nihilominus tamē
 ægrè conficit, obstruitq; & calculos gi-
 gnit. At verò q̄ inter utrumq;, recentē
 nimirū & inueteratū, glutinosū & fria-
 bilē, durū ac mollem rarū laxūue & ua-
 lidē densum coactum ve medi^o existit,
 quiq; dulcedine nonnulla participat,
 modiceq; falsus est, neq; lachrimas, cū
 inciditur, profundit, neq; tardius a luo
 fecedit, sed odore & sapore iucūd^o, mo-
 derateq; pinguis est, atq; ex bono lacte
 pulcherrimē elaboratus is utiq; reliq;
 oībus longe multumq; præstat. Verūm
 post alios cibos ultimo loco, & exigua
 plane copia ingerendus est, alioquin &
 ipse, nihilo secus ac reliq; casei, ventri-
 culū grauāt, coctionē impedit, aluū cohi-
 bet crassos humores, atq; flat^o in corpo-
 re, lapidēq; in renib. parit. Solus igitur.

Ca-

Casus ille bonus, quem dat auara manus.

Plura de hoc apud Galenum lib. 3. c. 16. de alimen. facul. & lib. 10. c. 9. de sim. pl. medi. facul. in li. de cibis boni & mali succi cap. 6. Paulum lib. 1. cap. 89. & Aetium lib. 2. cap. 101.

SEXTVM, caro falsa. Caro. n. false cō- *Caro falsa*
dita, atque Sole deinde aut uento siue *sa.*
fumo exarefacta, cuiuscūq; ea generis,
uel animalis fuerit, substantia cūm du-
riore, tum ad coquendum ēt difficilio-
re constat, & tardus permeat. Alimen-
tum quoque corpori præbet exiguum
& mali succi, ideoq; sanguis inde gene-
ratus crassus existit, atq; melācholicus,
ac proinde, si frequens eius usus fuerit,
non solum infirmis, uerum etiam sanis
officit, quemadmodum in ipsum ex Ga-
leni li. 3. c. 6. de loc. affect. & cōm. 18. lib.
2. apho. & post eum ex Auicē. 2. 1. doc.
2. in fine capitis. 15. apertè colligitur.

SEPTIMVM, caro ceruina, cui & ip *Caro cer-*
si sane cū oibus duris & siccioribus car- *uina.*
nibus hoc cōe est, ut succum vitiosum,
concoctū difficilem, ac melancholicum
generet. Id quod Galenus in lib. de re-
num affect. digno. & medicat. c. 26. claris-
simè ostendit, Ceruinam, inquit, carnē
uitabis, quippe q̄ dura sit, cōcoctū diffi-
cilis, & melācholicæ. De ea hoc amplius
Simeon Sethi scribit: Vnicè cauendum
ne quis carne uescatur ceruorum, qui

E s per

DE CONSERVANDA

per ætatem capiuntur, & eo nimirum
 tpe viperas sepe & serpentes deuorent,
 atq; ideo sitibundi admodum fiant. Atta-
 mē, cum nature instinctu edocti noue-
 rint sibi futurum exitio, si ante illorū
 concoctionē aquam hauserint, fortiter
 sitim tollerant, eaq; incenduntur. Cer-
 uorum igitur carnes eo anni tpe uene-
 nosæ ac valdè noxiæ sunt: & idcirco ob-
 seruandū, nequis eis per æstatē uescat.
 At verò hyeme tuti⁹ sumunt, meliusq;
 ab innato calore superatur. N. si n. pro-
 be concoquantur, crassum humorē gene-
 rant, securq; & splenem obsepiunt ob-
 struuntq;. Quinetiā corpus tremulum
 atq; infirmum tuadere ex frequenti &
 immoderato eius usu traditur.

*Caro
 lepori-
 na.*

OCTAVVS, caro leporina. Hanc
 Paulus Pfellus, & Rhazes inter cibaria
 atram bilem gignentia connumerant.
 Simeon Sethi, quasi colligens, quæcūq;
 à veteribus dicta erāt, in hunc modum
 de ea scribit: Leporum carnes, his qui
 exiccare corpus volunt, sunt valde uti-
 les. Qui uerò temperatura sunt siccio-
 re, minus conf. runt sanguinem. n. cras-
 sarum partium & malacolicū gignūt,
 aluum cohibēt, & uinam proritat. Qd
 si tñ probè concocta fuerint, non oīno
 male nutriunt. Contā verò, obstructio-
 nē hepatis ac spleni efficiūt, pulmoniq;
 nocent, & immedicis torquent vigilijs:
 Isaacus

Isaacus in diætiis uniuersalib. leporinā pro pharmaco potius q̄ alimento habēdam censet. At nec hoc quidem ignorā dum, q̄ tū hæc caro, tū ceruina quoq; si fuerunt animalium etate declinātiū, simpliciter sint euitandæ. Si quis tñ comedere oīno expetat, ei sane partui partes propinquiores sunt eligēde, quo nī mirum naturalis earum siccitas ab ætate temperetur. Eadem rōne & pinguiorē longe cæteris antecellunt. Siccitas namq; pinguedine correcta ad mediocritatem in eiusmodi aīalib. inflectit. Verum de hac ipsa Ioāne Manardo lib. 13. epist. 4. diligentius nemo differuit.

NONVM, caro bouina: circa quā notandum in primis, & femīnam ipsam, quæ vacca dī, & vtrumq; marem, tam eum, qui castratur est, quā cum ēt, qui integer ad speciei p̄pagatione reseruat, taurus nominatur, cōi hac bonū appellatione significari. Atq; hi sanè non parum inter se ætatis rōne differunt. Extremæ nanq; etates, vt in alijs nō paucis, ita in his quoq; vitiosa sunt. Mediæ verò optimæ & saluberrimæ. Vitulorū igitur recens editorum caro nimis mucosa & excrementitia est. Bimestres aut, quiq; paulò ultra citrà ve eam ætatem cōsistunt, tēperamēto uiciniores sunt, & carnes habent ad cōcoquendū perfectis bobus p̄stantiores, & multū alimē-

*Caro. bo.
uina.*

DE CONSERVANDA

ti corporibus exhibent boniq; succi habentur. Profectiores uerò qui tñ florentem ætatem nondū attigerunt, tēperamento sūt q̄ senes minus sicco, magisq; ijs iuuenib. conueniunt, qui bono sunt corporis habitu. His prædictæ ætatis boves ualētius quidem alunt, sed ægrius tum cōcoquūtur tñ in mēbra distrahūtur. Porrò ad senium uergentium, atq; ipsorum et fenū carnes duræ, sicce, neruosæ, cōcoctioniq; rebelles sunt, & melancholicū humorem efficiunt, solisq; uentriculos habentib, calidiores, atque illis insuper, qui uehementer sese atq; immoderatus exercēt, cōcedi possunt. Quod libr. 4. de uict. rap. in morb. acuph. 99. Hippocrates et ita scribens attestatur. Bubulæ carnes melācholica p̄ritant græco. Nempè horum natura insuperabilis est, nec quiuis uētriculus eas cōcoquere pōt. Galenus quoq; li 3. cap. 1. de alim. facul. idē ijs ferè confirmat uerbis. Carnes bubulæ alimentum quidē & ipse corpori suggerunt nō mediocri, neq; dissipatu facile, & sanguinē tñ generant, quā conueniat crassiores. Quod si quis tēperamento naturali melancholicus magis fuerit, affectu aliquo melancholico prehēdetur, si largius his uiscat. Affectus aut melancholici sunt, cācer, elaphas, scabies, lepro, febris quartana, & q̄ peculiari nomine melācholia nomi.

nominatur. Lien itē quibusdā à tali succo intumescit: quā rē cachezias, i. prau⁹ habitus, & hydropes sæpe numero consequitur. Ceterū qua ratione incōmodis, quæ frequentiorē earum usum excipere solent, prouidendum sit, inculen- ter & perspicuè. Simeon Sethi in hunc modū scribens edocuit: Si quis eas edere uelit, summaq; cupiditate appetat, uel cogatur ēt, is medeatur nocumēto, qđ inde futurū speratur, aceto & alijs cum ruta intingens. Idem quoq; autor est, earundē iure siue brodio, . . . Græcis appellato, fluxus uētris ex flaua bile cohiberi.

Vaccinæ, cūm præter succi prauit- tē ēt sexus ratione frigidiores sint, me- ritò à sanitatis tutela eximuntur, non tñ ab eis, quēadmodū nec ab alijs, quæ hætenus dicta sunt, ex toto abstinendū est: sed omnibus interdum, optimis ue- rò, quantum fieri pōt, sæpius utēdum.

DE EIMYM, caro caprina: de qua idē ferme qđ de bouina dicendū. Hœdi. n. perinde ac uituli, carnes ad conficien- dum perfectis capris meliores, & tuen- dę ualetudini accōmodatiores hñt. Mo- deratē nutriunt, sanguinemq; tenuem & humidum gignunt: Præstantiores & probioris succi sunt lactentes adhuc, & maximè si neq; tenelli admodum, neq;

*Caro ca-
prina.*

nati-

DE CONSERVANDA

natu grãdiore suerint. Simeone Sethi rufos & glaucos Rhazes verò rubros in nigrum inclinantes, ac pingues preferit. Baldacho femillæ q̄ masculi carnẽ temperatiorem, & siccitate remotiorem esse, placet. Mirificè calidis & siccis temperaturis, atq; insuper delicati & ociose uitæ dediti, & conferunt. Hirci carnem quidem habent minimum humidam, pituitosam, ac lentam, ob fœtorẽ tamen ingrata, & stomacho inimicam, ægrè cõcoquitur, & ad succũ bonum generandum parum idonea est. Hanc sequitur arietum. post taurorum. Porro in ijs oĩbus carnes castrorũ sunt præstantiores: senum aut pelli me. Caprina in tota ualetudinis cura obseruatione q; vitanda est. Nã Hippocrate libr. 4. de uict. ratione in morb. acut. teste, habet mala. quę in bubulis sũt oĩa, & cruditas em. est q; flatuosior, & ruet⁹ magis generat: acris est, malumq; succũ efficit. Ineunte tñ estate, & circa eius medium caprę melius agunt, longe q; seipsis in cibo præstantiores euadunt. Tunc. n. arborum & fruticum surculi & germina, q̄ ijs maximè idoneum p̄bent alimonĩã, frequentissima sunt. Ac proinde habitiores eũt, ac pinguiore, nobisq; alendis accommodatiores fiunt. Quod aut alimonia ad carnis bonitatẽ plurimũ possit, argumẽto sũt euidentissimo vulpes, quæ

*Areti
na.*

que autumno probatissimā ob vñas habē carnē. Sic passer & ficedula p̄ idem t̄ps maximē laudabilem carnē obrinēt. De caprina plura Galenus lib. 3. cap. 1. de aliment. facul. & de attenuante diætā c. 6. & comment. 101. & 102. in lib. 4. Hippocratis de vic. rat. in morb. acut. & Paulus liber. 1. cap. 84. & Aetius lib. 2. c. 119. Atq; hactenus quidem de cibis & carnib. uitandis. Exigit nunc ordo. ut de electione alimēti, quod partim à iā dictis partim verò ab alijs q̄busdā animalib. sumitur, nō nihil ēt dicatur. Si quidē de eo haud parua inter ipsos artis medicę scriptores controuersia est. Galenus. n. ut & alii non nulli, porcinae palmam uetulit. Rhazes verò, Auicēna & Auerroes hēdinam prætulerunt. Sūt etiam quib. vitulina præstantior uideatur. Porro electio hęc & p̄stantia multiplicetur attenti pōt. Et primo quidē ratione tum similitudinis, quā cū humanis obtinent carnib. tum maioris. quoq; & discuslu difficilioris alimentī. Quo sanē modo porcina ceteris oibus longē antecellit. Maxima. n. illi cum humano corpore similitudo ē, quē admodum Galenus lib. 3. de alimen. facul. c. i. disertē ijs uerbis ostendit. Suillæ carnis similitudinē cum humana ex eo poteris intelligere, quod quidam carnes humanas pro suillis sine ulla in gustu vel

olfa-

DE CONSERVANDA

olfactu suspicione comederunt: id. n. ab
 improbis hospitibus, & alijs quibusdā
 factum fuisse, iam compertum est. Idē
 lib. 10. de simpl. med. fac. ca. 2. Sanguis,
 inquit, suillus humano maximē tempe-
 rie similis est. Siquidē & carnes suū hu-
 manis sunt similes. Comperti. n. sint ho-
 spites & coqui cōplures, q̄ humanas car-
 nes pro suillis uenderēt: tametsi qui eas
 edissent, nullum oīno discrimen p̄cipe-
 re potuerint. Quin & ipse narrantes au-
 diui uiros fide dignos, sese ī diuersorio
 publico ius esitasse delicatum cū carni-
 bus suauissimis: ceterū cum iā pene-
 saturi essent, inuenisse digiti partē ante-
 riorem, q̄ uidelicet ad unguem est, quo
 perculsi ac metuentes eos qui agebant
 in diuersorio, ne, s. se quoq; uorarent,
 ceu ei rei aslucti, protinus quidē illinc
 exire, ac uomitu redditis quæ ederant,
 ita iter denuo ingressi sunt. Sed & in ip-
 so facinore homines maētantes depre-
 hensos, non itē multō post referebant.
 Itaque iure quispiā existimet suillā car-
 nem humanæ esse simillimā. Quod de-
 inde suillam carnem ualidissimē nutri-
 re diximus, hoc Gal. lib. 3. cap. 1. de ali-
 men. facul. in eum modum scribens cō-
 firmat. Oium ciborū suū caro potētissi-
 mē nutrit. Cuius rei athletæ certissimū
 tibi præbent indicium. Si. n. parib. exer-
 citationibus parem molē alterius cibi
 p̄dicæ

pridie totū diem cōmederint, postero
 die statim sentient sese redditos imbecilliores. Quod si plurib. deinceps dieb.
 id fecerint, nō imbecilliores mō verum
 etiam alimenti penuria macilentiores
 palam cōspiciuntur. Idem li. 7. metho.
 meden. c. 6. ijs etiā testatur verbis. Om-
 nium, quos nouimus ciborū, maximè
 nutriēs suilla caro est. Quin & ipse Hip-
 pocrates lib. 6. epidem. pa 3. aph. 4. quū
 iā corpus ex multis exercitijs cōciderit.
 suilla carnes assatas exhibere præcipit.
 Porro alimentum, qđ inde sumit, fir-
 mum esse, neq; dissipatu facile, satis cō-
 firmat Galenus in lib. de attenuāte diæ-
 ta, c. 6. Vbi sic scriptum reliquit, Suum
 domesticorum caro oīum aliorum ci-
 borum firmissime nutrit. Multū. n. in
 seipsa hēt lentorem tū p.p vitā desidio-
 sā, tum p.p cibi humidioris affluentia.
 Et similiter in lib. de renum affec. di-
 gnot. & medic. c. 26. E pedestrib. optimi
 succi est caro suilla, & hominib. maxi-
 mopere familiaris, maximeq; tum nu-
 tribilis, tum corroborās ob id q diu-
 ea victitāt, iecoris & renum obstructio-
 ne corripunt, quib. hæc à natura astri-
 ctos meatus habent, eoq; longiori ab ea
 interuallo abstinendum. Quia verò gut-
 tinosum, vt dictum est, & crassum suc-
 cum generat, ideo Hippocrates assa-
 tam exhibere iussit. quo nimirū uisco-
 sitate

DE CONSERVANDA

fitate ac crassitie ab ignis caliditate nō
 nihil cōsumpta, minus humida ac glur
 tinosa edatur. idem lib. 4. de vict. rat. in
 morb. caut. aphor. 103. eiusmodi car-
 nem absq; pelle, hoc est, cute manden-
 dam esse docuit. Cutis. n. animalis vtpo-
 te frigidior carni similiter cōcoqui na-
 ta non est. Quæ aut ob affationem am-
 busta est, tum ad succi bonitatem, tum
 ad concoctionem inhabilis existit, cho-
 lera mq; parit p. p. eam quæ huic accidit
 acrimoniam. Ibidē pinguiissimā quoq;
 suam carnē, ea, q̄ medijs & bene carnosū
 habent, deteriore existimat, suspicionē
 humiditatis habēs. ob q̄ pinguedo om-
 nis carne sui generis deterior, tū ad cō-
 coctionem, tum nutritione existit. De
 suilla hoc amplius Galenus in libro de
 cibus boni & mali succi c. 4. Suilla caro,
 si exactē in uentriculo concoquatur,
 tū in sanguinē à iecinore conuertatur,
 probatissimos humores gignit. Quod
 intelligendum utiq; non de carne suū
 vetustissimorū: ea. n. ob siccitatē & du-
 ritiem agrē concoquitur, ad succū vi-
 tiosum generat: neq; parculosū lacten-
 tium: nēpe hi terrestrium ferē oīum,
 quorant homines animalū maximē
 humidā & incrementitiā obtinēt car-
 nem. Atq; eā ob rem plurima inde ge-
 neratur pituita. Sed ætate mediocriū.
 anniculorū videlicet, vel bimorū. Idem

Ga-

Galenus ēt libro paulò antè citato, capi
 te duodecimò attestatur. Ex animanti-
 bus, inquit, quorum natura ad bonos
 humores gignēdos aptissima est, & sues
 mediocris ætatis habent: qui. n. ad sum-
 mum creuerint, hominib. vigentis æta-
 tis, seq; exercentib. qui verò adhuc in-
 crescunt, ijs, quorum ætas inclinat, ido-
 nei sunt. Caro ex porcellis paruulis ex-
 crementis scatet. Quare & pedestribus
 animantibus suilla caro probatissimus
 cib. est. Et hoc quidē tamen si in vtroq;
 genere, tam domesticorū, q̄ agrestinū.
 verè dicatur, agrestes tñ à Galeno lon-
 gè cæteris anteferūtur. Atq; hinc ad dō
 in libro de attenu. diæta c. 6. sic inquit:
 Apri suis domesticis in cibo sunt an-
 teponēdi. Et lib. 8, meth. meden. c. 2. Ex
 ipsis suis carnibus optima est monta-
 na. Cuius causam Galenus lib. 3. de ali-
 men. facul. c. 13. hanc esset tradit. Dome-
 stici inquit, sues temperie humidiores
 sunt, q̄ agrestes tum ob aeris, in quo de-
 gunt, humiditatem, tum verò ob vitæ
 ignauiam. Qui verò in montib. degūt,
 multū exercentur, ac fatigantur: præte-
 rea in aere sicciore viuunt, quapropter
 eorū caro est durior, nulliusq; prorsus
 pinguedinis, aut paucissimę particeps
 & alimentum, quod inde prouenit, mi-
 nus habet excrementi; cōtra excremen-
 titū est, q̄ à domesticis sumitur. Neces-

se

DE CONSERVANDA

se igitur est, alimentum eiusmodi nutritur
 re valentius, quam alterum, succumque; gignere
 multo meliorem. Addit propterea Auicenna
 lib. 2. Cano. c. 146. eosdem hyeme meliorem
 sanguinis habitum consequi, longaque; seipsis
 in cibo euadere praestantiores. Ex omnibus
 haecenus adductis, satis iam liquet, hominibus
 aetate florentibus, fortibus, sanis, & quolibet
 fortem ac vehementem actionem obuentibus,
 utpote foribus, agricolis, messoribus, ceterisque;
 id genus operariis modo ab oppilationibus
 puri atque vacui sint, ac denique; iis est,
 qui impinguari cupiunt, suillam potissimum
 adhibendam. Ad eiusmodi. n. corporum
 conservationem alimento plurimos firmo,
 atque aegre dissipabili opus est. Recte itaque;
 Rhazes lib. 3. ad Alman. c. 9. Crassa,
 inquit, caro multum sese exercentibus
 conuenit, iis vero, qui vitam in maiori
 ocio ac quiete degunt, subtilis & extenuans.
 Quod Auicenna quoque 3. 1. doct. 2. c. 7. ita ferme scribens
 confirmat. Vehementer sese exercetes multo
 que labore fatigati, firma magis & crassa
 alimenta requirunt.

SECUNDA vero carniuum electio a temperamento,
 concoctione, & succi inde geniti probitate
 sumitur, atque ea quidem ratione haecdinè
 longe ceteris praeferuntur. Nam ut Rhazes
 loco paulo antè citato autor est, temperatura
 sunt mediocri

diocri, nulli⁹ prauitatis participes, fac
 le cōcoquant, tum sanguinem quoque
 inter subtilem & crassum. calidū ac fri
 gidum temperatū efficiūt. Illis tñ, qui
 multum exercentur, in cibo minus ido
 neæ sunt: siquidē alimentū, quod cor
 pori summittūt, forti exercitio, siue la
 bore celeriter discutit. Iuuenib. tēpera
 tis mediocri exercitio vtentib. quemad
 modum ex illis quoque de quib. suprà
 dictū est, magis cōueniūt. Porrò quēad
 modū hac rōne inter animalia domesti
 ca caro hēdina præstantior est, sic inter
 agrestia quoque capreoli facile primas
 obtinent: post hēdinā aut secundū locū
 arietina sibi uēdicat, si quid Rhazę atq;
 Auerrhoi credimus. Quorum ille qui
 dem lib. 3. ad Alman. c. 9. ita scriptū re
 liquit. Caro arietina q̄ hēdina crassior
 est, viresq; magis auget, sed plures effi
 cit su p̄fluitates; in bonitate tñ hēdinā
 sequitur carnem. Hic vero lib. 5. suorū
 collecta c. 32. de eādē hac se hac ferē
 prodidit. Post carnem, inquit; hēdinā
 est arietina, atque ita oēs propè medici
 sentiunt, præter Galenum, qui arietum
 carnes abominatur: persuasum. n. ha
 bet, uitulinam arietina longē melio
 ris esse nutrimenti. Sed Galenus for
 san hanc præstantiam ex eo attendit,
 q̄ uitulina plurimum nutriat, & nutri
 mentum eius ægrius dissipetur, Arie
 tina

DE CONSERVANDA

vinaverò insignis humiditate p̄dita sit. Nam humidus alimētum, & distribuitur, ita ēt discutitur celerius. Locus Galeni, quem Auerrhoes citat, est (ni fallor) in libro de cibis boni & mali succi c. 12. verba Galeni sic habent: ex pedestribus animantibus caro suilla probatissimus cibus est, deinde hœdina, mox vitulina. Agnina verò humida, tum lētozem, mucoremq; in se habere censetur. Quod idem in libro de attenuante diæta c. 7. velut repetens inquit: Ex terrestribus animalibus, hirci & arietes, & genus omne oujū, ac caprarum, nō vnde quaq; laudabilis sunt alimenti. Solis aut hœdis innoxie vtare. Agnorū esus propter insignem humiditatem est fugiendus. Ex quibus vtiq; locis fit hoc ēt perspicuū apud Rhazē atq; Auerrhoē, agnos masculos qui aliquātulum increuerint, per arietes esse intelligendos. Id quod ipsemet Auerrhoes his verbis cōfirmare v̄r. Magna pars Medicorum laudat carnes arietum iuuenum, &c.

TERTIA, demum carniū electio siue præstantia in eo sita est, v̄l neq; insuaue, neq; mali odoris, neq; glutinosum quicquam gustu representent. Tales aut imprimis vitulinę sūt, quæ admodum Auerrhoes loco citato ijs ferè verbis ostendit. Carnes inquit, vitulinę bonę sunt: minus. n. q̄ boum etate declinatium

rum carnes habent tum viscositatis, tū
 frigiditatis, ac siccitatis, tū odore quo-
 que ceteris carnib. suauiores, & iucundio-
 res sunt. Quę certe consideratione ipsis
 ēt hędinis p̄feruntur. Siquidē in coctu-
 ra hędinarum muccago, hoc est, lętor,
 siue viscositas quędam deprehenditur,
 quę in vitulinis nō apparet. Hędinę tū
 vitulini? succi probitate p̄stant, Ex oib.
 quę hactenus adducta sunt, liquido iā
 constat, non esse tantam inter Medicos
 de carniū electione cōtrouersia, quā-
 ta prima facie apparet. Hoc quoq; scire
 in vuluersum oportet, quod siccorū ani-
 malium carnes in prima ætate, quę hu-
 midior est, p̄stātiores sint, & minori,
 momento conficiantur. Cū verò ado-
 leuerint, ob siccitate ægrē concoquan-
 tur. Contra humidioribus animalibus
 carnes p̄gressu t̄pis cōsumpta humidi-
 tate superflua, aptiores & ad cōcoquen-
 dum & ad nutriendum fiant. Quod Ga-
 lenus ēt lib. 3. de aliment. facul. cap. 1. in
 hunc scribens modum innuere voluit.
 Iis, inquit, animalib. quę natura tēpe-
 ramento sunt sicciore, adolescens ætas
 ad mediocritatem ipsam cōfert: humi-
 diorem verò natura, quod sibi ad pro-
 bam ac conuenientem tēperiem deest,
 id ab ætate florenti adsumit. Nō modo
 itaq; vituli carnes habeur ad conficien-
 dum p̄fectis bobus p̄stātiores, sed ēt
 hœdi-

DE CONSERVANDA

hœdi capris : velut contra uerueces anniculi agnis lactentibus, & porci acciculi vel bimi poculis paruis. Hioc non temerè ab Auicenna. 3. 1. doct. 2. c. 7. dictum est. Oportet vt cibus, nimirum sanitati conueniens, sit, qualis caro est, præcipuè hœdorum, vitulorum lactentium, & agnorum anniculorum.

Ex quib. oïbus sequitur tandem, carnes hircorum, caprarum, arietū, ouïū, boum, atq; verrium antiquorū, nō vndequaq; laudabilis esse alimēti. Carnes verò vitulorum iuuenū, agnorum anniculorum, & maialium anniculorum vel bimorum valetudini tuendę esse ac cōmodatissimas. Hoc quoq; ignorandū nō est, q̄ carnes naturali tēperamento sicciore, sint exliandæ : quò nimirū ab aquæ humiditate contemperent. Elixatio. n. siccitatem tēperat. Humidiores verò assandæ, nēpè ut earum humiditate ab ignis calore attenuata nō nihil atq; imminuta, mediocritatē cōsequantur. Assatio. n. ex Galeni snia, humiditatem moderetur. Quo fit ut carnes leporum, cuniculorum, ceruorum, boum, & capreolorum elixæ: porcellorum verò ac veruecum assæ sint p̄ferendæ. Eadem ē ratiōne in ætatibus, temperaturis atq; anni constitutionibus humidis, sicciore & assæ carnes magis cōueniunt : In sicciore uero humidæ atque elixæ.

¶ De

OVa recentia, vina rubētia, pin-
guia iura,
Cum similia pura, naturæ sunt ua-
litora.

Tria alimētorum genera exigua mo-
le plurimum nutriētia his uersibus cō-
prehenduntur.

PRIMUM, oua recentia: de quibus
Galenus lib. 3. de alimen. facul. c. 21. in
eum scribit modum: Oua recentia uete-
ribus plurimum præstant: quippe opti-
ma sunt recentissima: uetustissima autē
pessima. Quæ uerò in horum medio
sunt, proportionē recessus ab extremis,
bonitate, aut prauitate inter se differūt.
Idem lib. 1. aph. cōment. 4. oua inter ali-
menta pleni uictus numerauit. Quam
sententiā Auicenna quoq; cū alijs plerisque
locis, tū maximè. 4. 1. c. 1. ijs fere uerbis
cōfirmat. Quandoq; est nutriens paruæ
quantitatis plurimo reficiens alimento
eius generis sunt potissimū oua & te-
stes gallinacei, quorum fere nutrimen-
tum cum ipsorum pensatur pondere.

Porrò ouorū multæ inter se sunt diffe-
rentia. Et prima quidē penes propriam
substantiam. Gallinarum. n. perdiciū, &
phasianorum iuuenum ac pinguiū om-
nibus præstant, & ad uictus salubris ra-

Ouorū
differē-
tiæ.

F tionem

DE CONSERVANDA

tionem, aecomodatissima sunt: anatura
verò, anferum, pauonum, struthiocame
lorum & similibus deteriora habentur.
In figura quoq; ouorum aliquod boni-
tatis discrimen est, pauula. n. oblonga &
candida reliquis, succi probitate excel-
lere creditur, id quod vulgatis etiam hi-
sce versiculis comprobatur.

Regula presbyteri iubet hoc pro lege teneris

Quòd bona sint oua, candida, longa, noua,

Quin ab Horatio quoque hoc obser-
uatū esse ēt Plinius meminit, qui lib. 10.
natural. histori. c. 52. ita scriptū reliquit,
Quæ oblonga sunt oua, gratioris saporis
putat Horatius Flaccus. Locus est li.
2. Sermonum, Satyra. 4.

*Longa quibus facies ouis erit, illa memento
Et succi melioris, & ut magis alba rotundis.
Ponere.*

Candida præstantiora dixit, atq; eius
rei, vel inde, certissimum indicium col-
ligas, q̄ anatū, & anserū oua plus aqueæ
naturæ possideant, pallidioraq; & ob id
cibo minus idonea sint. Quanquā verò
oua per se quidē salubria sunt, cocturæ
tñ ratione non parū immutantur, adeo
vt interdū insalubria fieri possint: Nam
quædam diutius coquuntur, alia ad me-
diocrem vsq; cōsistentiam, alia in aqua
coqsq; duntaxat, dum incaluerint, lixan-
tur. Secundū quas differentias, alia qui-
dem εφρα. i. cocta vocatur: alia τρομντα
id est,

id est, tremula, alia vero rotita. i. sorbilia. Tremula itaque, hoc est, quæ eatenus per coctione inspissantur, ut in manu tenentis in testa siue putamine suo tremere uideantur, oïum sunt præstantissima, plurimū alimēti & optimi succi corporibus exhibēt, facillimeq; tum concoquantur, tū distribuuntur, & sanguinem cordi q̄ maxime congruentem generant. Quare ijs cum primis qui ex morbo debiles adhuc sese colligunt, senibus, & imbecilibus conueniunt, præcipuè uerò eorum uitelli. Quod Auicenna quoque in libro de uiribus cordis Tract. 2. c. 3. Vbi ex p̄fesso de ouis agit, sic ferme scribens cōfirmat oua, tametsi cordis medicina non sint, ad refectionē tamen eius adsciscuntur. Nam ipsum valde corroborant, & potissimū eorū uitelli, dum modo sumantur ex ouis bonę carnis auium, velut gallinarū, perdicum, ac phasianorum. Eiusmodi. n. temperatura constant mediocri cito in sanguinem conuertuntur, & post transformationē parū superfluitatis relinquunt, sanguis aut̄ inde genitus est subtilis ac clarus, cor maxime corroborās, quo sit, vt ouorū uitelli in dissolutione substantiæ spiritus, & imminutione ipsius sanguinis uitalis, ceteris alimētis iure præferantur. Sorbilia aut̄ oua tremulis minus quidem nutriunt, sed facilius sub-

DE CONSERVANDA

ducuntur, & faucium asperitates ex vo-
 ciferatione. aut ex humorū acrimonia
 leuigāt: humorum quoq; lentorē in pe-
 ctore pulmoneq; incidunt. Oua verò
 immoderatio recoctura penitus densa-
 ta. quę Greæcis; ἐσθλὰ vocari diximus, &
 ad coquendum sunt difficilia, & tardi
 transitus, crassiusq; alimentum corpori
 tribuunt. Porrò iisdem ex vario præpa-
 rationis modo maior adiungitur, aut
 bonitatis, aut prauitatis occasio: nam
 hæc quidē assantur, alia elixantur, non-
 nulla friguntur, quędam deniq; in iure
 coquuntur. Assa igitur elixis crassioris
 sunt succi, ac difficilioris concoctionis
 corū. n. genuina humiditas à foci calidi-
 tate depascitur. atq; hinc sanè eousq; as-
 sara, donec adurantur ad tetrū odorem.
 reddant. venenosam qualitē induunt,
 quemadmodum Marsilius Ficinus in li.
 de vita cœlitus comparanda c. 22. dili-
 genter admonuit. Solent aut bifariam
 assari. aut cum putamine feruentibus
 cineribus integra obruuntur, aut in te-
 stis suis stanguntur. Quorum hæc qui-
 dē deteriora sunt. Illa uero rursus duo-
 bus modis parantur: aut. n. tota cinere
 cooperiuntur, aut ex parte nuda ad pru-
 nas collocant. Quę cinere tota obruun-
 tur peiora euadunt, quia desara undiq;
 à circumfuso igne extrema parte, fumo-
 rum exhalatio intercipitur. Nuda uero
 prunis

prunis imposita fumos exhalant, depu-
 ranturq;. Elixæ assis præstantiora sunt :
 nam aquæ humiditas, ne foci caliditate
 exiccenr, obsistit. Parant & hæc quoque
 dupliciter. Vel. n. integra caldarijs su-
 perne infusa elixantur, vel ex testis fra-
 ctis in aquâ ferme feruidam cõiecta co-
 quuntur. Quorum illa quidem, vbi peni-
 tus incrassata fuerint : deteriora habentur:
 testæ. n. quo minus crassities eorum
 attenuetur, ac fumi dissipentur, obstant
 & impediunt : sed si ab igne, cum liqui-
 dum aduc coactum densatumq; nõ sit,
 auferantur, meliora fiunt. Hæc vero ca-
 lor penetrat, crassitiemq; attenuat, &
 odoris insuauitatem auertit, vnde cete-
 ris oibus laudabiliora censentur. Lõge
 verò seipsis meliora adhuc redderent,
 si ad mediocrem consistentiam coctis,
 confestimq; à foco summotis acetti nõ
 nihil cū butyro & croci momento com-
 mistum inspergerent. Quæ verò, ἐπιτῶν
 τρυγινῶν .i. in sartagine spissantur, atque
 ob id ipsum τρυγινῶν .i. frixa nuncu-
 pantur, pessimum habent oibus modis
 alimentum, tardeque transeunt. Nam
 interim dum in uentriculo concoquun-
 tur, in nidore ac fumū abeūt, secumq;
 admistos cibos corrumpunt, & succus
 inde prognatus, non solum crassus, ve-
 rumetiam prauus atq; excrementitius
 est. Quapropter inter deterrimas ca-

non

F 3 rum

DE CONSERVANDA

rum rerum habentur, quæ concoqui nequeunt. Iis verò nocentiora adhuc fiunt, quæ in vetere & ferrea sartagine friguntur. In iure deniq; cocta, Isacco in dietis uniuersalibus teste, locum inter assa, ac ea, quæ in aquam feruidam coniecta coquuntur, medium obtinent. Porro quæ *πλακτα*.i. suffocata appellantur, elixis & assis sunt meliora. Ea Galenus ad hunc modum parare docet: Vbi ipsa oleo ac garo & pauco uino cõspersa fuerint, nas quo continentur, cacabo aquam calidam habenti inditur: deinde vbi ipsum totum supernè obturatum fuerit, ignis substruitur, quo ad oua mediocrè habeant cõsistentiam. Quæ. n. supra modum fiunt crassa, elixis & assis sunt similia. Quæ uerò ad mediocrem crassitiem peruenerunt, melius quàm dura cõcoquuntur, & alimentum corpori dant præstantius. In ipsis quoq; ouorum partibus dīscrimē est. Vitellus namq; sicuti à Rhaze lib. 3. ad Almanso. c. 14. scribitur, in caliditate temperatus existens optimè nutrit. Albumen verò frigidum & glutinosum est, ægrè concoquitur, & sanguinem paruum generat, eaq; ratione adducti nonnulli, albumen debilioribus exhibendum negāt. Vitellus quoq; proprietate quadā substantiæ facile inflāmat, & in fumos abit, quo fit, vt in febribus & ægitudinibus calidioribus non

non nisi probè alteratus, exhiberi deat. Alteratur autè ex Ioannis Michaelis Sa- uonarolæ snia, ad horas plus minus sex in aqua frigida infusus. Simeon Sethi hoc quoq; addit. Oua proprietate qua- dam peculiari εὐφροιά. i. ingenij foelici- tatem & bonā habitudinē tribuere ijs, qui κατὰ νόματος θούρα τέρον ταυρου καὶ βουτύρου, hoc est, cum textura filiarum tauri. i. melle & butyro assidue esitaue- rint. Sed Galen. lib. 5. de sanjta. tuen. cap. 8. de cibis, ex quibus obstructio incidit, mentionem faciens, senes hortatur, à multo ouorum esu abstineant, quod nī mirum crassum lentumq; succū creent. Qui utiq; locus non simpliciter de om- nibus ouis intelligēdus uenit, sed de ijs, quæ uel elixa, uel tosta penitus densata sunt: itē de frixis & ueteribus. Leonhar- tus Fuchsius hunc Galeni locum in Gre- cis exemplaribus corruptum putat, & pro ὄων legendū esse ὄων. i. sorborū, ὄων enim καὶ ὄων Græcis, Galeno lib. 8. de simp. medicam. facul. c. 13. teste, sorba sunt, quæ certè, ut idem tradit, adstrin- gentem atq; adeo obstruentem faculta- tem obtinent. Leontius apud Constan- tinum Cæsarem lib. 14. de agricultura c. 17. ēt modū tradit, quo oua diu à cor- ruptela seruabis, hyeme quidem in pa- leis, æstate in fuffurib. Alij aqua abluta oua sale tenui intingūt, & sic conseruāt.

DE CONSERVANDA

Quidam ad tres aut quatuor horas in muriam tepidam mergunt, deinde extracta in surfures aut paleas deponunt. Attamen ei, quod in muriam aut salem impositum est, pars aliqua decedet. Cæterum plenum ouum, aut nō plenum, cognosces ex immisso in aquā: defectu- sum. n. innatabit, plenum deorsum de- merget. Eadē ē à Columella de re rusti- ca lib. 8. c. 6. & à Plinio lib. 10. c. 54. & 60. prodita sunt. De ouis plura Gale. lib. 3. de alimen. facul. cap. 21. & in lib. de cibis boni & mali succi, cap. 7. Paulus lib. 1. c. 83. & Aetius libro. 2. c. 132.

*Vini dif-
ferentia.*

S E C U N D U M, vina rubentia: vbi an- te oīa sciendum, vinum quidē ex eorū esse numero, q̄ nostrum corpus alunt. Nā si modo quicquid alit, alimentū est, vinū etiā in genere alimentorum est po- nendum. Verūm p̄ magna eius secundū colorē differentia est. Nam hæc quidem alba sunt, alia rubra & clara, nōnulla ru- fa, siue, vt vulgo dicunt, citrina. quædā verò nigra. alia rursus medium inter hæc obtinent. Ex quibus oībus alba ce- teris tum imbecilliora ac minus calidā habentur: tum minoris ēt alimentū: nō ergo ab re capiti neruisque noxia sunt. urinam cient, & meatus aperiunt. Quod debiliora sint, manifestissimum omni- bus fit ex ijs, q̄ Galenus cōm. 1. in tertiu- librum Hippocratis de victus ratione in

In morbis acutis scribit, inquit: Vinū potens vehementer celeriterq; corpus calfacit, caputq; ferit. Imbecillū contrario agit modo. Cūm igitur minus & calfaciat & caput tētet, necessariò ēt imbecillius erit. Qđ deinde minus calfaciāt, idē cōm. 6. in citatū Hipp. lib. clarissimè ostendit. Nēpe, inquit, ex uinis albis nullū ualenter calfacere pōt. Quod. n. summè calidum est, id continuò & flauū existit, veluti & quod ab ipso est fuluum, Mox ab his rubrū, & deinde dulce. Albū aut minus quidē his oībus calfacit. Qđ verum utiq; experientia cōprobabit, si uina eiusdē inter se territorij comparentur. Nam inter uina rubra & rufa Gallica nōnulla albis quibusdā alibi natis longè & potētia & caliditate inferiora reperiās. Quare eiusdem territorij uina inter se conferenda sunt. Quòd verò uina alba minus q̄ reliqua alant, declarat ipsorum natura preterea Galenus cōm. 11. lib. 2. apho. id ipsum in eum scribens modū cōfirmat: Vina aquosa (sic aut nominant alba & tenuia) sicut aquæ simile formā hēnt, ita ēt uim: quare urinā cient, & minimū nutriunt. Idē cōm. 18. eiusdē lib. Vina, inquit, aquosa exiguū præbēt corpori alimentū. Sunt aut hæc colore quidē alba, tenua vero substantia. Idē in lib. de cibis boni & mali succi cap. 17. de iisdem ita scriptum reliquit.

57 DE CONSERVANDA

Vina quæ aquosa tenuiq; substãtia sunt, urinam mouent, & paucissimi sunt nutrimenti. Quod minus est caput feriant, Galenus lib. 5. de locis affectis cap. 5. ijs ostendit verbis. Vinum album atq; modicè astringens, vt ventriculũ robustũ efficit, ita haud quã tentat caput, id quod facere solent ea, quæ vehementes vires obtinent. Auicenna quoq; 3. 1. doc. 2. c. 3. in hunc prope modum scribens idem confirmat. Vinum album & tenue caloricis prestat. non. n. capitis dolorẽ efficit, sed eundem potius, vbi fortè ex stomachi ardore initiũ duxerit, humectando leuat. Cur autem ceteris caput minus feriant, eius rei causa alia non est, quã quod minus fument euaporẽtq;. Quod deniq; meatus aperiãt, urinamq; moueãt, Hippocr. lib. 3. de victus ratio. in morb. acut. aphor. 6. ijs verbis disertè significauit. Ad vesicam alio uino magis penetrat, urinasque prouocat, & perpetuo percumpit, atq; multa ad opẽ his morbis ferenda facit. Rationem eius rei tradit Galenus lib. 7. methodi medendi c. 6. in eum scribens modum. Vina aquosa vires organorum adaugent, & expellendis excrementis viam faciunt. Eoq; fit, ut est talia vina præter cætera urinã moueant, quã & ipsa totum corpus celeriter trãscũt, & impetu cursus sui excrementa secum expellunt. Celeriter cer-

tè transeunt, tum quia tenuia & tepida sunt, tum quia astringūt. Tenuitate. n. & tepiditate prompte mobilia fiunt, ad strinctio aut ipsa magis impellit. Ex quibus iam illud quoque elicitur, nempe alba & tenuia vina tutò exhiberi corporis intēperie uel naturali, uel quoquo modo aduentitia biliosis: æque uerò & studiosis, & quibuscunq; caput uel naturæ ipsius habitu. uel ab alia quapiã extrinsecus obrepente causa, imbecillius existit: pari modò & ijs, qui calidam & humidam cerebri temperaturam obtinēt: quippe uina potentia ita adfectis aduersissima sunt. Cumulatim n. quemadmodum loco iam citato Auicēna oñdit, caput humoribus vaporibusq; & caliditate replent, valideq; cerebrum perturbāt, & maturius ebrietatem inducūt. Quòd si tñ res cogat aliquando eis uti, copiosiore prius aqua diluenda sunt. Iam uerò & calidiorē uentriculi atq; hepatis temperaturam habentibus, nimioque æstu & ardore, fameq; aut mœrore uexatis, atque item in anni tempore, regione, tempestateque calida, uina debiliora magis conferunt: ut in quib. calida uina eos, qui refrigerandi sunt impēsius calfaciant, capitisq; dolores, & febres facile inferant, neruosque lædant.

Vina uerò rubra & clara, cuiusmodi Bellouacēsia cum primis habentur, cete-

DE CONSERVANDA
ris calidiora sunt. Quod breuissime Ga-
lenus comm. 6. in 3. Hipp. lib. de vic. rat.
in morb. acut. iis verbis significauit: vi-
num quod summè calidum est, id con-
tinuò & flauum existit. Eadem ceteris
quoque ualentius alere, idem cōm. 11.
lib. 2. apho. ita scribens attestatur: Quæ
crassa sunt & colore rubea, plus ali-
menti habent, q̄ reliqua uina. Inest au-
tē eis, & citissimè implere corpora eua-
cuata, & ob hoc indigentia actione.
Quod ita sanè intelligendum uenit, ut
uina rubea ea de causa firmitus alere di-
cantur, q̄ ex ipsis plus in membrorum
substantiam conuertatur. Hac ratione
& nigra ceteris præferri possunt, quod
& ipsa nimirum non mediocre, neque
dissipatu facile alimentum corpori tri-
buant, Atque hinc certè non temerè à
Galeno comment. 18. lib. 2. apho. ita scri-
ptum est: Crassa & fulua multò quidē
magis corpus alunt, sed tantum uincun-
tur à nigris in nutriendo plurimum,
quantum superant in præstando acerua-
tum & uelox alimentum. Eodem planè
modo & illa intelligenda, quæ ab Isaa-
co in diætiis particularibus scribuntur:
ubi uinum nigrum plenioris alimenti
q̄ rubrum esse contendit. Ceterum ui-
na quidem hæc colore rubea, ut urinam
lenius, q̄ alba cient ita maiorem capiti
noxam adferunt. Animalis. n. facultas
prom-

promptius quàm naturalis aut vitalis, calido offenditur: Quia calidum caput prompte ferit, ac spiritum animale m discit. Spiritus. n. hic subtilis, ac ut ab omni eccellente calido discutitur, idoneus est. Quo fit, ut eiusmodi uina debile cerebrum habentibus exhibenda non sint, nisi diluta, & exigua planè copia. Ab ijs uerò quibus bona cerebri habitudine ac firma sanitate frui datum est, tutius ebibuntur. Firma nanque cerebri constitutio, ut eleuatis ad sese uaporibus strenuè obstitit, ita ab ijsdem etiam minus ostenditur. Vbi hoc quoque ignorandum non est, nempe motus ingeniorum in eiusmodi hominibus, si uino bono ac potente moderatè utantur, longe seipsis & ad excogitandum acutiones, & ad explicandum ornandumque uberiores, & ad memoriam denique firmiores atque diuturniores euadere. Spiritus enim tenues, clari, & puri ex bono uino potius, quàm quouis alio potu generantur. Hinc est quod Theologi in contemplatione circa sacrosancta Dominicæ passionis mysteria, optima comprimis uina deligunt, quæ ob id idipsum iam passim etiam Theologica nominantur. Hæc utiliter ijs quoque dantur, qui calfaciendi sunt, utpote pituitosis frigidisque temperamentis, crudi que humoris copia refectis,

*Vina
Theologica.*

DE CONSERVANDA

etis, tum ijs, qui frigidis in locis ociosius uiuunt. Dantur quoque in hyeme frigidaque & humida tempestate. His non omnibus, ideo quod frigiditatem corrigant, & obstructions tollant, accommodatissima sunt: Genuinum calorem refocillant, unde concoctio melior & sanguis probus euadit, cibum per omnia corporis membra, ut quæ facile penetrent, deducunt. Quamobrem ex morbo emaciato reficiunt, corporaque ipsorum naugent. Etenim cibi cupiditatem faciunt, pituitam extenuant, & in sanguinem commutant, bonum colorem conciliant, animo letitiam uoluptatemque pariunt, & robur adiiciunt. Harum itaque commoditatum moderata uini potio, immoderata uero contrariorum occasionem præbet.

VINA uero rufa, siue citrina, minus quidem quàm rubea & clara, excellentius tamen quàm alba tū calfaciunt, tum nutriunt: quo fit, ut caput etiam quàm alba magis offendant, quemadmodum fusius comment. 1. & 6. in 3. Hippoc. libr. de vict. rat. in mor. acut. Galenus monstrauit. Hæc etiam alba à quibusdam uocari solent: hinc est, quod quidam dicunt, uina alba cito plurimū calfacere.

VINA uero nigra minus quàm rufa calfaciunt, unde minus etiam caput feriat:

riunt : sed cùm tardius per aluum quàm alba transeant , urinamque leuius moueant , uehementius etiam quàm alba caput tentant . Et hæc ipsa plenius quidem quàm alba & rufa , minus uerò quàm rubea nutriunt , ut copiosius locis paulò antè citatis Galen. ostendit.

TERTIVM, pinguia iura : hoc est sorbilia ex insulis carniū & præcipuè pullorū confecta, zomoi chai zomidia Græcis, Brodia uerò vulgò appellantur. Quæ sanè cùm naturæ amica sint, citius tum conquuntur, tum per uentrem subeunt : nam quæcunque cum uoluptate assumuntur, ista uentriculus auidius amplectitur, faciliusque concoquit : plurimum corporibus exhibent alimentum, & bonum sanguinem producunt, idque excellentius adhuc si cum similaceo pane præparentur. Si mala enim uel similago. i. subtilissima ac purissima delicatissimi tritici farina, semidalis à Græcis dicta, copiosum & laudabile corporibus alimentum præstat, ut testis est Rhazes libr. 3. ad Almanf. cap. 3. Tria hæc alimentorum genera, quæ exigua mole plurimum nutrire ostendimus, Auicenna quoque. 2. 1. doc. 2. Som. 3. cap. 15. breuiter ijs ferè uerbis complexus est : Cibus subtilis, boni succi, & plurimi alimentum, est, exēpli gratia, ut ius carniū,

*Iura à
carnibus*

VINVM

DE CONSERVANDA

vinum, est, exempli gratia, ut ius car-
nium, vinum, & oua, eaque tum sorbi-
lia, tum tremula. Talia. n. exigua mali
plurimum nutriunt, quia maxima sub-
stantiæ ipsorum portio in alimentum
transit. Vnde sequitur tandem & robur
insigne conciliare ijs, qui ipsis sepius vsi
fuerint.

¶ De cibis bene nutrientibus & im-
pinguantibus. Cap. IX.

Nutrit triticum & impinguat,
lac, caseus infans,
Testiculi, porcina caro, cerebella,
medullæ,
Dulcina vina, cibus gustu iucun-
dior, oua
Sorbilia, & ficus maturæ, vutæque
recentes.

Duodecim alimentorum genera plu-
rimum nutrientia & impinguantia hoc
loco referuntur.

PRIMUM, Triticum vt panem vi-
delicet triticeum per triticum intelli-
gas. Hic enim Auicenna teste. 2. Cano-
cap. 572. celeriter impinguat, præsertim
si ex nouo tritico præparatus fueris.
Porro quod ad tritici temperamentum

atti-

attinet, ipsum est primi ordinis excal-
 facientium: non tamen nec resiccare,
 nec refrigerare manifestò potest, quem
 admodum Gal. lib. 8. cap. 72. de simpl.
 medicam. facul. & post eum Paulus lib.
 7. luculenter & perspicuè docuerunt.
 Hinc etiam Rhazes lib. 3. ad Almanf. c.
 2. ita ferè scriptum reliquit: Triticum
 moderato proximum, aut paulò cali-
 dius est, præstantia eius sumitur, par-
 tim quidem à propria substantia, par-
 tim uerò à præparationis modo. Quod
 quidem ad substantiam attinet, est &
 in tritico non parua speciètim differen-
 tia: quippe quod graue est ac densum,
 & in profundo flauum, copiosissimi id
 alimenti est, crassique succi ac lentì. con-
 trà quod leue est & raram & album. mi-
 nus nutrit, succumque gignit grassum
 minus ac lentum. Atque eius rei locu-
 pletissimus idemque grauissimus te-
 stis est Galenus, qui lib. 1. de aliment. fa-
 cult. c. 9. ita scribit inter tritica plurimùm
 habent alimenti, quæ densa sunt, totam
 que substantia habent adeo compa-
 ctam, vt dentibus uix diuidi queant.
 Talia enim exigua mole corpora plu-
 rimum nutriunt; quæ uerò ijs sunt con-
 traria, quæque dentibus quidem faci-
 lè franguntur fractaque rara ac laxa ap-
 parent, magna mole exiguum red-
 dunt alimentum. Quod si utrorum pa-
 rem

DE CONSERVANDA
rem modū pēdere libuerit, q̄ dēsa sunt,
multò grauiora esse cōperies. Hęc autē
sunt, colore ēt laxis flauiora. Explorare
aut horū naturā non simpliciter oportet,
superficiem externā duntaxat cōtēplando,
sed diuidendo quoq; , vt diximus, ac frangendo:
multa. n. quę extrinsecus flaua ac densa fuerint
uisa, rara intus, ac laxa albaq; apparuerunt.
Hęc ille. E quibus sanè verbis illud ēt sequit̄,
nēpe panem ex denso, graui, ac flauo tritico
confectum, oīum esse tum p̄stantifimū,
tum maximū alimenti adeoq; magis ēt
victus salubris rationi conuenire, q̄ qui ex
quibuslibet alijs granis confectus sit.
Panem aut, qui ex nigro atq; in ueterato
tritico preparatur, nemo affatim citra
sanitatis dispēdium mandet. Quod si quis
ei non assueuerit, etiam si minimū sūpserit,
ægrotabit. Est. n. iniucundus, grauis,
cōcoctu difficilis, & mali succi. Cōtra
uerò qui ex electo tritico conficitur,
non modò ad concoquendū est facilis,
sed hominum etiam corporibus est
saluberrimus, ut qui sanguinem
mediū consistentia generet. Medium
aut Gale. lib. 3. de alimen. facul. c. 27. uocat,
qui neq; admodum tenuis est, neq; aquosus,
neq; vehementer crassus. Verūm
hactenus de tritici secundum substantiam
electione hęc dixisse hanc sermoni,
in quo p̄stantiam inquirere instituimus,

stitui mus, satis sit, nūc reliquū est, ut de
 preparatione nonnihil etiam dicatur.
Sciendum Jigitur, q̄ oīa, quæ ex farina tri-
 tici frīguntur, crassi sint succi, & tardè
 transeant, iecorisque meatus, per quos
 fertur alimentum, obstruant, lienis im-
 becillitatē augeant, calculus denique
 in renibus gignāt. Quòd si tñ cocta bel-
 le fuerint, atq; in sanguinē mutata, ad-
 modum nutriēt. Triticū verò elixum,
 graue & concoctu difficile est edulium,
 & inflationes erēat. Vires tñ habet ma-
 gnas, si sic sumptum concoquatur, nu-
 tritq; validè corpus, ac robur insigne ijs
 qui ipso vsi fuerint, conciliat, ut lib. 1. c.
 14. de Alim. fac. & in lib. de attenuante
 dicta. c. 5. testatur Galenus. Concocto au-
 tem inter panes sunt facillimi, qui pluri-
 mum sunt fermentati, & pulcherimè
 subacti, quiq; in clibano igne modera-
 to fuerunt allati. Nā ignis ardentior pri-
 mo statim occurso superficiē externam
 circumurens in teste nondum indurat,
 acciditq; duplici nomine prauū panem
 fieri: priori quidem, q̄ panem internā
 habeat crudam atq; illaboratam: poste-
 riori verò, q̄ externam siccam habeat,
 ac preassatam ac testaceam. Postò ignis
 moderato remissior, panem minus bel-
 lè elaborat, sed ipsum crudiorē relin-
 quit: & maximè partem oēm eius inter-
 nam. Qui aut in igne moderato, largiori
 spatio

DE CONSERVANDA

Spacio per toto seipfos æquabiliter affa-
 ti fuerint, ij tū bellissimè in uentriculo
 concoquent, tum ad ceteras actiones, q̄
 coctionem consequuntur, erunt, accom-
 modatissimi. Pessimi autē panes ij sunt
 habendi, quib. nihil memoratorū antè
 adest. Plura Galen. lib. 1. de alim. facul.
 c. 9. & iufrà capit. 24. huius opusculi.

S E C U N D U M

lac, quod de eo la-
 ctis genere cum primis intelligendum
 videtur, quod ὀξύγαλα Græci, Arabes
 ad hoc vel ad ahohe, Barbari verò bal-
 bucam nominant. i. lac acidum ebutyra-
 tum, Germanicè *Botermelc.* Gallicè *Lait*
ou beurrr. Hispanicè *Leche de manieca.*
 Hoc enim cum plane calido siue recen-
 ti sumptitatū corpora maximè impin-
 guat. Verūm cum frigidum sit, ac crasse
 succi, non simpliciter oībus, sed ijs solis,
 qui id probè concoquant, exhibenda
 est. A uentriculo. n. qui quauis de causa
 frigidior est, minus belle conficitur: à
 tēperato verò, quī egrè conficit tñ ali-
 quantum. Contra uentriculi iusto cali-
 diores, siue ab initio tales fuerint, siue à
 quapiam causa postea in eā temperiem
 sint adducti, præterq̄ q̄ nihil ab huiusce
 modi edulij ledunt, cōmodo ēt aliquo
 fruunt. Sed de hoc copiosius Gale. lib. 3.
 de alim. fac. c. 15. Intelligi ēt de lacte ca-

Caseus
recens.

T E R T I U M

Caseus infans siue re-
 cens:

rens, de quo Dioscorides lib. 2. c. 63. ita scriptum reliquit. Caseus recens sine sale sumptus alit, stomacho utilis est, & facile in mēbra delegatur: corpus auget, alium modicè emollit: alius tñ alio præstantior, pro natura lactis, à quo conficitur. Eadē ferè tradit & Auicēn. 2. Can. c. 127. Et si uerò caseus iam dictus abundanter alit & corpus impinguat, nihilominus tñ & ipsius esum consequunt̄ nocumēta illa, q̄ c. 7. recēsuimus. Quare ad sc̄d̄x ualetudinis usus inutilis habetur.

QVARTVM, Testiculi, quod primo quidē de gallorū sanguinatorū testiculis intelligendum est. De illis. n. Galenus lib. 3. de aliment facult. c. 5. in eum scribit modum: Gallorum gallinaceorum altilium testes & suauissimi sunt, & laudabile corpori præbent alimentum. Et iterum ubi supra cap. 6. Soli gallorū gallinaceorum testes vndequaq; sunt præstantissimi, & potissimum eorū, qui saginati fuerint. Et multò clarius adhuc c. 20. eiusdē libri. Gallorum, inquit, gallinaceorum testes sunt præstantissimi, præcipuè altilium, & multò magis, si cib. eorum, quo sunt nutriti, seroso lacte fuerit imbutus: nā & boni sunt succi, & ualidè nutriunt, & ad coquendum sunt facillimi. Quinetiā Auicēnæ testimonio. 2. Cano. c. 719. eadem cōfirmantur. Exigua præterea mole, eodem Auicēn. 4. l.

*Testi
culi.*

DE CONSERVANDA

c. 1. teste, plurimum nutriūt. Deinde ve-
rò intelligendum ēt de testib. suum iu-
uenū mediocriter pinguium, qui nōdū
coierunt. Nā quanto suum caro alijs est
pręstantior, tāto horū quoq; testes alio-
rū aiantium testibus sunt meliores, quę
admodū disertè admodū Gal. lib. 3. c. 6.
de aliment. facult. demonstrauit. Illud
quoq; hoc loco ignorandū nō est, nēpe
adulorum animalium testiculos, in
quib. semen iam fermētatum est, ad co-
quendum esse difficiles, ac mali succi, lu-
niorum uero, quę nondū coierunt, & in
quibus semen nondum fermentatū est,
pręstantiores sunt, & laudabile corpori
tribuunt alimentum, si belle cōficiant.
alij magis, alij minus, pro ea proportio-
ne, quam in carne inesse diximus.

QVINTVM, porcina caro, de cuius
pręstantia & effectu satis superq; dixi-
mus capite septimo.

SEXTVM, Cerebrum, de quo copio-
se admodum Galenus lib. 3. de aliment.
facult. c. 7. in eum scripit modum, Cere-
brum omne, cibus est pituitosior cras-
siq; succi, & tardè permaneat, ac ad co-
quendū difficilis. Non minimū ēt cere-
brū omne stomacho notet. Quidā autē
ipsius mollicie decepti, ipsum ægrotis
exhibent, cum præter alia nauseam etiā
concitet. Quinimo, cum cuiuspiam à cibo
vomitum mouere vis, huius partē pin-
guiter

guiter conditam, postremis epulis edendam exhibe. Illis vero caue exhibeas, qui cibum non appetunt, quos ueteres ἀποσίτους appellabāt. Meritò igitur nemo cerebrū ab alijs epulis mandit, cum oēs ipsa experientia docti, sciant ipsum nauisam excitare. Iure etiā pleriq; cum origano mandunt, uti nonnulli cū sale uarijs modis apparato, q̄ ppe cūm erassi sit succi, & excrementum oīno fit ac cōmodatis, qñ cum incidentibus, & calfacientibus fuerit paratū. Si tñ recte cōficiatur, alimentū corpori prestabit non contēnendum. Hęc ille. Sunt et̄ qui cerebrum, prius q̄ mandatur, super craticulam probe inassandum esse moneāt. qđ scilicet eius immoderatio per ignis caliditatem magna ex parte corrigatur ac temperetur. Rhazes lib. 3. ad Alman. c. 11. hoc etiā adiungit, nēpe, cerebrum calidæ quidem tēperature hoībus in cibo esse utile, frigidioribus uero, quiq; uitā frigidis passionibus obnoxiam degunt, aduersissimum. Neq; id quidem temere. Quippe similibus, ut testis est Galenus cūm alibi sepius, tum precipuè lib. 1. de sanitate tuen. c. 10. quilibet excessus augetur, contrarijs emēdatur ac minuit. Ut aut̄ summam de cerebro perstringam, ad victus salubris rōnem parū accomodum est, quare ex interuallo potius ac parè, q̄ assidue atque assuenter

DE CONSERVANDA

eo uescuntur, qui sanitatis tuendæ curâ
 susceperint. Quorundã et animalium ce-
 rebrum ceu medicamentum ualet. Sic ce-
 rebrum capreoli aduersus uenenas, & ui-
 tularum bestiarum morsus remedio
 est. Terrestris leporis inflatum cerebrum
 manditur iu uadis tremoribus, qui uale-
 tudine contracti sunt: affricu aut cibo fa-
 cilem infantibus dentitionem præstet. Qui-
 dã et aduersus metum utiliter edi prodi-
 derunt. Cerebrum pulli & caponis in ui-
 no bibendum datur contra serpentium
 morsus, sanguinem à cerebri membrana
 profluentem sistit, & in cibo cerebri sub-
 stantiam auget, unde & his, qui tardiori
 leniori; ingenio ac mente sunt, prodes-
 se dicitur. Quod ad electionem attinet,
 Animalia uolucra exiguum quidem ha-
 bent cerebrum, sed ipsum tamen tantò pede-
 strum cerebro est præstantius, quàm &
 ficius uolucrum aut ipsorum, monta-
 na cerebrum habent quàm palustri præ-
 stantius, pro aliarum omnium partium pro-
 portione. Porro ex pedestribus animali-
 bus Auicenna agninum præfert, post hoc
 uerò uitulinum præcipue commendat.
 2. Cano. cap. 129.

SEPTIMUM, medulla: de ea Gale-
 nus lib. 3. de alimen. fac. cap. 8. hæc pro-
 didit: Medulla, inquit, quæ in ossibus in-
 uenitur, cerebro est dulcior, iucundior,
 ac pinguior, adeo, ut si ea inter se cõpa-
 rando

rando gustes, putaturus sis cerebrum au-
sterū ēt aliquid in se habere. Porrò me-
dulla nauseam, prouocat, si liberalius su-
matur, quemadmodū & cerebrum: nu-
trit tñ & ipsa, si probè conficiatur. Au-
cenna cum seminib. & pipere condit. 2.
cano. c. 496. Quod delicati quidam lur-
cones, & artis obsonatricis periti faciūt
cydonijs & passulis, Laudatissima est cer-
uina, mox uitulina, post hanc taurina,
de in caprina, & ouilla. Diosco. li. 2. c. 69.

OCTAVVM, Dulcia uina, de quibus
infra cap. 11.

NONVM, cibus gustu iucundior, ta-
lis. n. non exiguum corpori tribuit ali-
mentum quēadmodum Hippocrates ēt
lib. 2. apho. 38. monet, ubi sic scriptum
reliquit, Paulò deterior & potus & ci-
bus, verū iucundior, melioribus qui-
dem, sed iniucundioribus præferendus
est. Quam sniam ipse exponēs Galenus,
Quæcunq;, inquit, cum voluptate assu-
muntur, ista uentriculus arētius ample-
xatur & facilius concoquit. Refugere
aut consuuit ea, quæ iucunda & insua-
uia sunt, utpote quæ uel nauseas vel in-
flationes, uel fluctuationes pariāt, quod
quidem in plurimis etiam ijs qui boni
sunt succi cibus, accidit. Quando uerò
paulò fuerit deterior, tunc in ijs qui li-
benter hunc assumunt, non modò non
etiā deterior, sed qñq; melior redditur

DE CONSERVANDA

Oua DECIMUM, dua forbilia, quæ sane præcedenti capite parua mole plurimum alere ostendimus.

Ficus. VNDECIMUM. Maturæ ficus: De quibus Simeon Sethi hæc tradit. Ficus admodum nutriunt, carnem tñ non compactam, neq; firmã generant, ceu panis & suilla, sed sublxam ac subinanem, ut fabæ. Ventrẽ flatibus implēt, nisi probè concoquantur. Minus uerò cæteris saporis sunt mali succi, & uentrẽ proritant, & facilè exeunt. Et statu dignam abstergendi facultatẽ obtinēt, quo fit, ut post ipsarũ esum nephretici multas arenas excernant. Maturæ ficus nihil propemodum oino lædunt, proximeque ad caricacac accedunt, multaque cum illis utilia habent. Si quis tñ largius esitauerit, in vna re ab eis ostendetur quandoquidẽ sanguinem non admodum probum gignũt: quo fit, ut ex ipsarũ usu pediculus multitudine proueniat. Oportet aut post usum ficuum alimentum qd̃ incidat & extenuet, ingerere. Ad hæc fici pulmonem & thoracẽ iuuant. Aiunt in super contra uenena facultatem habere si quis singulis diebus ieiunus ijs utat. Caricæ pectus iuuat, & ad tusses faciũt, uirã cient, satisq; nutriunt, corporis etiã bonã habitudinem efficiunt. Ante cibum sumptæ uentrem irritant sed nisi celerius uentrem pertranscant nõ bonum.

num sanguinem gignunt. Quapropter
 si ad satietatem usq; crebro edatur, sca-
 biem & pruritum excitat. Cibus aut bo-
 nus est, & aduersus uenena remedium,
 sicu nucibus aut amygdalis comedant.
 renes expurgant, & iccoris lienisq; ob-
 struētiones auferunt, uerum calfaciūt,
 & sitim inferunt, & flauam in calidiori-
 bus temperamentis bilem procreant.
 Addit Galenus. Iecori lieniq; inflamma-
 tione obsessis esse noxias quemadmodū
 & ficus, non peculiari quadam & exi-
 mia facultate, sed cōmuni ratione dul-
 cium oīum ciborū ac potuū: obstructis
 aut illis, aut schirro adfectis, ipsas ex se-
 se nil cōmodare, nec officere, sed medi-
 camenti incidentibus ac extenuantib.
 & abstergetibus mistas, nō mediocriter
 iuuare. Proinde nonnulli medicorū in
 dictis lienis, ac hepatis affectib. exhibēc
 ipsas lōge ante cibū cū thymo, aut pipe-
 re, aut zingibere, aut pulegio, aut satu-
 reia, aut calamintha, aut origano, aut
 hislopo. Ad eundem aut modum, si cari-
 cae cum alio quopiam corū, quæ facul-
 tatem habent acrem, aut oīno incidēdi
 ac extenuandi, assumātur, iuuabunt nō
 solum sic affectos, sed etiā sanos. Siqui-
 dem iccoris meatus, per quos fertur ali-
 mētum apertos esse nō a grotis modò,
 sed sanis et est tutillimum. Ad eū igitur
 modo uulgo ficibus cum attenuanti-

DE CONSERVANDA

bus, sale, aceto, & garo præparatis, uescuntur, q̄ ipsas utiles esse experientia didicerint. Plura Dioscorides lib. 1. cap. 144. Galen. lib. 2. de aliment. fac. c. 8. Paulus lib. 1. capite. 81. & Aetius lib. 1.

Vua. DYODECIMVM. Vuæ recente. i. dulces maturæ. Nam ficus & vuæ, quemadmodum inter fructus autumnales principatum obtinent, ita fugacibus oibus magis nutriunt. minimeq; parui succi habent, præsertim cum exactam maturitatē fuerint adeptæ, Porro q̄ ipsa nutriunt, maximo argumento sunt ij qui vinearum fructus custodiunt, qui cum duobus mēses solis vuæ ac ficibus, quorum custodia præsuat, uescantur (nisi forte panis quidpiam cum illis addat) corpulenti tñ admodum fiūt: At caro, quæ ex ipsis gignit, haud quæ est firma ac densa, quemadmodum ea, quæ ex carnis. fit: sed laxa est ac præhumida: ob id celeriter et, cū uesci ipsis desierint, constringitur ac cōsudet. Verum vuæ minus alunt q̄ ficus, maximumq; id ipsis inest commodum. q̄ velociter subeant. Quocirca, si qñ hæserint, grauitè lædunt: neq; n. retentiæ bellè concoquantur, & dum in iecur ac venas dist. ibunt, succum crudum generāt, qui non facillè in probum sanguinem mutetur. Vinaceorum siue nucleorum substātia sicca est, & quodammodo adstringens, oīaq; in-

~ estina

restina peruadit, nihil quod sensu deprehendi queat, à sese murata. Vuæ uerò rãtisper à collectione dum membrana extrinsecus ambiens detumuerit, pensiles aeri expositæ, neq; sistunt uentrem, neq; proritant, minusq; flatibus implent, cæteris aut facilius cõcoquantur, & meli⁹ nutriunt. Non parua aut est inter vuas differentia, q̃ aliæ sint dulces, aliæ acidæ, aliæ austeræ, aliæ deniq; quæ nullam uehementem hēant qualitē, uocāt aut ipsas uinosas. Cæterū q̃ dulces sunt, succum habent calidiorē, & ob id sunt sitibundæ: austeræ uerò & acidæ frigidiorē: uinose aut locū inter calidam ac frigidū obtinēt. Aluum subducunt dulces, & maximè si sint humidæ. Oium qui dē certè vsus (si quis moderatè sumat) est tutissimus, quum natura fuerint carnosæ, ac maturæ, siue in uite summam maturitatē obtinuerunt, siue quod maturitati deeret, ex consequenti suspensione sint adeptæ. Vuæ quæ albe sunt, uehementis aluum turbant: & subducunt, magisque stomachum inflant, q̃ nigre. Oēs uerò ciborum appetentiam excitāt, Venerem. Conuenit cum eduntur membranam & nucleos expuere, q̃ difficulter conficiantur, quemadmodum luculenter, & perspicuè docuit Galenus lib. 2. de aliment. facul. cap. 9. & lib. 1. de locis affect. c. 4. & post. n. Simeon Sethi in

DE CONSERVANDA

Syntagmate de cibariis facul. Ceterum vuae recetes, e quibus vinacei exempti sunt, & celerrima pertranscunt, cibisque alijs preceunt, si in ventriculum purum inciderint, & sumptu primis epulis fuerint. Quod si sumptu post alios cibibus fuerint, aut et prauum succum in ventriculo offenderint, celerrime una cum alijs eibis corrumpuntur. Idem de alijs quoque fructibus aliu subducentibus intelligendum. Si cui viridibus ac recentibus uuis uel sci placuerit, ad horam ferè in aqua feruida ut maceret, ac frigida, deinde abluat oportet prius, quam mandere ipsas aggrediatur: quæ.n. ita præparentur innoxia fiunt. Vuas, quæ subtilem ac tenuem habeant corticem citius, deorsum concedere, minusque ventrem flatibus implere: his verò contrarias contraria operari, Rhazes lib. 3. ad Alman. cap. 20. auctor est. Vuas acerbæ atque immaturæ, frigida & humidæ sunt, ventrem constipant, stomachum corroborant, & caliditate à flava bile ortam sedant, sed parum nutriunt. Succus inde expressus, qui Græce uocatur *ὄμφακίον* vulgo Italicorum & officinis Agresta, bibitur ad recentem sanguinis excreationem, etiam si rupta parte aliqua contingat: sed pauco & aquatione est utendum. Plurimis verò ante diebus inueteratus, cumque stillatio rosarum liquore decoctus atque exhibitus, nau-

nauſeantibus, & his qui cibaria in uen-
 triculo non retinent, ſuccurrit. In cibo
 astringit, bilioſo alui profluuiſo & dyſen-
 teriæ proficit. Sunt præter has et uuæ ſic-
 cæ, quæ, q̄ in ſiccando Solē patiantur &
 ignem paſſæ ſiue paſſulæ uocant: hæ ſunt
 alijs uuis calidiores, ſtomacho gratio-
 res. Valētius alunt, ſed minus ſubducunt
 aluum, eademque fermè cum alijs uuis
 habent rationem, q̄ caricæ cum ficubus.
 Multæ. n. ſunt dulces, acerbæ aut oīno
 paucæ: plurimæ uerò ex dulci & auſtera
 qualitate ſunt miſtæ: quanquam dulces
 non nihil quoque auſteræ quali-
 tatis habent, & auſteræ dulcedinis. Ceterum ut
 dulces temperamento ſunt calidiorè,
 ita auſteræ frigidiorè. Ad hoc, auſteræ
 ſtomachum roborant, & uentrem con-
 ſtipant, & his multo magis acerbæ: me-
 diam autem quodammodo inter ipſas
 conſtitutionem dulces obtinent, ut quæ
 nec ſtomachum diſſoluant: nec aluum
 ſubducant. Dulcibus tñ, ut uis quedam
 ſemper ineſt contemperandi, ita & me-
 diocriter detergendi, quibus duabus fa-
 cultatibus exiguas mordicationes, quæ
 os uentriculi infeſtāt, obrundunt, bellè
 nutriunt, exacinatae pectus & pulmonē
 iunant, ſtomachum, iecur, & lienam
 corroborent. Cum nuclearis manducatae
 conducunt inteſtinis. Eſt tñ præſtabilius
 nucleos expuere, p̄p duritiē & tetrā ip-
 ſorum.

DE CONSERVANDA

forum essentiam. Vuae passę pingues septem drachmarum pondere, per sex dies sumptę ab ieiunio, purgant phlegma, & sanguinę abundare faciunt. Tota substantia familiares sunt hepati, & vsu crebro consuetę. Nutriunt. n. ipsum & impinguant, sanguini bonum colorem prestant, & humores percoquunt. ob id felicissimę exemptis uinaceis, miscętur medicamentis hepaticis. Sed si paulo largius sumantur, incendunt & exurunt sanguinem. Pręstantiores aut sunt quę tum pingues sunt, tum corticem habent tenuę, dulcioresq; . Passulę minus quidē q̄ caricę uentrę mouēt absterguntq; stomacho tñ magis accommodant. Plura Galen. lib. 2. de alimen. fac. c. 9. & 10. Paul. lib. 1. c. 81. Aetius lib. 1. Simeon Sathi in Syntagmate. Rhazes lib. 4. ad Alman. c. 20. Auicenn. 2. Can. c. 737. Auerthoes. 5. collectam. cap. 37. Rabbi Moses Trac. 3. ad Sultanū Babylonię. & Iacobus Syluius lib. 1. de medicam. simpl. natura. Ex quibus sanę oibus satis liquet, quę de recētib; hoc loco dicunt vuis, ea etiam de passulis esse intelligenda.

¶ De boni vini proprietatibus. Cap. X.

Vina probantur odore, sapore, nitore, colore.

Si bona vina cupis, quinque hæc laudantur in illis:

~ For

Fortia, formosa, & fragrantia, frigida, frigida, frigida.

Quatuor generalis boni uini differentias primus uersus complectitur, cuiq; eę omnes insunt, id ipsum vulgari ioco, nimirum ob colorem, odorem & saporem, *Cos*] appellari solet.

PRIMA quidem Odor est. Vinum. n. instar aromatis vnguentiq; suaueolens, *Ving. odor.* Constantino Africano lib. 5. Theorices cap. 28. teste, alimentum corporis supeditat non mediocre, succum gignit laudabilem, partes principes facultatū, ceu frōtes corroborat, facultates animamq; exhilarat, spiritus quoq; tenues adauget, ensq; languidos tantumq; non exolutos reficit & recreat. quo fit, vt solo ēt olfactu *λεπτοθυμία* languentibus sæpe animum reuocet. Iucundo. n. odore, quē admodum in libro de alimētis Hippocrates testatur, vires celerrimē reficiuntur. Contra, quod fœtidū est, natura abominatur: Spiritus nanq; crassos & melācholicos, & malum succum generat. prauamq; tumorum qualitātē sursum transmittens cepiti dolorē infert. Humani verō siue Ioānitius de uini differentia, quæ ab odore sumitur, in supplemento cōm. 1. Galeni in lib. 3. Hipp. de vict. rat. in motb. acut. in hunc fermē modum scriptum reliquit: Vinū boni

DE CONSERVANDA

odoris succū quidē gignit laudabilem; sed cū calidior sit tēperamento subtilioreq; substantia, corpus celeriter calfacit, & caput uaporum copia infestat. Quod uero non boni odoris existit, sed ferientē quandā & in suauē nactum est qualitatem; et si paruū procreat succū; capiti in ob frigiditatem & crassitiem suam minorē noxā fuggerit. Quod nullo deinde pacto odorem habet, sed est aque instar in odorum, hoc ipsum, cū in signi crassitudine præditum sit, nō abest ut caput offendat, ut ei ne uapores quidem aut fumos cōmunicare possit.

Ving.   SECUNDA, Sapor: quod præcedente capite de iucundiore cibo diximus, si *sapor.* ad iucundiorē ēt uini saporem trāstuleris, nihil erit quod nos de ipso nouū dicere oporteat. Etenim & hoc quoque cum uoluptate assumitur, auidius a uētriculo attrahitur, & melius nutrit. Nō ignorandū tñ hoc loco, quod & uini secundū gustādū qualitatem permagna sit diuersitas. Dulcia. n. eodem Constantino teste, plus alijs nutriunt, sanguinē crassiorē generāt, uentrem humectant, concoctioni renitūtur, & sitim excitāt. Pontica siue *συπτικη* stomachum quidem corroborant, uentrem constipant, & intestinis conueniunt, sed in thoracis pulmonisq; cōstitudinibus, in quib. spiritus detinetur, inhabilia sunt, neq; ta-
cile.

cilè concoquantur. Acerba, quæ etiam *Σετίνεθουρ* sunt, hoc est, quemadmodû infrà cap. 44. ostenditur, urinam prouocant, crassos humores incidunt atq; dissoluunt. Amara minore caliditate participant.

TERTIA, Nitro: siue splendor, qui sanè non ipsius modo uini, sed etiã spirituum, qui inde ortum habebunt, subtilitatem arguit.

Vini nitro.

QUARTA, Color. quod. n. ad uini nutrimentum attinet, non parua eius secundùm colorè differentia est. Rubicundiora nanq; (si ipsis cetera oia antè pariter adfuerint) potentius q̄ alba nutriunt; atq; ea de causa macris etiam q̄ alba cõuenientiora sunt. Contrà uerò obcisis ac pinguibus alba magis conferunt. Verû de hac uini differentia cap. 8. abundè diximus. *Duo*] sequentes uerlus quinq; species boni uini notas continent. Quarû prima quidem, ut sit forte: fortitudo uero ex effectu deprehenditur. Vinum. n. potens Galeno cõm. r. in lib. 3 Hipp. de uict. rat. in morbis acu. teste, vehementer celeriterq; corpus calfacit, caputq; ferit. Idem èt cõm. z. incitatum Hippocratis librum, ijs confirmat uerbis: Fortia uina vehementer calfacientia, caput humorib. uaporibusq; & caliditate replent. Eiusmodi namq; uina præterquã quod non mediocriter corpus aiunt, spi

Vini color.

Vinum forte.

DE CONSERVANDA

rituum est non exiguam copiam generat. Abstinedum tamen ab ipsis, nisi diluta sint, ijs potissimum, qui debile cerebrum habent. Cum enim uaporosa admodum sint, facile caput grauent, eaque occasione cerebrum offendunt.

Vinum formosum. SECUNDA, ut sit formosum: Vinum enim formosum siue pulchrum maiori cum uoluptate assumitur, probius concoquitur, & facilius in corpus distribuitur, promptusque nutrit.

Vinum fragrans. TERTIA, ut sit fragrans. Vinum. n. fragrans, siue suaueolens & aromaticum, uires maximè roborat, & ut paulò antè dictum est, spiritus tenues generat.

Vinum frigidum. QUARTA, ut sit frigidum. Nam uinum actu siue *φάρτασία* frigidum esse debet, non aut facultate aut potentia. Quod. n. ab externo aliquo calido incalcescit, hoc rarius statim & tenuius penetrantiusque ut omnia subeat, redditur: qua ratione nisi quis ipsum parcissimè sumpserit, citius inebriat, neruos debilitat, & caput ledit.

Vinum friscum. QUINTA, ut sit friscum, siue leue. Tale aut cum primis censendum, quod effundendo sonum efficit, spumamque agit in medio tenuem, ac facile labilem ceu euanescentem, uel per cuius susurram modo sursum, modo deorsum discurrentes conspiciuntur *α'τομοι*, id est minutissima quaedam corpuscula, qualia in Sole uidentur, quum per fenestram radios ac lumen immittit.

Nisi

Nisi.n.ita affectum fuerit, pendulum dicitur, ac multò etiam magis, si penitus sono atq; atomis destituatur. Quod uerò spumã habet cū magnis ampullis ad scyphĩ latus diu hærentibus, debile siue dilutum esse dignoscitur.

Annotatiuncula.

In tertio uersu *παρόμοιον* est, nam singula eius uerba similiter incipiunt.

¶ *De uino dulci et albo. Cap. XI.*

Corpora plus augent tibi dulcia, candida uina.

DOCETVR hoc uersu, cãdida & dulcia uina, si ipsis cætera quoq; adfuerint, q̄ reliqua maioris esse nutrimenti. Cuius quidem rei causa dulcedini attribuenda est. Nutrimentũ.n.hominis, ut copiose admodũ lib 4. de simp. med. fac. c. 14. Galenus monstrat, dulce, aut dulci permistũ esse oportet. Quippe dulcia, cū nature sanguinis nostri & carnis proximè cõgruant, nõ soium ori & palato, verũ & alijs plerisq; uiscerib. accepta sunt ideo, ut ab illis auidissimè excipiãtur. Vngunt.n.implent, & restituũt erosas particulas. Atq; ita sanè fit, ut uina quoque, quæ ca. 8. in numero corpus nostrum alẽtium posuimus, quo dulciora sunt, eo magis nutriant. Quod ẽt Auic. testimonio cõfirmatur, qui 2. I. doct. 2.

*Vinum
candi-
dũ &
dulce.*

c. 8.

DE CONSERVANDA

c. 8. ita serè scriptum reliquit: Vinū quā
 crassum simul est & dulce, ijs potissimū
 cōuenit, q̄ corporis robur ac molē sibi
 parare studēt. Idē trac. 1. 2. can. c. 3. cau-
 sam cur dulcia plurimū alant, hanc esse
 tradit. Nēpe quod dulce natura dele-
 ctetur, & quæ uisceribus inest trahendi
 uis, eadem auidi sime rapiat. Quāq̄ ue-
 rò hic uersus de omni uino dulci rectè
 intelligitur, mediocre tñ, quod summū
 dulcedines gradum non attingit, perfe-
 rendum est. Nam quæ excellenter dul-
 ce sunt, quale Apianum est, quod mu-
 scatellum siue muscatellinum vulgo di-
 citur, sanguinē corrumpunt. Naturalis
 enim vis hepatis ea ex uentriculo, prius
 quam concocta & a superfluitatib. secre-
 ta sint: exugit atq; attrahit: quare san-
 guis serosis & crudis expletur humori-
 bus, adeoq; ut ebulliat atq; putrescat,
 idoneus efficitur. Neq; id solum de ui-
 no, sed & de omnibus extremè dulcibus
 æstimandum est. Ad hæc, dulcia oīa, quæ
 sumuntur immodicè, corporibus ad pa-
 tiendum paratis triplex nouè genus im-
 portant. Quorum primū quidem est fa-
 stidium: dulcia n. caliditate atq; humi-
 ditate sua os uentriculi leniunt ac leui-
 gāt, illiq; affectionem inanitioni ac cor-
 rugationi, famis causæ contrariam in-
 ducunt. Secundū, uelox inflāmatio atq;
 in fluxū bilē conuersio: ad cuius genera-
 tionem

tionē dulces humores oēs idonei sunt. Quò fit, vt oīum horū maximè mel bile scat, quod dulcissimū sit: deinde & dulcia vina. Hæc eadem & sitim faciunt p̄p̄tum caliditatem, tū crassitiem, nec conferūt fabricitantib; neq; biliosis: quem admodum Galenus cōm. 2. in libr. 3. de vict. rat. in morb: acutis luculēter & perspicuè docuit. Tertiū, hepatis atq; lienis obstructio. Hęc n̄ viscera, dulcia uehementer appetūt, eaq; ante perfectā concoctionem ad se vna cū fecibus trahūt, & maximè hepatis, unde facilius ē in obstructionis periculū adducuntur, crassa nimirum substātia, in qua dulcis sapor fixus, ac fundatus est ad hoc cooperante, ut testis est tracta. primi, secundi Canon. cap. 3. Auicenna. Eadem ratione reliquis etiam lotium minus citant ac profundunt. Ceterū aduersus iā dicta tria incōmoda acida cū primis remedio sunt. Appetētiam n̄ aciditate reuocant, inflātionem frigiditate restringunt, obstructiones substātię subtilitate recludūt. Et licet vina aliaq; nutrimenta dulcia hepar atq; lienem obsepant, in pulmone tñ contrarium operantur: hūc n̄ ab obstructione liberāt. Nam in descensu per οὐροσπορον, qui Arabibus Meri appellatur, nihil ad ipsum à dulcib; resudat nisi subtile: neq; sanguis ex reb. dulcib; genitus ad pulmonē penetrat, nisi prius

DE CONSERVANDA

prius in hepate deputatus, atq; in corde tenuatis fuerit, quemadmodū id ipsum Gale. cōm. 2. libr 3. de vict. rat. in morb. acut. clarissimè ostendit. vina item dulcia minus inebriant. Cuius rei grauiſſimum habemus testem Hippocratē, qui lib. 2. de vict. rat. in morb. acu. apho. 2. in eum scribit modum: Vinum dulce vino solum minus caput grauat. minusq; mentē ferit. Rōnem reddit Macrobius. lib. 7. c. 7. Saturnal. Ex dictis iam oībus colligitur, corpori, quod vel naturæ ipsius habitu, vel ab alia quapiam extrinsecus ob repente causa externatum est, uinum dulce cum primis, & crassum, ac sufficiēter coloratum exhibendum esse. Hoc. n. euidenter nutrit, substantiamq; corporis deperditā restituit, & impinguat. Sed corporis obeso ac pingui uina tenuia, odore & sapore iucūda subalbida, & moderate fortia, magis ex uisum sunt. Sitis reſtinctioni adhibendum est uinum albū, tenue ac debile. Hoc. n. non refrigerat solum, sed ualidè ēt humectat, quò fit, ut sitim ēt facilius depellat: & quanto sitis uergentior fuerit, tanto illud cōuenientius sumitur. Ad spiritū uerò & uirtutum tum instaurationem, tum roborationē, uinum subtile, odoratum, sapore gratum, colore moderatum, & sufficiētis fortitudinis uilius bibitur, idq; cū paucō cibo. Porro affectus thoracis ac pul.

pulmonis, qui diu:urni sunt, & sine febre. à uinis mediocris substatiæ, & sapore dulci, multum iuuantur, & potissimū qui humoris per sputa expectoratione purgantur, quemadmodum copiosius in libro de attenuante dicta cap. ultimo Galenus docet. Eadē ad alui subductionem perquam utilia habentur.

¶ De uino rubeo. Cap. XII.

SI uinum rubrum nimium quandoque bibatur, Venter stipatur, vox lipida turbificatur.

Hic recensetur duo' incommoda ex immoderata uini rubri potatione.

PRIMUM, ventris constipatio: cuius *Vini rubrum no- cium.* rei causam nonnulli hanc assignant, nempe quod uinum rubrum, si cætera consentiunt, reliquis imprius rû calfaciat, tum alat: accaliditatis quidem ratione magis desiccet: ratione uero nutritionis auidius à natura detineatur. Alij uero ad immodicam uini rubri styptica, siue pontici assumptionem referunt. Hoc enim cum cõstispandi, desandi, & astingendi vim hëat. non solū egrè in corpus distribuit, sed aluum quoq; suppressit.

SECUNDUM, gutturis & faucium *Faucium exaspera- tio.* exasperatio, siue raucitas. Eam. n. uina quædam impense rubra siccitate & ter- acna

DE CONSERVANDA

rena essentia sua efficiunt. In horum nu-
 mero uina quoq; rubra Brabantie repo-
 nenda sunt. Nam & ipsa sane ob siccita-
 tem & terrenam essentiam fauces exa-
 sperant, idq; potissimum faciunt cum ad-
 huc musta sunt, aluum tñ nō cohibent.
 Musta. n. admodum rubētia uentris sol-
 uendi vim habent, & hoc quidē ex mul-
 ta terrenae fecis admistione. Hæc. n. pro-
 pterea quod nitrosa ac salsa qualitate
 prædita sint, intestina mordicātes & ab-
 stergentes alui subductionem molun-
 tur. Ab eiusmodi igitur dū musta. i. tur-
 bida sunt ac feruent, abstinendū est: Ex
 quo. n. mordicant, mordax ēt fumus ab
 ipsis resoluitur, qui ad cerebrum subla-
 tus, oculos a crimonia sua corrodit atq;
 rubefacit. Idē de mustis quoq; Braban-
 tia, siue ea rubra, siue alba fuerint, æsti-
 mandum est. Causa autē, cur fumus iste
 mordicet, ex eo est, qd vinū, unde dissol-
 uitur, sit mordicātium. Oportet. n. simi-
 lem esse defluxum subiectę substantiæ,
 ut comment. 14. lib. 1. aphor. & com. 2.
 lib. 3. de vict. ratio. in morb. acut. Gale-
 clarissimè ostendit. In uniuersum, uina
 crassa pontica siue *ΣΥΡΤΙΚΑ*, rubra uel
 nigra opportunè ad retentorię faculta-
 tis uentriculi, aliorumq; uiscerū corro-
 borationem bibuntur: qñ nimirum re-
 crementa vel plura iusto, vel ramento-
 sa descendunt, uelut in alui profluuio
atque.

atque dysenteria cōtingit, sicuti & quæcunq; alia adstringentia medicamenta. in eum usum & fulua uina, pro sunt, nō tñ simpliciter fulua, sed fulua austera, quemadmodum Hippocrates lib. 3. de vict. ratio: in morb. acut. apho. 7. & post eum in suis commentarijs Gale. manifestè docuerit. Quibus autem uenter nō facile cōcoquit, ijs uina subtilia uel substantia & calore mediocria, odorata, sapore iucunda sufficienter fortia aclypticitate quadam participantia, cōferunt.

¶ De lethaliū uenenorum remedijs.

Cap. XLII.

Allia, ruta, pyra, Et raphenus cum theriaca nux,

Præstant antidotum contra lethale uenenum.

Hic sex referuntur, *δυνεισ αρμακα* & remedia contra lethalia uenena ac uenenatorum morsus.

PRIMUM, allium: quod cum aduersus *Alli.* oē uenenorum genus, tū imprimis aduersus uitiosæ ac corruptæ aquæ noxas remedio est. Præsumptū. n. quemadmodum id ipsum Dioscorides lib. 2. c. 145. Plinius lib. 20. c. 6. & Constantinus Cæsar. lib. 12. cap. 30. de agricultura clarissimè ostēduut uires eius, quæ per imprudentiam bibitur, inefficaces atq; irritas reddit. Auicenna. 2. Can. c. 123. parem.

LIBROS

DEL DR.

L. MA 700

DE CONSERVANDA

rem facultatem & Cēpe attribuit, quo fit, ut sub alio hoc quoq; comprehendī debeat. Idem. 3. 1. doct. 5. c. 7. cēu theriacen uitiosarum aquarum cēpe commēdat, & maximē quidem si cum aceto sumatur: Nā cēpe, cū extenuandi, incidēdi, cumq; stypticitate quadam abstergēdi, & non ignauiter aperiendi uires obtineat, caloreq; tertium ordinē accedat malas aquas, ne frigiditate ventriculū offendat, temperat, crassasq; ut promptius descendant, extenuat. Acetum uerò cum ipso permistum, non modò uirtutem eius in aquarum tum extenuatione tum penetratione auget, sed à siti quoq;, q̄ cēpe mouere solet, pręseruat. Eadē & in alio ratio est: quare post crassę & turbidę aquę potum præcipuē cōmendatur. Eas. n. ut citò descendant, extenuat, & ne uentriculo ac intestinis officiant, venasue obstruāt, iuuamentum præstat: Allium præterea, Auicenna. 3. 1. doct. 5. c. 4. teste. inter facientibus contra occurrentis aeris frigiditatem mirificè prodest: qua ex causa per diuersas mundi plagas oberrantibus, varioq; potu utentibus, utilissimē præsumitur: id quod Macer lib. 1. capite. 5. hisce etiam uersibus innuere uoluit.

*Allia qui mane ieiuno sumpserit ore,
Hunc ignotarum non ledet potus aquarum,
Nec diuersorum mutatio facta locorum.*

Allium

ALLIUM quoq; contra virulentarū
bestiarum, serpētum, & viperarū ictus,
& priuatim hæmorrhoi prodest, ita ut
non aliud magis, si cū vino iugiter ad-
sumatur, aut tritum in eodem ebiba-
tur. Contra rabiosorum morsus & il-
litu & cibo ualet. Venenatis *μυζαλις*
hoc est, muris aranci moribus. efficacis-
simè cum ficulneis frondibus & cymi-
no illinitur. Quin & venenata animalia
allij odore fugantur, ut ex illo Vergilia-
no disticho patet:

*Thestylis & rapido fessis messoribus æstu,
Allia serpillumq; herbas contundi olentes.
Eius rei causam Aemilius Macer loco
paulò ante citato, his versibus exponit:
Hæc ideo miscere cibus messoribus est mos.
Vt si forte sopor fessos depresserit illos,
Vermibus à nocuis tuti requiescere possint.*

Porro cū fetor allij, qui id non de-
gustarūt, longè grauissimus & molestis-
simus sit, ei quoq; rei, ne q̄ sumpserūt,
alios offendēt, remedium aliquod adhi-
bendum est. Menardus itaque è Græcis
autor est, allius edentibus, si radicem
berę in pruna tostam superederint, odo-
rem extingui. Quidā tradunt ipsa gra-
uē halitum non esse factura, si quis ab
iporum esu crudam fabā in super man-
dat Hieronymus Tragus eandem facul-
tatem viridibus et rutæ folijs assignat.

Macer

DE CONSERVANDA

Macer. lib. 3. cap 6 zedoariæ radicem id
efficere. his uerbis tradit.

Alia quem faciunt fetorem pellit ab ore.

Cepa. CÆPÆ quoque ex Dioscoridis
Anazarbei sententia rabiosi canis mor-
sibus cum aceto, ruta, & melle illitū au-
xiliatur. Eadem ad uerbum ferè mutua-
tus est Auic 2. can. c. 123. Verū in hoc
dissentit, q̄ acetum omiserit, & salē in
mellis locum suffecerit. Cæpe præterea
flatus Venenatorū in cibo dissentit atq;
expellit. Et succus, qui ex eius esu pluri-
mus in stomacho gigni, peculiari qua-
dam proprietate uenenatorū noxas frā-
gere à quibusdam creditur. Cæterum si-
lentio illud hoc loco minimè prætereū-
dū est, q̄ alliū, cæpe ac porrū in cibo nō
conueniant, neq; temperatis, neq; cali-
dis corporibus. Nam extra hoc, q̄ pau-
cissimum & prauū dant alimentū, acré-
ēt atq; pungētem sanguinem, maximè
si cruda ingerantur, generant: humores
tū crassos tenuant, lentosq; incidunt. In
totum, oīa hæc si cruda edātur, peiores
q̄ cocta succos procreant, ac plus humo-
ris excrementitij continent. [*Porrū*]
Simeon Sethi calidum, & siccum in se-
cundo facit ordine urinam cit. & noxiū
succum creat. Assiduè comestum uisus
hebetudinem, & capitis dolorem efficit.
Stomacho aduersat. Difficilia inuehit
somnia. Neros, dentes, & gingiuas acri-
monia

monia sua ledit, & sanguinem nigrum atq; melancholicū generat. Biliosis itaq; & melancholicis uitādum est, potissimū si crudum fuerit. [*Cepa*] ex quarto sunt ordine excalfacientium: earumq; essentia crassarum est partium. Si succum exprimas, quod reliquum est admodū terree substantię est, eiusq; calidę. At succus aqueę aereęque caliditatis. Si crude edantur, humores in stomacho malos, putridos, & corruptibiles generant, Difficilia & terribilia inducūt somnia. Largiore cibo capitis dolores cient: In morbis costę etiam letargicos & phreneticos efficiunt, memoriā & rationem, ut aliqui ferunt, ledunt. Si uerō cum electę carnis in sculo coquantur, plurimū malignitatis deponunt, appetentiam inuitant, concoctionem promouēt, & frigidus cibos, quibus cū percoquantur, temperant. Si quis tñ crebrius his utatur, in lientis uitia incidit. Tutius igit̃ est, eas raro attingere. [*Allium*], ut Galeno placet, excalfacit quanto excessu, humiditate quidem participat aliqua; sed minore q̃ cepę. Inflationes pmutat alteratve. Veterē tussim crudum costumve comestum lenit. Asperas arterias clarificat, & scretum prouocat. Acie oculorum esu hebetat. Capitis dolorem facit. De hoc amplius Galenus lib. 12. metho. mendendi, capite octauo: Est inquit, alium

DE CONSERVANDA

ex eorum ciborum genere, qui & flatū discutiāt, & minime sitim inferant. Sūt qui, parum id experti, existiment maiorem quā cepas sitim excitare, sed planè errore: cum non modò non maiorem quā capæ, sed nec oīno sitim faciat. Idē omnium planè eduliorum maximè flatum discutiit. Itaq; ipse certè agrestium thetiacem id appello. Abstinēdū tñ, vt paulo ante dictum est, ab absduo horū triū vsu, & potissimū cū ijs, qui ipsis uescitur, natura fuerint biliosus. Solis. n. qui vel succum pituitosum, vel crudum & crassum ac lentum aceruarint, cibi eiusmodi sunt accommodati.

SECUNDVM, Ruta: Eius duo sunt geneta. Vnum satium atq; hortense. Alterum montanum syluestreq; Ruta montana syluestrisq; in eis damnat, q̄ ex quarto sit ordiue excalfacientium & siccitantium. Satiua verò cum ex tertio fit, in cibos magis admitit. Est autē nō solū gustu acri, sed & amaro. Ex quo sanè ēt diligere atq; incidere crassos lentosq; humores pōt. Ob eam uim & per urinas euacuat. Quin & tenuium est partium, flāusq; extinguit. Quare ad inflationes coli, vteri & recti intestini cōpetit, ac Venæis appetitum cohibet. Dicitur atq; exiecat s̄tenuē: s̄t. n. eorum ex numero medicamentorum, quæ ualenter desiccant. Traditur ēt q̄ ciuda, salq;

VALETVDINE. 73

leq; condita ac comesta, visus aciem mirum in modum exacuat; ob id antiquè sculptores & pictores hoc cibo assidue utebantur. Nonnulli & succum eius cū succo feniculi & melle commiscentes, medicamentū ad oculorum aciē acueudam conficiunt. verūm cūm acrimonia quēdam oculis infesta succo eius insit, ventilādo applicari debet, vt vapor eius tm, & non substantia oculos pertingat. Quęcunq; aut ruta & per se pro lethaliū medicamentorum antidoto valet foliis tritis, & ex vino sumptis: Contra aconitum maximè & ixiam. Item fungos, siue in potu detur, siue in cibo. Valet & contra scorpionum ictus, & araneorum, apum, carabronum, vesperarū aculeos & cantharidas, ac salamandras, canisve rabiosi morsus. Acetabuli mensura succus siue semen è vino bibitur, & folia trita vel commanducata imponūtur cum melle & sale, vel cum aceto & pice decocta: Succo verò perunctos, aut eam habentes, negant feriri ab his maleficijs; Serpentesq; si vtatur ruta, nidorem fugere. Folia per se presumpta, aut cum nuce iuglāde, aridisq; ficibus, inefficaces venenorum vires reddunt, contra serpentes simili modo sumere conuenit. Aristoteles lib. 9. c. 6. de historia animalium tradit, mustelam dimicaturam cum serpente, rutam comedere.

H

Odos

DE CONSERVANDA

Odor. n. eius infestus est serpētibus. Ru-
ta quoq; cum ficibus & amygdalis dul-
cibus mane sumpta, à veneno præseruat.
In sanctuarijs Mithridatis maximi re-
gis deuiçti, Cn. Pompeius inuenit in pe-
culiari commentario ipsius manu com-
positionem antidoti, è duabus nucibus
siccis, item ficis totidem, & rutæ folijs
viginti simul tritis, addito salis grano:
& qui hoc ieiunus sumat nullum vene-
num nociturnum illo die. Autor est Pli-
nius lib. 23. natu. histo. c. 8. eadem Galen-
quoq; lib. 2. de antidotis c. 43. & lib.
2. de aliment. facul. c. 28. & in libro de ci-
bis boni & mali succi c. 14. cõfirmat. De
ruta plura leges apud Dioscoridē lib. 3.
c. 43. Plinium lib. 20. c. 13 Galenum lib. 8.
c. 49. de simpl. medicamen. facult. Con-
stantinum Cæsareli. 12. c. 25. de Agricult.
& Simeonem Sethi in Syntagmate.

Pyra. TERTIVM, Pyra: Hęc namq; vene-
ni, & præcipuè fungorum malignitatem
pellunt abiguntq; Quod quidem de py-
ris syluestribus cū primis intelligendum
vñ: De eis. n. Dioscorides lib. 1. c. 132. ita
scriptum relinquit: Aiunt Fungos, si syl-
uestria pyra cū eis coquantur, innoxios
fieri. Et lib. 6. c. 23. Fructus aut folia py-
raltri. cū fungis decocta, strangulantem
illam vim auferunt, esitataq; eisdem au-
xiliantur. Quod Paulus Aeginetib lib. 5.
c. 55. in eum scribens modum innuere
ctiam

etiã uoluit: Pyra syluestria, aut folia simul incocta, uim strangulãdi, q̄ fungis inest, tollunt, eademq̄ue in cibo conferunt. Hanc pyrorum contra fungos efficaciam, Plinius lib. 23. c. 7. pōderi & pugnanti succo attribuit. Intelligi præterea pōt & de pyris aromaticis, quæ sanè cum spiritus fragrãtia sua corroborēt, ueneni etiã noxam pellunt.

QUARTVM, raphanus. Eius Græci *Raphanum*. duo faciunt genera, satiui & syluestris. Satiuus hodie peculiariter raphan^o minor dicitur, Germanice *Radijs*. Gallicè *une Rane ou Refori*. Hispanicè *Rauano*. Syluestris, Plinio lib. 19. c. 5. teste, Latinis *Armoracia* appellatur, Germanicè [*Meeradijs*]. Satiuus exalfacit ordine tertio, desiccatur secūdo: Syluestris aut̄ in utroq; efficacior est. Quin & semen ipsum planta efficacius est. Satiuus cōtra viperatum ictus auxiliatur. His qui fungis strangulãtur, tam cibo, q̄ potu salutaris est. Si quis ieiunus ipsos accipiat, securus erit, ut ne à medicamentis ledatur. Succus ipsorum ex aqua acceptus, boletis & uenenis resistit. Si uerò raphani succo quis manus suas probè illinat, ac confricet, intrepidè & cura periculum reptilia ac serpentes apprehendet. Scorpijs impositi raphani euestigio ipsos interficiunt, & succus in hoc expertus magis ac fortior est. Si quis præsum

DE CONSERVANDA

pto raphano à scorpio percutiatur non solum non morietur, sed et celerè sanitatè adipiscetur. Raphanus autè ob eam etià causam contra venena valere dicitur, quod vomitiones moueat, quibus stomachus a noxiis humoribus expurgetur. Semen quoque venenis & venenatis vermibus aduersatur. Contra cerastis morsus, potum ex vino auxilio est.

Raphanus ipse cum manifesta calfactione attenuandi atque incidendi facultatem habet Nam qualitas acris in ipso superat: quibus rebus pituita scindit & absumit. Sanguinem acrem atque pungentem efficit, eoque biliosis nocet. Stomacho aduersatur, ructus ciet, humorè crassum ac lentum, & si virtus concoctrix debilis fuerit, crudum et generat. Vomitum cieri per raphanum sumptum ante reliquum cibum, dicit Dioscorides lib. 2. c. 105. utpote qui hoc modo cibum eleuet, & ad euomendum protrudat. A reliquo autem cibo sumptum, anadosin hoc distributione ciborum in corpus iuuare perhibet, his verbis. Summo tamen cibo sumi debet, quo magis eius distributio nem adiuuet, cum autem presumitur, cibum suspendit, quare vomituris commodissime datur ante cibum, Verum Galenus lib. 2. de aliment. facult. cap. 70. se mirari ait, tum Medicos, tum Idiotas, qui raphanos crudos à cœna enephas enecen, id est,

est, bonæ cōcoctionis gratia edunt. Ipsi
quidem, inquit, hanc rem experiētia fa-
tis sibi exploratam esse affirmāt, qui tñ
iplos sunt imitati, oēs læsi fuerunt. Sum-
pti. n. post cibū, coctionem non iuuant.
sed impediunt potius. Subinde. n. eru-
ctant; ventriculum probè claudi non si-
nunt, caput uaporibus replent, eiq; gra-
uitatē inducunt. Minus tñ officiūt, qui
exigua copia à cēna cū sale & aceto inge-
runt. inde eufuian cai tandianoia neue-
pibolon. i. bonam ingenij habitudinem
ac industriam homini, mentemq; quæ
rectè ac perspicuè percipiat, atq; intel-
ligat, efficerē tradunt. Dioscoridi sēsūm
ēi aciem excitant. Lienem extenuant,
iecinori & lumborum doloribus pro-
funt. Nonnulli quoq; cum oximelite vo-
mendi gratia propināt, multamq; edu-
cunt pituitam, & à febre quotidiana se-
pe & quartana liberātur. Folia, si parua
copia sumantur, coctionem adiuuant,
& ad appetentiam, quæ collapsa fuerit,
excitandā accōmodata sunt. Plura de ra-
phano Dioscorides atque Galenus locis
paulò antè citatis, Plinius lib. 20. cap. 4.
Constantinus lib. 12. de agricul. cap. 22.
& Simeon in Syntag.

QVINTVM, Theriace. Hęc n. tota
substantia sua tam brutis, q̃ ratione præ-
ditis animalibus cōtra omne ueneni ge-
nus auxilio est, neminēq; pollicito fru-

DE CONSERVANDA

strari finit. Siquidem nullum vnquam à feris, quæ hominem solent interimere, cõmorsum hac statim epota antidoto perijsse, memoria est proditum. Nullus eadẽ præsumpta, haud multò post morsu impetitus, belluæ veneno, ceu illã su perante interiit. In pestifera èt luce, solum hoc antidotũ malo correptis prodesse adcò hæctenus visum est, ut nullũ aliud præsidium tanto malo resistere fãtuit idoneum. Namq; pesti, tanq̃ & ipsa existat quædam bellua, haud paucos interimat, verum ciuitates quoque totas depascens, malè conficit. Quippe praua quædam aeris ad corruptionẽ prompta mutatio efficitur, & homines cũ respirationis necessitate periculũ euitare nequeant, ipsum aerem veluti venenũ quoddam ad se per os attrahunt. Theriacem autem in eiusmodi aeris statu præsumentes, neutiq̃ à malo corripuntur. Quin & correptis iam eadem medetur, aeris inspirati malitiam inalterans, mutansq;ue, vt quæ corporis temperaturam infici magis prohibeat. Breuiter, totum corpus ita ab iniurijs securũ facit, vt nec a deleterio quopiam possit infici. Cõsimilis ferè virtutis est, & aliud quoddam antidotũ, quod ab eius, cui in frequenti vsu fu it noie, Mithridatium appellatur. In qualitate. n. atq; efficacia theriacæ proximum est, parumq; differunt,

rūt, nisi fortè, q̄ theriacē paulò calidior
 & contra serpentum venena potentior,
 est. Proditur magnum illū bellatorem
 Mitridatē hoc antidotiū p̄sumptem,
 ob firmam corporis constitutionem ex
 illo p̄paratā, non potuisse veneno po-
 to interire. Cū .n. bellū aduersus Ro-
 manos gerēs, à Pompeo victus, in extre-
 mis medicamēti veneno sanus mori co-
 geretur, medicamento epoto, eoq; co-
 pioſo, ipse quidem nō interiit: filię aut
 ob eximium erga patrem amorē, cū eo
 mortē volentes oppetere, eiusdē medi-
 camenti potu subito cōciderunt. Deni-
 que cum mortē ille obire statim nō pos-
 se veneno p̄ antidotum p̄sumptum
 inefficaci, vocato quodam ipsius amico
 noīe Bistoco, iniūxit ipsū vt iugularet.
 Atq; sic medicamenti opus ferro absol-
 uens, mori ipsum violenter coegit. Hæc
 fere Galenus in libro de Theriaca ad
 Pisonē c. 2. & 8. & 28. Lege plura apud
 eundē in lib. de vsu Theriacē ad Pāphi-
 lianū, p̄ totū, & lib. 1. de antido. c. 19. &
 Auicē. 6. 4. trac. 3. c. 1. & 6. 4. traē. 1. c. 5.

S E X T Y M. nuces, nempe iuglādes,
 quas nōnulli ēt regias appellāt. Hæ mul-
 to sanē in vsu sunt. Cum ruta & ficis p̄-
 sumptæ, & à summo cibo, lhetalibus ve-
 nenis aduersantur: nec ininus si à vene-
 ni haustu comedantur. Largius esitata
 latos lumbricos pellunt. Cū capra ve-

DE CONSERVANDA

rō, sale & melle, canis hominisq; mor-
 sui conferunt. Et hoc de aridis cū pri-
 mis intelligendum est. Alimentum por-
 rō, quod corpori præbent, exiguum est.
 Aride viridibus ac humidis peiores ha-
 bent: vnguinosiores. n. magisq; pingues
 sunt, itaq; facile est in bilem transeunt:
 & quò diutius recōditæ fuerint, magis
 tales efficiuntur. Quamòbrem oleum est
 ex inueteratis exprimere liceat. Tunc
 sanè cōcoctum difficiles, & stomacho, præ-
 fertim bilioso in utiles fiunt, atq; bilem
 augent, faucium & capitis dolorem adfe-
 runt, tussitibus inimicæ, oculos lædūt,
 vertiginem faciunt, idq; cū a cibo su-
 muntur, linguæ paralisin inducunt, &
 in ore inflāmitiones & vlcera pariunt.
 stomacho meliores fiunt, si cum caricis
 edantur. Ad vomitiones ieiunis in cibo
 vtilis. Ceterum quæ virides adhuc sunt
 itaq; humide, neq; adstringentis quali-
 tatis, neq; oleosæ conspicuè participes,
 sed magis quodāmodo qualitatis exper-
 tes, hæc stomacho minus nocent: dulcio-
 res. n. sunt, faciliusq; concoquuntur, &
 multò magis, qñ & ipse cū caricis man-
 duntur. Humidæ præterea aptæ ad de-
 iectionē sunt siccæ verò minus: Pleriq;
 aut ventris subducēdi gratia cū caro est
 ipsas præsumūt: in quem virides sunt ac-
 comodatiores, vt quæ adstringētis qua-
 litatis miuus sint participes. Quin & sic
carum

carū quoq; si prius (quod nonnulli faciūt) in aqua fuerint maceratæ, facultas uiridibus est adsimilis. Ad hæc uiridiū nuclei depellati, atq; torrefacti aliquantulum, si à reliquo cibo commanducētur, ciborū in corpus distributionē adiuuāt. Et sic patet in vniuersum, corporib. sanis nuces virides magis quā siccas conuenire. Plura Dioscorides lib. 1. c. 140. Plinius lib. 23. c. 8. Gal. lib. 2. de alimen. facul. c. 23. & Simeon Sethi in Syntag.

¶ De Aere. Cap. XIII.

Lucidus ac mundus sit rite habitabilis aër,
Infectus neq; sit, nec oleus fœtore cloacæ.

Hic agitur de prima re non naturali, nempe de Aëre. cuius, vt Galen libr. 9. cap. 14. metho. meden. & in arte medicina. i. ca. 85. testatur, nulla est euitandi ratio. Nam in aëre nos ambiente semper versari, comedereq; ac bibere, & vigilare, & dormire est necessarium, & sine eo nec tolli morbus, nec teneri sanitas potest. Hic igitur causæ sine qua non obtinet rationem. Quapropter sedulo hoc agendum, vt in ambiente, quoad fieri potest, quā optimo habitemus. Quod vt rectè consequamur, quatuor eius notas hisce versibus expressas diligenter consideremus

H 5 oportet

DE CONSERVANDA

oportet. Quarum prima quidē est, vt sit lucidus, clarus, minimeq; crassus, aut nebulosus. Crassus. n. & obscurus humores confundit, turbidusq; ad cor descendit: quo fit, vt spiritus ēt turbidi ac crassissimi corpus pigrum ac languidum reddentes, tum aīum quoq; contristantes, ex eo producuntur. Nihil aut magis viuū dum ac iucundum, minusve circa voluntarios motus pigrum reddit hominem, q̄ si in lucido ac claro versatur aere, aut mane surgat. Secūda, vt sit mundus: hoc est, exquisitē sincerus ac purus, nullisq; vaporibus inquinatus. Impurus namq; iuxta qualitātē & naturam illius, quod ipsi admiscetur cordis tēperaturam variat atq; immutat, quēadmodū id ipsū Hali Roboam cōmen. 16. in lib. 3. Artis Medicinalis Galeni ostendit. Tertia, ne sit infectus, cuiusmodi esse solet in locis cadauerum non crematorum multitudīne refertis, sicut in præliis contingit. Nā hunc pestis ferē subsequitur. Inspiratus enim in corpore spiritus inficit. Quarta, ne foetorem habeat cloacæ: Sub qua sanē comprehenduntur & particulares aeris infectiones oēs, quibus humana natura offenditur: nempē latrinarum, cœni, sterquiliniorum fouearum, culinæ, locorum in quæ cadauera & ossa mortuorum cōportantur, & stagnorum seu paludum, idq; multo quidem magis, si
linum

linum in super aut cānābis in eis putre-
 scit. Qñ. n. aer hmōi sordibus inquina-
 tus in corpora ingreditur, spiritus infi-
 cit, ac maximam cerebro noxam sugge-
 rit, uiarum spiritus obstructione faculta-
 tis animalis transitum prohibens, & ha-
 litu suo caput grauans. Huiusmodi, er-
 go aer oībus ex æquo ætatibus omniq;
 tēperaturę noxius est, sicut è diuerso qui
 purus oīno est, nulli non ætati est utilis.
 Hinc non temerè Auic. 2. 1. doc. 2. sum.
 1. c. 2. in hunc propè modum scriptū re-
 liquit: Aer quidem optimè tēperatus &
 clarus, qui nihil prorsus admittū est alic-
 nę materię, quę tota substātia spiritus
 tēperaturę contraria sit, sanitatē nō effi-
 cit tm̄, sed ēt conseruat. Contrarius uic-
 rō, effectus producit contrarios. Verum
 quo prædictorum exactior habeatur no-
 titia, sciendum est Aerem pro tuēda bo-
 na ualerudine duobus modis esse neces-
 sarium: Primo quidem ob spirituū & ca-
 loris innati refrigerationem: Deinde ue-
 rò ob fumidi excremēti, spiritibus ac ca-
 lori innato molestiam exhibētis, expul-
 sionem. Quemadmodū. n. externū ignē
 sine aeris euentilatione suffocari atque
 extingui uidemus, ita ēt de spiritibus &
 calore innato imaginari oportet. Nisi
 enim per assiduam inspirationē & tran-
 spirationem calor naturalis refrigerer-
 tur, ac quasi ventiletur, necesse est spiri-

DE CONSERVANDA

tum perire : Aere. n. indiget nutriente, conseruante, temperante, atq; deputante siue segregante. Nutritio ergo, cōseruatio, & tēperatio caloris innati fiunt p aeris attractionem. Deputatio per eiusdem expulsionem. Ac puriores quidem fiunt asperæ: arteriæ dilatatione, quem *διασολην* Græci nominant, ea. n. aere frigidus attrahitur, qui vitale robur, vnde spiritus quoq; animalis gignitur, excitat & recreat. Altera verò eiusdem arteriæ accidit contractione, *συσολην* Græci vocant, qua cettè, quod ex humorum deustione in toto animante cōtractum velut fumi dum est excrementum, expellitur. Aer itaq; qui sic attrahitur, si fœtidus & impurus fuerit, calorē innatum atq; spiritus corrūpit. Hinc ēt intelligi pōt, facillimè infici corda venenato aere. Quare pro tuenda bona valetudine eligendus est aer optimæ essentia, qui nihil vaporis seu halitus alieni in se admistū habeat, neq; turbidus, aut nebulosus appareat. Qui. n. talis existit, humores conturbat, & vt antea ēt dictum est, aīam constringit. Sed sit exquisitè purus ac liber, qui ex terra plana vel edita ventorum perflatu vndiq; lustretur, & cui fumi, pulueres, & nebulae admistæ non sint. Et qui nec stagni, nec paludis halitu sit infectus, nec ex profundo specu pestilentē auram spiret, qualis

circa

circa *capdeis* & Hierapolin, alibiq; in
 multis terrarum locis visitur. Nec qui
 ex cloacis q̄ urbē aut numerosum exer-
 citum purgēt, vitium cōtraxit. Nec qui
 ex animalium, olerū, leguminum, aut
 prauarum arborū putredine, aut fimo
 coinquinatur. Nec qui ob stagnum vel
 flumen vicinum nebulosus est. Nec qui
 editis vndiq; montibus in cauo loco, si-
 ue valle cōclusus nullū recipit per flatū.
 Suffocās. n. patrisq; est, similis ei, qui in
 domib. quibus sdā est inclusus, in quibus
 ob putredinē, & perflatus defectum, plu-
 rimus acoruat squalor ac situs. Proin-
 de omni planē ætati noxius est, & vitan-
 dus, quēadmodum & quilibet inclusus.
 Hęc ferē Galenus lib. 1. c. 16. de sanita-
 te tuenda. In pestilente tñ ambientis cō-
 stitutione, ob generaliorū putrefactio-
 nem, inclusus cōuenientior existit: vnde
 per id tps domi manere, fenestrasq; oc-
 cludere oportet, ne quā pestilēs aere in-
 grediatur. Quod si cui tñ eas aperire
 placuerit, curandū imprimis, vt sint ver-
 sus Orientem, aut Septentrionem cōsti-
 tutæ: idq; fiat à sole iam aliquot horis
 orto. Calor. n. Solis citius irrumpeus ca-
 liginem atq; putredines aeris dissipat,
 oēm q; crassitudinem eius attenuat. Ad
 postremum vero cauēdum ēt, ne vel mi-
 nimum quidē aer in qualitatib. suis tñ
 actiuus quā passiuus, caliditate nimirū,
 frigi-

DE CONSERVANDA

frigiditate, humiditate, & ficcitate, excedar. Si verò talis loco habitationis nostræ natura defecerit, arte nostra moliedum erit, vt qualem esse expedit, præparetur. Id aut qua ratione fieri possit, Galenus lib.9. metho. maden. ca. 14. & Auicenn. 2. 1. doct. 2. Sum. 1. cap. 6. 7. 8. & 9. copiose admodum docent.

¶ De nimia vini potatione. Cap. XV.

SI nocturna tibi noceat potatio
vini,

Hoc tu mane bibas iterum, & fuerit medicina.

Præceptum hoc loco de ijs traditur qui mane ob pridianum vini potū egrotant nempè ut tum quoq; ipsi paulū vini propinetur. Porro largior vini inuitatio, quæ ultra q̄ satis est, ac multā noctem producitur, ebrietatem nonnunq̄, sæpe sitim matutinā, aliqñ uerò immodicam et corporis excafactionem, maximus error est, id mane repetere: nam perinde hoc esset, ac si igni adderes, oleoque incendium restingeres. Si ebrietatem cum nausea quadā, nihil incommodauerit, si et paulū eius mane propinet. Sic. n. facile vomitus eliciet, ventriculusq; à bile, & pituita, ceterisq; prauis ac vitiosis humorib. q̄ huiusmodi grauatus fuit,

fuit, exonerabit, adeoq; crapula quā oī
 eius noxa discutietur. Vomitus, n. præ-
 stare iuuamentum, vt stomachus à ma-
 teriebus humoralibus e uacuetur, autor
 est Auicenna. 4. r. c. 13. probatq; vomī-
 tum bis fieri in mēse continuis duobus
 diebus, ex authoritate Hippocratis in
 libro de diæta salubri, & in libro de in-
 somnijs, nimirum vt secundus dies prio-
 ris vomitus reliquias extrudat. Idē. 3. 1.
 doct. 2. c. 8. non parum emolumenti ex
 eo consecuturum adferit, si quis semel
 in mense inebrietur: quo videlicet per
 ebrietatē vomitus excitetur, vt qui ma-
 ximè ab egritudinibus chronicis, hoc
 est, longis ac malis tueri queat. Sed Rab-
 bi Moscs Tract. 4. ad Soltanum Babilo-
 niæ hanc sententiam ceu erroneam ijs
 conuellit verbis: Nocet, inquit, ebrie-
 tas oīs, & maximè assidua. Errauit ergo
 qui esse putauit vtilem ebrietatem se-
 mel in mensa. Quin eadem èt à Guliel-
 mo Placentino lib. 1. c. 8. de curatione
 morborum, & à Gordonio particul. 2.
 Liliij, c. 21. & à Valesco libr. 1. Philonij
 c. 8. redarguitur, vt quibus præseruari, q̄
 curari melius esse videatur. De vomitu
 plura infrà c. 107. Si quis ex nocturna
 vini potatione, propterea q̄ bibere il-
 lud non consueuerit oplēditur, huic &
 mana, quo adsuescat, idem propinan-
 dem est: sic. n. fiet, vt ex vini sumptione
 minorem

DE CONSERVANDA

minorem læsionem sentiat. Nam à con-
 sueto, ut est apud Hippocratem libr. 2.
 apho. 50. minor fit læsio, Si uerò noctur-
 nam uini potationem, manè sitis exci-
 piat, ea mendosa est, & curatur quidem
 sumptione uini, sed magis tñ aquæ. Cæ-
 terùm minimè ignorandum hoc loco,
 ab assidua & quotidiana eprietate sum-
 moperè oibus tam firmum, q̄ imbecille
 cerebrum habentibus, ex æquo cauend-
 dum esse. Frequens siquidem ebrietas,
 quemadmodum. 3. 1. doc. 2. c. 8. Auicen-
 na testatur, sex morborū genera in hu-
 manis corporibus excitat. Primò nāq;
 iecoris *εὐεζία*, hoc est, bonum habitū
 dissoluit. Vinum. n. immoderatus sum-
 ptum calorem eius naturalē uel obtun-
 dit, uel resoluit atq; debilitat, ad eò ut
 facultatem amittat sanguificā, & aquo-
 sas humiditates *ὕδρα* efficientes pro
 sanguine generet. Vel hepar ipsum vna
 cum humoribus eius adurit: q̄ sanè rem
 magna ex parte sequi solet, uel elefan-
 tiasis, quæ est Arabum lepra, uel mania.
 Deinde assidua fumorum è uino subla-
 tione bonam èt cerebri constitutionem
 destruit: Calidum quidem phrenitidis,
 aut mania, frigidum uerò epilepsia, le-
 thargo, apoplexia, aut caro Arabibus
 Subeth appellato, obnoxium, reddens.
 Tertio loco neruorum imbecillitas con-
 tinuatam uini perpotationē sequitur,
 atque

*Ehnieta
 sis incom-
 moda.*

atque inde sane accidit vt bibacibus & frequenter inebriari solitis, caput, manus, ac reliqua membra propè oīa tremula efficiantur, idq; non tm̄ in senio, cuius maximè propriū hoc vitium est, sed in cruda quoq; viridiq; senecta, & qñque ēt in iuuentute. Quarto, frigida neruis vita, nēpè conuulsionem, ac Paralytin adducit. Vbi. n. immoderatus sumitur vinum, vt quo calidā habeat temperaturam, facilimè eos replere solet. Talis si quidem natura promptè oīa subintrat, præsertim quum non admodum crassam substantiā habuerit. Substantiæ igitur copia vinum neruis hæc adfert mala, Galeno comment. 5. lib. 5. aphorismor. teste. Vinum ēt frequenter in ventriculo accessit, vnde non minimū læduntur nerui Ex defectu præterea concoctionis vinum sæpe conuertit vel in crudas atque aquosas humiditates quibus laxati nerui resoluantur, vel in frigidos, crassos, & glucinosos succos, quibus ijdē obstructi aut distendantur, aut cōtrahuntur Quinto, Apoplexiam procreat: pituitoso .n. hoc est, frigido, crasso, lentoq; humore, quem tps̄ tracti in generat, adè principalissimos cerebri vtriculos vna vice & cumulatim replet, vt subito oēs corporis particulæ motu simul ac sensu destituatur, Sexto verò repentinā sæpe mortem adfert: lo-

DE CONSERVANDA

cis. n. spirationis vini, vel inde generata
 rum humiditatum multitudinem vehementer
 coarctatis atque impeditis, ebrius ster-
 tendo & dormiendo suffocatur. Hec omnia
 Galenus est libr. 3. de temperamentis, in
 eum scribens modum confirmat: Vinum,
 inquit, non semper animal calfacit, æ-
 què ut nec oleum flammam accendit, ta-
 met si aptissimum est ignis nutrimentum.
 Imo si imbecille & exiguæ flammæ con-
 fertim multum oleum infundas, suffoca-
 bis eam, prorsusque extingues potius, quam au-
 gebis. Sic igitur & vinum, ubi plus bibi-
 tur, quam ut vinci possit, tamen abest ut animal
 calfaciat, ut est frigidiora vitia gignat,
 quippe apoplexia, & paraplexia, & quæ
 Græci Caros, & comata vocamus, & ner-
 uorum resolutio, & comitiales morbi,
 & conuulsiones, & tetani immodicum vi-
 ni potum comitantur: quorum vnumquodque
 frigidum est vitium. Hæc ille. Quanquam verò
 à nobis hætenus dicta mala vino immo-
 deratius sumpto accepta ferenda sunt,
 non parum tamen conferre existimandum est,
 si modice bibatur. Auicenna loco supra
 citato quinque eius recenset comoda. Pri-
 mo namque calore & subtilitate substan-
 tiæ, tum conuenienti quoque & occulta
 proprietate facillè efficit ciborum, quibus
 permiscetur, in omnia membra distributio-
 nem: Vnde elegantissimè ab Hippocrate
 in libro de alimento *ὁ χυμὸς τῆς τροφῆς*,
 hoc

hoc est, alimenti vehiculū nuncupatur, Idq; meritò sane; neq; n. ex ventriculo in venas, quę sunt in hepate multę & angustę, succus facile transmitti posset, nisi aliq; ei tenuis & aquosus humor tanquam uehiculum, permisceretur. Deinde eadē ēt ratione phlegma incidit atq; resoluit, meatuū obstructions aperit, adeoq; naturā ipsam ad excretionē incitat. Tertio flauā bilē per urinā, sudorē, excrementa, & transpirationem insensibilē, αἴθρον αἰσθησέει διαπνοήν Græci uocant, expellit, idq; intelligendum maximè de uino tenui, subrubeo, siue albo, per naturā debili, uel abundè diluto Potentia. n. flauā bilē augent potius, q̄ expellunt, q̄ in sita quadā ui in eā facile cōmutētur, & hepar, ultra q̄ satis est, calfaciant. Quarto atrā bilē, quę crassa & tardi motus est, per proprios meatus ab hepate ad splenem, & a splene ad os ventriculi nullo negocio deducit, eandemq; è corpore tandē una cum fecib; exigit. Quinetiam melancholię noxas substantia, temperamento, & effectibus suis contrarijs reprimat ac tollit. Melancholia siquidem tristiā, timorē, pusillanimitatē, & auaritiā: uinum uerò letitiā, audaciā, magnanimitatē, & liberalitatē parit. Quintò medetur oībus modis seu specieb. lassitudinis, nisi multa extranea caliditas ipsis cōiuncta fuerit.

Spiritus

DE CONSERVANDA

Spiritus. n. languidos, tantumq; nō exolutos, abundē reficit & recreat, facultates corroborat, & humiditates musculis, nervis, chordis & iuncturis insidētes aut eximit, aut certē minuit. Adhæc, in arefactiua lassitudine, re ita postulante, uelociter humectat, præsertim si dilutū fuerit. Præstat præterea & alia q̄ plurima commoda. Galeno. n. teste lib. 3. de temperamen. cap. 3. omnium celerrimē nutrit: nam ut adsimiletur, mutationē desiderat minimam, Calorem & spiritum naturalē corroborat, totū corpus calfacit, cerebrum purgat, intellectum excitat, cor exhilarat, iram mitigat, tristitiam remouet, libidinē incitat, præq; omnibus alijs potibus cōcoctionem semicrudorum humorum in quauis corporis parte adiunat, &, ut unieo uerbo rem totam perstringam, hominē & anima & corpore reddit uiliore: vnde abstemij, si cætera æquabiliter se habeant, reliquis sunt effeminatiores.

¶ De meliore uino. Cap. XVI.

G Ignit & humores melius uinum meliores,
 Si fuerit nigrum, corpus reddet tibi pigrum.
 Vinum sit clarumq; uetus, subtile, maturum.

Ac

Ac bene dilutum, saliens, moderamine sumptum.

Hic docetur imprimis, ex meliore vino meliores humores procreari, neq; id sanè immeritò. Nam quanto præstantior humorū materia fuerit, tanto ex ea èt meliores humores gigni, rationi consentaneum est. Subiungitur deinde, corpus nigri vini potu torpidum ac pigrū reddi, & ne hoc quidem citra rationē. Nā cūm reliquis sit crassius ac terrenæ naturæ magis particeps, spiritus èt crassiores inde produci necesse est. Simile esse oportet defluxum subiectæ substantiæ, vt locis supra aliquoties citatis Galenus autor èst. Iam vero spiritus crassiores corpus grauant, & ad voluntarios motus perficiendos pigrū reddunt. Tertio loco septem referuntur præcepta de electione vini.

PRIMUM, vt sit clarum: hoc. n. vt pote subtile; spiritus etiā claros ac subtiles generat.

SECUNDVM, vt sit vetus: Nouum enim siue mustum (si cætera cōsentiāt) facilius inebriat, aluum subducit, colicos cruciatus generat, & alia quædā adfert incommoda, de quibus infra ca. 26. Neq; ita tñ hoc intelligendum venit, vt nobis admodum vetus eligendū videatur. Tale. n. iuxta Auicennæ sniam. 3. 1. doct.

*Vinum
vetus.*

DE CONSERVANDA

doct. 2. c. 8. inter medicamenta potius, q̄
 potus reponendus est. Maior si quidem
 ei corporis ad caliditatem & siccitatem
 alterandi, q̄ alēdi facultas inest. Alimen-
 tum. n. quod ex ipso corpori hominum
 accedit, exiguum est. cō q̄ à sœcibus &
 viriditate, & quibus permissum, & con-
 fusum fuit, iam repurgatū, seq; ipso ca-
 lidius quodāmodo effectum sit. Vinum,
 namq; sicuti lib. 9. cap. 14. de simp. me-
 dic. facult. à Galeno scribitur, ex secun-
 do est ordine excalfacientem, sed quod
 admodum uetus est, ex tertio. sicut mu-
 stum, quod uocant ex primo. Caliditati
 eius portione respondet siccitas.

TERTIVM, ut sit subtile: tale. n. spiri-
 tus procreat multos atq; subtiles: cum
 è diuerso crassum crassos generat.

QVARTVM, ut sit maturū, non au-
 sterum, siue stypticū. Austerum namq;
 uinum: quē admodum cōmen. 8. li. 3. de
 vict. rat. in morb. acu. Galenus attestat.
 excretionēs oēs cohibet. Quare lædit ea
 corpora, quibus per urinas expurgari
 est opus, lædit quoq; superiora omnia.
 Sed tñ ipsa astrictionis ratione oīno iu-
 uamentum præstat ægritudinibus inte-
 stinorum. Verūm hmōi astrictionē labe-
 factat. exoluitq; si aqua tēperatū fuerit.

Dilutum

QVINTVM, ut sit dilutum. Vinum
 enim cū diluitur, hoc est, aqua tēpera-
 tur, remittit fumositatē suā, atq; ob eā
 rem

rem minus eum caput grauat, tum inebriat. Sed hoc ipsum de vino subtili potissimum intelligendum est, Nempe crassum diluendo subtilius ac magis fumosum efficitur, atq; ob id citius inebriat. De eo igitur Auicena intellexisse censendum est. 3. doc. 2. cap. 8. dū inquit: Mixtum velocius inebriat.

S E X T V M, vt infundendo quasi subfiliat: & est vna de boni vini conditionibus, de quibus cap. 10. dictum est.

S E P T I M V M, vt modice sumat. Vinū. n. modice sumptum acuit ingenium Excitat. n. vini calor inueniendi vim, q̄ torpet nōnunquam in ieiunis. Extat hec sententia libro de disciplina scholarium, qui Seuerino Boethio adscribitur, c. 2. Vinum, inquit, modicè sumptū intellektui est conferre acumen, non aut modicè sumptum rationem perturbat, intellectū habeat, memoriam enervat, obliuionem immittit, errorem infundit, ad ignorantiam perducit. Ex oībus iam dictis is colligitur, pro conseruāda bona valetndiue eligendū esse vinum etate, medium, clarū, rubedine nōnulla participans, odoratū, sapore equale, ita vt nō ac re sit nec acutum, neq; dulce, nec fumosū, neq; crassum, neq; subtile nimis, sed ad subtilitatem inclinans, neq; excellenter potens, neq; plus æquo imbecillum, sed medium, natum in colle aper-

to

DE CONSERVANDA

to meridiem spectante, regione inter ca-
Vergi. 2 liditatem ac frigiditatē tēperata. Hæc
Georg. ferè Auicēna loco citato. Porrò circa vi-
Apertos ni vsum pro ætatis ratione tres notāda
Bacchus sunt regulę. Prima, ne pueris detur vi-
amat col num in potu: nam perinde hoc esset, ac
les, &c. si ignem igni addas. Quippe ꝓ haustum
 & humectat nimiū, & calfacit corpus,
 tum caput halitu replet ijs, qui humido
 calidoq; temperamento sunt, quale est
 eiusmodi puerorum. Atqui nec repleti
 his caput est vtili, nec supra q̄ par est hu-
 midos calidosq; fieri: qm̄ eò iam calo-
 ris humorisq; peruenerunt, vt si paulu-
 lum vtramuis qualitatem auxeris, iam
 modū excesserint. Cùm aut sit oīs exces-
 sus fugiendus, maximè hunc fugere ex-
 pedit, ex quo non corpori modo, verū
 etiam animo dānum accidit. Gal. lib. 1.
 c. 15. de sanita. tuenda. Secunda, vt seni
 detur, quantū citra dispendiū valetudi-
 nis ferre queat. hoc est, quantum appe-
 tit genuina ac regulari appetētia, Quē-
 admodum. n. ocreæ veteres, aridæ, & cor-
 rugatę oleo, ita corpora senum vino ele-
 cto, quale est Bellouacense, reficiuntur
 ac reuocantur. Senibus. n. cūm exangues
 & frigidi fiat, vnum illud maximū com-
 modum ex vino accidit, ꝓ ætatis frigi-
 ditatem ad symmetriam & mediocrita-
 tem caloris reducat, tristitiam & melan-
 choliam, quibus abundant, expellat: &
 sopo-

soporem, quo fere destituuntur, reuocet
 obstructions item, quibus iidem obno-
 xii sunt tollat. Sanè vinum sicuti pueris
 alienissimum, ita senib. aptissimum est.
 Galenus lib. 5. de sanita. tuenda. c. 7. Ter-
 tia, vt iuuenib. non exhibeatur nisi tem-
 peratè. Nam, vt Galenus, inquit, lib. 1. de
 sanitate tuenda c. 15. Neq; iam adultis
 uinum, nisi modicè sumptum, existimã-
 dum est vtile esse: quod videlicet, & ad
 iram & ad libidinem præcipientes facit, &
 partem animi rationalem hebetè turbã-
 damque reddit. Cæterum his ipsis ad bĩ-
 lis excrementa vel mitiganda, vel expel-
 lenda est sane non inutile. Corpus cor-
 roborat, & ingenium ob subtilium & te-
 nuium spirituum copiam exacuit. Plu-
 ra Plato. lib. 2. de legibus, Seneca libr. 2.
 cap. 20. de Ira, & Galenus in libro, quòd
 animi mores corporis temperaturam
 sequantur, cap. 10.

De ceruisia. Caput. XVII.

Non acidum sapiat ceruisia,
 sit bene clara,
 Et granis sit cocta bonis, fatis ac
 veterata,

Hic quinque traduntur notæ eligendę
 ceruisiæ.

PRIMA, ut non sit acida: hæc. u. ven-
 triculo inimica est. Acetū nanq; quem-
 1 admodum

Acetum

DE CONSERVANDA

admodum comment. 36. lib. 3. de victus
rat. in morb. acut. Galenus docet, suapte
natura nervos offendit, idq; sanè expe-
rimentum testatur, & demōstrat ratio.
Nempe exangues sunt, & ideo frigidi fa-
cileq; ab iis, quæ refrigerant simul & te-
nues habent partes, afficiuntur medica-
mentis: Læduntur præterea & a reliquis
perfrigerantibus omnibus, sed substan-
tia aceti, q̄ tenuiū est partium, in eorū
mergitur profundum, atq; in oēs ita ir-
rumpit partes, vt ne minimum quidem
eis illæsum maneat: Sic igitur acetū ner-
uosas offendit partes. Venter autē
nervosus est. Ergo, &c.

SECUNDA, vt sit clara, turbida. n.
impinguat quidem, sed vrinarū meatus
obstruit, atque ob id calculosis plurimū
nocet, flatus gignit, difficilē atq; breuē
spirationem efficit, & pituitam auget.

TERCIA, vt sit costā ex bonis, ac
validis, & minimē corruptis granis, ne-
pe ex optimo hordeo tritico, uel auena,
quanto. n. grana meliora fuerint, tanto
& meliorem inde humorē gigni par est.

QUARTA, vt sit bene ac perfectē co-
cta. Hæc. n. melius concoquitur, & natu-
ræ conuenientior existit. Male verò co-
cta, ventris inflationes, tormina, & coli-
cos cruciatus generat.

QUINTA, vt sit vetus, & à fœcibus
repurgata. Recens. n. præterq̄ q̄ iisdem
malis.

malis, quibus male cocta obnoxia est, straguriam etiam facit. Plura infra c. 46.

¶ De vsu ceruisiæ. Cap. XVIII.

De qua potetur, stomachus non inde grauetur.

Hic vnicum de ceruisiæ vsu præceptum traditur, nempe vt modicè sumatur, neq; ea stomachus prægrauetur, vel ebrietas concilietur. Ebrietas. n. ex ceruisia quàm vino deterior est, & diutius perdurat, q̄ crassior, concoctuq; difficilior sit q̄ vinum. Fumi nãq; crassiores inde ad caput eleuantur, q̄ ex vino, quare tardius et discutiuntur. Ex quo sane loco sequitur et, in principio prandii vel cœnæ potũ à ceruisia vtilius, q̄ à vino inchoari, Ventriculus etenim ante cibi sũptionem vacuus & nutrimenti indigus è proximis haud dubiè visceribus attrahit. Illa verò, vt copiosè admodum li. 3. de facul. natu. c. 13. Galenus docet, nihil præter superfluitates & excrementa retribuisse certum est, quo fit, vt superfluitatibus iam atq; excrementis abundet. Quæ certe potissima causa est, cur in maxima fame Medici consulant, vt ante cibi sũptionem vomitus eliciant, quo nimirum superfluitates illæ à ventriculo attractæ euacuentur prius, minimeq; cũ χολω³ misceantur. Si igitur in principio mensæ biberetur vinum, quo

DE CONSERVANDA

natura præcipuè delectatur, quodq; aui-
 dillimè ab ea q̄ visceribus inest, trahen-
 di q̄i rapitur: superfluitates à ventriculo
 attractæ vna cum vino in oīa statim cor-
 poris membra non sine sanitatis dispen-
 dio distraherentur. Atq; ob hoc fortas-
 sis Ioannes Matthæus de Gradi. cōsilio,
 90. non in principio solùm mensæ, sed
 in maxima quoq; siti, & post quamlibet
 actionem fortem ac vehementem à vi-
 no abstinendum censet: quippe quod ita
 sumptum incoctum adhuc ac crudū ad
 nervos facile penetret, atq; in ibi in ace-
 tum commutetur. Ceruisia vero utpote
 crassior, & ad concoctionē pertinacior,
 non tā zuide rapit: quare ab ea potus in
 principio prædii vel cenæ vtilius inchoa-
 tur, ceruisia humores èt orificio stoma-
 chi incidētes abluit, & sitim, q̄ ex nimia
 vini potatione timet, p̄terea & quālibet
 aliam mendam, coercet ac reprimat.

*Quæ victus ratio quolibet anni tempore sit
 utilis.* Caput. XLX.

Temporibus ueris modicum
 prandere iuberis,
 Sed calor æstatis dapib. nocet im-
 moderatis,
 Autumni fructus caueas ne sint ti-
 bi lucius.

De

De mensa sume, quantum vis tem-
pore brumæ.

Hic pro singulis anni temporibus cō-
ueniens instituitur uictus ratio. Et pri-
mo quidem de Vere agitur. Verno siqui-
dem tpe modicè prandendum est, id est
paulum cibo demèdum. adicièdumq;
potioni, Cornelio Celso libr. 1. cap. 3. &
Auicenna. 2. 1. doct. 2. ca. 6. testibus Hye-
me. n. ob. t. p. is gulositatē exercitij prauit-
tatem, & resolutionis prohibitionē hu-
mores crudi maximeq; phlegmatici ex
t. p. is proportione generati in interiori-
bus corporis ob ambientis aeris frigidi-
tatem, siue ἀντιπερισσῶν adunantur.
Ver autē superueniens illos eliquat, &
per totum corpus diffundit. Quare natu-
ra per id tempus plurimum circa illo-
rum cōcoctionem occupata est. Si itaq;
in vere magna daretur cibi copia, natu-
ra impedita è prædictorum humorū cō-
coctione diuerteretur, utpote humorū
bus, & magna ciborum copia plus equo
grauata: vnde relictis in corpore humo-
res crudi & incocti facile in membrum
aliquod decumbentes egritudinē indu-
cerent. Quare summo perè cauendum
est, vt id temporis cibo nonnihil dema-
tur. Ciborum. n. diminutio ab ægritudi-
nibus veris maximè præseruat, Auicēna
ibidem teste. Et hoc quidem de adulto

DE CONSERVANDA

& extremo vere intelligendum. Nouū enim hyemi adsimilatur, vnde & hyemis ritu per id tēpus cibus administrandus est. Intelligendum item de corpore crudis & phlegmaticis humoribus refero. Corpore namq; in humoribus temperato cibus iuxta coloris innati, atque eius, quæ a corpore fit resolutionis proportionē exhibendus est: ablata. n. causa est diminutionis cibi. Vnde Hipocrates lib. 1. apho. 15. Ventres hyeme & vere natura calidissimi sunt, & somni longissimi: quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus plurimus est, vnde & pluribus egent alimentis.

*Æstatis
cibus.*

SECUNDO, de æstate nempe q̄ immoderata cibi sumptio æstate noceat. Siquidem virtus concoctrix tunc debilis existit: Calor. n. innatus, qui oīum operū naturalium causa est, p̄ extrinsecus circumstantis caloris excessum, ad sibi affinem extra protenditur, atq; ita contingit dissolui ac dissipari eius substantiam, ob hoc igitur debilior redditur, q̄ vt multum cibum cōficere queat. Galen. commen. 15. lib. 1. apho. Vbi nimè tñ silentio prætereundum est, ob maximā humiditatum corporis tā substantialium, q̄ nutrimentalium, quæ p̄ æstatem fieri solet, distationē, plurimū quidē ac crassius alimentū exhibendum esse.

esse, si virtus concoctioni sufficeret. Verum cum vno eodemq; tpe multum con-
ficere non sufficiat, parum de eo ac saepius
exhibendum est. Id qd commen. 17. libr.
1. apher. Galenus iis significauit verbis:
Aestiuo quidem tpe, quantum ad tps ra-
tionem attinet, saepius pauca danda sunt,
qm & pluri eget adiectione, vt qui sunt
dissoluti, & vires habeant imbecilles.
Idem Cornelius Celsus libr. 1. capitu. 3.
sic scribens confirmat: Aestate vt saepius
cibo vtendum, sic exiguo est. Quanq; ve-
ro cibo non nihil per aestatem demendum
est, potioni tm adiciendum vr. Maxima
siquidem tm fit difflatio & exiccatio cor-
poris, & calor humidum lōge exuperat
vnde maior er sitis exoritur. Elixis itaque
frigidisq; cibus, ac potione tum multa,
cum diluta vtendum. Vinum vero purum
ac vinosum, vt quod facile inflammetur,
& violento aestu vehementem calorem
incendat, vitandum.

TERTIO, de Autumno: vt, si in eo a-
pomis ac ceteris autumnalibus fructi-
bus, nimirum vuis, persicis, ficibus, & si-
milibus abstinatur, vel parca saltem de
ipsis assumatur, ob ebullitionem .n. qd
corpore & humoribus faciunt, sanguinem
nimis fluidum, & putrefactioni accomo-
dum generant, idq; maxime in ventriculo
impuro & corporibus κακοχύμοις, qua-
lia per autumnum saepius occurrunt: que

DE CONSERVANDA

ob id et malis corripuntur egritudinibus, cuiusmodi habentur imprimis variolę, morbilli, & pestilentes. Quod palam et Paulus Aeginata libr. 1. c. 53. ita scribens attestatur: Poma in autumno affatim assumere noxiū est, ut quę non copia tñ ob sint, verum etiam vitiosos pcreēt humores & inflationes. Etenim p̄stātissima, nempe ficus & vuz, flatus pariunt corrumpuntq; cibos, nisi ante alios p̄sumatur, ita verò neq; inflant neq; corrūpunt. Ceterum qua exactior victus ratio per autumnū habeatur, vnicē hoc oibus, qui sanitatis tuēde curam susceperint, cauēdum est, quemadmodum libr. 4. ad Alman. c. 26. Rhazes p̄cipit, ne famem uel sitim patiantur, vel cibo vna hora repleantur, vel aqua. Vinum aut bibēdum est paulo liberius, non tñ immodicē, ceu in æstate, dilutum: nempe ut corpus humectet, & calorem reprimat. Quod. n. aqua immodicē temperatum est, calorem obtūdit, inflationes ac inde colicos cruciatus procreat. Minus et eius q̄ per æstatem sumendum est, Siquidem natura tunc imbecillior existit, q̄ ut magnam uini copiam concoquere queat. Sunt apud Galenū in libro de cibis boni & mali succi, c. 3. pulcherrima quędam ac utilissima de horæis fructib. p̄cepta, quem sanē locū, quia ualde eruditus est, hic integrū subij-

subijcere placuit. Pater meus, inq̄t, geometrię, architectonię, astronomię, arithmetice, logistiques studijs plurimū valuit. Maximēq; oībus, quibus erat notus, ob ipsius iustitiam, modestiā, bonitatē, vt cuius ex philosopho, admirationi fuit. Is cum puer ipse adhuc essem, eam mihi victus rationem instituit, vt nullis per id tēpus obnoxius morbis vixerim. Vbi verò adolescentiam sum ingressus, ille in agrum rei rusticę studiosus cōcessit, ego verò doctrinę studijs ardentius, q̄ ceteri condiscipuli die noctuq; operam dabā. Sed cum per totū id teapus, quod ἐπιόρην vocant, horęis, hoc est tēporarijs vel fugacibus fructibus vnā æqualibus meis vberius vsus essem, adueniente autūno, acuto morbo correptus sum, venamq; incidere opus fuit. Cumq; ergo in urbem pater reuerteretur, ad me obiurgandum se conuertit eiusq; generis victus admonuit quo eodem suadente, vsus antea fueram, atq; ab illo imposteriorum minimē discedere vitareq; sodalium iacōtinētium consuetudinem precepti. Tum sequenti ē anno operam curamq; adhibuit vt sobriē viuerē, atq; horęos fructus cum moderatione gustarem. Acq; ita in eo anno qui erat ætatis meę vndeicesimus, incolumis vixi. Sed cum altero deinde anno pater excessisset ē vita, ipseq; vnā cum eiusdem

DE CONSERVANDA

ætatis amicis operæ fructus ad satieta-
tem sumerem, in egritudinē superiori
consimilem incidi, vt tūc quoq; sangui-
nis missione opus esset. Deinde verò vel
singulis annis, vel alternis nōnūquam
ad octauum vsq; vicesimū annū mor-
bo aliquo laborabam. Cumq; tunc t̄pis-
periculum esset, ne ea pars mihi, qua ie-
cur septo trasuerso annexū est, abesset
corriperetur ab esu horzōrū oīam mihi
penitus abstinēdum proposui exceptis
ficibus vuisq; oīno maturis quas neq;
intemperanter vt antea, sed cum mode-
ratione sumebā. Quā sanē victus ratio-
nem, cū quidam ex sodalibus natu me
duobus annis maior comprobaret, cu-
rā ambo adhibuimus, vt exerceremur,
eruditatesq; oīno vitaremus, ob idq; ad
hanc vsq; diem multos iam annos, inco-
lumes viximus. Reliqui quoq; ex ami-
eis, qui me hortante exercitatione vsi
sunt, moderateq; cibum sumpserūt, re-
stē oēs semper valuerent, sed alij, qui-
dem à quinto iā & vicesimo, alij ab ali-
quāto paucioribus annis, ut cuiq; s̄per-
suasū fuit, horzōs fructus cibosq; alios
mali succi vitari oportere. Hec ille.

Hyemis
cibi par
ti.

QVARTO, de hyeme: Hyberno siquē
dem tempore, Auic. 2. 1. doc. 2. c. 6. teste,
quantum volumus, hoc est, plus quam
ceteris tēporib. edendū est. Quod Gale-
ni et testimoniū confirmatur, qui com-
ment.

men. 17. lib. 1. apho. in eū scribit modū
 Hyberno tpe multa quidem danda sūt
 p̄p̄ robur virium, sed rarò, quia non val
 de multa indigent adiectione laboran
 tes, vt q̄bus nō multa fiat euacuatio. Et
 rō quidem est, quia calor innatus hye
 me intensior est, tū quia vnitus, tū quia
 corroboratus, *διότιν ἀντιπερισσῶν*, id
 est, iuxta positionē sui contrarij, nempe
 aeris frigidi corpora ambientis. De qua
 plura Aristoteles lib. 1. c. 12. *μετεωρολο
 γικῶν*. Sed hoc veritatem habet in robu
 stis & corpulentis, nō aut̄ in raris & de
 bilibus. In his .n. intensū hyemis frigus
 non modò non corroborat calorem in
 natum, sed magis debilitat. Quod verò
 hyberno tpe calor plurimus fit, innuit
 Hippoc. aphorism. 15. libr. 1. Ventres
 hyeme & vere natura calidissimi sunt,
 & somni lōgissimi: quare per ea tempo
 ra alimenta copiosiora sunt exhibenda.
 Etenim tūc calor innatus plurimus est,
 vnde & pluribus egent alimentis. Quæ
 quidem & crassiora & concoctu diffici
 liora exhibere licet, eo quod calor inten
 sior sit, Vino aut̄ vtendū est tum mera
 tiore, tum rubicundiore. Quanquam
 verò in hyeme ob robur caloris innati
 & fortitudinē virtutis cōcoctricis. cibi
 crassiores ac densiores cōueniunt, quia
 tū tunc t̄pis ob phlegmatis abundantia
 corpora facillimè replētur & obstruun
 tur,

DE CONSERVANDA

tur, & parua fit à continente resolutio: tutius est, uti cibus inter solidū, & rarū medijs: qualis est caro hœdina, uitulina, ueruecina, luciorum, percarum & cancrorum: Crassioribus uerò, ut bouina, ceruina, porcina, concarum, ostræarum, carpionum, & similium, abstinendum, aut certè cum moderatione utendum: adhibitis semper rebus aperitiuis & diureticis, nimirum petroselino, nasturio, apio, & exercitio forti. Cæteràm circa uisus rationem pro singulis anni tēporibus conuenientem hoc èt notādum uenit: Quod autunno quidem melancholicis cibus ac siccantibus abstinere oporteat, hyeme uerò eis uti, quæ admodum sanè estate humectantibus & refrigerantibus, Vere autē, q̄ medijs sit temperamenti, medijs facultatis cibus edere, quemadmodum. lib. 1. cap. 25. de alimen. facult. Galenus attestatur.

De prauo potu corrigendo. Cap. XX.

Saluia cum ruta faciunt tibi potus cula tuta,
 Adde rosæ florem minuuntq̄; potenter amorem.

Duo traduntur hoc loco prauis potus remedia.

PRIMUM, Saluia, cuius folia potibus immerfa uitia eorum proprietate quadam

dam tollunt. Peculiarem præterea habent gratiã roborandi cerebrũ ac nervos, iis vero roboratis, malis fumis ex paruo potu procedẽtib; melius resistitur.

SECUNDVM; Ruta: Huius nanq; folia integra ac citra contritionem vllã potioni imposita, auxiliare vim contra perniciem eius præstant. Etenim caliditate proprietate sua potus vitia emendant. De ruta quõ aduersus venena conferat, satis dictum est supra cap. 13. Additur in posteriore versu, q; flos rosæ superioribus adiunctus, non modò dictarum vim augeat, sed Veneris insuper appetitũ cohibeat atq; tollat. Quod sane de rosis potissimũ intelligendũ est, quæ puniceo colore rubent: hæ namq; fragrantia ac styptico suo sapore potus nocumentum remouent.

¶ De nausea marina. Cap. XXI.

NAusea non poterit hæc quam vexare, marinam

Vndam cum vino mixtam qui sumpserit ante.

Cum plerisq; necessitas incidat nauigo per mare proficiscendi, hic etiam remedia quædam aduersus nauseas & vomitiones, quibus premi solent, qui nauium insueti primũ inã nauigare incipiunt, enumerare placuit: Nẽpe si diuites illi fuerint, vt per dies aliquot, antequam

DE CONSERVANDA

13
 quam nauē cōscendāt, vinum suū aquā
 marina temperent: sint pauperes, aquā
 marinā absq; mistione bibant. Sic enim
 fiet, ut nauseas citra vllum negotiū eui-
 tent. Nam unum & præcipuè aquosum,
 quod Paulo Aegineta *ὀνδράπιον* Græce di-
 cit, stomacho vomitionib. turbato ma-
 ximè conuenit. Aqua uerò marina salsa
 & astrictoria sua ui os uentriculi clau-
dēs uomitiones præcidit atq; impedit.
 Porro uomitionib. primū iā oborien-
 tibus, nec faciliè, nec utiliter resistitur:
 ut quæ oīno magna ex parte præsidio ef-
 fe soleant contra magnas & uehemētes
 ægitudines, nimirū elephātia sīn, aquā
 intercutem, & apoplexiam, & stomachi
 tum frigiditatē, tum inflationem. Siqui
 dē ab his nō solūm præseruant, sed eas-
 dem et iam obortas uel curāt uel certè
 leuāt. At si diutius crebriusque urgeāt,
 adeò ut nauigantes uehementes debili-
 zentur, comestione stypticorum & aci-
+
 dorum fructuum, cuiusmodi sunt ma-
 la cydonia, mala Matiana (hoc est, ut in-
 terpretatur Iacobus Syluius, poma Syl-
 uestria, ut uerò Ianus Cornarius, poma
 Arantia) & nostra orbicularia poma, q̄
 Epiroticis malis respondere putantur,
 vulgo Cependuta, siue *Pommes di Capen-*
dus Gallicè uocātur, & punica siue gra-
 nata acida, restinguendæ sunt. Hæc. n-
 os uentriculi corroborant, & humorem
 sursum

furfum rep̄tem deorsum reuellunt, ac
 infernè per uentrem euacuāt, fluentēq;
 stomachum sistunt. Quin & ipse stoma-
 chus ab hisce roboratus fructib⁹, humo-
 res ad se vndarū exagitatione cōfluētes
 reprimi. Appij quoq; semē torrefactū
 ac in uino potum, confert. Absinthium
 quoq; tam in cibo, q̄ in potu sumptum
 naufeas tollit. Panis item afflatus, si ex uī-
 no aquoso & odoro maceratus ingerat̄,
 p̄dest. In summa, tota uictus ratio tum
 ex acidis & uentriculum roborantibus,
 tū uapores ēt siue fumos ad caput ascen-
 dere prohibentibus, constituendā est: In
 quorum numero & lēticolæ cūprimis
 in aceto, uel succo uuæ acerbæ incoctæ,
 reponēdæ sunt. Plura Paulus Aegineta,
 lib. 1. c. 56. & Auicenna. 3. 1. doc. 5. c. 8.

De generali condimento. Cap. XXII.

S Aluia, sal, uinum, piper, allia pe-
 troselinum,

Ex his fac falsam, ne sit commix-
 tio falsa.

Cōmunes recensentur hoc loco ma-
 teriæ, ex quibus in mensa ἐπιβασμὰ τὰ
 hoc est intinctus, condimenta, siue sal-
 samenta ex tēpore parari possint, si spe-
 cialia defuerint. Sūt aut̄ eæ numero sex.
 Et prima quidem saluia est; Ex hac n-

ss

DE CONSERVANDA

fit condimētum in affatione siue coctura anserum & porcellorū . Hi nanq; saluia persepè farciri solēt antequā assentur: vt nimirum saperfluus ac glutinosus ipsorū humiditatibus resolutis atq; dissipatis, saluię penitus sibi cū odorem, tum saporē induant. Saluia tñ post affationem reicienda & non comedēda est. Quinetiam rutilicę & plebei homines condimentum ex saluia cōficiunt, quo in anserum esu vtuntur, Allium. n. cum saluia contundunt, vt acrimoniā depomat & vino commiscent. Secūda Sal: de quo infra. c. 52. Tertia, Vinum: Quod sane extemporale diuitum, vel nobilium cōdimentum est. Nam in sinapij, aut veriuti defectu, vinum cū sale tēperatum pro salsamento ingerūt. Porro veriutū vt hoc obiter ēt hic explicetur) Gallicum vocabulum est idē significās quod ὀμφάκισον, quod est succus acerbæ vuarū nōdum maturescētis. Italicè [Agresto,] Officinis agresta, Gallicè [Veriust.] Hispanicè [Agrax,] & hinc facta Latina nominis terminatione, Veriutū. Quarta, piper: Estq; rusticorū & agrestiuū hominum salsamentum: quippe quibus fabæ atq; pisa pepere condita in quotidiano sint vsu. Quinetiam ex pane tosto cum ceruisia, siue vino, ius nigrū pipere conditū pultis instar cōficitur, quod ob id vulgato iam fere vbiq; noīe piper etiam

Sal cum
vino.

Pipera.

etiam appellatur. Hoc super carnes aut
 pisces effusum in delicijs habetur. Quin-
 ta allium: hinc quoq; falsamentum ru-
 stici conficiunt, quod cum oibus prope
 cibis suis, siue assi illi fuerint, siue elixi,
 siue dulces, siue falsi, imò uerò, & cū in-
 duratis ouis esitant. Allium namq; tri-
 tum cū molli caseo ac lacte commiscēt,
 atq; epulis deinde apponunt. Sexta pe-
 troselinum. Si quidē ex folijs eius contu-
 sis, cumq; ueruto uel uino albo cōmi-
 stis, sit salsa uiridis, quæ cū assis fere mā-
 ditur. Ceterum silentio minime prate-
 reundum hoc loco, q̄ pro ratione tem-
 porum sibi inuicem succedētium, tum
 cibariorum ē, quibus cum apponūtur,
 falsamenta uariari conueniat. Calidis
 siquidē i pibus frigida, aut minima cer-
 te caliditate participantia: è contrariò
 uerò frigidis calida cōferunt. Salsamen-
 torum igitur statuenda materia est in
 æstate omphacium, turiones uitis, ace-
 tum, succus malorum limoniorum, uel
 citrāgulorum, uel Punicorum, siue gra-
 natorum, cum saccharo, stillatio rosa-
 rum liquore, qui ῥοδία Græce di-
 cit̄, & amygdalis. Quibus tñ interdum
 serpylli nonnihil ac petroselini ad frigi-
 ditatis commodationem addi potest.
 Temporibus frigidis apissima consti-
 tuetur salsamentorum materia sinapi,
 cruca, zingiber, piper, cinnamonū, cya-
 rophilon,

*Allium.**Petroselinum.*

DE CONSERVANDA

rophillon, allium, salvia, serpillum, mentha, petroselinum iuscula carniū, vinum, & acetū, idq; nō acre nimis, sed vīni naturę propinquum. Temperatis autē tēpibus inter caliditatē & frigiditatem media magis congruet. Porro quod ad cibaria ipsa attinet, alia aliis, quemadmodum sane coqui non ignorāt, egent condimentis. Carni nanq; veruecinę, similitarē & vitulinę, atq; capreolinę salsa viridis apponi solet, in estate quidem ex aceto, & omphacio, cum paucis speciebus, nempe cū petroselino, zingibere alba, omphacio, & pane tosto, coque in aceto vel agresta macerato, sine allii admixtione: In hyeme vero eadē, sed cum largiore specierum copia, paucō allio, optimo vino, & pauca agresta, apponitur. Nonnunq; vero sinapium & eruca sufficiunt. Carnibus bouinis elixatis pręquam vtile pro condimento est, duntaxat ad vsus eorum qui recte valent, iusculum nigrum ex pane tosto, cumq; iure carniū, pauco omphacio, & pipere coctum, quod piperis est nōie appellari diximus. Hoc idē & pro suillis non inutile hyberno tēpe fuerit. Nihil porro vetat in principio refectionis per aestatem carnes suillas et frigidas cū aceto ac petroselino mandi. Quod si tñ eadē carnes nempe bouina atque suilla, passillatę fuerint, hyeme quidem cape atq; alliu

cuna

cum exiguo specierum dulcium ponde-
 re, æstate vero *ἐμψάκιον* sine cepis, aut
 paruulus capas, sed minuta planè copia
 assumere alienum non est. Sin vero ex
 carnibus subtilioribus pastillatura con-
 stiterit, repudiato per æstatem caparum
 vsu, lac amygdalarum cum omphacio
 & exiguo specierū dulciū puluere appo-
 nendū est. **Ouum** ēt conuassatum cum
 omphacio in fine conceditur. Hyeme ve-
 ro vinum in omphacii locum sufficere,
 adeoq; species augere operę preciū erit.
 Cuniculorum & pullorum assaturæ cō-
 uenit condimentum ex cinnamomo &
 mica panis, æstate quidē cū omphacio,
 sed hyeme cum vino. Suillæ carni assa-
 turæ per hyemem conueniet liquor, qui
 inde assando destillauerit, cū cepis con-
 tusis & optimo vino tēperatus: per æsta-
 tem vero falsa viridis, cuius supra men-
 tionem fecimus ex vsu magis erit, Pla-
 sianorū, perdicū, & turturū assaturę præ-
 ter salē aliud non requirunt condimen-
 tum. Caponibus vero & gallinis elixa-
 tis non inutile condimentū est per hye-
 mem proprium decoctionis earundem
 ius cum pauco specierum dulcium pul-
 uere, & maximè quidem si saluia, hyssop-
 us ac petroselinum iuri simul incocta
 fuerint, æstate ius ipsum per se cum mo-
 mento croci & succo turionū vitis suffi-
 cit. Cæterum pro caponum & gallinarū
 pinguium

DE CONSERVANDA

pinguium pastillarū cōdimento, præter exiguam specierum dulcium copiã nihil penitus apponendū est, idq; in fine tm̄, per æstatem quidē cū omphacio, per hyemem vero cum optimo vino. Pisces vero tanto calidioribus atq; acrioribus opus habent condimentis, quãtò crassiore magisq; excrementitia carne & homidiore natura constiterint, concoctuq; pertinaciores fuerint. Eadē in carnibus quoq; habenda est ratio. Plura Magnus de conseruanda sanitate, parti. 3. capite. 20. & 21.

*Piscium
salsa.*

De utilitate lotionis manuum. Cap. XXIII.

Lotio post mensam tibi confert munera bina.

Mundificat palmas, & lumina reddit acuta.

Si fore vis sanus, ablue sæpe manus.

Duę hic referuntur commoditates ex lotionē manuum a sumpto cibo. Primo nanque manus ipsas puras atq; mūdas efficit: Deinde vero lumina ēt reddit acuta. i. uisus aciem excitat: Et hoc quidem non per se, sed ex accidenti. Manus enim instrumenta sunt, quibus purgantur oculi. Quare puras eas atque mundas esse, conuenit. Sed de hoc abundē supra cap. 2.

De

Panis non calidus, nec sit nimis
inueteratus,

Sed fermentatusque, oculus, sit
bene coctus,

Et falsus modice, ex granis validis
electus.

Ne comedas crustam, choleram
quia gignit adustam,

Et panis falsus, fermentatus, bene
coctus.

Purus sit sanus, non talis sit tibi va-
nus.

Duo circa panis electionem cauenda
esse, hoc loco precipitur. Primum, ne actu
calidus ingeratur: talis aut maximè exi-
stit recentior, & primum iam è forno ex-
tractus Nam cum lectorem quendam ad-
huc retineat: vehemèter inflat, visceraq;
obstruat, necesse est, eoq; ad sanitatem
inutilis habetur. Quod. 2. Cano. tract. 2.
cap. 572. in eum prope modum scribès
Auicenna innuerè etiam uoluit. Nò co-
medatur calidus, sicut est, qñ videlicet è
forno extrahitur: huius. n. què ad modum
& reliquorum similium vsus, propterea
q̄ inflat, & immodicè uiscera obsepiat,
atq; obstruat, naturæ aduersus infensus
que est. Hic idè, vt li. 2. de vic. rat. in mor-
bis

*Panis ca-
lidus no-
cuius.*

DE CONSERVANDA

bis acut. aphor. 34. Hippo. scriptum reliquit, & loco citato Auicenna cōfirmat, manifesta caliditate & recenti fuligine fitim facit, celeriterq; uaporosa humiditate facit, sed supra suspenditur, & tardè descendit. Vetere tñ facilius concoquitur, est. n. humidior. Idque duobus potissimum modis cognoscitur. Primum ex pueris, ferè. n. ii maximè eo delectant vtpote simili. Alterum testimonium ab ætate sumitur. Nam si uetus est siccissimus, qui recentissimus est, eū humidissimum esse oportet. Qui quidem & si victus salubris rationi vt alimentū minus congruit, odoratu tñ præstantissimus habetur. Valentī nanque ac suaueolenti uino imbutus, & naribus admotus, cor ipsum mirum in modū recreat, ac roborat, atq; hac sanè ratione syncope correpris utilissimè adhibetur. Imò uerò & solo eius olfactu uitā prorogari nonnulli memoriæ prodiderunt. Quā proinde à Democrito factum esse, Diogenes Laërtius lib. 9. In eius uita iis testatur uerbis Cū iam ex senio deficeret, & p̄pinquus videretur morti, mœrentem sororem, q̄ ille in celebritate Cereris moriturus, ipsa deæ uota exoluere nequiret, bono animo esse iussit, panesque calidos sibi quotidie afferre, eos igitur naribus cū admouisset, uiuum se, dum ea celebritas trāsiret, seruauit, Vbi uerò dies illi transierunt,

Panis odor.

uerunt, tres autē erāt, qui eiūssimē ac mīnimo dolore cōclusit uitam. 109. etatis anno. Extat super hac re Græcum eiūsdem Laërtij epigramma tale.

Καὶ τίς ἐφ' ἑσσοῦς ὦδε, τίς ἔργον ἔρεξε-
το σοῦτον,

ὅσον ὁ πᾶντοδὰς μίηυσε Δημοκρί-
τος:

ὅς θάνατον παρέοντα, τρεῖ ἡμέτα δ' ὠ-
μασιν ἔσχευ

καὶ θερμοῖς ἀρτων ἄθμασιν ἐξίνισεν. i.

Quisnam tam sapiēs nifus, qui tale pararit

Vnquam, quale sciēs omnia Democritus.

Qui per tres tenuit presentia fata dies, &

Illarecens cocti panis odore aluit.

Plura hac de re Conciliator differen-
tia. 155. & Manardus lib. 18. epist. 6. Se-
cundum, ne uetustate induratus, siue
mucidus edatur. Naturæ. n. humanæ, p-
pterea q̄ nimium exiccet, melancholi-
cumque succum generet, pro alimento
non conuenit.

SECVNDO loco quinquē enumeran- *Panis*
tur panis electi conditiones. Prima, ut *electio.*
sit bene fermentatus. Si quidem cōcoctus
inter panes, ut lib. de alimen. facul. c. 9.
Galen. attestatur, sunt facillimi, qui plu-
rimū sunt fermentati, & pulcherrimē
subacti, quiq̄ in clibano igne modera-
to fuerint assati. Porro qui fermento
oīno caret, nemini prorsus est accōmo-
dus. Qui uero parū habet fermenti, hic,
iuxta

DE CONSERVANDA

iuxta Auicēnē sn̄iam, ubertim quidē nutrit, sed nisi multo exercitio ac labore fatigetur, qui eo utitur, prōptē læditur. Iecoris. n. meatus, p̄ quos fertur alimentum, obstruit, lienis imbecillitatem auget, calculos deniq; in renibus gignit. Secunda, ut sit oculatus, id est, rarus, porosus, & minimum ponderis magna mole nobis prestans: Hinc. n. uiscositatē omnem sublatā esse perspicuum est. Parum tñ, si Auicēnē credimus, alit, uentrē excrementis implet, & facillē per intestina descendit, quēadmodum ille quoq; qui, ex farina a furfure nō separata, & furfure à pura farina non separato fiat, *αυτόπυρος* siue *συγκομισός* à Græcis, à Galeno uerò *πιτυρίας*, id est, furfuraceus, & à Cicerone cibarius appellatur. Furfur. n. cū nō nihil facultatis habeat absterforiē, meritū intestinis irritatis uelox fit eius deiectio. Ijs autē cōtrarij quidē sunt panes purissimi, plurimū ponderis exigua mole habentes, oīum uerò panum tardissimē deijciuntur. Tercia ut plurimum ab artifice sit subactus, & in clibano mediocriter calido bellè percoctus: male nanq; coctus cū egrē conficitur, tum uētriculum etiā grauat. Quā Auicēnæ etiā testimonio confirmatur, qui loco citato ita fere inquit. Panis qui non probe percoquitur, plurimum quidē nutrit, sed si quis priuatus, & ab exer
cita-

citatione alienus, eo vti voluerit, celerimè in obstructionis periculum incurret. Huius èt generis est in patella coctus. Nā partes ipsius intimæ n̄ inus bellè elaborantur: Sed de hac conditione abunde suprā c. 9. in tritico dictum est. Quarta, vt mediocri sit sale cōditus: dulcior. n. obstruit, salior exiccat, qui verò in vtriusq; excessus medio cōsistit, si ipsi cætera oīa ante pariter adfuerint optimū præbet alimētum. Modus verò satis gustu iudicandus est, qui nanq; in lōgiōri huius mistura offenderit, prauus existit. Quatenus igitur gustus nullum adhuc sensum tristē ex ea mistura percipit, cæuens ipsius copiam augere præstitit. Quinta, vt ex optimis granis, laudatissimo nimirū tritico sit confectus: de quo satis superq; dictum est. c. 9. Tercio demum loco præcipitur, vt ab esu crustæ panis, propterea q̄ choleram adustam atq; succos melācholicos generet, abstinence: quatenus. n. ipsa adducta & sicca est, succum etiā inde genitum adustum & siccū esse oportet. Quod Galenī testimonio confirmatur, qui in 4. Hipp. lib. de vict. rat. in morb. acut. cōm. 103. ita scriptum reliquit: Ob assationē ambusta, tum ad succi bonitatem, tū ad concoctionem sunt inhabilia, choleraq; pariunt p̄p̄eam, quæ his accidit acrimoniā. Meritò igitur nobiles, qui natura bi-

DE CONSERVANDA

*Crusta
panis.*

liosi sunt, vtranq; sibi crustam, tã superiorem, q̃ inferiorem auferri à pane curant: quos præcellentes Ecclesiarũ proceres, atq; delicatioris obsonatricis speculationis magistri imitantur. Deligenda itaq; è pane medulla est: quippe quæ melius, firmitus, atq; velocius, q̃ crusta præstet alimētum. Iis tñ qui sani adhuc sunt, sed ventriculum habent humidiorẽ, quiq; extenuari cupiunt, crusta nonnunquam post alios cibos vesci conceditur: vt quæ p̃sumptos cibos deorsum subducatur & os ventriculi roboret. Vltimũ duo versus optimi ac saluberrimi panis quinq; notas continent: nẽpe vt sit probè salitus & fermentatus, vt bene perceptus, vt purus ac sanus, id est, confectus ex granis mundis, & validis, ac bonis esse collectis, quæ imbrium multitudine vitata non sint. Quod Auicenna loco citato iis fere verbis innuere èt voluit: Oportet, inquiens, vt panis sit mundus, salitus, belle subactus, frumentatus, probè coctus, & hesternus, hoc est, post biduum non repositus. Minimè præterea silentio præmittendum, quod maior panis portio est comparatione semper sumenda sit ad pisces, herbas, & fructus humidiores, q̃ ad carnes & oua: rursus ad carnes maior q̃ ad oua, & ad mollia oua copiosior, q̃ ad dura. *Additio.* Trizum in scholis Medicorum est dictum, Diss-

Differtionē utiq; oēm incōmodam: ve-
 rum quæ ex pane fiat, pessimā. Quod sa-
 nē desumptum est ex. 3. 1. doct. 2. capi. 7.
 Auicēnæ, vbi inter reliqua sic fermē scri-
 bit: Panis impedimentum, vbi non per-
 coquat ventē, maximum censerī debet:
 Carnis vero non ita. In stomacho quip-
 pe residet diu, onere imprimis molesto,
 quod si non cōcoctus satis, denique dila-
 psus fuerit, hepar præfareit, ac meseraī-
 cas. Caro aut maiorem ducit cum huma-
 no corpore similitudinem, proinde ex
 ea minus prouenit nocumentū, & hepa-
 tis, aut meseraicarum præfatio leuior,
 accurrationi min⁹ minusq; obsistēs, im-
 bibentibus membris longe procliuus,
 ob cognationem quandam carnis suc-
 cum, q̄ panis. Hæc Cælius Rhodiginus
 lib. 5. c. 36. lectio. antiqua. Sciendū præte-
 rea, quod panis ex farina cribro succre-
 ta, & a fursure repurgata, maius ac pu-
 rius, præstet alimentum fursuracens ve-
 rò. i. cui fursuris nonnihil commistū est
 minimum quidem omnium nutriat,
 sed facilius, ceu antea est dixim⁹, p̄ aluū
 subeat. De Pane plura Galenus libr. 1. c.
 9. & 10 de alimen. facul. & lib. 5. cap. 8. de
 sanitate tuenda.

De carne porcina. Cap. XXV.

E St porcina caro sine uino pe-
 ior ouina,

K 2 Si

DE CONSERVANDA
Si tribuas vinum, fuerit cibus ac
medicina.

Tiore versu carnis porcine institui-
tur cum ouilla comparatio: nepe, q̄ por-
cina absq; vino sumpta, q̄ ouilla peior
habeatur. Porro q̄ praua sit ouilla, Ga-
lenus libr. 3. de alimen. facult. c. 1. ijs con-
firmat verbis: Agni carnem habent hu-
midissimam ac pituitosam. Ouium ve-
ro excrementosior est, ac succi deterioris.
Hac ipsa tñ suilla, quæ bonum aliqui
succum generat, peior esse, si absq; vino
edatur, hoc loco asseritur. Idq; non aliã
certè ob causam, nisi q̄ & ipsa pituito-
sam habeat substantiam, quæ quidẽ vi-
no corrigitur, & ad simmetriam perdu-
citur. Altero deinde versu innuitur, ean-
dem cum uino sumptam, supra q̄ q̄ va-
lentissimè nutrit, facultatem èt habere
ceu medicamento, vt quæ humectando
corpus inalteret: Id quod de porcellis
assis potissimum atque apris pulcherri-
me apparatus intelligendum est. Cæte-
rum carnes porcine, quæ sale condiun-
tur, ac Sole deinde vel fumo exiccantur
(quemadmodum apud nos in annũ re-
ponendæ, & rusticis ac plebeis homini-
bus apparantur) ouillis nihilo meliores
censendæ sunt, siue cum vino, siue absq;
vino mandantur. Quare de assatis por-
cellorũ carnibus, siue aprugnis hoc ip-
sum

sum quod hic traditur, cō uidelicet quo diximus modo accipiendum est.

Ilia porcorum bona sunt, mala sunt reliquorum,

Ilia siue omasa. i. pinguiora porcorū intestina cum reliquorum animalium intestinis hoc uersiculo conferuntur: quantumque ad uictus salubris rationē attinet, aliorum animalium intestinis natura multò cūm præstantiora, tum suauiora sunt, ut testis est cap. 11. lib. 3. de alimen. facul. Galen. Neque ullius est animalis intestinis libentius quā eorum quæ sanguine referta, uel pinguis admodū sunt, uescimur. Eiusmodi autē porci cum primis habent. Iam uerò & sanguis suillus humidus est, & minus calidus humano maximè temperie similis: siquidem & carnes suillæ humanis sunt similes. Cum itaque porcorum intestina sanguine plena sint, neque aliud animal ex brutis facilius tū saginetur, tū pinguescat, non abs re intestinis eius libentius uescimur. De carne suilla abundè suprà c. 7.

¶ De Musto. Cap. XXVI.

Impedit urinam mustum, soluit cito ventrem.

Hepatis *εμφοδνι* splenis generat lapidemque,

K 3 Quinq;

DE CONSERVANDA

Quinq; referuntur hoc loco incommoda, quæ vini recentis siue musti potum sæpius excipiunt.

*Musti no-
cumenta.*

PRIMUM quidem reddendæ urinae impedimentum est quod dupliciter intelligendum est. Vel in crassiudine, quæ ex multa terrenæ fæcis admistione obtinuit, usque eo hepar adeoque renes ipsos obsepit atque obstruit, ut urina penitus supprimatur, vel certe consuetum eius reddendæ morem ac ordinem immutat. Id quod de mustis nonnullis Rhenensibus ac aliis quibusdã subtilioribus nemini dubium est. Siquidem fæces eorum terrena & nitrosa qualitate perditæ sunt, atque eam ob rem, ubi in vesicam descenderint, ipsam mordicant, urinamque inordinatè ac præter morem consuetum, profundere cogunt.

SECUNDUM, facilis ac cita ventris solutio: viscera enim nitrosa siue salsa fæcis suæ qualitate abstergens ad deiectionem incitat, idque præstat, primò quidem fæcis acrimonia, deinde flatuum est, quos propter multitudinem: tertio vero propterea, quod ad coquendum sit difficile, ac stomachum grauet cito deorsum subit, inferioremque ventriculi meatum, qui Grecis piloros, nobis autem lanitor, & inferius os ventriculi, Barbaris Portonarius appellatur, compressum, arctissimèque coactum & contractum aperit. Quæ causa

sa est, cur promptus aluum subducatur, potior tamen ea est, quod nitrosum quippiam ipsi insit, ac tergendæ facultas,

TERTIVM, bonæ hepatis temperaturæ noxa. Hepar. n. quemadmodum. 3. I. doc. 2. c. 8. Auicenn. confirmat, plurima fecis commissione obstruit, flatuum multitudine debilitat, & dysenteriam hepaticam inducit. Pari modo & καχεξίαν, ac reliquas prauas hepatis ægritudines diuersas nimirum hydropis species generat.

QVINTVM, Splenis ac constitutionis eiusdem offensio: Siquidem hoc viscus æquæ obstruitur musto atque hepar, imò uerò & duro insuper tumore quæ σκίρρον Græci dicunt, haud raro corripitur.

QVINTVM, calculi generatio, & potissimum in renibus, qui colore ruber est, & friabilis. Hunc eam maximè ob causam mustum generare dicitur, quod substantia constet crassiore, adeoque crassitudine renes offarciat. Et hoc uerè quidem de musto dulcioris uini, cui nitroscæ ac mordicantes faeces admistæ non sumit, intelligitur. Nam cuius admistæ sunt tantum abest à generatione calculi, ut nihil ei magis possit esse contrarium, quippe quod urinam uehemèter moueat, ac prouocet. Eiusmodi uerò nonnulla ex Rhenensibus inuenias, quæ non modo arenulas secum per urinam agant, sed meiere et frequentius cogant, Frequens porro mi-

DE CONSERVANDA

Etio arenulas iam adhærescentes motu suo abstergit & aufert. Quare, &c. Plura infra capite quadragesimoquinto.

¶ De aquæ potu. Cap. XXVII.

Potus aquæ sumptus comedenti incommoda præstat. Hinc friget stomachus, crudus & inde cibus.

*Aquæ potus
noxiosus.*

Duplex noxæ genus inter edendum aquæ potum consequi, hoc loco asserit. Primo namq; uentriculum infrigidat, & relaxat, maximèq; oïum cibi appetentiam deiicit. Deinde concoctionem interrumpens cruditatē generat. Pendent aut ea potissimum, ut testis est lib. 7. metho. meden. c. 6. Galenus, ex frigiditate eius oïa, cuius culpa & in præcordiis diutissimè moratur, & fluctuationes excitat & inflatum mutatur, & corrumpitur, & ita uentriculi resoluit robur, sic ut deterius ob id concoquat. Proinde eodem in loco Galenus et præcipit, ne ilico post cibum largius bibatur, videlicet anteq̃ cibus fuerit concoctus. Siquidem in natim tibi si bibatur, ita ut eos uentriculi corpus pp̃ interpositum numorem nō contingat, quod innuere etiam 3. 1. do. 2. c. 7. his ferè verbis Auicenna voluit. Neq; post cibū multa bibenda est aqua, quæ

quæ inter ipsum, videlicet cibum, & uentriculi corpus, separationem faciat, & fluctuationis sensum inuehat. Hoc idem sequente est capite, nepe octauo, in hunc propè modum scribens attestatur: Cum à comestione natura cōcoctioni studet, si tm̄ aquæ exhaustum priùs fuerit, quantum cōmodè ciborum p̄missioni sufficit, tum ea quæ succedit aquæ potio, inchoatum cōcoctionem turbat, atq; impedit. Idem in Canticis sectio. 2. aphor. 29. & 30. Aquæ potu in mensa vidēdū non est, nisi ratione adherentiæ & tardioris descensus buccellæ. Aqua. n. cum cibo sumenda non est. Quem locū Auerrhoes exponens inquit: Causa quidem huius est, qm̄ aqua, quæ statim à comestione bibitur, antequam ingestus cibus a ventriculo incalescat, in frigidat, cōcoctionē impedit, & cruditatem parit. Eadem est causa est, cur ingestus cib. ventriculo innaret, neq; eidem adhareat, nec uniat, ut ipsum, sicuti par est, conterat. Actio namq; ventriculi in sumptū cibū ut cōterendo simul & coquendo. Vnde simile quiddā succedit, quale solet cū multum aquæ in lebetem feruentem infundimus: nam tū caloris vis in elixādo hebetatur. Ita & in ventriculo contingit. Nam & cibi in corpore cōcoctio elixationi similis est, ut disertè admodū docet Aristoteles lib. 4. meteor. c. 3. & post

K s cum

DE CONSERVANDA

eū Galenus lib. 3. de facul. natura. cap. 7.
 Exigua tñ aquæ potio, quæ paulatim &
 quasi fugēdo (u mitnr, ante cibi descen-
 sum cōcedi pōt, nempè vt per eam cibi
 prōptius ventrem pertinent, & ad in-
 feriora descendat, idq; magis adhuc si si-
 tis etiam molestans ad bibendū vrgeat.
 Exigua. n. frigidæ potio, eo, puod dixi-
 mus, modo sumpta, ventriculū alleuat
 ac colligit. Alleuat quidē, quia sitim ex-
 tinguuit, & cibi descensum promouet.
 Colligit verò quia partes eius in vnū co-
 git. Et hoc ex locis Auicē. iam citatis
 satis liquet. Cæterum notandū q̄ quis
 in depulsiōe sitis aquæ q̄ vini pot⁹ ma-
 gis conueniat, oibus tñ quæ valetudini
 tuendæ sunt consideratis, vinum haud
 dubiè præferendū est. Nam dato ac con-
 cesso, q̄ in sitis extinctiōe (quæ, ex Ari-
 stotelis & Galeni snia, est appetitus fri-
 gidi simul & humidī, aut alterutrius)
 aqua in vniuersū sit melior, quia frigi-
 da & humida, & naturaliter tñ in cibi
 permistiōe, & eiusdē ad oēs corporis
 partes dilatiōe, vinum præstantius ha-
 betur. Si quæ tēem facilius quā p̄ sub-
 stantiæ tenuitatem, tñ actiōis celerita-
 tem cibi permiscetur. Quæ etiam na-
 tura eo magis delectatur, ad eaq; citius
 attrahit & alijs cibi permiscet: idq; eò
 excellentius est, q̄ hæc mixtiō per modū
 quendā fiat ebullitiōis, quā vinū vtiq;
 cum

*Aqua si
 tis extin-
 guenda.*

cū sit potestate calidum, adiuuat, aqua
 verò ob innatam frigiditatē turbat atq;
 impedit. Et sic oībus perspicuum fit, ui-
 num in ciborum tū pmissiōe, tū dela-
 tione aquæ perferendum esse, quippe q̄
 substantiæ tenuitate & genuina calidita-
 tate prōpte permeat & penetrat. Nā quæ
 calida simul & tenuia sunt, facile pene-
 trant: quo fit, ut uinum ēt, quam aqua,
 magis ad oēs corporis partes deducat.

Aquæ nihil inest potestate calidi, nihil
 substantiæ aeræ, nihil ignæ: vnde tar-
 diuscula sit, & plurimū tēporis moret,
 adeoq; oēm cursum īpediat necesse est.
 Adsignat̄ p̄terea, & alia ratio cur aqua
 vino in potu sit postponenda, nēp̄e hæc,
 q̄ aqua cūm per se neq; cōcoquat, neq;
 nutriat, alimēti tñ nutritionem uel ma-
 ximē impediat. Atq; inde sanē cibi oēs,
 quantò aqueæ naturæ magis participes
 sunt, tantò minus nutriunt. Vinum igitur
 cōmodius cum cibo bibitur, quippe
 p̄ non solū non impediat nutritionē,
 sed multum ēt iuuet: Maximē. n. celerrī-
 meq; tum nutrit tū instaurat, quēadmo-
 dum supra c. 8. & 11. abundē ostēdimus.
 Insuper & hoc notandū q̄ Aquæ potio,
 Auicēna. 3. 1. doct. 2. c. 8. teste, non inter-
 edendum mō, sed in alijs quoque certis
 quibusdam uitæ studijs noxia existit. Et
 primò quidē, si ieiunio stomacho suma-
 tur, tunc. n. liberē ceu nullo retinaculo

DE CONSERVANDA

prædita ad principaliora membra penetrās insita sua frigiditate calorem innatum aut extinguit, aut certè debilitat. Et hoc potissimum in homine uerè ieiuno. Nam ebrius maximum quæque leuamen adfert, neque ipse quicquā inde læsionis percipit, si ieiunus aquā bibat. Idque eā maximè ob rem, quod ieiunus ebrius non sit omnino ieiunus, aut stomacho uacuo, sed nonnullas et tum retinet hesternæ crapulæ reliquias: eas igitur, cum nitrosa qualitate præditæ, ac ob id perquam molestæ sint, aqua cōtemperans stomacho absterget: quinetiam uapores ad caput redentes eorum reuellit, ac rotum uentriculi habitum in pristinum quodāmodo statū reponit corroboratque, ita ut alimentū rursus appetat, cōtineat, & cōcoquat. Secundò, si ab exercitatione uehementiore, aut statim a coitu fumatur: tunc non pori corporis aperti, ac robur non nihil dissolutum est: aqua igitur in profundum penetrās calorem innatum aut extinguit, aut certè deteriorem reddit. Tertiò, si mox à balneo fumatur, idque eis potissimum qui uacuo uentre loti fuerint. Siquidē cutis ipsorum laxata iam & meatus immodicè aperti sunt, quare aqua, ut dictum est, liberè ac citra ullum obstaculum penetrās in summū uitæ discrimen perducit. Hinc est, quod Auicenna. 6. 4. trac. 1. Sum. 1. ca. 11. ita ferè scriptum

*Aqua
crapulæ
confert.*

ptum reliquit. Ex aqua frigida, quæ ieiunio stomacho, aut ilico post balneum, siue coitum bibitur, bonæ temperaturæ corruptio & ὕδρωπικαίς, timenda est. Quartò si deprauatæ sitis, quæ ebrijs sæpe, ac alijs quibusdã uentri ac gulæ feruentibus media nocte aut summo mane oboritur, depellendæ gratia sumatur. Frigidæ. n. potu tum concoctio impeditur, tũ resolutio ac dissipatio uini potentis, uel falsi aut biliosi humoris in ore uentriculi cõtenti, prohibetur. Quo fit, ut sitis aquę uehemens statim urgeat, & tẽporis spacio magis augeat. Proinde hæc sitis somno tutius placabitur, per hũc. n. humores prædicti sitim excitãtes concoquantur & descendunt, ideoq; ut subinde cesset sitis necesse est. Quod si uerò sitis uehementior fuerit, q̃ ut frigidi aeris inspiratu, aut oris collutione sedari possit, aquæ frigidæ potu restinguenda est, nam melius est concoctionẽ aliquantisper impediri, q̃ multa siti uentriculũ accendi, præsertim ex meraciore uino. A qua igitur frigida ex uase stricti orificij, siue gracillis colli bibenda est, ut plurimũ temporis moretur in orificio stomachi, ualentiusq; sitim mitiget, ac de ea sæpius et, sed paululũ sumendum est, ne concoctio penitus excludatur. Quintò, generaliter ac communi ratione sanis obest, si multum aquæ frigide bibãt.

Calo-

DE CONSERVANDA

Calorem. n. innatū extinguit, pectus offendit, ciborum appetentiam deiecit, & neruosis oībus aduersatur partibus, ut restis est lib. 5. apho. 18. & 24. Hippocrates. Prudentissime ig. t. monuisse videt, quisquis ille fuerit, quia ita cecinit.

Vina bibant homines, animantia cætera fortes.

Absit ab humano pectore potus aquæ.

Veruntamen aqua temperate frigida appetentiam amissam reuocat nonnunquam non per se quidem, sed ex acciden-
t. Ventriculū namq; ac vnā villos eius in vnum cogendo firmat ac roborat.

De carne vitulina. Cap. XXVIII.

SVnt nutritiæ multum carnes vitulinæ.

Laudibus hic efferuntur carnes vitulinæ, eo qd alimentum corpori suggerāt non mediocre: Et hoc satis ex Auicenna constat. Nam. 31. doc. 2. ca. 7. inter cætera præcipit, ut cibus sanitatis tutelæ cōueniens sit talis, quales sunt carnes, & propriè hœdorum, & vitulorum lactentium paruorū, & agnorū anniculorum: ut quæ consimilis ferè sint naturæ, & facile in sanguinem commutentur. Galenus quoq; lib. 3. t. c. 1. de alimen. facult. Carnes vituli lactentis, sex uel octo hebdomadarum, assatas, ut optimas tum ad decoquendum, tum ad succū bonū gene-

nerandum, tum ad nutriendum, cōmendat, Sed de his abunde dictū est supra. c. 7. Ideo nō est cur hic plura referantur.

¶ De auibus esui aptis. Cap. XXIIX.

SVnt bona gallina, & capo, turtur, sturna, columba.

Quiscula, phasiades, merulæ, simul ortygometa,

Perdix, frigelusq; ~~omj~~, tremulusque, amarellus.

Agitur hoc loco de præstātia alimenti, quā ab auium genere sumit: enumerantur aut quatuordecim, sed ita quidē ut inde & reliquarū iudicia facillē colligas.

PRIMA, gallina est quo noīe non solum gallinæ iuvenes mediocriter pingues, sed galli et gallinacei hoc loco intelligendi veniunt. Siquidē horū oīum caro (ut copiosè admodum differentia, 68. Conciliator ex Haly, Auenzoari, Auerthois, & Mesue sentētia probat) alimenti est inter aues optimi, quia facile in sanguinem vertitur, & parū excrementosa est. Caro aut gallinarum est melior quā gallorum, nisi sint castrati. Nigrarū quoq; & quæ nondū pepererunt, est melior & leuior: ut gallorū, qui nondum coiērunt. Miram in corpore obtinet cum ipsius temperamenti tum hu-

Gallina.

capitulum

morum

DE CONSERVANDA

mōrum æquandorū facultatē. Ijs maximè conuenit, qui uita in ocio ac quiete degunt, quiq; leuiori ingenio ac mēte sunt. Colorē uiuidū comparat, vocē clarificat, genitali semini adijcit, & cerebri substantiā auget. Iusculū eorū optima leprosis medicina est. Ad hęc gallorum cum gallinis nondum coeuntiu testes, deperditas in morbis vires mirificè restitunt; q̄ ob causam hēcticis, & marasmo laborantibus, morborumq; diuturnitate macrefactis vtiliter exhibentur. Insuper & semen prolificum suppeditant, & Venereas roborant vires. Decrepitorum autē precipuè gallorū caro nitrosa & salsa cibo inepta, medicamentose est iure suo maximè, potissimū uerò gallorum ruforū qui ad motum sint alacres, ad coitum ardentēs, ad dimicandum fortes, obesorum & macrorū medij, quoq; uetustiores, eò magis sunt medicamentosi. Plura Mesues libr. 2. de medicamen. simp. purgan. distinct. 1. capit. 23. Simeon Sethic in Syntagina. & Auicenna. 2. Canon. capite. 296.

Capus.

SECUNDA, Capo siue capus: hoc nomine seminare galū uocant, cum fuerit castratus, sicuti à M. Varrone lib. 3. c. 9. & Columella lib. 8. c. 2. de rustica traditur. Hic, n. in cibis gratior est uis potē remotō Veneris usu pinguior, atq; salubrioris alimēti redditur. Quare cum voluptate

voluptate assumitur a, ventriculo, ac facilius concoquitur. De hoc Platina libr. 5. de honest. uolupt. Oïum auium laudes quantum ad obsonia pertinet, vna caro gallinacea comprehēsa est, quid. n. popinis afferunt reliquæ altilis, qđ non vnus captus in se habeat, siue elixū, siue assum velis? Eius aus patina stomachū iuuat, pectus lenit, uocem sonoram facit, corpus obesat, &c.

TERTIA, Turtur: huius quoque caro *Turtur* cibis annumeranda est, nulla oïno ex parte dānandis, q̄ neq; tennes neq; crassi sunt, sed ueluti in symmetria, omnisq; excessus mediocritate consistunt. De ea Galen. ca. 7. libri, de attenuante diæta, in hunc scribit modū: Qui non exercetur, mandandæ ei erunt modicè non modo gallinæ, sed columbæ et, ac turtures, tamen si turtur temperamento est sicca, & potissimum quę in mōtibus degit, itaq; uesci quis poterit eis innoxie, recens tñ turtur non modo non est medeuda, sed nec perdix, nec alia oïa, quę carnē habēt moderatè siccā, sed ubi unum diem ad minus suspenderit, ita demum mandās licet. Porro palumbes, præter q̄ q̄ carnē habent columbis, & perdicibus, & turturibus duriores, difficilem etiam ad coquendam & excrementitia habēt. Perdices uerò, ac turtures, neque durissimas habent carnes, neque concoctu difficiles
neque

DE CONSERVANDA

neq; prauo succo uitiosas, sed & ipsa iū
durties, si mortuæ uno die asseruentur
facile vincitur, fiuntq; friabiles oīno at-
que in culpata. Alimentū. n. corpori dāt
laudabile, sanguinemq; minimè visco-
sum generāt. & crassi ac tenuis mediū.
Proinde quibus salubris cibus curæ est,
eos, ut arbitror, his uti conueniet. Hæc
ille. Plura Galenus in libro de cibis bo-
ni & mali succi cap. 5. & Rhazes aphoris
mo. lib. 3. aphor. 17.

Sturnū.

QUARTA, quorundā opinione stur-
nus est, quem *ἰσὺρ* Græci uocant: auis
nigra, albis maculis distincta magnitu-
dine merulæ. Eius generi proprium ca-
teruatim uolare, & quodam pilæ orbæ
circumagi, oībus in mediū agmē tendē-
tibus, sicuti ab Aristotele lib. 9. ca. 26. de
historia animalium, & à Plinio libr. 10.
c. 24. traditur, Germanicè [*een Spreu.*]
Gallicè [*vn Espreuiter.*] Hispanice. [*Estor-
nno.*] Galenus: libr. 6. cap. 16. de sanitate
tuenda, inter perdices, attagenas meru-
las, & turdos, quæ quidem boni succi ef-
se ab oībus existimātur, sturnos et com-
memorat: cum tñ à multis, illaudabilis
esse alimenti iud. cētur, quippe qui me-
lancholicum atq; uitiosum generat suc-
cum, & cicuta quæ uenenū esse ab o. bus
statuitur, uescantur, ut est apud Galen.
libr. 1. ca. 2. & lib. 3. c. 17. de simp. medica.
facul. Huic obiectioni Aloysius Müdel-
la.

la sic occurrendum putat. Nempe Gale-
 num in 6. de sanitat. tuend. in calculi re-
 num uirio sturnos tanq̄ tenuis alimen-
 ti approbasse, itemq; palumbes & passer-
 euos, q̄ in turribus nidificāt, πυρῖτας
 Græci uocant. Vel sturnos non ita for-
 tasse improbi succi esse, præsertim iuue-
 culos, ut uulgus putat, quædam nanque
 sunt animalia, quæ adhuc in tenella æta-
 te existentia, boni sunt succi, ut uituli &
 hedi, si uero annosa fiant, prauis. Hæc e-
 nim, ut ait Gal. lib. 3. de alimen. facult. c.
 1. & concoctionis, & boni succi, & nutri-
 tionis laude carent, Multo autem ma-
 gis Galeno credendum est, q̄ uulgo ita
 inconsultè aliquam generalem proferē-
 ti. sententiam. Neq; est quod veneno pâ-
 seantur ab horū esu abstinendū est. Nō-
 nulla. n. animalia sunt, quæ licet uenenis
 quandoq; nutriantur, boni tñ sunt suc-
 ci, quemadmodum de sturnis iā cōme-
 moratis cōstat. His. n. cicuta nutrimentū
 est. homini medicamentū. Siquidē stur-
 norū natura cicutā in substantiam tuā
 uertere pōt, quod hominū non pōt. Sūt
 tñ quibus Starna hoc loco magis atti- *Starna.*
 deat, ut per eā auis accipiatur grandiu-
 scula, magnitudine anseris, colore cine-
 reo, cuius caro succi sit laudabilis, præ-
 sertim iuuenulæ. Atq; ita sanè Rhazes
 lib. 3. ad Almanforem ca. 10. intellexisse
 uidetur, ybi hanc reliquo auium genere
 præferens.

DE CONSERVANDA

preferēs in eum prope modum scriptū
 reliquit : Starnæ caro inter aues leuissi-
 ma, atq; his, qui attenuante victus ratio-
 ne delectantur, conuenientissima inue-
 niuntur. Vel per Starnam auis forma &
 magnitudine pusillæ perdicis intelligē-
 da est. Sic Rabbi Moses accepisse vř. ita
 ad Iudæos inquiring: Pari modo nec star-
 næ dño nostro conuenire putandæ sunt
 quia ventrem constringunt. Sed hanc
 proprietatem alii perdicibus adscribit.
 Nam carnes earū, sicuti a Simeone Se-
 thi & Rhaze loco paulò ante citato, asse-
 ritur, ventrem sistunt. Quinetiam Balda-
 chus quidam non contemnendus autor
 starnas mirificè commendans tabula. 15.
 de rebus non naturalibus; ita fere scri-
 bit, Starnæ, phasianorum, ac perdicum
 naturè propinquæ sunt, & secundum
 ordinem sese in temperamento & sub-
 tilitate habent. Præstantissimæ n. sunt
 starnæ, mox phasiant, deinde perdices
 vt quæ reliquis excellentius deficcant.
 Docet præterea Ioannes Michael Sauo-
 narola, ab harum trium esu abstinendū
 esse, tum iis qui quamlibet actionem
 fortem ac vehementem obeunt, tum sa-
 nis etiam, vt si quando morbus aliquis
 inciderit, habeant quod ultra consuetu-
 dinem ad edendum imitet,

Colūba.

QVINTA, colūba, auis uulgo nota,
 quæ cum biliosam admodū habeat car-
 nem,

nem, sanguinem moderato crassio-
 rem & calidiorē necessariò gignit: atq; ob
 id febres nōnunquā facit. Quare in pa-
 stillis potius cum aceto, aut omphacio:
 & coriandro preparata, q̄ assa manden-
 da est: ita namq; exuperantia calidita-
 tis ei⁹ ad *συμμετρίαν* cōmoderationēq;
 reducitur. Rens frigiditate dolētas iu-
 uat, femini genitali & sanguini adijcit:
 sed caput atq; oculos lædit. Quinetiam
 leprā, si frequentius vsurpetur, generare
 fertur. Nō minimum verò reliquis pul-
 li eius volucres tū succi probitate, tum
 cōcoctionis facilitate præstant. Inuolu-
 cres. n. calidam humidam habent car-
 nē atq; excrementitiam, & maximè do-
 mestici. Ex columbis. n. vt Oribasius tra-
 dit lib. 4. ad Eustachium cap. 1. agrestes
 domesticis præstanciores sunt, & oīno
 agrestia domesticis præcellunt. Electio-
 res quoq; pulli sunt per Ver & Autum-
 num quā per Aestatē atq; Hyemem ex-
 clusū fotiūq; Porro antiquę & annosæ nō
 solū columbæ, verūm & turtures, tū ob
 caliditatis & siccitatis excessum, tū verò
 & coctionis difficultatem vitandę sunt.
 Plura Simeon Sethi in Syntag. Rhazes
 lib. 3. c. 10. ad Alman. Auic. lib. 2. Cano.
 c. 133. & Auerro. lib. 5. collectan. c. 32.

SEXTA, Quiscula: vulgare nomen *Quiscu-*
 à sono fictum noterici Qualeā vocant, *la Cotur*
 & Latinis (ut Festus ait) dicta ē Coturnix, *n. v.*
 itidem

DE CONSERVANDA

itidem a voce, à qua multis auibus nomina indita sunt, ortiza à Græcis appellatur, Germanicè, *ee Quac Kel.* Gal. *vne Caille,* Hisp *Codorniz.* Caro eius iuxta Auerrhois sniam, temperata est, ad caliditatem tñ paulo propèrior, ac tenuis substantiæ, optimiq; succi: quare sanis, ac iis qui conualescunt, alimentum est ad bonam ualitudinem accommodatissimū. Verùm Psello. Isaaco, atq; aliis quibusdam non aspernandis Medicinæ scriptoribus Coturnix auis est, tum ad concoctionem, tū ad succi bonitatem inhabilis: ut quæ & veratrum comedat, & morbo comitiali corripiatur: vnde Auicenna. 2. Cano. c. 154. ab eius usu suadet abstinendum veluti a tetanum & spasmū inducente. Vbi notandum tñ, Auicennā non ob id solum coturnicis cibū improbare, q̄ elleboro nutriatur, sed et q̄ talis facultas spasmum ac tetanū generandi, illius infit substantiæ. Hac ratione igitur Galli coturnices cum molli ac pingui caseo pastillatas edere cōsueuerant. Pōt et per coturnicem intelligi alia quædam auis perdicæ aliquantulum maior generis, rostro, & pedibus rubenti colore, reliqua verò penarum facie ad leucophæum vergente, quæ Itatorū uulgo Coturnix appellatur: estq; de Alpinarū uolucrum genere, & in syluestribus, & frigidis locis, montibusq; versatur & degit,
neque

neque ab Italicis regionibus vnquam recidit. Cuius autem speciei apud veteres fuerit, nondum satis cōpertum habetur sed ex gustu, & odoratu, & loci natura, in quo continue cōmoratur, & ex iis quibus pascitur (nā illa grati admodū sunt odoris) boni & laudabilis esse alimentū iudicanda est, & propterea in cibis merito ex petenda. Quo sanè modo Rhazes etiam li. 3. c. 10. Ad Alman. coturnicem accepisse vī, cum ei secundū post starnā bonitatis locū tribuit. De vtraq; coturnice cū plurima tum cognitu pulcherrima habet Aloysius Mundella epist. 6.

SEPTIMA, Phasianus, quē à Phasia. *Phasia.*
fide amne apud Colchos, vbi primum *nua.*
cognitus est, ita nuncuparunt. Hęc est decantata oīum libris auis, quam primā ferē in mēsis esse iudicant p̄p carnis bonitatem, à scopo de temperamētis ciborum iudicia auspicantur, succi n. probitate & iucunditate longe ceteris ancellit, neq; solum ad robur quoq; cōcilian dū accōmodatissima est. Caro n. iuuentuli ac pinguis cōualescentibus & morborū diuturnitate macrefactis optimus cibus est. Sed ob nimium atq; immensum precium Principium duntaxat mēsis atq; magnatum dicata est. Meminit Phasiani Galenus lib. 3. de alim. facult. c. 18. sic inquit: Caro Phasianorum, qđ ad concoctionem & nutrimentum attinet,

DE CONSERVANDA

net, gallinis est similis, voluptate tñ in edendo superat: & sicciore constant tēperamēto, vt qui in sicciore degat aēre, & magis execratur. Lege plura de hoc apud Simeonem Sethi, & Rhazen aphorif. lib. 3. apho. 13.

Merula.

OCTAVVM, Merula: quæ quidem avis est nigro pēnarū colore: rostro rutilo, & sturni magnitudine Κόττυος à Grecis dicitur, Germanicè, *een Merle*, Gallicè, *vne Mierle*, Hispanicè, *Mierla*. Quanquam verò hæc à Galeno, Oribasio atque Aegineta inter optimi succi alimenta cōnumeratur, carnem tamen, quàm perdicis & attagenis est, duriorē obtinet. Quare & ipsa iuencula ac pinguis mādenda est. Turdi quoque & reliquæ id genus auiculæ montanæ, oēs in hanc classem referendæ sunt.

*Ortygo
metra.*

NONA, ὀρτυγομήτρα: ea avis est rurturis magnitudine, pennarū colore, nec quicquam à coturnice differens, rostrū longius est & acutius, crura pedesq; satis ēt præ corporis spacio longos obtinet, quinetiā frugiuora est, & aduena, antequam coturnices haud vsquam audias: neq; coturnices te amplius uisurū speres, ubi hæc audiri desijt. Vox mirificè est coaxantium ranarum ciamori nō ab similis, nisi q̄ sub ilior multò & acutior sit. Caro eius optimum gignit succum, ubi per diem suspenderit. Gyber-
tus

tus Lögolius in eruditissimo uo de auibus Dialogo, eandē esse putat cum cynchramo quem Scerecum Germanicè, id est, *een Smerzē oft ScresKe* nūcupamus. *ὄρνυ μύτρα* autē Græcis dicta est, q̄ cor-
 tunicibus per maria terrasq̄; aduolan-
 tibus dux & rex itineris esse soleat, ab
ὄρνυξ, id est coturnix, & *μύτρα*, id est,
 matrix. Plura Aristoteles lib. 8. cap. 12.
 de historia anima. Plinius libr. 10. c. 33.
 natural. histo. Salinus c. 18. & Athenæus
 lib. 9. dispnosoph.

DECI MA, Perdix. huius quoq; ca- *Perdix.*
 ro medij ferè temperamenti est, & con-
 coctu facilis, p̄bumq; succū gignit, p̄re-
 fertim si non illico post occisionem, sed
 vnum ad minus diem suspensa comeda-
 tur. Sic enim quod durum in se conti-
 net, abiicit, & friabilis redditur, quem-
 admodum ex Galeno paulò ante osten-
 sum est. Sanguinem copiosum ac tenuē
 generat, ad dōq; crassiorē, si forte in cor-
 pore inuenerit, extenuat: idq; alē potissi-
 mūm p̄stant: quę vt in reliquo auium
 genere, ita in hoc quoq; facilius conco-
 quuntur. Et vno verbo, optimæ quidē
 alæ sunt auū iuuenū saginatarum, pes-
 simę verò macilentarum & antiquarū.
 Alimentū autē perdicum optimum est
 ijs qui se non exercent. & qui vitam de-
 gunt ociosam, quiq; imbecilliores &
 nualidi sunt, tum etiam attenuante vi-

L etis

DE CONSERVANDA

Etus ratione assuetis, & hydropicis, q̄ q̄;
humido sunt uentriculo: Viciosos. n. &
corruptos ipsius humores consumit at-
que absterget. Memoriam assiduè m̄sa
corroborat, impinguat, semen auget, &
Venerē stimulat, sed ventrē cohibet: un-
de accommodatissimum diarrhēa labo-
rantibus fit edulium, si assa cū aceto in-
geratur. Medulla cum uino præsumpta
ictericos sanat. Iecur comitali morbo
correptis auxilio est. Fel quoq; suffusio-
nibus oculorū à principio mirificè pro-
dest: facit & ad ipsorum hebetudinem.
Si tempora singulis mensibus eodē sel-
le perungantur, memoriæ confet. Plura
Galenus lib. 3. cap. 18. de alimen. facul. &
lib. 8. cap. 2. metho. meden. & Simon. Se-
zhi in Syntag.

Frigell^o.

VNDECIMA, frigellus: Ea ex turdo-
rum genere auis est, cuius Aristotelis
libr. 9. ca. 20. de historia animalium tres
cōstituit species. Vna visciuora, quæ nisi
visco & resina non uescitur, & magnitu-
dine paulò minor q̄ pica est: Germani-
ce, *een Krammetuchel*. Altera pilaris, quæ
fonum ædit acutū, & magnitudine me-
rula est. Vulgo *een Drossel*. Tertia, quæ
iliacam uocant nonnulli, minima inter
has, minusq; maculis distincta, a Germa-
nis *een VVindrosel* nuncupatur: de quo
sanè turdo intelligenda sunt, quæ de fri-
gello hoc loco dicunt. Hic utriq; iux-
ta

ra oculos, & in pectore, & in ipso alæ flexu, intus & foris maculas habet latiusculas rubas. Primum genus non nisi hyeme apud nos cernitur, aut si uideatur, rarum est. Secundum per totum annum apparet maculoso ualde pectore, & cantus sui gratia a multis in caueis alitur. Tertium per æstate apud nos nusquam videtur, sed vindemiæ tempore atq; instante hyeme primum cernitur, adeoq; ob id frigellus, nempe quod aduentu suo frigus instare prænunciet, nominatur.

In uincis potissimum reperiuntur, ac dulcium uuarum esu sæpius inebriatur, uelociter uolant, & optimi sunt succi, præsertim circa festum omnium Sanctorum. Lege Guilielmum Turnerum in libello de auib.

DVODECIMA, Otis, quæ & ipsa in cibis gratissima atque optimi succi est nẽpe ex syluestrium gallinarum genere: *Otis.* Gybertus Lon. eam esse adserit, quæ bono samulgo, Germanicè, *een Haselboen* nuncupamus, Gallicè, *uic Ostarde*. Hispan. *Abutarda*. De qua Gal lib. 3. de alim. fac. cap. 10. & Athenæus lib. 9. de ipso. Sunt tamen quibus orex hoc loco magis placeat, ut gallina phasiani per eam accipiatur. Alii uero gallinam aquaticam interpretantur. Siue igitur gallina sit aquatica, siue phasiani, caro eius bonum gignit succum.

Decimatertia, Tremulus: quæ quidem *Tremulus.* auis est fusco pennatum colore, *lus.*

DE CONSERVANDA

magitudine q̄ gallina minor, velociffi-
 ma volatus, alte vociferans ac clamosa,
 in cuius capite crista plumea, ex earum
 animi genere, quas *σεισονυγιδας* Gre-
 cæ vocant: caudam. n. cum pedibus ince-
 dit assidue quatit, & ob id tremulus vo-
 catur. Semper fere iuxta maria versa-
 tur. Nequis prauā illam auiculā longæ
 caudæ, quæ *Coda tremula* vulgo, siue mo-
 tacilla, & Germa. *een Bach ofe V Vater*
Stelz dī, per tremulū hoc loco intelli-
 gendam putet. Huc ēt referri posset (si
 non eadē est) auis quedā cornice minor
 plumis ferē viridibus & nigris per to-
 tum dorsum, caput, & collū: ventre al-
 bo, longa & semper erecta in capite tri-
 sta plumea, alis obtusioribus & inter vo-
 landum magnum strepitur edentibus,
 vnde & vannellus id barbaris dī, clamo-
 sa admodum & querula: quæ aquis ver-
 miū gratia quibus solis victitat, appro-
 pinquat, sed ipsas nō ingreditur, in pla-
 nis & locis circa consitis plurimum de-
 git. Teutonicè *een Kieuit*.

*Amarel-
 lus.*

DE C I M A Q V A R T A, Amarellus
 auis aquatica, forma perinde ac anas,
 sed minor, ab Aristotele lib. 8. c. 3. de hi-
 storia animalū Bosca appellat, Germa-
 nice, *een Smelente*. Illud porro nosse in-
 vniuersum expedit, q̄ præstantius ali-
 mentum ab ijs sumatur auibus, quæ vo-
 latu magis nitunt, celeriusq; volant. Et
 quemadmo-

quemadmodum prædictarū auium caro
 concoctu facilis, & ab bonam valetudi-
 nem accommodatissima, sic è diuerso qua-
 rundam excrementia est ac mali succi,
 multoq; ad coquendum difficilior, atq;
 inæqualis temperamēti: cuiusmodi im-
 primis existit pauonum, anserū, gruū,
 malardorum, & quotquot oblongū ha-
 bent collum, ac rostrum, inq; paludibus
 nutriuntur. Huc, quod ad succi prauita-
 tem attinet, passerēs etiam referēdi sunt
 qui in turribus nidificant, pyrgitæ appel-
 lantur, & calidissimi sunt, & longius
 à temperamento recedunt, ac durius ali-
 mentum dant, Veneremq; impensius sti-
 mulant. Circa electionem vero alimentī
 q̄ ab auium genere sumitur, sciendum
 est, iuxta diuersas præstantioris alimen-
 ti proprietates (si eius qđ nutriator, sani-
 tatem vel robur spectes) carnes variè
 laudari. Sic Gal. ad facilem concoctionē
 & subtilitatem respiciens, bonitatis pal-
 mam pdicibus attribuit. Rhazes & Isaacus
 ob leuitatem & subtilitatem starnā
 prætulerūt. Idem quoque Isaacus diuer-
 si ductus ratione diuersarum auium
 carnes laudauit. Auicenna turturis car-
 nem, q̄ mentis acie atq; intellectū robo-
 ret, mirificè cōmendat. Auium porro om-
 niū volucrū genus paucissimum præstat
 alimentū, si ad genus gressilium confera-
 tur, potissimū si ad suillā qua non aliud

DE CONSERVANDA

inuenias, q̄ copiosioris sit nutrimenti :
 volucriū tñ caro ad coquendum est faci-
 lior quare iis, q̄ neglecto corporis exerci-
 tio, consiliis potissimū, & studiis ac con-
 templationi vacant, conuenientissima
 est præcipuè perdicis, attagenis, colum-
 bæ, galli gallinacei, & gallinæ, quemad-
 modum lib. 3. de alimen. fac. c. 18. Gale-
 testatur. Sanguinem n. procreat clarum
 atque mundū, & spiritum generationi,
 ac mentis exercitiis, & intellectui aptissi-
 mum. Siccus namq; alimentū, quale di-
 ctarum auiū est, studio cōtemplationiq;
 intentis conuenit. Siccitas. n. prudentiæ
 familiaris est sicuti luculenter & perspi-
 cue docuit Galen. in libro, cui titulus :
 Quod animi mores corporis temperatu-
 ram sequantur, c. 5. Legē plura apud eū-
 dem. lib. 8. c. 2. metho. medēdi, & in libro
 de attenuante diēta. cap. 6. De attagene,
 quem *een Birchoen* Germanicè uocamus
 pulcherrima quedam & scitu dignissi-
 ma, Gybertus Lon. in dialogo de auibus
 prodidit.

De piscibus: Cap. XXX.

SI pisces molles sunt, magno cor-
 pore tolles.

Si pisces duri, parui sunt plus vali-
 turi.

Hic duæ traduntur laudabilium pi-
 scium.

sciūm notæ pisces. n. aut dura carne sua
 pta natura sunt, aut molli. Ex his igitur
 qui molles sunt, veluti iuniorib. præstāt.
 Carnis, namq; mollities pro modo hu-
 miditatis respondet, quæ crudior in no-
 uello pisce, in vetulo uero concoctior
 existit. Quare nouelli pisces lento ac pi-
 tuoso succo magis quam uetuli abun-
 dant. Atq; in hac certè ratione nonnulli
 anguillā etiam uetulam iuniori præfe-
 rūt. Ex iis uero q. dura carne præditi sūt,
 iuniores longe pstantiores & cōcoctu fa-
 ciliores habentur: eiusmodi porrò lucii
 cum primis sunt & perca. Carnis. n. duri-
 ties concoctioni resistet. Quæ sanè sentē-
 tia ex 2. Cano. ca. 555. Auicē. desumpta
 est, ubi sic fermè scriptū reliquit. Ex pi-
 scibus dura carne præditis eligendi sunt
 minores: ex molli uero maiores ad ter-
 minum aliquem. Plura Galenus lib. 3. de
 alimen. facul. c. 29. & 30.

Lucius & perca, & saxatilis, albica
 tencha,

Gornus, plagitia, & cum carpa, gal-
 bio truta.

Hic decem recensentur pisces, quorū
 alimentum hominum corporibus a lu-
 berrimum esse putatur.

Primus, Lucius est piscis uulgo notus
 qui quòd non modo in alterius, sed suæ
 et speciei pisces grassetur, tyranni appel-

Lucius.

L 4

lationem

DE CONSERVANDA

lationem uulgato versiculo seruitus est.
Lucius est piscis rex atq; tyrannus aquarum.
 Natata uelox ac duræ carnis est, sed om-
 niū medicorū iudicio εὐπεπτος, atq; o-
 ptimi succi, Germanicè, *een Hecht* oft *Sno-
 cKe*. Gal. *vn Brochet*.

Percæ.

S E C V D V S, *Percæ*: qui branchiis
 subrufus est, dorso spinis armatus, vnde
 acantostefi enai cai poiciloxroa. Aristote-
 les scribit. Duræ quoq; carnis est, & vul-
 go cognitus, Germa. *een Baers*. Gall. *une
 Perche*. Porrò alimentū, q̄ ex eo sumit,
 non modo ad coquendum est facile, sed
 gustui etiam gratum est, atque hominū
 corporibus saluberrimum, vt quod san-
 guinem medium consistentia generet.
 medium aut̄ voco inquit Galie. lib. 4. de
 alimen. facul. capi. 27. qui neq; admodū
 tenuis est, neq; aquosus, neq; vehemen-
 ter crassus Vnde maximo in precio hic
 piscis semper est habitus. Ausonius in
Mosella sic de eo canit:

*Nec ta delicias mensarum perca silebo,
 Amnigenos inter pisces dignande marinis.*
 Quanq̄ certè to perci antiquissimus etiā
 Græcorū usitatum sit, reperiuntur tñ q̄-
 bus per antifrasi, qđ nulli pisciū parcat
 a parcendo sic dictus esse videatur, vt q̄
 iratus alios pisces pinnis suis, quas supra
 dorsum hēt, uulneret. Qua rōne a Lucio
 quoq; immunis est. Imo, vt Albertus re-
 fert, naturalis quædā lucio cū perca amī-
 citia

citia est. Læsus. n. lucius, non tã facile à quouis alio piscium sanatur, q̃ a perca. *Solum igitur liquidis percam laceratis in undis.*

Vestigat lustrans, solum hunc medicamina poscit.

Qui sic inuentus uulnera eius tangendo lenit atque sanat.

TERTIVS, Saxatilis, quo quidem *Saxatilis.* noie piscis à nōnullis hoc loco accipitur ex eorum numero, qui parui perpetuò manent, Latine èt fundulus. & Germanicè *een Grundel* nuncupatur Cuius alimentũ (licet squamis careat) ad uoluptatẽ, concoctionẽ, simul ac distributionẽ, & succi bonitatẽ, p̃stãtissimũ est. Multos tñ innenias, quib. Saxaulus potius, siue saxaulis hic legendum esse uideat, ut hoc noie ex planoram piscium g̃ne eũ intelligamus, qui Βούγλωττες καὶ Βούγλωσσοι græcis dictus, hodie γλώττα nuncupatur. A Varrone & Plauto lingulaca, à linguæ figura, quæ græcis est γλώττα, cui Βου particula addita est, ut magnitudinẽ pot.º q̃ bubulæ linguæ figurã significet. A Plin. solea. Itẽ ab Ouid. *Fulgentes solea candore, & concolor illis Passer.*

A figura Soleæ, quæ solo pedis subijcitur, Germanicè *een Tenge*, Gallicè, *me Sole*, Hispanicè. *Leuguado*, qui & ipte inter marinos pisces alimentũ est haud

DE CONSERVANDA

quã contēnendi. Gal. lib. 3. de alim. fac. cap. 29. similes quodãmodo inter se esse passerē & solcã scribit, non tñ oño eiusdem esse speciei: Solcã. n. molliorem esse, ciboq; luuiorē, ac in totũ passere pstantiorē. Suauitate quidē, alimenti copia, succi bonitate Solea præstãtior est, at carne duriorē, solidiorēq; esse experientia sensusq; conuincunt. Plura Gulielmus Rondeletius lib. 1. c. 11. de piscibus marinis.

Albica. **Q**UARTVS, albica, qui & ipse martinus, reponendus in numerum sale conditorũ, & in fumo. Deinde, uel in aere exiccatorũ, qui à baculo, quo ante cocturam contunduntur, *Sioc visch* Germanorum lingua appellantur. Albica aut ex eo dictus vñ, quã molli, humida atque candida admodũ sit carne: vnde Germanicè quoque, *een V Veisling*, & Saxonice, *een V Veittig of V Veiling* nominat, & pro bono gratoque cibo habetur.

Tincha. **Q**UINTVS, Tincha, uel tencha: piscis aquæ dulcis motus, pelle lubrica mucosa ad nigredinem tendente, ac carne dura, vnde ab his tribus, nēpe lucio, perca & tinca post coctionē pellis auferri solet. Ausonius in moseila vulgi solatium uocat, quod pauperibus tñ apponatur Excrementitius est, & totus luto us. Teutonice, *een tinche scheleiche, of seleig*, Gallicè, *en Tenche*, Hispanice, *Tenca*.

Sex-

S E X T V S, Cornus, gornatus, siue *Cornus.*
 guarnadus: piscis marinus albus atque
 minimus medijs digiti longitudinē non
 excedens: vna cum capite ac spinis mādi
 tur, Teutonice, *een voerne.*

S E P T I M V S Plagita; piscis marinus *Plagitia.*
 planorum generi subiiciendus, rhombo
 figura smihis, sed contractior, lingulaca
 latior. Hic piscis supina parte albicat,
 prona fuscus est & terrei coloris, instar
 passerum auium, vnde à Latinis passer
 etiam dicitur, a Græcis $\mu\tau\tau\alpha$, Germa
 nicè, *een Pladijs*, Gallicè, *vne Playe*. Gui
 lielm. Rondele. lib. 1 r. c. 7.

O C T A V V S, Carpa, siue Carpio: piscis *Carpa.*
 fluuiatilis notus squamosus. Cuius caro
 excrementitia est ac muccosa, quare à
 magnatibus in vino decoquitur. Ita nan
 que multo q̄ ante præstantior euadit:
 quicquid. n. mucosum, aut uirosūm gu
 stu refert, id totum deponat, Germani
 ce, *een Carper*, Gallicè, *vne Carpe.*

N O N V S, Calbio: piscis marinus no- *Galbio.*
 tus, cartilagineus, corpore tenui, & in
 amplissimas alas, expansio, Raia Latine
 dicitur, & à quibusdam Rochetus, siue
 Rochus, à Græcis $\beta\acute{\alpha}\tau\omicron\varsigma$ καὶ $\beta\acute{\alpha}\iota\iota\varsigma$, à ru
 bi, quem $\beta\acute{\alpha}\tau\iota\upsilon$ vocant, similitudine.
 Quemadmodum. n. spinosus est aculea
 tusq; rubus: ita raia oīs aculeis aspera,
 nō quidē toto corpore, sunt. n. $\lambda\epsilon\iota\theta\acute{\epsilon}\tau\omicron\iota\varsigma$,
 id est leues raie, quibus nulli sunt in cor

DE CONSERVANDA

pore aculei, sed siue leues sint raig, siue
 asperę, oēs rneos aculeos in cauda ge-
 stant, sicuti in rubo, cynosbato, & rosis
 cernuntur. Piscis est durę cranis, conco-
 ctu difficilis, sed alimenti firmi & sani.
 Germa. *een Roch*, Galli, *une Raye*. Hisp.
Raya, Guliel. Ronde. lib. 12. c. 3. Non-
 nulli Galbionem referūt in baculo con-
 tusorum piscium classem, ut cum hoc
 noie intelligamus, qui Germ. *Rotscher*
 vocatur, qui & ipse durę carnis est, ac
 fanns. Alij textus habēt Gobio, de quo
 Galen. lib. 3. de alim. facul. c. 28. Gobio,
 inquit, littoralis est piscis, ex corū numē-
 ro, qui parui perpetuō manēt. Suauissi-
 mus ac concoctu facillimus, simulq; ad
 distributionē & succi bonitacē optimē
 cōparatus, Gall. *Gouion* Teutonice, *een*
Gouie. Huc referendi videntur pisculi
 oēs, quos *Pfrellen* est *Erlytzen* Germani-
 ce vocamus, & quotquot tales occurrūt,
 nempe iucundi, boni succi, & ad coquen-
 dum faciles.

T. VIIA.

DE C I M V S, Truta: Hic oīum, quī
 in dulcibus aquis generant, pisciū equa-
 li cunctarum gentium iudicio longe no-
 bilissimus habetur. Varius admodū est,
 purpureis guttis siue maculis totum
 dorsum speciose pingentib. carne inte-
 rius rubra, quem admodū in salmone et
 conspicit, pculdubidō is piscis sit, q. Auso-
 nio in Mosella Salax vocatus, quū dicit.

Purpis

Purpureisq; Salar stellatus tergo guttis.

Celebratur apud homines, tanq̄ voluptate cibos reliquos superet. Carnem habeat valde friabilē, vt, qua nihil neq; lentoris, neq; pinguedinis insit, quo fit vt alimentum, quod ex eo sumitur, hominum ēt corporibus saluberrimū esse censeat. Huc, quod ad succi bonitatē attinget, aschiq̄ ēt & auratē quos *Eschen & Roteoesellen* Germanicē nūcupamus, referendi sunt. Porro Truta Gallicū est: nam vulgo. *Trutte* vocant, Hispanicē, *Trucha*, Germanicē, *een Forel*. Verum hactenus singulatim de piscibus. Nunc ueneratim etiam atque vniuerse nonnihil de præstantia ipsorum dicemus.

SCIENDVM igitur imprimis, alimentū, quod ex piscibus puenit, quem admodū id ipsum lib. 3. c. 25. de alim. facul. Galen. attestatur, sanguinē gignere consistentiā tenuiorē, q̄ quod pedestribus animalibus sumit, ad eō vt non affluēter nutriat, & celerius discutiat, magis tñ excrementitiū est. Phlegmatici. n. id est, frigidioris humidiorisq; tēperamenti sunt pisces. Ob eandē tñ causam quidā, ipsos concoctū difficiles esse, ac tardi transitus cēsuerunt, quippe ratione frigiditatis lenti ēt sunt, atq; diutius ob id vētriculo immoratur, & cōcoctiōni repugnant: quo fit, vt sæpius corrumpant, & putrescendo sitim generēt. *Cat*
num

*Piscium
electio.*

DE CONSERVANDA

nium itaq; laudabiliū alimentum hoc nomine, quā piscium salubrius est.

SECUNDO vero hoc ē sciendum, nempe pelagicos, hoc est, marinos (modo cæteræ bonæ notæ consentiant) in uictus salubris ratione, q̄ qui in aquis dulcibus nati sunt, esse meliores. Alimentum. n. quod præstant minus excrementitium est, & carniū naturæ p̄pinquius. At uerò cum pelagici (cæteris paribus) q̄ fluuiatiles sint carne duriore, consentaneum est, eosdem difficilius ē concoqui & resolui, ac magis nutrire, sanguinemq; gignere puriorem. Aegris tñ ob cōcoctricis facultatis imbecillitatem fluuiatiles accommodatiores sunt.

TERCIO sciendum, ex piscibus tā marinis q̄ fluuiatilibus, eligēdos esse q̄ carne sint minimum mucosa aut lēta, sed, alba, suauis, subtili, friabili, odorata, quæ tardè putrescat, & qui non degunt in paludib. lacubusque, atq; id genus locis limosis ac sordidis, nec in aquis limosas herbas & mali succi radices habentibus. Pessimam enim habent carnem, & in eiusmodi locis degunt.

Eligendi vero non admodum iuuenes, neque pregrandes, neque pinguedine multa repleti, sed ut in suo genere carnosissimi & celerissimi cursus.

Ex marinis præstantiores habentur, qui in fluminibus longius à mari distātib.

tib. capiuntur, utique si cæteræ laudabiliū pisciū notæ nō abfuerint. Iisdē quoque notis consentientib. quanto spinis agnatis ac squamis horridiorēs fuerint, tanto præstantiores, et esse par est Spinarū. n. & Squamarū multitudo substantiæ puritatem arguit. Præterea optimi sunt ex pelagicis, qui uiuūt in mari puro ac profundiore, uentorumq; porcellis magis agitato, & qđ fluuios multos & magnos excipit. Quare in mari Pontico & Balthio nutrit, ijs præstant, qui in mari Mortuo siue Meridionali capiunt.

Eorum aut, qui in fluuis gignuntur, salubriores sunt, qui in ijs gignuntur, in quibus aqua rapidè fluit, ac coctosa est. Ex quibus itā dictis liquido constat, qui piscium prohi malive censerī debeant.

Cetacei. n. ac bestiales cuiusmodi porcus & canis marinus. delphinus, & morhua potissimum habentur. cū laudabiliū pisciū notis, nimirū albedine, subtilitate ac friabilitate careant, in cibo sunt proflus iniucundi, & ad coquendū difficiles, exiguumq; boni quidem alimenti, excrementi aut plurimū reddūt, & præsertim recentes. Quare miram nō est, si prauum suum in eorū corporib. q. quotidie illis uescunt, congregāt. Quos tñ si qñ meliorem nō suppettere copia, edere cogamur, magnopere cauedum, ac illico a captu ingeriātur, sed seruādi sunt

DE CONSERVANDA

funt per dies aliquot, dum caro eorum mollescat, adeoq; citra substantiæ corruptionem tenerescat. Id quod fieri solet ubi leuiter sale conspersi fuerint. Quo modo saporiosiores etiam ac multò q̄ ante p̄stantiores euadere lib. 3. de alim facul. c. 24. & 40. Galen. autor est. Quicq̄ d. n. muccosum, aut uirosu gustu referunt, id totum deponunt.

Ex piscibus marinis raia & gornus in laudabilium classe cēsentur, carnem. n. habent consistentia purissimā. Deinde uero Passer & Solea, quorum tñ caro lentior est, minusq; tum alba, tum friabilis, & crassior, sapore et atq; odore min⁹ cōmendabilis. Merlengo tñ, siue merlano, quē ἄρῶνι Græci uocant, secundus fortè à raia deberetur locus, minore. n. participat crassitie ac lentore, quā Passer & Solea, & substantia utcunque friabilis est, sed si odorem, saporem, colorē, substantiæ puritatē & mollitiē spectes, bonitate nō nihil à Gorno ac Raia deficere uidebitur. Idē de harēgo iudicium est. Morhua iuuenis bonitate prædictis fatis p̄pinquat, sed si diligētius ad præscriptas laudabilium pisciū notas exigatur, crassior multò atq; lentior inuenitur. Salmones aut rhombi (vulgo Gallo tū turboti) & maquerelli siue macrelli lōg⁹ à reliquis bonitate deficiunt, sunt enim multò crassiores, magisq; lenti, &

con-

concoctu difficiliore, neq; cōpetūt nisi vehementiore exercitio fatigatis, robustis, ac iuuenibus, idq; magis etiā si qd falsedinis ipsis cōmiscetur, quo lentor, crassities, & frigiditas corū remittantur ac corrigantur.

Ex piscibus aut aquæ dulcis, lucius & perca mediocres laudatissimi sunt, præsertim si p̄ter dictas bonitatis notas pinguedinis non oīno expertes fuerint. Secundum post illos locum obtinet. Vēdo sia, carnem tñ habet non perinde albam subtilem, & friabilem, sapiusque in stagnis, quam fluuiis reperitur.

Illud porro summatim nosse ēt expedit, q̄ pisces fluuiatiles, modo cætera cōsentiāt, tñ ad bonos humores gignēdos, tum ēt ad gustus ipsius uoluptatē, cæteris multo sint p̄stantiores, si in aqua profunda, petrosa aut aspera, ad Borcam spectante, ac rapidē fluente degant, præsertim si urbis alicuius amplissimæ latrinarū, balnearū, culinarūq; loturæ & purgamenta in illam nō defluāt, neq; & vestes & alia eiusdem generis in ea abluantur: Multo uero magis, si præterea & hæbarum ac bonarum radicum copia abundet. Cancri uero tam marini, q̄ fluuiatiles, sicuti lib 3. de alimen. facul. cap. 33. à Galeno traditur, dura in totū carne constant, ideoq; & ad coquendum sunt difficiles, & firmi alimenti, agrè tamen in
uen-

DE CONSERVANDA

ventricula corrumpuntur.

In piscibus quoq; id cōiter memoria tenere oportet, q̄ recētes ualde nutriant & humectent, māmas lacte repleant, semen prolificū suppedirent, adeoq; uenem excitent, & biliosis corporibus sine accōmodatissimi. Cāterum abstinendū ab ipsorum esu post quamlibet actionē fortē ac uehementem, qui nanq; in temporis ingeruntur, eos & malē concoqui, & dum in iecur ac uenas distribuuntur, succum generare crudum, qui non facile in probum sanguinem mutetur, à ratione alienum nō est. Præterea uero, cū hæc ipsorum ē natura sit, ut tardus pertranscant, cura non minima adhibenda est, ne in uentriculum incidant debilem aut prauis succis uitiatum, quippe qui tū neq; belle cōcoquantur, & facilius fere una cū aliis in vētriculo existētib. corrūpant. Neq; itē vna cū carnib. nec lacti ciniis, neq; summo post alios cibos loco si quid Auicēnæ credimus, edendi sunt.

Postremò uero hoc ē sciendū, q̄ crassioris succi pisces intra mediocritatem saliti, recentibus sint præferendī. Verum recens saliti, Gal. lib. 3. de alimen. facult. c. 24. teste. iam diu salitis sunt meliores. Pisces ē laudabiles exiguo sale conspersi, atq; moderate sumpti, appetentiam, si quis ais delectetur, reuocant & roborant.

De

De Anguilla, & nonnihil etiam de Caseo. Cap. XXXI.

Vocibus anguillæ prauæ sunt,
si comedantur,

Qui Physicem non ignorant, hæc
testificantur.

Caseus, anguillæ, nimis obsunt, si
comedantur,

Ni tu sæpe bibas, & rebibendo bi-
bas.

Anguillam uocibus nocere hoc in lo-
co traditur: idq; rationib; tum medicis,
tū philosophicis cōprobat. Limosus. n.
Piscis est, crassiq; lenti succi, obstructio-
nes facit, longiusq; a memoratis paulo
ante probi piscis iudiciis recedit, quod
Galenus ē in libro de cibis boni & mali
succis. c. 15. in hunc modum scribens atte-
statur, Anguillæ nunquam boni succi
sunt, tametsi puro in humore versentur
nedū in eo qui vrbiū sordes & purgamē-
ta in se recipit. Idē fere & in lib. de atte-
nuan. diata. cap. 6. confirmare uidetur.
Anguillæ, inquit, & molliū pars maxi-
ma, tametsi carnem habēt mollem, q̄ tñ
succo lento ac pituitoso abundat, iisq;
salubri victus ratione vti volunt, pluri-
mum est noxia. Pari modo de mustelis
quoq; quæ vulgatio iā noīe lāpretæ di-
cuntur.

DE CONSERVANDA

Lampre cuntur, sentiendum est. Nā & ipsæ nihilo
sa. secius quā anguillæ plurimum crassi
 succi gignunt: tamen si parvulæ lāprete
 non perinde malæ & periculosaē sint. Mi
 nore. n. ut sensus ipse iudex est, crassitie
 & lentore participant. Quò fit, vt hi pi
 sces, licet non ingratum ori saporem of
 ferant (qđ salua in eorū reuerentia di
 ctum uelim, qui in eorū usu diu perseue
 rant) admodū sint periculosi. Siquidem
 generatio eorū in aquis serpērum gene
 rationi in terris respondet, non siue ve
 neni suspicione. Vnde ēt M. Varr. libr. 4.
 de lingua Latina, nomen habent, qđ an
 guib. ad similentur. Atq; hac certē rōne
 capita & caudæ, ac similiter interior spi
 na, vt quæ venenum in se contineāt, nul
Anguil lo modo edēda sunt. Cōueniēs aut erit
le coctio ob succi crassitiem ac lētorē, vt in opti
 mo vino immersæ necentur, atq; cū iuf
 culo deinde optimarum specierum, sicuti
 ab Apitianaē scholæ sectatorib. solent,
 præparentur: ac primo qđ duabus ebul
 litionibus in vino & aqua p̄bulliant, il
 lisq; reiectis tandem ad perfectionem
 coquantur. Vel gelu inde in patina fiat,
 vel pastillatura. vel assatura, idque cum
 salsamento competenti: in hyeme quidē
 cum viridi fortibus speciebus. & vino. in
 æstate verò cum debilibus speciebus, om
 phacio, & aceto. Commodius in ab e
 iusmodi piscium esu abstinetur. Stoma
 cho

cho.n.& renib. sunt inimici, sed precipuū sentiunt nocumentum ex corū obsoniis, qui arenulas mingere consueverunt, qm̄ illę anguillari glutino in cal- *Anguil-*
culos cogi & anstringi videantur. Podale *le esus*
gra quoq; laboratib. manifestē officiūt, *calculo-*
nec vllis morbis madetur, sic vt iniquē *sis noxi-*
natura fecisse videatur, quę tam suauē *us-*
refutandis expuendisq; piscibus indide-
rit saporem. Medici omni ex loco, om-
niq; tēpore & præsertim circa solstitiū
anguilas detestantur.

Sequitur deinde, caseum atq; anguil-
las plurimum nocere si comedantur: q̄
fanē de iis, quę magna mole ingerūtur,
intelligendum est. Causæ quidem de ca-
seo suprā cap. 7. De anguillis verò in præ-
senti capite habentur.

Postremo loco hoc est adseritur nēpe
prauitatem eorum vberiore ac frequen-
tiore vini potu corrigi atq; emendari:
quod minimē: n̄ de vino subtili ac pene-
trante, neq; itē de eo quod in potus de-
latiui vicem substituitur, intelligendū
est. Tale nanq; cū cibis mali succi bibe-
ndum non est, quemadmodum 3. 1. doct.
3. c. 8. Auicenna sic fermē scribens dili-
gēter admodum monuit: Neq; cū cibis
prauis succi, nec anteq̄ illi conficiantur,
neq; ab eorundem concoctione vinum
protinus bibendū est: q̄ ppe q̄ mali chy-
mi cibos in oīa statim corporis exterio

DE CONSERVANDA

ra membra, quo fortasse citra uini admī-
niculum minimè penetrasent, non sine
sanitatis dispendio secum trahat. Intel-
ligendum igitur de uino forti non mo-
dum penetrante, quod sæpius atq; mo-
dicè cōmodè ciborum permissiois gra-
tia sumitur. Hoc. n. prauitatē eorū corri-
git, concoctoriam facultatem roborat,
frigidosq; & phlegmaticos humores cō-
coquendo benignos reddit: quo fit, ut ca-
sei utque anguillarum quæ agrè admo-
dum conficiuntur, concoctioni non pa-
rum proficiat.

Cæterū neq; illud silentio hoc loco in-
uoluendum, nempe uinum non in an-
guillarū modo, sed quorūlibet jēt pīsciū
esu exhibendū: quippe frigidioris humi-
diorisq; temperamenti sunt oēs, adeoq;
difficilius ob id ipsum conficiuntur, tat-
diusq; transeunt: uino igitur sæpius ac
modicè sumpto faciliè emēdant, atq; ad
σμημετρίαν perducuntur. Hinc non te-
merè hæctenus hoc usurpatum: Ex pīsci-
bus uinos quidem aqua foueri, mortuos
uero uino condiri oportere.

*De cibo potusque in prandio atq; cæna per-
missione, siue alternatiue. C. XXXII.*

INter prandendum sit sæpe pa-
rumque bibendum.

Si sumas ouum molle sit, atque
nouum.

Hinc

Hinc duo traduntur præcepta.

PRIMUM, de cibi potus in prandio atq; cæna p̄missione siue alternatione, Inter prandendū nanq; cœnandūve in vicē modo edendū, modò bibendum est ac ne id quidē largè & copiose, sed sæpè potius & parcè. Neq; n. iumenta nobis in hoc imitando sunt, quæ tum demū bibūt, cū cibo exaturata fuerint: sed potio subinde interponenda est, qm̄ cibus p̄missione potionis mollior redditus per membra nutritioni deseruientia, facilius peruehitur.

Vbi notandum, triplicem a Medicis constitui potum. Ac primum quidē pernixtiuū uocari, quod vna nimirū cum cibis ingeratur. Alterum delatiuum, qđ concoctione in ventre iam confecta & absoluta, in hepate vero inchoata, vt cibi penetratione adiuuet, exhibeatur.

Tertiū uero sitis sedatiuum, quo in explenda siti utimur. Quæ igitur de potu hoc loco traduntur, ea de permixtiuo accipienda sunt. Hic. n. interponi sæpius ac p̄misceri cibis debet, neq; ad finē prædii uel cœnæ, siue dum sitis urgeat (saluo tñ aliorū iudicio) differendus est. Imo vero crebrius ēt ab illis assumi dēt, qui cibis actu uel potentia sicciorib. vescuntur, quiq; uehementius sese atq; immoderatus exercendo siccum panē vorant, non tñ copiose, ne concoctio impediāt.

Simi-

*Potustri
plex.*

*Per mix-
tius.*

DE CONSERVANDA

Simile n. quiddā succederet, quale aquā in lebetem feruētem sepius largè & copiose infundentibus solet: quippe caloris vis in coquendo hebetaretur.

Sedatiuus. Sitis autē sedatiuus potus circa prādiij vel cœne finem, naturę congruere magis v̄r, tūc. n. ob calidi sicciq; cibi æstuationem vera sitis vrget. Namq; verisimile non est eodem ac breui temporis momento, infestari naturam esurie sitiq; simul, eo q̄ hæc irriteretur à calore, illa stimuletur à frigore interno. Estq; hic potus augendus, vel minuēdus, prout ipsa sitis expostulat.

Delatiuus. Atqui delatiuus prima coctione iam peracta, atq; et paulo ante q̄ aliud quid piam edatur, propinādus est, p̄sertim cū prius ingestus cibus consistentia fuerit crassiora; neq; differendus est, dum sitis oboriatur. Ventriculū. n. ad reliquū suscipiendum cibū reddit expeditiorem, ac eorū ē, quæ in ventriculo continentur, distributionem ad hepar plurimū iuuat. Nō tñ immoderatus eo abutendū est, vt maturè cōcoqui possit. Siqui dē incoctus ad hepar non transit. Quod verū vtiq; erit, si in delatiui locum non substituatur. aqua. In illa. n. necesse non est, vt concoctio expectet̄, priusq̄ ad hepar trāsmittet. Rationabiliter verò in potu delatiuo, ceu et in p̄mixtuo nō aqua, sed vinum propinari dēt, aut aliud quid piam

piam, quod vino fit analogon, veluti ceruicia, melicrator, aut ex certasis uel malis, aut simili quopiam fructus genere cōfectę potiones: quibus in oībus uinū est praferendū. Facile. n. efficit alimentū in oīa mēbra distributionem: vnde conineptē rixmaths trofhs. ab Hippocrate nuncupantur. ut copiosē admodum supra c. 13. & 27. ostendimus.

Sed quia de commodā cibi potusque permissione satis iā diximus, illud minime omittendum, est, q̄ nonnullis, ut rectum placere uideo, nempe ut iuxta crassiorē, sicciorem, & frigidiorē cibū de utroq; potu tā delatiuo, q̄ per mixtiuo largius assumamus, & ut rursus circa calidiorē, subtiliorē, atq; humidiorē, parcius. Et iterū, ut uinū subtile uasensq; cum cibo natura, crasso, duro, ac frigido bibamus, & è diuerso, ut calidioribus concoctionique magis parentibus cibis uinū debilius adiungamus. Quæ ratio si stabit, uolētior uino iuxta carnē uentur bubulā, q̄ pullorū gallinaeorū, itēq; iuxta pisces, quā carnes animalium terrestrium.

SECUNDVM præceptum de ouis erat nempe ut recentia ac mollia ingeram⁹: cuius rō reddita est supra cap. 8.

De Pisis. Cap. XXXIII.

Pisum laudandum nunc sumpsi
mus ac reprobandum.

M⁹

ER

DE CONSERVANDA

Est inflatum cum pellibus atque
nocium,

Pellibus ablati sunt bona ipsa
fatis.

Pisae

Inquisitione dignum uidetur, quod
de ipsis hoc loco traditur: nempe ipsa
laudē mereri quāq; , nonnunquā uero &
vituperium. Vbi scire ante oīa conuenit
ipsa duas habere facultates, adstrictoriā
nimirum & purgatoriā: quarū hęc certē
in ipsorum uelut carne est, illa uero cor-
ticibus. Laudantur igitur quæ adempto
cortice mandunt: culpantur quæ non de
cortice ta ingeruntur. Priore. n. modo
sumpta, ut in diætis uniuersalibus Isaacus
id ipsum confirmat uentrem subdu-
cunt: altero uero magis condensant &
adstringunt, plurimumq; flatulenti spi-
ritus pariunt, ita ut pugna quædam ac tor-
mina in intestinis excitentur purgato-
ria quidē facultate succum excernere uo-
lente, adstrictoria uero retinēte: hincq;
intus affligitur natura, ab utroque horū
diuexata. Porro si ipsa cortice spoliata
mandatur, tunc purgatoriæ actiones
maximè, conferunt. Quod de pisis hic
dicitur, idem de omnibus sermè legumi-
nibus, puta fabiis, lentibus, phaseolis, &
si qua sunt similia, præcipuè tamen cor-
ticem habentibus crassiore, ut de fabiis
& ciceribus nigris, intelligendū est. Hac
nanque

nanque ratione legumina oia, quemad-
 modum lib. 4. de vict. rat. in morb. acut.
 apho. 93. Hippocrates attestatur, flatuo-
 sa sunt, & cruda, & cocta, & fricta, & ma-
 cerata, & uirida. Cortex præterea in om-
 nibus peiorem generat succum, quæ quæ
 ipsorum uelut caro est. In pisorum genere
 reperiuntur quædam alba & rotunda,
 cortice tenui, leui ac fragili, quæ tametsi
 unã cum corticibus innoxie mandi-
 queant, præstat tñ ut decorticentur. Le-
 gumina uirida adhuc & nondum exacte
 matura, ualde tenuem habent corticem,
 ac minus ipsis diferimen inest, quod ad
 corticem saltē & carnē attinet, faciliusque
 concoquuntur: quare ea nonnulli sanis
 corporibus, quæ matura atque exiccata ma-
 gis conuenire arbitrati sunt: quod tñ à
 veritate alienum vñ. Nã ea admodum esse
 excrementitia, & substantiæ corruptio-
 ni magis obnoxia: constat: quo fit ut a
 sanis non usquequaq; citra noxam sumi
 queant. Hoc tñ negari non pōt, quod ma-
 tura & exiccata cum ab extremis corticib.
 purgata fuerint, ad victus salubris ratio-
 nem, quàm recentia non decorticata, ac-
 commodatiora sint, & è diuerso uirida
 quam exiccata cortice nō spoliata. Por-
 ro quum omnium leguminum substan-
 tia inflet. concoctioni renitatur crassiq;
 & prauis succi alimentum in corpus dif-
 fundat, merito a uictus salubris ratio-

DE CONSERVANDA

Brodium ne excluditur. Brodium tamen siue iusculum eorum, eò q̄ statum cum omnī & alimenti & concoctionis prauitate deponat, uentrem subducatur, urinā cieat, uenarū atq; uiscerū obstructions amolitur, adeoq; ad uasorū etiā, quæ colatoria uulgo uocantur, nempe hepatis, renum & uesicæ, emundationem sit efficacissimum, non parum commoditatis in uictus salubris ratione habere dinoscitur. Cuius proinde usum ieiuniorum tempore, q̄n crassis atq; obstruentibus utimur cibis, frequētiorē esse cōuenit. Multiplex porro ac uariis hominibus leguminū usus esse solet. Nōnulli. n. cum salis carnibus esitant: quē modū Galenus lib. 1. cap. 25. de alimē facul. non probat. Nam hæ quoque sanguinē crassiorem & melancholicū magis generant. Quapropter non est his copiosius utendū, & maxime si cui corpus sit aut melancholicū aut crasso, aut prauo succo abundet. Pellicule autem coci diuitibus legumina si adparant, quandoquidem legumina haud quaquam in crassantium mistione postulant, sed humidorum potius, & quæ ipsorum crassitiē incidant. Quibus uero sapa cōmiscetur, iecoris obstructio nes solent gignere, uiscerisq; huius ac lienis inflammationes inangent, nisi melleaddito, meliora fiant. Perspicuum autē est, quod & scirrosos uisceris utriusq; affe-

affectus fapa exacerbant. Vt autem legu-
 mina esui, accommodatoria fiant, ma-
 gis nutriant, & crassum prauumq; succū
 amittant, in hunc ferè modū coquenda
 veniunt. Sub noctē in aquam feruentem
 infundātur, ac primò quidem manibus
 diutulè confricentur, vt a cortice separē-
 tur, deinde per totam noctem in eadem
 macerando temperentur, sequenti uerò
 die duabus uel tribus ebullitionibus in
 eodem liquore, dū tertia quartaue aquæ
 portio absumatur, percoquantur. Aquā
 autem adhibere oportet leuissimam, seu
 pluuiālē. Nam & hac citius coquent, &
 molliora euadent, & concoctioni minus
 facessent negotiū. Ius decocti, colo tandē
 transfundendū & ad vsus reseruandū.
 De quo vbi & quantū cuiq; libueris ac-
 cipiendū, cumq; cinnamomo denuo &
 croco tēperādū ad lentum ignē. Hoc etiā
 pacto terream naturam magna ex parte
 deponet. Nōnulli duas partes zingiberis
 vnam piperis, aliquantū. n. cymini adij-
 ciunt, quo facilius secedat ad extremum
 aliqd acci uinise, & butyri admiscēt,
 atq; vnica iterū ebullitione coquūt, spu-
 mam interea diligenter auferentes. Quā
 quidē in principio refectiois potissimū
 sumendum. Illud postremo minimè prę-
 tereundum, quòd brodium siue iuscu-
 lum cicerum & pisorum alborū multò
 sit præstantius, & humanæ naturæ ac-

*Pisorum
 coctio.*

*Acco-
 ctio.*

DE CONSERVANDA
commodatius, quemadmodum & totz
eorum substantia.

De lacte tabidorum. Cap. XXXIII.

L Ac φθισικῶς sanum caprinum
postque cameli.

Ac nutritium plus omnibus est
asininum,

Plus nutritium vaccinum sit, quo
que ouinum.

Ad sit si febris, caput & doleat, fu-
gendum est.

Lactis
electio.

Hic præcepta quædam traduntur de
electiore lactis genere, quatenus uideli-
cet φθισικῶς, hoc est, tabidis emaciatis,
hectica febre laborantib. & quomodo cũ
que consumptis, sit conductorum. Cibi.
n. his ipsis, qđ calorē natiuum imbecillū
obtineant, concoctu faciles conueniunt
boni itē ac multi alimēti, ut corpus ema-
ciatū instaurent: sed liquidi & tenues, ut
vias ob siccitatē contractus facilius su-
beant, & penetrēt: ob febri quoq; refri-
gerent nō nihil, & ob vlcēris sanie deter-
geāt, & ob solutionē cōtinui, glutinent.
Quas dotes oēs hēt lac: facile. n. coquitur
ac oīum que alimenti grā sumimus, lac,
butyro & caseo multū nutrit: optimum
optimi est succi: serum casei & butyri li-
quidum est, subfrigidum est, ut libro 5.
cap. 20.

cap. 20. & lib. 10. cap. 7. de simpl. medic. facult. terget sapore dulci butyrose substantiæ & acrimonia seri glutinat caseo, & eodem ac butyro est emplasticum.

Quapropter nonnulli Galeno in libro de cibis boni & mali succi, capit. 9. teste, pulmonis ulceribus affectos potione, tantum lactis curari putant, antea scilicet quam ea ipsa vulcera amplientur callosaque fiant.

Ac primum quidem præceptum est de lacte caprino, quod utile esse phthisi cis, Auicenna. 2. Canon. cap. 444. & 1. 4. tract. 7. cap. 6. confirmat. Neque id sanè injuria, siquidem inter cetera lactis genera moderatè se habet, cum non admodum pingue crassumque sit, ob id medium quoque esse censetur, quod in corporibus nostris præstat.

Secundum de camelino, quòd illo tenuius est serosisq; humoris magis particeps, quo fit, ut minus tum nutriat, tum emaciat conferat. Hydropicis tamè, & quibus hepar malè affectum est, non parum commoditatis adfert, præsertim si fuerit cameli nuperrimè enixæ. Eo namq; hepar, si quid Auicennæ credimus, reficitur atque instauratur.

Tertium, de asinino: Asinæ namque inter cetera brutorum genera lac præbent ad propositos affectus accommodatissimū, quippe cum tenuissimū sit,

Lac caprimum.

Lac asinum.

DE CONSERVANDA

& minimè coagulatur, & quoquo versus
 ocyssime in corpus digeritur, quemad-
 modum elegantissimè libro. 7. metho.
 meden. cap. 6. à Galeno scribitur. Quod
 Auicen. quoq; 1. 4. trac. 3. cap. 6. confir-
 mat. Non est, inquiens, lac post mulie-
 bre, quod hefticis equè conferat, ac afr-
 ninum, Hecticam. n. siquidem curabilis
 fuerit, ad plenum curat. Sed præ cæteris
 lac muliebre, tâquàm naturæ eiusdem,
 & humano corpori familiarissimū, ab
 alijs medicis, præcipueq; ab Herodoto
 & Euriphone ad tabidos effectus cele-
 bratur Quoniã cæteris est subtilius, frî-
 gidius, & humidius, citius cõcoquitur,
 velocius penetrat, & melius nutrit Su-
 mēdū autē quoduis horū manè ieiunis,
 horis tribus, aut quatuor ante cibū, vnc.
 quatuor primū: qua si recte cõfecerit,
 postridie quinq; sex vncias, & sic die-
 bus consequentibus auctū, si bene cõco-
 quat vsq; ad librā vnā. Quatenus. n. vi-
 tes augeri cernimus, eatenus nos quoq;
 cibis adijciemus. Sumat autē patiens ex
 omniāilla, aut minimum diu extra pro-
 pria conceptacula moratum (illie. n. &
 sanguis & semē promptissimè corrup-
 pitur) per se aut cum pauco mele, vel
 saccharo, & sale ne in ventriculo ace-
 scat. A lacte hausto nō dormiat, ne cor-
 sumpat, nec corpus exerceat motu aut
 frictione, ne crudū lac in corpus trahat

Lac 1218
 Debre.

Cat.

Cæterum silentio prætereundum hoc loco nõ est, q̄ non semper lac muliebre aut asininũ phthificis proſit: immò verò lac acidũ sine ebutyratum ab ipsis in certis q̄ buſdã caſibus conuenientius ad ſumitur, Et primo q̄ dẽ; q̄n cum phthiſi fluxus ventris ſimul infeſtat. Deinde cũ metus eſt, ne in ventriculo coaguletur, vel ardor adeſt vehementis febris, aut vētricul⁹ ſuapte natura bilioſus exiſtit, in quo lac nullo negotio in bilem tranſeat. Quinetiã q̄n phthiſi febris cõiungitur putrida, & multę in inferioribus partibus ſunt obſtructiones. Lac.n.acidum cohibet & adſtringit alium, neq; facile in bilem cõuertitur: q̄ p̄pe cui butyrũ, quò promptè accendi poterat, adẽptum ſi: eadẽ ratione: nec in putrida facile putreſcit. Præterea cũ mundus ac ſordidus eſt ventriculus: in cuiſmodi enim Lac promptiſſimè corrumpitur. Poſtremo verò cum phthificus lac intẽgrũ & dulce abominatur, ab acido autẽ ſiue ebutyrato non omnino abhorret. Sed de his omnibus copioſè admodum Hieronymus Cardanus lib. 2. Contradic. Tract. 4. Contradiſt. 1. & Conciliator differentia. 194.

Quartum, de lacte vaccino, q̄ ac in- *Lac vacu*
 ter cætera lactis genera craſſius ac *num.*
 pinguius inuenitur, ita alere etiam
 magis putandum eſt. Atque hinc ſane

M 5 Rhazes

DE CONSERVANDA

Rhazes li. 3. c. 15. ad Almanso. sic ferme de eo scriptum reliquit: Lac vaccinum quorumlibet aliorum animalium lacte crassius iudicatur, atq; ob id corporis molle & obesitate adipisci uolentibus accommodatissimum habetur. His amplius Auicenna lib. 2. Cano. c. 444. hoc quoque addendum putauit: Nempe lac cuiuslibet animalis cuius foetus eandem in utero moram cum homine ducat. i. per nouem menses, humano lacti esse maxime conforme: illud uero, quod sit animalis, cuius impregnatio quam mulieris diuturnior sit, esse deterius. quo fit, ut cum vacca nouem mensibus uentulum forat, lac eius humano maxime conforme, atq; ob id optimum quoque habeatur.

QVINTVM de lacte ouino: hoc quoque ad consistentiam quidem & nutrimentum attinet, ad vaccinum quodammodo accedit.

SEXTVM de lacte vitando in febribus putridis, & dolore capitis: cuius remedia adsignata sunt supra capite. 7.

Lenit, & humectat, soluit sine febre butyrum.

Butyrum

Proprietates

tres

De butyro. Cap. XXXV.

Tres butyri proprietates hic reueruntur. PRIMO cum doloris sedatione lenit, & maturat: Siquidem temperate candidum est, & natura pingue atque oleosum, facultatisque concoquentis, paulum habens etiam digerendi potentie, in me-

dij

dijs nimirū corporib. secundū duritiem & mollitiem. Bubonas igit̃ & parotidas iuuat, gingiuas extenuat, & præsertim in infantib. dentientib. itē humores in pectore ac pulmone fixos linctū cōcoq̃t

Secundo humectat: ex meliore nanq; lactis essentia constat: quemadmodum ergo lacti, vnde seiunctū est, humectādiuis inest, ita & butyro id esse oportet.

Tertio verò soluit: *Largius. n. sumptum*, cū ob suæ substantiæ lubricitatem, tum ob cōem oīum ciborū humidorū rōnem, qui scilicet citra adstrictiōnem sunt humidi, facile per uentrem subit. Sed febricitantibus & calidioribus naturis nō æque ut alijs conuenit, ipsis enim in flauam bilem conuertitur.

Illud porrò nosse hoc loco utile est, quòd butyrum ob superabundātem & humiditatē & pinguedinē in alimētis, usu præsertim immoderatiore expetendū non sit. Ventriculū. n. resupinat, ac subuertit, & ad uomitū incitat. Neq; ultimo post alios cibos loco ingerere conuenit, quippe cū humidū sit ac lubricū, facileq; subduci queat, in superficie natans corrumpitur, & ob hoc ipsum ante alios cibos sumendū est. Ita. n. citius subducit, & alijs cibis uiam munit. Quocūq; oleo magis iū nutrit, tū cibos cōdit: quo fit, ut obsonijs additū olei atq; adipis uicē meritò penset. Vnice tamen

DE CONSERVANDA

hoc semper cauendum, ne usus eius sit immoderatus, neve in uentriculo accendatur. Pinguia. n. inflāmata, quēadmodum in maiori praxi Trac. 6. ca. 15. rub. 4. Ioan. Micheel Sauonarola scriptū reliquit, in melancholiam adustam transeunt, ex qua lepra deinceps generatur. Quo fit, inquit ille, ut ob nimium Butyri usum multi leprosi i Germania reperiantur. Recens butyrum, ut Auenzo attestatur, contra bestias, quæ uirus ei acutatur, uenenaque, & foris illitū, & p os assumptum efficax est, ab aspide. n. percussis utilissimè imponitur. & in pestilenti aëris constitutione quotidie cum puri panis tribus aut quatuor bolis mane a ieiunis deuorātū mirificè ad sanos ab infectione p̄seruandos cōfert. Plura de butyro Diosc. lib. 2. cap. 66 Galen. lib. 10. c. 10. de simpl. med. fac. Paul. Aegine. lib. 7. & Simeon Sethi in Syntag.

ANNOTATIUNCULA.

Famethi Βουτυρον primā necessariō habet longam, eadem in correpta, & media producta, Ioannēs Baptista Fiera quoque hoc uersu extulit.

Lac dabit aeri sibi condimenta butyri.

De sero. Cap. XXXVII.

Inciditque lauat, penetrat, mundat, iocundat, feruam.

Hic agitur de facultatibus Serii, quod lactis aquosa ad substantia: Hoc (ut lib. 2. distin. i. c. 9. de med. simpl. purgan. Me sues inquit) exaltat atque siccatur ordi ne primo completo, & usque ad secun dū. Quinetiā attenuat, abluat, abstergit, & nitrosa, quæ refertū est facultate; aluū absq; aliqua mordacitate leniter subdu cit. Bilem tum flauam, tum atrā ab exu stis humorib. genitam deicit, quo fit ut mirifice conferat maniacis, & melan cholicis. Præstat item ad uiscerum infra ctus, & morbis inde q̄ uenientib. opitu latur: nimirum aqua intercute laboran tibus, felle suffusis, & lienosis. Datur uti liter febrientibus ex bile, & uiscerū, ac natorum obstructionib. Cōpetit etiam num uitijs in cute a bile, & perustis hu moribus emergentibus. Quare lichenē bus, uiriliginibus, alphis, psoris, lepris, que admodum cōuenit. Hæc ille. Comē etialibus quoque, atque ijs, qui ob poten tis vini largiorem potum male habent; auxilium præstat. Plura Dioscorides li. 2. cap. 64. Gal. lib. 10. de simpl. med. fac. cap. 8. Razes lib. 3. ad Alm. c. 15. & Aures 2. Cano. cap. 444.

De Casco. Cap. XXXVII.

CAscus est gelidus, stipās, cras sus, quoque durus.

Casca

DE CONSERVANDA

Caseus & panis sunt optima fer-
cula sanis.

Si non sunt sani, tunc, hiuc ne iun-
gito panis.

Duo hoc loco peraguntur.

PRIMO, quatuor referuntur facultates Calci. Quarum prima est, ipsum esse gelidum, id est temperatura frigidum, quod intelligi debet de recente ac molli, qui frigidus & humidus, & non de uetere, qui calidus & siccus est. Atque huius sane rei grauissimum habemus testem Paulum Aeginetam, qui lib. 7. sic ait: Caseus recens & mollis repellendi uim obtinet, leuiter refrigerans. Quinetiam de eo intelligi potest, qui conficitur ex sola lactis coagulatione, absque ulla alterius rei commistione. Reperitur. n. qui ob aromatonum quorundam, ac odoratarum herbarum admissionem acrior & calidior euaserit, & ob id linguam uellicet, atque uentriculum excalfaciat. Talis autem colore potissimum uiridis existit, qui si maiore paulo mole ingeratur, corpus uehementer exurit. Secunda est, caseum stipare hoc est, adstringere ac cohibere aluum, quod maxime solet prestare uetus, cui multum coaguli admissum est. Tertia est, ipsum esse crassum, quod est, crassos generare humores, idque nullo excepto. Ois. n. caseus fit ex crassiore & terrestri magis cuiuslibet

iuslibet lactis substantia, admisso coagulo, & expresso inde sero. Quarta est, Caseum esse durum, id est, egre & cōcoqui, & aluo discedere: nimirum propter succum crassiorem.

SECVNDO deinde loco hoc est adferitur: nepe caseum parua mole cū pane sumptū, optimū sanis hoibus esse cibū, quippe qui panis admistione cōcoctū reddatur facilior, cum alioqui per se sumptus admodum ob concoctionis tarditatem offendat. Aegrotātib. verò, propterea q̄ neq; ad concoctionē, vt dictum est, neq; ad mouēdam vrinā, neq; ad ciēdam aluum neq; ad succi deniq; probitatem, quicq̄ bonū conferat, oīno fugiendus est. Plura de hoc sup. c. 7. & 9.

¶ Caseus de se ipso.

Ignari Medici me dicunt esse nocuum,

Et tamen ignorant cur nocumenta feram,

Expertor reor esse ratum, quia cōmoditate:

Languenti stomacho caseus addit opem.

Caseus ante cibum confert, si dehuat aluus,

DE CONSERVANDA

Si cōstipetur, terminet ille dapes:
 Qui physiceñ non ignorant, hæc
 testificantur.

In prioribus duobus versibus τρῶσων
 τροπῶν est. Fingitur enim caseus seip-
 sum aduersus malignos vicinos ac vitu-
 peratores defendere. Ignari, inquiēs, Me-
 dici, hoc est, indocti ac medicinæ rudes,
 dicunt me videlicet caseum in vniuer-
 sum nocuum esse, quum ipsi tñ ignorēt
 causam, cur humanæ naturæ nocere di-
 cat. Allulum aut vñ ad illud qđ ab Hip-
 pocrate in libro de veteri medicina scri-
 ptum est in hunc modū: Atqui, inquit,
 mihi necessarium esse vñ, vt oīs medicus
 de natura sciat, & oī studio annitatur,
 vt cognoscat, si modo aliquid eorū q̄q̄
 fieri debent rectē præstare velit. Qui-
 dē homo ea q̄ comeduntur ac bibuntur,
 comparatus, & quid cuiq; ab vno quoq;
 continget ac accidet? & non simpliciter
 sic existimare, qđ malum ad vnum est ca-
 seus? Dolorem . n. affert repleto ex ipso.
 Sed quem dolorē, & propter quid, & cui
 parti intra hominē existenti incom mō-
 dū existit? Nam & alia multa edulia ac
 pecula natura mala sunt, & afficiunt ho-
 minem non eodem modo. Proferatur
 autem mihi verbi causa aliquid, velut vi-
 num mēracūm multum potum, homi-
 nem aliquo modo debilem reddit &

omnes

omnes qui uiderint hoc fatentur & cognoscunt q̄ hæc est uis uini, & q̄ ipsum est causa, & in quas in homine partes maximè possit nouimus. Talè itaq; ueritatem èt de aliis ostèdere nolo. Et enim Caseus, q̄n̄ quidem hunc in exemplum sumpsi, non oēs homines lædit, sed sunt qui ex ipso repleti, ne tantillum quidem offendentur, imò gracilibus mirabiliter etiam conferre proditur. Sunt autem q̄ difficulter sum mouentes ipsum ab eo liberantur. Horum uerò naturæ differunt differuntq; etiam iuxta hoc, q̄ est in corpore caseo contrarium. Nam a caseo excitatur & commouetur, in his quibus eiusmodi humor multus in corpore existit, & quo magis hic potens est, eo magis uerisimile est ipsos male affligi. Si uero toti humanæ naturæ malus esset, omnes utique læderet. Hæc aut si quis nouisset, non incurreret ea, neq; sanè pateretur. Hactenus Hippocrates.

Secundo deinde loco due recensentur utilitates ab ingesto caseo. Quarum prima quidem est, ipsum debilitatem abscondere stomachi, ubi sciendum tñ, qd̄ non quilibet statim caseus cuius subueniat stomacho (casei siquidem in certis quibusdam casibus oēs ex æquo nocent, stomacho nimirum rare texturæ, ac illi quoq; q̄ ex lōga ægritudine adhuc debili se colligit) sed recens, mollis ac pauci
lentoris

DE CONSERVANDA

lentoris particeps, quemadmodum li. 3. ad Alman. c. 15. Rhazes testatur, calido atq; sicco stomacho apprime confert: exustionē. n. caliditatē, & siccitatem eius, frigiditatis ac humiditatis ratione reprimat, & mandat. Contra uero eidem, uetus admodū, & acris, cuiq; multum coaguli iniectum est, manifestē officit. Stomacho aut, cuius pelliculis multa infarta sunt phlegmata, plurimum cōfert caseus, qui inueterauit, & ob id quā prius acrior atq; ardentior euasit, phlegmata enim acrimonia sua incidit, abstergit & infra subducit. Rursus uero recēs ac molles huic maximē nocet.

Secunda est, caseum priori loco exhibendum iis, quibus uenter maiorem in modum soluitur, posteriori uero quibus idē ob imbecillitatem nō inderet. In uniuersum nanq; adstringentia si prius ante aliū cibum aut edant, aut bibant, alium cōprimunt. Quib. aut ob imbecillitate uenter non inderet, si molliendi uirtute p̄dita, nempe olera, aut p̄ices, haud id genus aliud p̄sumunt: deinde adstringentia (quorū in numero caseus ē reponitur) quæ dum ipsum firman ac roborant, & deorsum in uentriculi fundum, ubi concoctionis officina est, propellunt, adq; excretionem tandē incitant, id quod ex uere medicinæ peritis neminem late se arbitror. Vrde Galenum libr. 2. de ali-

mch.

men. facul. cap. 22. vbi rationem tradit, cur rhetori cuidam adstringentib. post alios cibos laxantes sumptis uenter fuerit solutus. Huiusce rei meminit et Paulus lib. 1. cap. 81. De acido caseo ita scribit Aetius lib. 2. cap. 101. Recens caseus, qui ex acido lacte fit, & ob id ozugalaetinos appellatur, omnium optimus censendus est. Nam & in cibo iucundissimus est, & stomacho innoxius præ omnibus aliis caseis existit minus egrè concoquitur, & minus egrè transit, neque uero ualde crassi lucci est, quo crimine in commune omnes casei sunt infames. His addit Rhazes acidum calcem exigua mole ultimo post alios cibos loco ingestum roborare os uentriculi atque auferre etiam anociam ac nauseam, quæ ex dulcibus & pinguibus cibis proueniant.

De modo edendi & bibendi. C. XXXVIII.

INter prandendum sit sæpè parumque bibendum.

Ut minus ægrotes, non inter fercula potes.

Præcipitur imprimis hoc loco, ut inter prædendum cenandumue in uicem modo edatur, modo bibatur: id est, inter edendum sæpius quidem, sed parum bibatur, neque potus, quemadmodum supra quoque

DE CONSERVANDA

quoque cap. 3 2. dictum est, eo vsq; differatur, dum uenter cibo expletus uideat. Deinde uero ut eo tempore, quod inter prandium ac cœnam intercedit, potus, quoad eius fieri p̄t, euitetur, & maxime si ingestus cibus in uentriculo nõdũ concoctus fuerit, nisi magna cogente necessitate. Interrumpitur enim & impeditur primo sumpti cibi concoctio, ita ut eum incoctum e uentriculo descendere contingat, appetentia cibi in cœna sumendi deiicitur, & corpus grauatur, & ad dispositionem, in qua homo neque sanus, neque æger dici queat, siue qualis ea est, quæ febrim præcedere solet, adducitur.

Ut uites p̄nam de potibus incipe cœnam .

Cœnam a potu inchoandam esse hic adseritur. Sunt qui hũc modũ exponãt, Si uis uitare p̄nam. i. infirmitatem, in principio cœnæ bibas prius q̄ comedas. Sed inepta proisus ac inualida est hæc expositio. Secundum Medicos. n. cœnam a cibo q̄ a potu auspicari conducibilius est. Neque Anguli ipsi, quibus præsens liber dicatus est, eiusmodi morem consuetudinemue seruant. Quacunque. n. diei hora bibere uoluerint, bolum ferè siue frustulũ panis præsumunt. Quare quod dicitur, sic intelligendum potius uideatur: Incipe cœnam a potu. i. a cibo liquido

do & concoctu facili. Et hoc est, q̄ ait Hippocrates in aphorismis libr. 2. apho. 11. Facilius est impleri potu quam cibo. Atq; eius idē rei hęc assignari pōt ratio: Quia si cibus liquidus & concoctu facilis postremo sumerēt loco, concoctionē eius multo citius, q̄ crassi ac duri, qui prius ingestus fuerit, perfici cōtingeret. Somnus. n. qui cœnam subsequitur mirū in modū concoctionē adiuuat. Hęc q; ob causam liquidus cibus, quū ob crassum illū nondū ex toto concoctū, ad exitū peruenire nequeat, nimis adureretur aut certē si exierit, crassum illū, sed incoctum adhuc secum traheret, periculūq; ita ei, qui comederit, non uulgare comparet. De recto ciborū ordine nonnihil etiā supra c. 5. diximus. porro de quęstione hac, Vtrū a potu cœna inchoanda sit, lege Conciliatorem different. 118.

Post pisces nux sit, post carnes caseus ad sit.

Vnica nux prodest, nocet altera, tertia mors est.

Singula post oua, pocula sumentia noua,

Tria hoc loco peraguntur: primus nā *Nuces* que uersus duo præcepta complectitur. *post pi-*

Quorum primum, quidem est, ut *sces.* post esum piscium nuces in casei locum

substituan-

DE CONSERVANDA

substituantur. Quod tribus fermè modis probari solet. Ac primo quidem propterea, quod nuces collectionem phlegmatis, quæ ex frequenti piscium esu generat, caliditate ac siccitate sua discutiant & dispergant: Atque hinc sanè est, quod in uere, quàm nimirum quadragenario ieiunio corpora macerantur, summo statim post alios cibos loco nunces exhibeant. Deinde ea est res, quæ pisces frigidioris ferè humidiorisque sint temperaturæ, adeoque difficilius ob id ipsum cõcoquantur tardius subducantur, & pròptissimè in ventriculo corrūpant ac putrescāt. Nuces verò, cū euidenter excalfaciant atque desiccant, eorum collectionem adiuuent, prauitatem corrigant, & ad mediocre temperamentum perducant. Tertio verò ob eam quoque causam, quod pisces interdum ueneni non nihil in se contineant: nuces aut, & copiose admodum ostendimus supra c. 13. uenenis aduersentur.

SECVNDVM, ut post carnium esum non nuces, sed caseus exhibeatur. Caseus enim præstat, ut cibus ad fundum ventriculi, ubi concoctionis opus porissimum uiget, promptius descēdat. Quod de eo sane caseo maximè intelligendum est: quæ medium locum inter recentem ac ueterem sortitus sit.

In secundo deinde, uersu de triplici agitur nucis: quarum una quidem prodesse,

desse, altera nocere, tertia uerò mortem inferre dicitur. Primam autem eam nō nulli intelligūt, quæ ob odoris præstantiam Moschata uulgo appellatur, hæc sic cat & exalfacit, ordine secundo completo. Adstringit, oris suauitatem commēdat, & foētentis animæ uiros commansa abolet. Lētigines in facie emendat, visum acuit, uentriculum & iecur roborat lienem absomit, urinam ciet, fluentem aluum sistit, flatus discutit, & frigidis uteri affectibus mirificè prodest. Per alteram accipiāt uel nucem auellanam, quæ leptocaruo, caī caruo npon ticon. Græcis appellatur, uel eam, quæ in communi est usua & caruo basilico. Græco Latinè uerò iuglans dicitur. Quarum illā quidem nocere ob id tradiderunt, quòd agræ concoquatur, cibus in uentriculo supernatet, uomitus excitet, flatus generet, & largius esitata caput tentet. Hanc uerò, qđ pari modo cōcoctu difficilis, stomacho inutilis, biliosa, & tussientib. inimica sit, capitiq; dolorem inferat. Ob hancq; ipsam sanè causam, nucez etiam dici a nocendo Grammatici autumnat. Græcorū quidā carua, quod carubarian id est, capitis grauedinem faciunt, nominari tradunt. Per tertiam uero iocose nō nulli nucem interpretantur balistæ, qđ nimirum repentinam inferat mortem, Verum alii nucem intelligunt, Methellam

DE CONSERVANDA

thellam: quippe quæ uenenum fit narcoticon. i. tempore inducens. Quarto. n. refrigerat excessu, ita ut drachmarum duarū pōdere esitata statim interimat, minore uero mēsurā remulentiā faciat. Quos quidē affectus præstat etiā in canibus, quibus necandis aptissima habetur. Lege Rhazen lib. 3. ca. 30. ad Al. Serapionem de sim. med. c. 365. & Auicē. 2. Cā. c. 512. Porro ut grati etiā discipuli uicibus fungar, Georgii Sturtiadæ medici eruditione & experientia clarissimi, meique olim in re medica præceptoris obseruandissimi, de tribus hisce nucibus opinionem huic quoque loco inseram. Is igitur per nucem hic aliud nihil quā luglandē intelligendum adferebat: per unicā q. dē, paucas numero quæ citra denarium cōsisterent, per alterā quæ paulō largiore copia ingerentur: per tertiam uero, quæ immoderatissimè iumerent.

SECUNDVM hanc igitur interpretatiōem unica nux prod. sic dicenda est, uel q. nuxes letalibus aduersentur uenenis, uel q. uiridum ac recentium nuclei depellati, & ante alios cibos sumpti ventrem leniter subducant: torrefacti uero aliquātulū atq; a reliquo cibo cōmanducati ciborum in corporis distributionē adiuuent. Altera nocere: quod nimirum concoctu sunt difficiles, ac caput immoderatōre usu tentent. Tertia uero mortem

mortē inferre, quod præter iam dicta in commoda *δυστερίαν* etiã ad istum in geste modum generent; quæ nisi præcipiti & compendiaro auxilio cohibeãt, mortem breui inferat.

TERTIO demum versiculo præcipit, vt post oui cuiusq; recentis atque molli esum haustulus, & præcipue vini, sumatur. Eiusq; rei duplex fere adsignatur ratio. Ac prior quidem, quod ouum recens ac molle succi sit optimi & concoctu facilis, paruaq; mole ut sup. c. 6. ostēdimus, plurimo corpus reficiat alimento, idq; vitello suo potissimum: vinum aut, cum natura eo delectetur maximè, præstat vt a membris auidius attrahat, celeriusq; ita permeat. Posterior vero, quod ouum tardius descendat per gulã (quæ Græcis proprio nomine, *γισσογος*, ab oio fero, *saghma*, cibus, quod cibum & potum in ventriculum transuehat, Arabibus Meri nuncupatur) vinum autem descensum eius adiunct.

¶ De pyris. XXXIX.

ADde piro potum, nux est medicina ueneno.

Fert pyra nostra pyrus, sine uino sunt pyra virus.

Si pyra sunt virus, sit maledicta pyrus.

N

Dum

DE CONSERVANDA

Dum coquis , antidotum pyra-
sunt: sed cruda venenum .

Cruda grauant stomachum , rele-
uant, sed cocta grauatum,

Post pyra da pomum, post pomum
vade cacarum.

Pyra. Hic docetur in primis, ut super pyro-
rum esu vinū bibatur, idq; tū uetus , tū
odoratum. Atq; eius quidē ratio reddi-
ta est supra c. 7. Pyra. n. sanguinem sero-
so replent succo, inflationesq; ac colicos
cruciatu suscitant. Vinū ergo, cū cal-
faciat, tenuet, flatus discutiat, & serosam
redundantiam consumat, super ipsis cō-
uenientissimè bibitur. Deinde nucē ue-
neno medicinam esse traditur: de quo
copiose supra c. 13. Secūdo ac tertio uer-
su dī, pyra absq; uino cōmansa esse uī-
rus, hoc est, nocere humanę naturę: cu-
ius ratio iā reddita est, ne quis interim
simpliciter, ut de illis, q̄ excessu qualita-
tū elementorū, quarū mistione constāt,
aut propria qualitate, siue forma (ut uo-
cāt) occulta venena esse noscūtur, ita de
pyris quoq; suspicēt: Sic. n. cōmansa per-
niciē subinde vel noxā aliquā inferrent,
ac proinde arbor ea ferēs merito dete-
stabilis esset, adeoq; ob id ipsum excin-
dēda atq; in ignē conijcienda. Quarto
uersu innuitur, pyra recētia & cruda esse
vene-

venenū, i. nocere humanæ naturę: Nam
 extra hoc q̄ sanguinē seroso atq; ebullie
 te replēt succo, inflationes & colicos cru
 ciatus excitāt, phlegmata ēt ac scabiē ge
 nerāt. Cocta verò cōtra antidoton, i. re
 medium præstant, perinde atq; illa pau
 lō ante præflare diximus, quæ cum vino
 manderentur. Atq; hæc sanè vltimò post
 alios cibos loco sumēda potissimū sunt.
 ita nanq; excrementorū subductionem
 adiuant. Quinto versu docetur, crudo
 rum pyrorū esum grauē esse stomacho.
 Ipsum. n. non a concoctionis tm̄ opere
 distrahit, sed flatibus ēt distendit. Cocta
 vero econtrario grauatum stomachum
 leuant, & reficiunt, inq; suum pristinū
 vigorem restituunt, Vltimo tandem ver
 su hoc imprimis præcipitur, vt vinū sup
 pyrorum esu bibatur: cuius quidem rō
 iam reddita est. Deinde, vt a pomorum
 esu aluus subducatur: quā rem Auice. 2.
 Can. c. 569. sic ferme scribens cōfirmat.
 Poma dulciā & acida, ubi in stomacho
 crassum inuenerint succum, quandoq;
 incidūt ipsum, & per egestionem expur
 gant. Quæ sententia apud Oribasium
 quoq; reperitur. lib. 4. Synopsicos ad Eu
 stachium filiū ca. 29. Acida, inquit, cū in
 ventriculo succū crassum inueniunt, eū
 dem incidendo aluum subducunt, & ob
 eam causam feces liquefaciunt. Quæ
 dulci succo sunt prædita, ea sine acrimo

DE CONSERVANDA
ria facilius descendunt. Quinetiam hæc
ad signari potest ratio, nepe quod poma
flatum in uentriculo excitent, flatus uero
per aluum facile ducat.

De cerasis. Cap. XL.

SI cerasum comedas, tibi confert
grandia dona.

Expurgat stomachum, nucleus lapi-
dem tibi tollit.

Hinc melior toto corpore sanguis
inest.

*Ceraso-
rum com-
moda.* Tria ex cerasorum esu comoda, hoc
loco recensentur. Ac *Primum*] quidem,
quod stomachum expurgent: idq; de il-
lis potissimum intelligendum, quæ una cum
nucleis manduntur. Ad eum namq; mo-
dum (ut nonnullis placet) ingesta abster-
gent & emundant. *Secundum*] Quod nuclei
eorum: cum inde expressus succus siue
lac sumitur, peculiari quadam proprie-
tate lapidem non in renibus tantum, sed in
uesica quoq; frangant & expellant.

Tertium] uero, quod quæ ipsorum ve-
lut caro est, optimum generet sanguinem,
cor roboret, & impinguet. Et hoc certè
experientia testatur, & demonstrat ratio.
Siquidem in passeribus, qui cerasis plu-
rimum delectantur, eo ipso tempore quæ
hæc matura sunt iecuscula non paulò
maiora quàm aliàs reperiuntur. Vnde
hepar

hepar frequentiore cerasorū usu augeri ac roborari certò colligit. Sed hic notandū, q̄ duplicia sunt cerasa, crassa nimirū & parua: ac crassa rursus duplicia, nēpe dulcia & pōtica, siue acerba. Dulcia oīa & parua in salupriora sūt, facillè corruptunt, & lūbricos in corpore gñrāt. Crassa pōtica quoq; duplicia inueniunt. Quæ dā. n. pediculo cōstāt lōgiore, bacca etnū ceteris crassiore, gustu acerbo, & admodū acido, colore p̄petuò rufescente, nec vnq̄ in atrum vrgente. Italis *Verle* dñr. Hæc tenera adcò & fragilia sunt, vt nisi sub arbore sua comedantur, facillè gestatu collidantur & marcescāt: Quare non nisi recentia, atq; in principio tm̄ mēse sumenda sunt. Abstergendi stomachi & ciendæ appetentiæ vi prædita sunt. Alia deniq; crassa, nigra, & maximè oīum pōtica sunt: quæ in cōpluribus Italię locis *Marasche* vulgo nuncupantur, a sapo: e sic dicta, q̄ non inuicūdi amaroris tantillum resipiāt. Ea summo post alios cibos loco edenda sunt, ita ut os ventriculi pōticitate sua claudāt: quo clauso cōcoctio & melius & citius peragitur. Galenus habita cerasorum oīs generis rōne libr. 7. simp. medi. cap. 19. ea hisce paucis p̄strinxit: Cerasus arbor fructus fert non paris adstrictionis in oib. particulatim plātis participē. Nā & in harū, sicuti et malorum granatorū, & malorum, quibusdā

DE CONSERVANDA

austera qualitas, in quibusdam uerò dulcis, in nōnulis autē acida exuperat. Quin etiam ipsorum dulcia ea, quæ nondū cōcta sunt, ac matura, quædam admodum sunt acerba, quædam similiter moris acida. Sed in moris immaturis acida qualitas acerbam exuperat, in cerasijs nō semper. Ergo quæ dulciora sunt, magis quæ in testinis sunt, subducunt, sed minus grata stomacho sunt. Contra austera. Quæcunq; uero acida sunt, ea pituitosis excrementosisq; stomachis sunt apta. Si quidem austeris magis deficcant, & nō nihil ēt incidūt. Porro ipsius arboris gummi communē oībus viscosis & mordacitatis expertib; medicaminibus facultatē obtinet, & ad arterias exasperatas accommoda est. Propriē autē, si quidem, quod quidam subscribunt, uerum est, calculis vexatos adiuuat. Nam sic illi tenuium partium inesset facultas quædam. Hæc ille. Plura Dioscorides libr. 1. c. 129. Plinius libr. 15. c. 15. & Simeon Sethi in Syntagmate.

De prunis. Cap. XLI.

F Rigida sunt, laxant, multum profunt tibi pruna.

Prima. Duæ prunorum facultates hic referuntur. Ac prior quidē, quod corpus mediocriter refrigerent. Dulcia. n. (quemadmo-

admodum libr. 2. de medi. simp. purgã. c. 19. à Mesue scribitur) calido frigido temperata, aut paulo frigidiora: humida ordine 2. μέσα. i. dulcacida, frigida principio secundi. Oīa tñ refrigerant. Quare Lusitani, qui calidã incolūt regionē, carniū suarū cocturæ pruna plerunq; immiscent, & potissimum Damascena. Posterior uero, & aluum moueant: Et hoc Galenus quidē lib. 2. de ali. facul. c. 31. ita scribens cōfirmat. Corpori, inquit, ex hoc fructu minimū alimēti accedit: utilis tñ est iis, quibus propositū est, ventrem mediocriter humectare ac refrigerare. Ipsum. n. cū humiditatis, rum lentoris sui gratia subducit. Quod certe de maturis intelligendum: cruda. n. quē admodum Auicenna testatur, nō parū adstrictionis præseferunt. Et quanquā posterior hæc prunorum facultates, nō secus atq; prior etiã, Damascenis ferè attribuitur, Armenis tñ potius adscribenda erat, vt quæ, Auicenna & Mesue testib. præterea cætera magis alteriēt, largiusq; soluant, V sui vero maximè sunt maturæ immatura minus. Optima aut inter ipsa, & humanæ naturæ conuenientissima sunt oblonga, carne cum dura tum exigua, siccitate nonnulla participantia, cortice exteriori tenui, sapore non prorsus dulcia, sed μέσα, idest, dulcacida, qualia Damascena cum primis habentur.

DE CONSERVANDA

eur. Hæc. n. mediocriter humectât ac re-
 frigerant. Multa porrò & uaria pruno-
 rum genera reperiuntur, non oïum in
 usus approbat: Et ex ipsis agrestia quæ
 dam parua, dura, acerbaq; & cibo inui-
 cunda, Galeno ᾱ γ̄ρισιοκοκκιμυλλα, vulgo
 prunecola siue prunula nominantur. Ger-
 manicè *Sleen*. Horū fructus, inquit Ga-
 lenus lib. 7. de sump. medic. facult. cap.
 25. euidenter astrictorius est, ventrēq;
 sistit. Quo fit, ut aquam nonnulli uentri-
 sistendo accommodatissimam inde eli-
 ciant. Cæterum pruna, quæ uentris sub-
 ducendi gratia sumuntur, in aqua frigi-
 da priusq; ingerantur, aliquandiu præ-
 maceranda sunt. Ita nanq; præparata
 magis tum humectat, tum refrigerant,
 adeoq; ad appetentiã, quæ collapsa fue-
 rit, excitandam, & ad flauam præterea
 bilem, quæ in uentre habetur, detergen-
 dã ac subducendã accommodatiora sũt:
 Quare biliosis etiam non solum febrib.
 sed alijs quoq; morbis salubria reddun-
 tur. Pruna recentia atque humida siccis
 ualētius quidē alterât, sed excrementi-
 tium magis & peioris succi corpori præ-
 bent alimentum, Sicce uerò non solum
 ad nutritionem accommodiora sunt, ue-
 rum magis et magis corroborat. Quæ de
 prunis hoc loco diximus, idē de cerasis
 quoq; aliquot intelligi pōt, sed horū hu-
 miditas q̄ illorū subtilior ac minus læta
 effi.

est: quo sic, at minus etiã alant. De pru-
nis Dioscorides lib. I. c. 137. Galenus &
Mesues locis paulò ante citatis, & Aui-
cena lib. 2. Cano. cap. 541.

¶ De persicis, racemis, & passulis. C. XLII.

Persica cum musto vobis datur
ordine iusto

Sumere, sic est mos nucibus so-
ciando racemos.

Passula non spleni, tussi valet, est
bona reni.

Duo præcepta cum primis hoc loco
traduntur.

Ac primū quidē, vt mustum cū persi-
cis bibatur, aut sane persica simul cū mu-
sto exhibeantur. Mustū namq; calfacit
admodū, ebullitionemq; in corpore ef-
ficat, sed persica ebullitionē hanc atque
calfactionem frigiditate sua cohibent
& moderantur. Contrā verò persicis, cū
vehementius refrigerent, meritò adhi-
betur mustum, quippe quod frigiditatē
eorum, ne ventriculo noxā inferant, ca-
lore suo facile mitiget, ac temperet. De
persicis suprā cap. 7.

S E C V N D V M verò, vt vuarum ra-
cemi cum nucibus edantur: quod de ar-
dis potissimum & antiquis nucibus in-

N s telligen

DE CONSERVANDA

telligendū est: virides etenim ac humi-
de p se salubres cēsent. Antiquæ verò &
aridæ excellenter siccāt adeoq; ob oleo-
sam suā qualitātē prōptē in corporib. ac-
cendunt. Iure igit̄ vuarū recemi cū ipsis
mandēdi veniunt, vt q̄ exiccationi atq;
inflammationi humiditate sua resistāt.
De nucibus copiose supra cap. 13.

TERTIO deinde versu tradit̄ passu-
las siue vuas passas lieni afficere. Ipsum
enim cōi ratione dulciū oīum obstruūt
atq; lædunt. Hinc Galenus in libro de
attenuante diēta cap. 9. in eum modum
scriptum reliquit: Vuæ passæ si non sint
adstringentes, lieni quidem & hepatis tu-
mentibus non conducunt: thoraci tñ. ac
pulmonis affectibus cōducunt. Renibus
etiam conferunt, eos. n. lauant & abster-
gent, vrinamq; cient. Renes nanq; mul-
ta ad ipsos deriuata humiditate mūdantur.
Sed de his quoq; suprā cap. 9.

De ficibus. Cap. XLIII.

SCrophæ, tumor, glandes, ficus
cataplasmate cedunt.

Iunge papauer ei, contracta foris
trahit ossa

Hic quæ ficuum cataplasmatibus modo
impositarum facultates referuntur: Ac
prior quidem, quæ cum aqua siue alio
quopiam conueniunt lique decoctæ
humiditate

humidæq; impositæ, scrophulas, glâdes atque tumores discutiant. Per scrophulas verò, quæadmodum doctissimè à Iano Cornario in c. 8. lib. 1. Macrè scribit, Latinis nō recepto adeò uocabulo, strumæ intelliguntur. Vt aut ex Græca uoce factum esse. Sicut. n. Græci *χοιραδες* appellant, quas nos strumas dicimus, sic uisum fuit huic, qui primus scophas appellauit eos glandularū circa collum ac guttur tumores, Græca uocis etymo exprimere, *χοιραδες* em̄ ἀπὸ τῶν χοίρων appellatæ sunt, hoc est, à porcis ac suis, Vel quod, Auicē. 3. 4. tract. 2. ca. 9. teste, ob edacitatē haud raro circa hoc animal reperiantur, uel quod earū figura porcis plurimū adsimile. Per Glandes accipiendus hoc loco abscessus, ut Guidonī Cauliaco placet utcunq; mollis, vnicus, mobilis, & separatus à partibus circuniacētibus, in emunctorijs plurimq; nascēs. Vulgo *Hagedrusen*, è glandis forma, quā præferre vī nomen claturam accepit Lege lo. Tagaultiū lib. 1. instituit. chiru. c. 13. Porro per tumores qualibet inflationes in quauis corporis parte exortæ intelligi possunt. His em̄ omnibus curandis ac maturandis ficus in aqua cum momēro aceti, ut penetrationē earum adiuuet, decoquēdæ sunt, donec mollescāt: mox liquore per colū trāsuso ficus ipsæ in mortario contū-

DE CONSERVANDA

dēde, ac cum eodem rursus cataplasma informandum Cataplasma autē propriè medicamentū vocat̄, q̄ ē plātis uiridib. contusis, relijsdem ad mollitudinē vsq; in decoctis componitur, id q̄ innuitur etiam vulgato versiculo.

*Tunc cataplasma facis, cum succum ponis
& herbam.*

Posterior verò facultas: quod cū papauere impositę ficus fracta extrahatur ossa. Quæ sanè loco erraticum illud papauer intelligendum est, quod in aruis passim nascitur, flore rufo, & capite pollicaris unguis magnitudine. Pueri in Scholis, ἐγκαισόν. i. atramentum librariū ex contritis florū folijs conficere solent. Germanice, *Klapper osi Koren rooset* Dioscorides. lib. 1. c. 145. de folijs eius priuatim testimoniū p̄bet, q̄ cū ficibus cataplasmatibus modo imposita ad extrahendū ossa fracta cōducāt. Sed adscribā ipsius uerba *Ἐναγούσι δε οἱ ὀλιυθοὶ καὶ ὄσα ἄν μή κωμοσ ἀγρίας φύλλοις.* i. grossi cū syluest. papaueris folijs ossa extrahūt.

Vermiculos veneremque facit, sed
culibet obstat.

Duo hic traduntur effectus ficuum.

P R I M O, nanq; ex largiore ipsarum vsu pediculorum multitudo prouenit. Quod de ijs potissimū intelligendū est, quæ, ut refert Gale. lib. 2. de alim. facult.

cap. 8.

cap. 8. & post hunc Auicenn. 2. can. cap. 283. maturę prius ac sicce sunt quando quidē sanguinem non admodum bonum, sudoremque multum gignunt, de inde verò ad venerem irritant. Excrementitię. n. sunt, & inflationes pariunt, quibus virga erigitur, & uenerę roborantur vires. Plura supra. cap. 9.

¶ De mespilis. cap. XLIIII.

Multiplicant mictum, ventrē dant mespila strictum.

Mespila dura placent, sed mollia sunt meliora.

Duę mespilorum vtilitates hoc loco recēsentur: Vna quidem, quod mictum siue vrinam multiplicent atque augeāt. Quod certē non primò, & per se ac propria sui ratione efficiunt, sed ex accidenti. Fæces. n. cōprimendo indurant, quo fit, vt ventris humor ad vesicā distribuat. Quinetiā ratio adsignari pōt similis illi, q̄ est apud Hipocratē aph. libr. 4. apho. 83. Mictio noctu plurima facta paruam significat deiectionem. Qm̄, inquit philothæus. multa & magis conferta distributio facta est in iocinore, & alio diriuata est materia, ideo multę vrinę fluxerūt, parū autē stercoris: & è cōuerso, si multa stercoris deiectio fiat pauca erit vrinarū excretio, eadē de causa.

Mespilorum vtilitates duę.

Mictio nocturna.

DE CONSERVANDA

causa, nam parua distributio facta est, & ideo est parum urine, multa aut per ster-
cus deiectione, quoniam in uentriculo maneat
humidum. Altera uero, quae uentrem deti-
neant, idque praestans, maximè qualitatibus
ratione, quae inest ipsis acerbata admodum
& styptica. Ex quo inferunt hoc loco, me-
spila dura placere, quippe quae ob adstri-
ctionem aluo, fluenti in cibo accommo-
datissimè exhibeantur, sed mollia esse
meliora, ut quae magis nutriant, & aluum
minus sistant. Illud porro neminem la-
tere debet, omnibus huiusmodi par-
tè uescendum esse, non aut affluenter,
ut pyris, persicis, ficibus, uuis, & simili-
bus. Nullo enim ipsorum ut alimento,
sed ut medicamento potius indigemus.
Quod satis quidem colligitur ex sapo-
ris acerbitate, & duritiæ substantiæ, ut
quae extra hoc quod serò in arbore maturi-
tatè consequantur, minus etiam quam ut edi-
queant, mollescant. Atque hac sanè de
causa, priusquam edantur, reponi solent
donec emolliantur. Sic enim quam plu-
rimum ex acerbitate & stypticitate amit-
tunt, & in cibo suauiora fiunt.

De Musto. Cap. XLV.

PROUOCAT urinam mustum, cito
soluit, & inflat.

Tres hic enumerantur commodita-
tes musti.

PRIMO

PRIMO enim vrinam prouocat. Si quidē fecibus eius nitrorum quippiam inest, ac tergendī facultas, atq; eam ob rem vbi in vesicam descenderit: ipsam mordicās ad vrinę profusionē impellit. Qui tñ. versus non de quolibet musto, sed de eo solū intelligendus est, q̄ faeces habet mordicantes. Eiusmodi porro ex Rhenensibus non pauca reperias Mustum. n. cui faeces insunt crasse non mordicantes, quemadmodū supra c. 26. ostēdimus, meatos obsepit atq; obstruit vrinarios, ita vt vrina potius supprimatur.

Deinde ventrem soluit: Viscera. n. introfa & falsa facis suę qualitate abstergens ad deiectionem incitat.

TERTIO uerò inflat qđ quidē propter eā contingit, q̄ in corpore excitat ebullitionē. Inde. n. flatus proueniunt. Sed de his oībus satis supra cap. 26.

¶ De Cernisia & Aceto. Cap. XLVI.

CRassos humores nutrit cernisia, vires:

Præsta, & augmentat carnem, generatque cruorem,

Prouocat vrinam, ventrem quoq; mollit, & inflat,

Frigidat & modicum, Sed plus desiccatur acetum.

Frigidat

DE CONSERVANDA

Frigidat, emaceratque melanch.
 dat, sperna minorat,
 Siccos intestat nervos, & pin-
 guia siccat.

Duo hoc in loco peragunt: Primò.n. breuiter octo ceruisiæ proprietates percurrunt. Quarū prima quidē est, quòd crassos humores in humano corpore generet: idq; maxime si vino comparetur. Porro iuxta materiæ varietatē, ynde cōficitur, aliam in se atq; aliā recipit vel increassandi vel extenuandi humores rationē. Siquidē ex crassiore substantia crassiores ex tenuiore verò tenuiores humores procreari par est. Secūda, q̄ robur addat. Tertia, quòd carnē augeat.

Q V A R T A, q̄ bonū gignat sanguinē. Quæ quidē tres proprietates potissimū intelligendæ sunt de ceruisia multæ substantiæ, non nimis recenti, neq; nimis inueterata, ex optimis grauis ritē & p̄fectè cocta: qualis Erphordiēsis cū primis existit. Ea.n. multū habet substantiæ: boni est succi vberimum corporib. exhibet alimentum, & vires auget.

Q V I N T A, quòd vrinam prouocet, quæ proprietates claris maximè conuenit ceruisijs, quibus plurimum incoctum est lupuli: qualis est Embecensis. Ea namque ob lupuli copiam celerrimè penetrat. & vrinam prouocat.

S E X T A

Sexta, quòd uentrem molliat. Eiusmodi inter triticeas Hamburgensis existit. Grati saporis est, multum substantiæ habet, copiosum & boni succi alimentum præbet, sanguinem bonum generat, & in soluenda aluo per se, aut cū butyro Phrysiò primùm locum sibi uè dicat. Minus in conuenit illis, quibus caput non admodum firmum est, quippe qui ex ea facillè inebrientur.

Septima, quòd flatibus uentrem distentat; idque maximè præstat Ceuisia cruda, hoc est, malè & imperfectè cocta, quæ certè, præterquàm quæ agrè concoquitur, inflationes etiam & obstructiones gignit, urinamque remoratur: impinguat tamen admodum. In hac classe Coyta Hollandiæ referenda est.

Octaua, quæ paululū infrigidet: Eiusmodi censentur cum primis ceuisiæ Hollandiæ, Brabantiæ, Hannoniæ, Flandriæ, & quibus plebei homines uoluntur. Eæ nanq; omnes uino collatæ refrigerandi facultatē habere uidentur. Vbi sciendum, ceuisiam cōfici posse ex auena, hordeo, & tritico, sed iuxta materiæ rationem diuersa ei inducitur temperatura siue qualitas. Quæ namque ex hordeo fiunt, frigidiores euadunt. Hordeum enim refrigerat, siccatque in primo abscessu. Quæ ex hordeo simul atque auena, minus alunt, nec inflant,

*Ceuisia
prepara-
tio.*

neque.

DE CONSERVANDA

neque obstruunt admodum. Quæ vero ex tritico, calidiores existunt, magisque tñ obstruunt, tñ nutriunt. Crassiores ceruisiæ tenuioribus tardius cōcoquuntur, atque in corpus uniuersum distribuunt magis tñ nutriunt. Tenuiores vero contra citò alterātur, in partes corporis celeriter rapiuntur, mouent urinam, & parū alunt. Mediocres omnia faciunt mediocriter. Pessima habenda est ceruisia, quæ conficitur ex rebus inebriantibus, nimirum ex lolio, vel chamæpeuce. Ea enim adeo efficitur valida & halitiosa, vt parum absit, quin bibentes paulò immoderatus ad insaniam redigantur, maximū capitis dolorem generat, & neruos lædit. De ceruisia plura supra capit. 17. & 18. Est præterea eruditissimum Ioannis Placotomi de natura & uiribus ceruisiarum opusculum in omnium manibus, unde facillè suppleri queant, quæ hic desiderantur.

*Aceti p
prietates
quinque.*   SECUNDO deinde loco quinque aceti facultates enumerantur. Ac prima quidem quod exiccat. Secunda, quod refrigeret. De temperatura vel maxima est inter auctores controuersia, aliis frigidam, aliis contra calidum adstruentibus. In hoc tamen præcipui consentiunt quod uim habeat refrigerandi magis quam calfaciendi. Exiccat tertio gradu, estq; ualde tenuium partium crassos &

& glutinosos humores attenuat, atque incidit, humorumque putrefactioni vel maximè resistit. Eamq; ob rem medici peste grassante cum in cibo, tū in potu aceti usum mirificè cōmendant. Hinc sane. 3. 1. doct. 5. cap. 1. Auicē. inter alia sic ferme de eo scribit: Aceto p̄terea pestis tpe uti in cibo atq; potu nocuementi ipsius securitatē p̄stat. Tertia, q̄ emaciet, hoc est, macrum reddat: Vehemēter. n. attenuat, incidit, ac desiccet, & excellentius si, vt 3. 1. do. 4. c. 5. Aui. tradit, ieiuno vsurpēt stomacho. Assiduus tñ atque immoderatio eius vsus plurima omnino adfert incommoda. visum namq; debilitat, pectus ac pulmonem offendit, & tussēs cōmouet. Hepati quoq; inimicū est: Si q̄ dē, vt Tra. 3. ad Soltanum Babylonie Rabbi Moses autor est ipsum radit, sanguinemq; eius dealbat. Stomacho p̄terea, iuncturis, & neruosis oībus mali nonnihil immoderatioe vsu in generat articularesq; dolores, tremores, & paralysis excitat. Proinde qui frigido sunt & sicco temperamento, quiq; inualidū pectus, pulmonem, hepar, stomachum, & neruos habent, ab aceto abstineant, aut modice saltem eo utantur.

QVARTA, quod generet melancholiam. Frigiditate. n. sua & siccitate ipsum hepar refrigerat & exiccat, atque ad generandā fecem melancholicā opportunum.

DE CONSERVANDA

rum reddit, quæ deinceps facilè in ve-
ram melancholiã uertitur Hippocrates
lib. 3. de uict. rat. in mor. acut. apho. 38.

QVINTA, quæ Veneris appetentiam
rescindat & semē imminuat. Nimiū. n.
attenuat, incidit, exiccat, & refrigerat.
Cibariorū tñ appetentiã suscitāt. Harū
facultatū lib. 3. ad Almanforē. c. 17. Rha-
zes ēt meminit. Acetum, inquit, ens frigi-
dum est & siccum, maciem efficit, virtu-
te destrui, sperma minuit, bilem q; cor-
roborat nigram, flauam uero demolit,
sanguinemque debilitat, & cibos quib.
admiscetur, attenuatque incidit.

VLTIMO tandē versu tria compre-
hendunt. Ac primum quidē, quæ macris
noceat. Cū. n. acetū excellenter atte-
nuet, incidat atq; desiccet, ex necessita-
te ēt maciē auget. Quippe similibus, vt
Galen. lib. 2. c. 10. de sanit. tuen. testat,
quamlibet excessum aulescere par est,
contrarijs uerò remitti autem minui.

SECUNDVM, quòd noceat neruis;
Exanguis enim sunt, & cum tenuē sit,
valde eos penetrat. Plura de hoc supra
cap. 17. in acida ceruisia.

TERTIVM, quod immodicè pinguiã
corpora emaciet: atq; eius quidē ratio
iã reddita est. De aceto plura Diosc. lib.
5. c. 17. Galen. lib. 1. de simpl. med. facul.
c. 19. & deinceps & lib. 8. eiusdē operis
cap. 22. & Simeon Sethi in Syntag.

¶ De

Rapa iuuat stomachum, nouit
 producere ventum,
 Prouocat urinam, præstatque in
 dente ruinam.
 Si male cocta datur, tibi torsio sic
 generatur.

Hic tria-cū primis rāporū recenſentur *Raportē*
 commoda. Ad primū quidē q̄ stomachū *cōmoda,*
 iuuent. Secundū q̄ flatus gignant. Ter- *& incō-*
 tium, q̄ urinam prouocent. Quæ sanē *moda.*
 omnia de iis intelligi debent, quæ bellè,
 & præcipuè cum pinguibus carnibus p̄
 coquuntur. Ea n̄ iucundiora ac gratiora
 stomacho fiunt, ſatis tum nutriunt, tum
 impinguant, ſed humentem ac fluxam
 carnem creant, ſtatus & genitale ſemen
 generant, Veneremq̄; ſtimulant, urinam
 prouocant, fauces leniunt, atq; thoracē,
 ac uifum præterea, ut Aueazdar & Auer
 rhoes teſtantur, peculiari quapiam præ
 prietate roborant. Fertur etiam quòd fi
 bræ illorum, ſiue caudæ, alium fortiter
 moueant. Atque hinc ſanè uulgati exco
 gitati ſunt verſiculi.

*Radix rapa bona eſt, comedenti dat tria do
 na,*

Viſum clarificat, uentrem mollit, bene bōbit.

SECUNDO deinde loco duo eorun-
 dem referunt incommoda. Nā & dentes
 lædunt,

DE CONSERVANDA

lædunt, & torsiones sine tormina in ventre suscitant. Atq; his quidem malis cruda maxime obnoxia sunt. Primum. n. nō agrè modo dentib. franguntur uerum etiam minus iusto in uentriculo conficiuntur: quo fit, vt & ipsa corrumpantur: & fœtidos præterea halitus dentib. suggerant, acciditq; duplici ita noīe dentes offendi, com manducatione nimirum & halitu. Deinde uero ad istum modum liberalius ingesta, concoctu sunt difficiliora, ac flatulenta magis stomachoq; noxia. Nonnunquam autem & uentrē mordicant. Quorum posterius etiam uulgate nobis indicatur versiculo.

Ventum sæpe rapis, si tu uis uiuere rapis,

Crebrior raporū vsus crassum humorem generat, & obstructions iecoris parit. Ventrem nec sistunt, nec mouent. Inter radices tamen omnes, quæ quidem edendo sunt, rapa corporis nutritioni vel maximè conueniunt, idque ex saporis iacunditate facilè deprehenditur. Ea enim eduliorum omnium natura est, vt amara, & quæ linguam contrahunt, minus: dulcia uero magis alant. Rapa autem cum aliis radicibus dulciora sint minusque linguam contrahant, maius etiam aliis præstare alimentum, magisq; victus salubris rationi conuenire, consentaneum est. Sanguinem tamen crassiorem & melancholicum generant,

nerant, cum minus iusto in ventriculo,
 ob concoctoriæ facultatis imbecillitatē
 conficiuntur. Concoctionem autem diu
 turniorē postulant, eaq; sunt laudatissi-
 ma, quæ, primæ ebullitionis aqua segre-
 gata & abiecta, bis per coquuntur. Cru-
 da, ob prædictas paulò ante causas, nul-
 lo modo edenda sunt. Cymæ raporum
 decoctæ mandunt, & urinā cient. Rapū
 muria conditū, uel cū aceto & sale sum-
 ptū, minus q̄dē alimēti sufficit, sed mul-
 tō magis appetentiam recreat. Huius se-
 mentiū & magna copia haustū, Vene-
 rē suscitāt. Ferūt, q̄ si quis hoc ipsum se-
 men cū calamintha & Lemnia terra cō-
 mixtum sumat co die neq; veneno, neq;
 morsu uenenati animalis lædi. Appen-
 sum inguinum morbis peculiari qua-
 piam proprietate medetur. Plura Dio-
 scorides lib. 2. c. 104. Plinius lib. 18. c. 13.
 Gal. lib. 2. de alimen. facul. c. 62. & li. 6. de
 simp. med. facul. c. 98. & Simeon Sethi in
 Syntagmate.

De animalium visceribus. C. XLVIII.

E Geritur tarde cor, concoqui-
 tur quoque dure.

Sic quoque uentriculus, tamen, ex
 teriora probantur.

Reddit lingua bonum nutrimentū
 medicinæ.

Concoctū

DE CONSERVANDA

Concoctu facilis pulmo est, cito labitur ipse.

Et melius cerebrum gallinæ, quam reliquorum.

Agitur hoc loco de natura & facultate viscerum, quæ homines cibi causa ex animalibus seccant, Recensentur autem numero quinque. Quorum Primum quidem est, Cor tardè tum concoqui, tum per intestina descendere. Caro. n. eius dura est cui, vt ægrè concoquatur, & tardissimè descendat, natura comparatum est: testis Gale. lib. 3. de alimen. facu. c. 11. Cor, inquit, substantia quidem caro est fibrosa ac dura, ideq; ad coquendum est difficile, & tardè permeat. Huc iecur quoque referendum videtur. Nam ut ibidè testatur Galenus, omnium animalium iecur crassi est succi, ac ad coquendum difficile tardeq; permeat. Renes itidem pravi admodum sunt succi, & concoctu difficiles. Galenus ibidem c. 5. Secundum est stomachum quoq; ægrè concoqui, & lentè transire. Est. n. membrum cartilagineum ac nerueum, neq; facile in bonum sanguinem mutari potest. Cartilaginosa. n. dura sunt, nerueæ uero animalium particule succum absolute pituitosum gignunt. Oribusio lib. 4. Synop. ad Eustachium filium c. 7. teste, Gal. lib. 3. de alim. facul.

Cor.

Stomachus.

cap. 12. in hunc ferè modū de eo scriptū reliquit: Durior carnia. est stomachus, ob id et si ritè conficiatur succū in gignet nō planè sanguineū: neq; inculpatū, sed frigidiorē, ac crudiorē. Proinde multū temporis requirit, priusquā satis cōfici & in p̄bū sanguinē mutari queat. In extremis in partibus, nēpè in fundo & orificio, facilius cōficiūt, vt in q̄bus pinguior sit, & carniū naturæ propinquior.

[Tertium] est, Linguā boni esse alimentū. *Lingue.* idq; maxime Auic. lib. 2. Cano. c. 145. teste, circa radicem. Allic. n. suauissima est, facile cōcoquitur, & p̄bū corpori alimētum p̄stat, quū fungosa alioq; laxave fit, & respectu solidioris carnis, parū alimēti habeat. Inter oēs tū porcellinæ potissimæ sunt, vt q̄ ablata circūcingente pellicula a structoribus ac prægustatoribus principiū carni æq̄ parent aprugnæ. Bouillæ ob exuperatē humiditatē parū in victus salubris rōne cōmendant. Quamobrem ipsis esuri obsonatricis artis periti, caryophylla inferere solēt priusquam assentur, sic. illarū humiditas contemperatur, edendoq; accommodaciores fiūt.

[Quartum] est, pulmonem facile & concoqui, & per intestina descendere, molli. enim admodum est & rarus. Paulus lib. 1. cap. 85. hæc sic tradit: Pulmo facilius quidem, vtpote fungosus, concoquitur, sed leuiorem cibum præbe. *Pulmo.*
O gene.

DE CONSERVANDA

generandæ efficac. Agninus uero pulmo, licet pro alimento minus cōueniat, medicamento tñ vim possidet. Impositum enim, ut auctor est Dioscorides lib. 2. ca. 37. & Galenus lib. 11. de simp. med. facul. cap. 8. attritus a calceamentis contractos ab inflāmatione tuetur & sanat. Idē tradit Auicen. 2. Can. cap. 568. *Quintum est gallinæ cerebrum oīum esse præstantissimum. Vbi sciendū in primis, cerebrum esse pituitosum, crassi, vitiosi q; succi. Lē tē transit, concoctionis aduersatur, stomachum lædit, & nauseam excitat: idē rectē uulgo ad corrigendam feigiditatē & humiditatē, cum sale, & puluere zingiberis, aut piperis cōdiri solet. Suillum nature inimicum est. Ouillū uero, vitulinum, leporinum, cuniculinum uel cum sale ac calidis speciebus mandi cōcedit. Inter oīa tñ cerebrū gallinæ facilē primā laudem obtinet. Abundē. n. nutrit, genitali semini adjicit, & cerebri substantiā auget, unde & his, qui tardiori leuoriq; ingenio ac mente sunt, prodesse dī. Dioscoridi. li. 2. c. 43. sanguinē a cerebri membrana profluentē sistit. Quod Aul. lib. 2. Can. c. 129. & 296. ad fluxū sanguinis nariū transtulit, nempe qui membranæ cerebri uitio contractus sit. Cerebrū, inquit, gallinæ, prohibet fluxum sanguinis narium, accidentem ex uelaminibus cerebri. P. ura de hoc supra c. 9.*

Cerebrū.

90c

De semine fœniculi. Cap. XLIX.

Semen fœniculi pellit spiracula
culi,

Hoc in loco traditur, semen fœniculi *Fœnicu-
lum.* quod marafiron Græcè dicitur, flatus dissipare atque expellere, idque maximè ratione caliditatis: Nam, ut lib. de simp. med. fa. c. 97. Galenus memoriæ prodidit, tam valenter exalfacit, ut ex tertio ordine exalfacientium censeretur promeretur, deficcet uero non æquè, sed ipsum quispiam in hoc primi esse ordinis posuerit proinde lac procreat, quod si admodum deficcaret, non sane efficeret. Suffulis est ratione auxiliatur. urinas mensesque ciet. Ex esu præterea seminis fœniculi manant & alia quædam commoda. In febribus. n. nauseam, & stomachi feruorem ex aqua frigida potum sedat, stomachum purgat, oculorum aciem reficit, & cum vino decoctum uirulentorum uermium ictus sanat. Contritæ radices, & cum melle illitæ, morsibus canum medentur. Quæ quidem omnia a nonnullis, memoriæ prospiciendæ gratia, hisce uersibus inclusa sunt.

*Bis duo dat marathrum, febres fugat, atque
uenenum.*

*Et purgat stomachum, lumen quoque reddit
acutum.*

Trascripta autem ea sunt partim ex Dioscoridis lib. 3. c. 67. partim uero ex Aui-
cen.

DE CONSERVANDA

cen. lib. 2. Can. c. 281. Quo sanè loco inter alia refert Auicē. et Democ. existimasse, serpentes, & uermes venenatos recentis fœniculi semine pastos senectam exuere, oculorumq; aciem succo eius reficere, veris initio, ubi latebris relictis in apricum prodiderint. Vnde intellectum est, hoïum quoq; caliginē præcipuè eo releuari. Plura hac de re Nicæder sub exordiū Theriacoſ, Pli. li. 8. c. 27. & lib. 19. c. 9. & lib. 20. c. 23. Macer. lib. 1. capi 16. & Mesues c. 1. de agritudinib. oculorū. At tamen cum concoctioni aliquantulū renitatur, & exiguū, prauiq; succi alimentum corporib. exhibeat, nō ut alimentos sed ut medicamēto potius fœniculo vten dū est. Proinde aliis interim cibus ipsum vice condimenti, & vt eorum prauitatē corrigat, adhibemus. Quæadmodū. n. petroselinum nōnunq; cū lactucis, ut earū humiditas & frigiditas cōtemperent, sic et cum cucurbitis interdum, aut rapis, ut prauitas eorū minuatur, fœniculū decoquere simul & mandere cōsueuimus.

De Aniso. Cap. L.

E Mendat visum, stomachū confortat Anisum.

Copia dulcoris anisi sit melioris.

Duæ hic referuntur utilitates anisi.

PRIMO namq; visum emendat, & maxime quidem foris impositū. Atq; hinc sanè

Anise vt
litate.

sanè apud Pliniũ lib. 20. c. 17. naturalis
hist. Epiphoris oculorum è vino radicẽ
eius tusam ab Iolla iponi solitã legimus.
Ipsum cũ croco pari mō & vino, & p se
tritũ cũ polẽta ad magnas fluxiones, ex
trahẽdaq; , si qua in oculos inciderint.

Secundo deinde loco stomachũ robo
rare dẽ, q̃ profectò de semine eius p̃o:if
simũ intelligẽdum est. Illud nãq; vt lib.
6. de simpl. med. fac. c. 44. Galen. adserit,
maximè vtile est acre & subamarum, vt
propè ad viẽtium accedat caliditatem.
Est aut̃ & in siccando tertii ordinis, sicut
& in calfaciendo. Stomachũ igitur calfa
cit, & qui in ipso sunt, humores erassos
& frigidos, lãtosq; attenuat, incidit, li
quidosq; & expulsionĩ a comodis red
dit. Inflationes quoq; , quæ ab iisdẽ pro
ficiscũtur, discuti. Atq; hinc ad eò fit, vt
stomachus in repurgetur, tum exicceẽ,
& onere, quo grauatus fuit, deposito, ro
boretur. Quinẽt visui eadẽ rōnẽ cõferre
existimandũ est, q̃ ppe cui nihil eque nõ
ceat atq; stomachi ipuritas. Hinc. n. im
puri, fœtidi, & turbulenti fumi ad oculos
sublati noxã spiritib. visib. inuehũt. Me
lius ad hoc semper recẽs, plenũ, nõ fursu
rosũ, dulcedine & odore p̃stãs. Prẽter
has vtilitates & aliã q̃ plurimã à Dio
scoride lib. 3. ca. 56. Plinio loco paulo an
te citato, Serapione c. 242. & Auic. lib. 2.
Cen. c. 1. recẽsentur. Oris enim halitum

DE CONSERVANDA

iucundiores facit. doloris leuamētum præstat, urina ciet discutiendi vim hęc, aquam quæ subit cutē dissipat, potū sitim ex falsis humoribus contractam. extinguit, animalium uenentis aduersatur, ualet ad inflationes. Aluum & alba foeminarum profluuia rostum. sistit, lac ad mamas elicit, Venerē stimulat. Dyspnęas a pituita profectas totum purgat, cum melle sumptum melius. Vetustis & antiquis ex frigore hepaticis affectibus prodeit. Iecoris, lienis, renum, uteri ac reliquorum est uiscerum obstructiones tollit. Vias. n. ab humoribus crassis, frigidis, ac lentis pclusas & obsessas aperit. Atque ob id febribus, quoq; opitulatur antiquis. Dolores capitis leuat, suffitum naribus. cum rosaceo tritum instillatumq; fractis auribus medetur.

¶ De spodio. Cap. LI.

SI cruor emanat, Spodium sumptum cito sanat.

Spodii.

Spodium sanguinis profluuia hic sistere traditur: quod de spodio ab Arabibus nobis descripto potissimum intelligendum uenit. Hoc, ut ex Auic. 2. Can. ca. 617. colligitur, non est nisi radices cannarum arundinum uel adustæ. Quare cum eo, quod Græci antispodio appellant, conuenire uidetur. Officinæ platearii nixæ testimonio pro spodio tam Græcorum, quam

Ara-

Arabū, ossibus vstis utuntur, q̄ elephan-
tis esse putant, quum verisimilius sit bo-
uis, uel alterius esse animātis ossa. Quo
circa cū uerum & Græcorum Spodiū,
quod Tutia uocata species est, habeat,
ex Officinis prorsus hæc combusta, ossa
proscribantur, eiusq; in Græcorum com-
positionibus usus sit, in Arabū uero cō-
positionib. cānarum Indiæ spodio, aut si
illud haberi non possit, radicib. cannarū
nostrarū adustis utendum erit. Græcorū
spodium solum admouetur: Arabū ue-
ro etiam sumitur & deuoratur. Hoc ip-
sum itaq; sanguinē vndecūq; ēt manantē
hic sistere traditur, & maximè quidē,
quod frigidum sit & siccū, valideq; ad-
stringat, aut certē, qđ sumptū, siue ad-
motū peculiari quadam proprietate he-
par intēperie, uel naturali, uel quoquo-
modo aduentitia calidius, moretur ac
roborer. Hoc autē viscere (qđ principium
ac fons sanguificationis est) roboratō,
sanguis ab eodē melius ēt retinetur. Pul-
uis igitur eius cū stillatitiis liquorib. ro-
sæ & plantaginis in nares iniectus
aimorrhagiam earundem curat, Idem cū
succo plantaginis contra aimoptusin &
dysenteria efficaciter sumitur. Quin &
alia q̄ plurimæ ab autoribus spodio at-
tribuunt dotes. Siquidē cor quoq; pro-
prietate quadā corroborat, & spiritus
claros ac solidos efficit, qua pp̄ exhilarat.

DE CONSERVANDA

rat etiam atq; letificat Porū, aut appo-
 sitū calidę cardiacę & cōtractę ab effu-
 sione flauę bilis ad os ventriculi synco-
 pe, calidoq; cordis tremori auxiliatur:
 adiuuante scilicet talem ipsius actionē
 facultate ad strictiora, & maximē qui-
 dem in tēperaturis calidis. In frigidis ve-
 rō cum croco temperatum eadem pre-
 stat. Febr̄ib. confert acutis, sitim sedat, &
 imodico cholericō alui profluuio atq;
 vomitui subuenit. Pustulis quoq; quę
 in ore, & lingua erūpunt, prodest. Fer-
 uorē furoremq; flauę bilis cōpescit, ven-
 triculum roborat, ardori eius atq; im-
 becillitati proficit, flauęq; ad ipsum bi-
 lis inhibet effusionē. Contra melancho-
 liā ex sollicitudine, timorem de p̄teri-
 tis terrorem de futuris, & quaslibet ani-
 mi perturbationes efficax est. Vtiliter
 calidis oculorū abscessibus illinitur. Plu-
 ra Rhazes lib. 3. ad Alman. c. 36. Auic-
 loco citato, & trac. 2. de virib. cordis, c.
 3. Auerrhoes lib. 5. collec. c. 56. Serap.
 c. 123. & Leonhartus Fuchsius lib. 1. c.
 17. de compositione medicā. Porro autē
 quēadmodum spodium peculiari hepa-
 tis roborandi facultate p̄ditū est, & ita
 & alię nōnullę medicinę alijs singula-
 rib. quisiusdā mēbris roborādis accōmo-
 datę sunt, veluti matis cordi, morbus ce-
 rebro, & glycyrrhiza pulmōni, capparisi
 lieni, & galāga stomacho, id quō vulga-
tis

tis etiam hisce uersiculis comprobatus:
*Gaudet hepar spodio, mace cor, cerebrum
 quoque mescio,*

*Pulmo, liquiritia splen, capp. stomachusque
 galanga.*

ANNOTATIVNCVLA.

Hepar priorem syllabam longā hēt.
 Est enim Græcum ἥπαρ, quare contra
 naturam hic breuis posita est.

¶ *Sale. Cap. LII.*

VAs cōdimēti p̄poni dēt edēti.
 Sal virus refugat, recte insipi-

dumq; saporat.

Non sapit esca probe, quæ datur
 absq; sale.

Vrunt res falsæ visum, semenque
 minorant.

Et generant scabiem, prurimum,
 siue vigorem.

Tria hoc in loco peraguntur. In pri-
 mis. n. generale tradit̄ præceptū, nemini
 hæctenus, humaniori saltē atq; ciuiliori
 non obseruatum. nēpe vt vas condimen-
 ti, hoc est salinum primū in mensa ap-
 ponatur: idq; adeo vulgatum ubiq; est,
 vt hisce etiam uersiculis decantetur.

*Sal primò poni debet, primòque reponi,
 Non bene mēsa tibi ponitur absq; sale.*

Due deinde salis recententur com-

O 3 moda

DE CONSERVANDA

moda. Ac primū quidem, q̄ venenis resu-
 stat. Cuius duplex adsignari pōt ratio:
 Vel q̄ salivm habeat vehementer siccā
 & adstringentē, atq; ob id quicquid in
 corporib. humidū est, id oē depascat, re-
 liquum adstrictione leniter contrahat,
 eiusq; rei testis est Gal. lib. 11. de simp.
 med. fac. c. 50. sic inquit: Nam sal quic-
 quid incorporibus humidum inest, id
 quodā modo absorbit, & quod reliquum
 est substantiæ solidæ, adstrictione cōtra-
 hit, ac p̄inde ēt cōditura sua carnes ser-
 uat, & à putredine tuetur, Vel qđ sal
 non solum humores è corpore ducēdos
 liquet, incidat, tenuet, purget, & exiccet,
 sed poros ēt. per quos veneni uis in inte-
 riora corporis irruere solet, & denset ac
 constringat, adeoq; penetrationē eius
 intercipiat & excludat. Secundū verò,
 q̄ cibos condiat, i. sapidiores reddat.
 Nulla siquidem ciburia citra salis com-
 missionem sapere, quotidiano discimus
 experimento. Tertio demū loco salis,
 siue per salforū eduliorū, quatuor enu-
 merantur nocumenta. Quorū primū qui-
 dē est, ut usu p̄sertim immoderatiore
 vrant, hoc est, coriūpant, aut hebetē cer-
 tē ac debiliorem reddant visum. Cuius
 itidē duplex adsignari pōt ratio, vel qđ
 oculi, ut sup̄rà c. 2. ex Aristotele ostendi-
 mus, sint de natura aquæ. Res verò per-
 false humidā ipsorū substantiam exic-
 cent.

Salis si-
 ne ciba-
 riorū ni-
 mis salso-
 rum no-
 cumenta.

cent, & consumant, adeoq; hebetudinē ob id vsui adferāt. Vel q̄ a cibariis per falsis in ventriculo existentibus, mordaces ad modum atq; acres resoluātur fumi, qui ad oculos sublati ipsos acrimonia sua rodant, ac rubefaciāt. Atq; hinc sanē eos, qui salem excoquūt, rubros ferē oculos habere conspiciamus. Secundū, q̄ Veneris appetentiam cōpescant. Nā cū oēs corporis exiecent & cōsumant humores, speram quoq; necessario exhauriunt ac minuū. Tertium, q̄ scabiē generent. Acrem. n. ac mordacem procreāt succum, sanguinemq; adurūt, atq; hinc profectō scabies incidere cōsuevit. Quartum, q̄ pruritus et excitent: mordacia. n. ac prurituosa generant excrementa. Horum nocumentorum Rhazes ē meminit. lib. 3. ad Almā. c. 17. Sal, inquit, sanguinem eorū, qui multā ex ipso sumunt quantitātē, adurit: visum quoq; debilitat, atq; sperma minuit: pruritus generat & scabiē. Ad hęc, serpiginem nōnunq; & impetiginem, morpheamq; ac lepram progignit ijs, quorū corpora ad patiēdū sunt parata. Quin vrinarios etiam meatus, vsu p̄sertim immoderato ac frequentiore excoriat. Modicē tñ falsa, profligato fastidio appetentiā reuocant. Ferrur præterea, quod si sal cum aceto & succo rute permistus, pedū plantis diligenter infricetur, nō noxam tm̄

DE CONSERVANDA

ex vini crapula cōtractum curet, sed ijs
 etiam, qui cibos auersantur Græci *απο-
 στοαυ* appellant, auiditatem restituat.
 Plura de Sale Dioscoristes. lib. 5. c. 58.
 Galen. lib. 9. c. 30. & lib. 11. c. 50. de sim-
 pl. medic. fac. Simeon Sethi in Syntag.
 Auic. 2. Can. c. 624. & Mesues lib. 2. sec.
 2. c. 16. de medic. simp. purgantibus.

¶ De saporibus, ac eorū qualitatib. C. LIII.

HI feruore vigent tres, falsus,
 amarus, acutus.

Alget acetosus, sic stipans, pon-
 ticus atque.

Vinctus, & insipidus, dulcis dant
 temperamentum.

Hic igitur de saporibus, siue qualita-
 tibus gustatorijs, Vbi sciēdū imprimis,
 Saporem accipi pro omni eo, quod gu-
 stu diiudicāt. Species aut̄ eius aliter ab
 alijs numerari solēt. Gal. lib. 1. de simpl.
 medi. facul. cap. 38. non facilē numero
 cōprehensibiles esse tradit, a Theophras-
 to lib. 6. de causis plantarū c. 1. & 4. eius
 octo recensentur differentię, exēpli gra-
 tia, dulcis, pinguis, austerus, acerb. acris,
 falsus, amarus, & acidus. Quib. nonum
 quicq; nōnulli adijciēdū putarūt, nēpe
 insipidum, quē *ὀπιον* Græci vocant, q̄
 exte oēm s̄r insignem tū caliditate. tū
 frigi-

Sapores
 octo.

frigiditatem, mediā quoad fieri queat
 constitutionē obtinens, qualem præbet
 sensum aqua plane oīs qualitatis uacua.
 Ex quib. tres calfacere hoc loco tradun-
 tur, nimirū falsus, amarus, & acris. Sed
 in his non parua est maioris minorisq;
 ratio. Siquidem Acre, ut Auic. 2. Cano.
 Tract. 1. c. 3. confirmat, est calidius, hinc
 amarum, deinde falsum, qm̄ acre maio-
 rē vim habet resoluendi, incidendi, ab-
 stergendi, q̄ amarum: Falsum uerò est
 uelut amarū, frigida, aliqua humiditate
 retusum, hebetatumq;. Secundo deinde
 loco tres ex saporibus statuuntur frigi-
 di. Acidus uidelicet, austerus & acerbos.
 Ex quibus acerbus tamen frigidior exi-
 stit, mox austerus, deinde acidus. Quod
 sane perspicuum euadit in oībus fructi-
 bus, qui dulcescunt. Principio. n. acerbi
 sunt uehementis infrigidationis procef-
 su deinde temporis cum per solarem ca-
 lorem aliquo modo ad concoctionem
 ducti fuerint, austeritas in eis sentit̄, qua
 sensim deposita, aciditatē acquirūt, sicut
 ὄμφρες hinc dulcedinem tādē adsci-
 scunt, Acidum uerò quāuis acerbo mi-
 nus sit frigidum, tñ ob subtilitatē & pe-
 netrationem suam cō in Pluribus maio-
 ris est infrigidationis. Acerbum autē &
 austerū in sapore sunt p̄p̄inqua, sed hoc
 mihi linguā p̄ter extrinsecam eius superfi-
 ciē contrahit: illud uerò non modo exti-
 mam

DE CONSERVANDA

mam superficiē, verumēt interiora eius contrahit atq; exasperat. Postremò verò tres dicunt̄ tēperati .i. mediæ qualitatis, ita vt corpus neq; refrigerent excellenter, neq; calfaciant: nēpe dulcis, pinguis, & insipidus. Dulce. n. licet calidū sit. in ipso tamen non apparet excellentia caliditatis, vt lib. 3. ad Almanso. cap. 1. Rharzæ vitum est. Porro suę cuique ac propriæ saporis adsignantur facultates.

Dulcia.

Dulcia. n. concoquuntur, emolliūt, rēfaciunt, laxant, plurimumq; corporib. exhibent alimenti. & impinguant. Cū. n. naturæ sanguinis nostri & carnis proximè congruant, lingua auidè excipit, ac voluptate ac dilatatione afficit, eis fruēs non lædit, non exulcerat ab eis, nec refugit ea, vt amara seu acria. Ac sanè q̄cquid nutrit, ex gñre dulciū esse oportet. Nā dulcia vngunt, implent, & restituunt erosas particulas. Sed interdū excellenter dulcia nocēt: q̄a cū sint valde calida & aërea, citò in igneā naturā transeunt, vt mel & saccharū, celerrimè vertunt̄ in rubrā bilē. Quare auidius vsi saccharo sepè periculose inflāmant. Ad hęc, dulces cibi intēperantius edunt; humorisq; copiā generant, q̄ sequunt̄ interdū vel putrefactiones, vel obstructions & abscessus hepatis atq; lienis, & maximè q̄dem cū hęc viscera ad patiendū accommodata fuerint. Stomachum quoq; re-

laxant

laxant admodum & aluum cient, Pectori tamen conferunt & pulmōni, genitalēque semen augent.

Amara meatus perpurgāt, abstergūt, extenuat, humorū crassitiē incidūt, & linguā mordet suntq; in natura terrestri, crassa, in qua excedunt calor & siccitas, vt in bile Nitro, Marrubeo, absynthio. immodico vsu sanguinē citō adurūt & coriūpunt, bilemq; augent rubrā.

Acerba, Grecis *σπογγία* appellata recentiores pontica pungēdo vocant, quo verbo medici quoque libenter vtuntur, linguam contrahunt, & introrsum pellunt, ideoq; constipandi, densandi, & adstringendi vim habēt. Suntq; in natura terrestri, crassa, frigida & sicca.

Ideò n. acerbus sapor dicit esse tardior, q̄ acidus, quia acidus est in natura tenuiora minus terrestri. Acerba sunt, vt fructus glandium, pyra syluestria, & in genere immatura poma, mala cydonias; ac magis immatura. Nam postquam maturuerunt, fit mixtus sapor ex acerbo & dulci, sicut nucum ex acerbo & pingui. Sunt *σπογγία* & fructus, qui vulgo Ribes dicuntur, Germanicè, *Aelberstkeni*. Item castaneę corna, & poma Cinosbati, vulgo *Hainboten*.

Austera, Grecis *αυσπρά* medicis etiam n̄ florit temporis *σπυρτίνά* à verbo Græc. *σπύρω* dicta, contrahunt, constringunt,

*acerba
pontica*

*Austera
stiptica*

DE CONSERVANDA

gunt, densant, incrassant, & inrigidant. Sunt. n. in natura terrestri, crassa, frigida & sicca, sed plus habent caloris & humiditatis, q̄ habent acerba. Frequentiore incibus ac immoderatiore vsu humores abundè extenuât, inueniuntq; , eoq; sanguinè gignunt melancholicū, & corpus reddunt gracile. Ventericulum tñ, què ad modum Galenus id ipsum in li. de cibis boni & mali succi c. 17. attestatur, corroborant. Oia, inquit, quæ egregiè austera sunt, laxū stomachum ac uentriē firmāt, ac tum præcipuè, cum calida intemperie affecti sunt. Hæc. n. de causa, atq; èt ad alui fluxiones sistendas, austeris utimur nimis. Iuuât. n. uentericulum natura siccitate, & aliquātulū adstringunt. Pinguia siue oleosa, q̄ Græcis λιπαρά, & uulgo unctiuosa nominant, dulcib. uicina sunt aqueæ & aeræ substantiæ, leniunt, emolliunt, & lubrificant, laxāt, cōcoquunt, maturant, & humectant, sine manifesta tñ calfactione. Hæc si sint mediocria optimè nutriunt. Sed immodicè pinguia supernatū, abominabilia sunt, & nauseabunda, uentericulū resupina, concoctionē impediunt, flatus & obstructions generāt. Ad hæc cibi quoq; ante q̄ edendo naturæ satisfactū sit, satietatē ad ferunt. Quod Galeni testimonio confirmat, q̄ lib. 3. de ali. fac. c. 26. ita scriptū reliquit. Pinguia & lenta cibaria, statim vt sum,

pta

*Pinguis
Salsa.*

Unctiuosa

pta fuerint, celeriter implēt, & appetentiam euertūt. Præterea, quæ maius est, & pluribus deinceps diebus ipsorum esum non sustinemus. Febricitantib. ac iis est quibus stomachus atq; hepar calidiora sunt, non æquè ut aliis cōferunt: ipsis. n. facile accendunt, & in flauā bile trāseunt. Reliquis uero phlegmatis generant copiam, somnolentiā pariunt, rationalemq; mentis partē reddunt hebetiorem. Carnium in atq; olerum cocturæ non mediocre tribuunt condimentum.

Acria, Græcis arymea, & uulgo acuta non solū mordent ac rodunt linguā, sed et penetrant, vrunt, vulcerant, aperiunt, flatus dissipant, tenuant, incidunt, separant, resoluunt, è longinquo attrahunt. Suntq; in natura tenni, in qua excedunt caliditas & siccitas, & superiāt calore res amaras: Vnde calorē augent & corpus velociter inflāmant ac sanguinē adiuūt ipsumq; in bilē prius rubrā, deinde in nigram conuertunt, siccant etiam emaciāt que ac fitim faciunt. Acria autem sunt ut piper, zingiber, allium, cepa, calx, & granum Gnidum, quod Keller shalsz. Germanicè vocamus.

Acria.

Salsa, Græcis almura, incidunt, tergent, tenuant, liquant, mordent, condiendo seruant, & putredine vindicant, conturbant, subuertunt uentriculum, & ad vomitum impellunt, desiccant,

citra

*Salsa**Pinguis*

DE CONSERVANDA

citra apertam aut caliditatem aut frigiditatem, sitim exiccant, exasperant, radendo expurgant, & aperiunt. Plura supra cap. 52.

Acida..

Acida; Græcis ozæa, vulgo acetosa, mordendo constringunt, & refrigerant, penetrant, incidunt, extenuant, diuidunt, tergent, fæctum liberant, perpugnant citra ex callactionem. Suntq; in natura tenui frigida, & sicca, in qua dominatur frigiditas. Nã quæ sunt tñm acida sunt præcipuè frigida, vt ozalis, quæ vulgo acetosa, & Germanice *Suer amper* nominatur, quia hæc purè hunc saporem hêt. Est & species mali punici verè acida. Alia quædã sunt mixtæ qualitatis, vt acetum, quod est subacre: quia etsi frigidum est, tñm retinet obscurum calorem ex urini corruptione: inde fit subacre, sed tamen dominatur frigiditas. Cum enim exhalant aereæ partes, & reliquæ manent terreæ, dilutæ aquosa tenui parte, fit Acetum sua natura frigidum. Acida sanguinis atq; rubregibilis feruorem compescunt, & vt libr. 4. Synopsis ad Eustachium filium c. 29. Orbasius attestatur, cum in ventriculo succum crassum inueniunt, eundem incidendo aluum subducunt, & ob eam causam fæces liquefaciunt. At si purum ventriculum inueniant, eum magis supprimunt. Corpus infrigant ac desiccant, concoctoriam hepatis facultatem debilitant, Neruis etiam ac nervosis omnibus.

nibus nocent, Appetentiam in crient: quæ
 humores vitiosos in orificio collectos
 diuidunt & pellunt, & modicatione non
 urente irritant uentriculū. Ex insipidis
 quædam magis nutriūt, nepe quæ propius
 ad æqualitatē accedunt, quædam vero me-
 diocriter calfaciunt, aut refrigerāt. Quæ
 sanè si multa etiam humiditate prædita
 fuerint humectantium, sin uero siccitas
 in eis exuperet, exiccantiū ordini adscri-
 benda veniūt de his oīb plura Gal. in lib.
 de sim. med. fac p̄sertim lib. 5. c. 25. Pau-
 lus lib. 7. c. 1. Aetius lib. 1. c. 1. Rhazes lib.
 3. ad Alman. cap. 1. Scapion sermo 2. de
 temp. simp. Auicenna lib. 2. Can. trac. 1. c.
 3. Meues lib. 1. Theoremate. 1.

¶ De vip̄a. Cap. LIII.

Bis duo Vip̄a facit, mundat
 dentes, dat acutum.

Visum: quod minus est implet, mi-
 nuīt quod abundat.

Hic quatuor recēsentur cōmoda Vip̄a
 p̄ Primò dentes mundat. Panis n. uino
 imbutus diutius circa dētes morat̄, atq;
 eam ob causam materiam facilius ēt fœ-
 culentā materiam ipsis obhærentem ab-
 sterget & consumit, q̄ vinū p̄ se sumptū.
 Deinde uisum acuit. Malos enim fumos,
 qui è uentriculo cerebrum petunt, sua-
 que permissiōe spiritus visuos obscu-
 rant, reprimit: adeoq̄ue materias prauas
 stoma-

*Vip̄a
 Iofa en
 en vi*

DE CONSERVANDA

stomacho inhæretes cōquoquit, incidit,
& deorsum pellit. Tertio cruda conco-
quit, q̄a os uentriculi leni quadā adstri-
ctiōne claudēs concoctoriā facultatē ro-
borat, plurimumq; alimentī corporib.
exhibet. Quarto uerò uitiosorū humo-
rū multitudinē minuit. Eos. n. concoq̄t
īncidit, exiccat & deorsū expellit, idque
maximè, si panis affatus prius, aut super
prunis exiccatus fuerit. Quin eodem ēt
mō sup̄fluē cōcocta ad *συμμετριας* reuo-
cat. Porro Vippa Germanicè dicitur, *een
V vijnfoppe*, Gallicè, *une Soupe au uin*. De
ea Hermolaus Barbarus c. 95. lib. 5. coro-
larij in Diosc. ita scribit: Erat ueteribus
ientaculū, buccæ ex uino, qđ genus Bar-
bari, à uino & pane uippam uocans. De
quib. Athenæus lib. 1. De ipsophist. *αυ* sic
ait, proi non embroma, o i meis acratif-
mō caloumen dia tō en acato brecheio
cai profiesthai p̄somous, i. matutinū e-
duliū siue ientaculū, qđ nos *ἀκρατισμὸν*
uocamus, p̄pea q̄ panis buccellæ mero
singant. Lege de eodē Plutar. in Sym.

¶ De diæta. Cap. LV.

Omnibus adfuetam iubeo ser-
uare diætā
Quod sic esse probo, ni sit mutare
neceffe.

Hippo-

Hippocrates testis, quoniam sequitur mala pestis.

Fortior hæc mera est medicinæ, certa diætæ,

Quam si non cures fatue regis, & male curas.

Quū primus præcipuusq; non solum morbi cuiusuis curandi, sed sanitatis èt tuendæ scopus, ut in libro, q. de facile parabilib. inscribit, c. 28. & in p̄sagio experientia cōfirmato c. 5. & in II. de attenuante victus rōne. c. 1. Gale. adserit, in exacta uictus rōne consistat: operæ præciū fuit de ea èt hic aliqd p̄scribi. Percipitur ergo in primis, vt seruet cōsueta diætæ. *Dietis.*
 q̄ sane administratio sex rerum non naturalium modò intelligenda uenit. Et ratio quidè est, quod transgressio à consuetudine noceat nocumento magno. *Cōsuetud.*
 Consuetudo. n. est altera natura, q̄a, ut *Cōsuetud.*
 lib. 1. c. 11. rhetoricorum ad Theodecten do.
 & lib. 7. c. 10. Ethicorū, & c. 2. de memoria & reminiscencia, ab Aristotele scribitur consuetudo est eorum, quæ ut sepè, siæ, ut plurimū fiunt. natura eorū, quæ vt semper. Sæpe autem & semper sunt sibi inuicem propinqua. Quod est ergo diu adsuetum, in naturam ferè trāsuiit: quemadmodum igitur naturam custodire oportet, ita & consuetudinē, si laudabilis

DE CONSERVANDA

dabilis fuerit. Et quemadmodū consue-
ta cibi & potus administratio eadem ra-
tione & aliarū rerū non naturalū obser-
uanda est. Vnde si quis consuetus multū
laborare velit hanc consuetudinem im-
mutare, ocioq; indulgere minusve labo-
rare, vel aliud laboris genus adsumere,
idq; alio & tpe & modo ille procul du-
bio multū ex hoc debilitabit. Idē intelli-
gendum de cibo ac potu, somno & uigi-
lia, repletionē & inanitionē & animæ ac-
cidentibus. In quibus omnibus cōsuetu-
dinē obseruare decet, & maximē, quidē
si sit laudabilis, uel ab hac non multum
declinet, siue mediū ēt locū inter bonā
ac malā obtineat: respectu nimirū illius
ad quod fieri debet permutatio. Porro
quanta sit vis consuetudinis, uel inde
colligas, q̄ debiles & senes consuetos la-
bores facilius ferant, q̄ foras atque iuue-
nes inconsuetos, quod profecto libro 2.
aphor. 49 Hippocrates ē. hīc uerbis cō-
firmat: Qui consueti solitos labores fer-
re, etsi fuerint imbecilles & senes, non
consuetis fortibus, atque iuuenibus fa-
cilius ferunt. Quod dicit, inquit Philo-
theus, tale est: sunt duo, hic quidem se-
nex, ille autem in consistenti ætate, am-
bo incipiunt fodere, & huic quidem se-
ni contingit rectē fodere, illi autem qui
est in consistenti ætate, non rectē. senī
quidem ob consuetudinem rectē quam
uis

uis sit imbecillus, iuueni aut non recte,
 cum non adfuetus sit. In uniuersum n.
 oportet cognoscere fortiores aliis fieri
 partes q̄ exercent, & hac de causa solitos
 labores facilius sustineri. Ex hoc autem
 particulari exemplo licet nobis & de oī-
 bus rōcinari. Deinde uero, malā pestem, *Mutatio*
 hoc est, maximū periculū ex repentina *subita m-*
 consuetae diætæ permutatione sequi, cō *cet.*
 firmat̄ autoritate magni Hippocratis:
 nempe ex. 2. libr. de vict. rat. in mor. acu.
 aph. 21. & 22 ubi sic inquit. Atqui facile
 est hoc addiscere, q̄ simplex uictus cibi
 ac potus, ipse sibi ipsi semper similis, se-
 curior oīno est ad sanitatē, q̄ si quis re-
 pentē ad aliū meliorē, magnā mutatio-
 nē faciat. Nā & his q̄ bis in die cibum su-
 munt, & his q̄ semel, repentinæ mutatio-
 nes noxas ac ægitudines inducunt. Et
 eos sanē qui pranderē nō assueti sunt, si
 pransi fuerint, statim in firmos facit hoc
 & toto corpore graues, & debiles, & pi-
 gros, &c. Aelianus quoq; ab initio lib. 5.
 de varia histōria, Tachi cuiusdē exēplo,
 admodum disertē nobis significauit, q̄
 periculosa sit repentina diætæ permuta-
 tio. Tachos Aegyptius, inquiens, donec
 usu est. uernaculo uictu, & frugaliter ui-
 xit oīum hominū fuit suauissimus. Post
 quam uero ad Persas venit, & in illorū
 luxum delapsus est, cum non posset ter-
 re intolerantiam ciborum, vitam in dy-
 senteria

DE CONSERVANDA

fenteria tranſegit & luxuriam cū morte
 cōmutauit. Quanq̄ aut nō ſanis tm̄, ſed
 ægris quoq; adſueta victus ratio diligē-
 ter obſeruanda præcipiat, haud tm̄ raro
 iucidit eius p̄mutandæ neceſſitas, q̄n̄ ni
 mirū illaudabilis exiſtit, ita ut, niſi per-
 mutetur, p̄niciōſæ inde cōſequant̄ ægrī-
 tudines. Talis aut̄ eorum eſt, q̄ prædium
 aut cenā prauis terminare ſolent alimē-
 tis. Eiufmodi igitur conſuetudinē neceſ-
 ſariū eſt corrigi ac p̄mutari, nō q̄ dē ſu-
 bitō, ſed paulatim & ordinate, oīs. n. ſu-
 bita p̄mutatio vehementer nocet, maxi-
 mē ſi a cōſueto ad incōſuetum tranſitus
 fiat. Hinc eſt, q̄ in libro de natura homi-
 nis, ita ſcriptum reliquerit Hippocrates.
 Detrahendī ſunt cibi ac potus, q̄ bus uti
 cōſueuerunt, idq; paulatim facere opor-
 tet. Nā ſi quis citō diætā permutet, peri-
 culum eſt ēt à permutatione aliquid in
 corpore nouatum iri. Quinēt laudabilē
 victus rōnem interdum mutari neceſſe
 eſt, quo, ſi q̄n̄ neceſſitas inciderit, natura
 nō offendatur inſolentia, nouitateq; , ne
 que renuat neq; recuſet. Nā q̄ oī diætæ
 ſeſe adſuefacit, minus lædiēt, cū ad in-
 cōſueta tranſire cogitur. Eadem in aliis
 quoq; rebus non naturalibus ratio eſt,
 Quod Hippocratis ēt teſtimonio confir-
 metur, qui lib. 2. aph. 50. ita ſcriptum re-
 liq̄t. Quæ ex lōgo t̄pe cōſueta ſunt, etſi
 deteriora ſunt, iſuetis minus moleſtare
ſolent.

solent. Oportet igitur ad insueta pmutari. In cuius quidem snæ explicatione Philotheus inter cetera sic inquit: Cum enim quodq; ipsorum factū sit peculla- re, minus lædit. Quis ex sua natura molestū sit, si nondū in consuetudinē venerit. Verbi causa, solitus est aliquis manna comedere, hic si ad bonū cibum sumendū conuertitur, læditur, cum ad suetus non fit: adsuetus est aliquis aquæ potioni, si præter consuetudinē bibat vinū, offendit, qm̄ cōsuetudo contēnit. Oportet igitur ad insueta permutari, vt, si necesse sit, ea, quæ offeruntur, ferre possimus. Vientem. n. copioso nutrimento, oportet et parum cibi qnq; assumere, vt si cōtingat, ferat et illius vsus. Hinc est, qd Cornelius Celsus lib. 1. cap. 3. in hunc etiam modū scripserit. Nimis ociosa vita utilis non est, quia pōt incidere laboris necessitas. Neq; et ex nimio labore subitū ocium, neq; ex nimio ocio subitus labor sine graui noxa est. Huc igitur respiciens Hippocrates rectissimè consulit, consuetudinem esse mutandā. Proinde non temerè à Plutarcho in lib. de tuenda bona valerudine, in hunc modū scribit, Exacta illa & vehemēter ad vnguē, vt dici solet, obseruata vitæ rō, simul & corpus formidolosum reddit; ac periculis obnoxiiū, & animi frāgi: vigore. Quocirca cauere quisq; dēt, quæ ad-

Consuetudo uarianda.

DE CONSERVANDA

modum lib. 4. cap. 10. ad Alman. Prudentissime Rhazes monuit, ne alicuius rei sibi consuetudinem faciat, quã deinceps ipsum obseruare necesse sit, Exẽpli gratia: Si quis vno cibo consuetus sit uti, vel aliquo potu, uel oĩno ab eis abstineat, vel dormire, uel moueri, vel egerere, Venerive indulgere cõsuescat: & ab aliquo istorum impetuose irritetur, maximum incurrit nocumentum, si ab eis abstinuerit. Quapropter quisque corpus suum debet ita præparare, vt caloris & frigoris patiens esse possit, & ad motiones & cibaria sibi necessaria aptum reddatur, & vt somni & vigiliarum horas, atq; mansiones & domos sine læsione permutare queat. Fortassis. n. ex necessitate id ipsum qñq; facere cogetur. Poterit aut commode, si consuetudinem non obseruet ad vnguem, sed interdum ad insueta transeat. Porro quo tpe, quoque modo cõsuetudo mutãda sit, copiose admodũ docet Gal. lib. 5. c. 8. & libr. 6. capit. 3. de Sanit. tuen. & lib. 8. c. 9. method. med. Conciliator differen. 98. & Hieronymus Cardanus lib. 1. tract. 6. Contradictione 2. Tertio demum loco traditur, fortiorem ac potioremedendi metam esse, certam diætã. Quam sanè si medicus curare noluerit, ac aliã quandam, eamq; non satis cõmodam administrauerit, stultè egrũ regere, ac malè curare merito dicitur.

Scien.

Sciendū est autē, apud Galenum hæc alimenterum genera inueniri, copiosum, medium, tenue. Copiosum est sanorum cibus, qui nō solūm vires conseruat, sed et auget. Medium ad sanos et spectat. Nā vires quidem cōseruat, nō tñ auget. Tenue, i. quod vires quidē comminuit, eatenus tñ vt nō exoluantur. Hoc ab autoribus in multas partes diuisum est, nēpē in tenuē simpliciter, in tenuē exquisitē, in tenuissimū citra adiectionē, & in tenuissimum in extremo. Tenuē simpliciter per pauca, aut ea quæ parum nutriūt edulia fit, cuiusmodi est ptisanæ succus, mulsæ, & sorbitio ex alica. Tenuē exquisitē, ubi ptisanæ succus exigua sumitur quantitate. Tenuissimū citra adiectionē per mulsam aquā, siue melicratum fit solum. Tenuissimum uerò in extremo, per solam inediam ad iudicationē vsq; progreditur. Copiosum autē vel est, vbi tota ptisana sumitur, vel copiosus, vbi pisces, oua, & ius carniū, vel copiosissimum, vbi caro. Medium autē horū est, ut panis lotus, uel placenta. Sani homines nō solum conseruandi, sed augendi etiā sunt, propterea alimentum copiosum illis cōpetit, Qui vero ægritudine longa laborant, vires augere non debent, sed bene conseruare : aliter usque ad finem non sufficerent, propterea hi medio victu cibandi sunt, qui etiam sanis conuenit, in

LIBROS P 2 qui

DEL DR.

L. MARCO

Ayuntamiento de Madrid

227 DE CONSERVANDA
in quibus vires augere non capimus, sed illas solum conseruare animo est, quae etiam in longo morbo totis viribus seruari studemus. Quum verò aegritudo breui terminatura est, si quarto die finire debeat, aliquid dare non est opus, iuxta illud Hipp. 1. apho. 9. Extremis morbis extrema exquisitè remedia optima sunt. Imò si vires sufficerent, & in septimo terminatura esset, nihil penitus dādū esset nisi post illum terminū. Hac de re plura & cognitu nō indigna reperies apud Hippocratē lib. 1. aph. 4. 5. & 6. & ibidē apud Galenum & Philotheum in comment.

De administratione diete. Cap. LV1.

QVale, quid, & quando, quantum, quoties, vbi, recta

Debent haec medico in victus ratione notari,

Ne male conueniens ingrediat
tur iter.

Sex circumstantias medico in prescribenda victus ratione considerandas esse, hoc in loco tradit. Prima, quale: hoc est: cuius qualitatis cibus exhibendus sit: quia in calida aegritudinē cibus frigidus in frigida calidus, in humida siccus, in sicca verò humidus conuenit. Corpus tñ quod secundū naturā est, simile semper victū postulat: quemadmodū quod
præter

Præter naturã est contrarium. Siquidem
 quæ naturaliter se habet, custodire: quod
 præter naturam est, tollere oportet. Sed
 de hoc plura Galenus cum alibi sæpè, tũ
 maxime in arte medicinali. cap. 86. & li-
 bro 1. c. 10. de Sanitate tuend. & lib. 8. c.
 9. metho. meden. Secunda, quid i. cuius
 substantiæ: Athletis. n. ac rusticis, ijsque,
 qui quamlibet actionem fortem ac ue-
 hementem obeunt, cibus exhibendus
 est crassus ac durus: quia facultatem con-
 coctoriam possident fortem: neq; tenuis
 substantiæ cibus, velut est caro pullorũ,
 caporum, vitulorum, agnorum, hœdo-
 rum, & similibum, ipsis competit: quippe
 quæ in ipsis vel adureretur, vel quæ par est
 citius cõsiceretur, ita ut sæpius ob id gi-
 bari cogerentur. Non temerè igitur in-
 quit Glossa delectabilis in d. Serui. vrbã-
 nis, in principio. ff. de leg. 3. Rustici non
 debent vri pane albo, vel pullis, aut alijs
 delicatis cibariis: sed pane grosso, caseo,
 corpis, & fabis. Porro nobilibus atque o-
 cio debitis hominib. tenuis substantiæ
 cibus magis congruit: quippe qui uirtu-
 tem concoctricem habeant debiliorem,
 quæ ut crassos cibos eiusmodi sunt salsa-
 tum atq; boum carnes, & pisces sole,
 aut uento, aut fumo indurati, superare
 queat. Pari modo & in ægri tudinib. acu-
 tis tenuiore viendum est diata, quæ in chro-
 nicis. i. longis, sicuti quartanis. Tertia,

DE CONSERVANDA

quando, i. quo potissimū dicitur tpe cibis
 adsumi debeat: in sanis. n. consuetudo
 maximè obseruanda est. Vnde hoib. ma
 ne surgentibus tm̄ in die cibum sumen
 tibus, æstate quidē prandendum est ho
 ra decima, vel paulò ante, neq; differen
 dum donec p̄pinquet meridies, vt q̄ ma
 ximum æstum importare solcat: Cenā
 dum hora sexta, vel paulò post. Hyeme
 verò iisdē ob somni prolixitatem pran
 dēdū est hora vndecima uel duodecima.
 Cenā dum hora septima, uel paulò post:
 sed ita tm̄, ne q̄d præter consuetudinem
 fiat. Quinēt in egris cibādis t̄pis habēda
 est rō, p̄sertim in febricitantib. Siquidē
 in ipsis paroxysmis, uel non multo ante
 futurā accessionē à cibis abstinendū est:
 qđ nimirū naturā, quæ circa morbi ma
 teriā tum occupata est cib. oblatu distra
 hat, atq; adeò humores morbum efficiē
 tes adaugeat. Neq; immediatē post pa
 roxysmum cib. dandus est, quippe quem
 facultas à febris intēperie deiecta nōdū
 superare queat. Quapropter tādū ante
 sequentis accessionis initiū exhibendus
 est, vt priusq̄ ea appropinquat decenter
 in uētriculo coquat, & ad inferiores par
 tes descendat. Idq; in illis potissimū ita
 obseruādum, quib. uirtus adhuc satis va
 lida existit. his vero quib. vires prosternū
 tur, dādus est cibus quocunq; tpe, et in
 vigore. Cuius rei testis est Gal. qui lib. 1.
 aphor.

aphor. cōm. 9. ita scribit. Aliqñ in ipso èt morbi vigore, ubi Symp. aliquod interuenerit robur naturæ dissoluens, nutrire cogimur. Quod idem copiosius etiã monstrat lib. 10. cap. 3. & 5. metho. mede. Hęc oĩa de paroxysmo Stephan. Atheniēsis in primum lib. Gal. ad Glauco: cōm 39. multò clarius in hunc modum exponit: Sciendū sanè est, naturã egere semp̄ alimento, quod basim ac sedē illius, q̄ digestum est. ipsi repleat. Sed hoc ipsum alimentū præcipuè dandū est, qñ ipsum cōcoquere, ac cōficere potest. Cōcoquit autem qñ pura ac integra est, nec è febris caliditate vexatur. Quare in interuallo dādum, i. Si. n. in accessione demus, facultas q̄ a febris intēperie deiecta est, ipsum superare nō pōt. Alimentum autē nō cōcoctum materia sit febris. Et hoc est, qđ Hippoc. lib. 1. aph. 11. ait. In accessionib. subtrahere oportet: nam addere nocuū est. Dandū igitur est alimētum interuallis. Sed hæc dici pñt in intermittētib. In continuis uero quid utiq; suis faceret? neq; n. in his inuenire licet remissum ac quietū tps, uerū continua est febris. Tñ in his èt si: *μετ' ἄρ' ἔλα*, i. febris deminutio, q̄ interuallū imitat, tunc alimētum dandū est, nō qñ accedunt. Hęc ille. Plura & ad p̄sentem speculationē maximè facientia habētur apud Brudū Lusi. li. 2. cap. 9. de victu febricitantium. Quarta,

DE CONSERVANDA

quantū. i. q̄ titatis sumendi cibi. Quę pro
fectò in estate, vt suprà c. 19 diximus mi
nuenda est: q̄ tū ob immodicas resolu
tiones calor innatus debilior existat:
Hyeme verò augēda, propterea q̄ con
coctoria facultas id t̄pis ob frigus am
bientis roboretur. Quinta quoties, in
die videlicet cibus exhibēdus sit. Est. n.
æstate quā hyeme, autūno, aut vere, se
pius exhibendus, sed minori quātitate.
Pari modo facultate cōcoctoria debili
existēt, sepē, sed parua quantitate dan
dus est Eadē verò robusta existēte, dan
dus est quidem quātitate magna, sed ra
rius. Sexta, vbi id est, quo in loco: cibus
enim neq; in loco frigidiore, neq; cali
dore sumēdus est, sed temperato.

¶ De Caulē. Cap. LVII.

IVs caulis soluit, cuius substan
tia stringit,
Vtraque quando datur, venter
laxare paratur.

Hic agitur de caulibus: per quos ni
hil iā aliud intelligendū q̄ vulgare illud
olus, q̄ *Blancoolē* appellamus, Gal. *des*
Choux, Hisp. *Verca*, καράμβη Grę. Latin.
verò brassica dicta: atq; hoc vel ex Mar.
discrete licet. q̄ xeniorū lib. eos caules
per nitratā. q̄ virides conseruari ait:
Ne tibi pallentes moueant fastidia caules
Nitrata viridis brassica fiat aqua.

Re.

Recensentur aut hoc loco tres ipsorum facultates: quarum prima quidem est, decoctum eorum, & maxime primae ebullitionis, ventris solvendi vim obtinere: In folijs namque & exteriorin, partib. nitrosa quaedam & abstersoria inest qualitas, quam sane, cum debiliter admodum inhæreat, modica elixatio in aquam facile deponit, eique potentiam adicit purgatoriam. Atque hinc adeo fit, ut ius primae decoctionis alium excellentius, quam secundae deiciat. Nitrosa. n. illa & abstersoria qualitas exquisitè per primam segregatur, atque in aquam deponitur. Secunda est, corpus ipsum siue substantiam cœi siccantium ratione ventris sistere magis, quam ad deiciendum incitare, quia purgatoria potentia per decoctionem aufertur, & relinquitur substantia terrena sicca, quae sumpta ventrem adstringit, idque multo magis si non bis duntaxat, sed ter aut quater aquam effuderis. Nam quanto exquisitius in aquam succum suum deposuerit, tanto & illi quidem maiorem purgandi vim adiciet, & reliquam sui substantiam, quae velut oleris ipsius caro est, restringentem efficiet. Eadem est ratio in beata, atque adeo in omnibus ferme quibus sapor aut acris, aut nitrosus, aut salsus inest. Quippe & lenticula ipsa, tamen si satis magnam abstringendi potentiam gustu refert, tamen eiusmodi quid sortita est. Nam & huius deco-

DE CONSERVANDA

Etū, uentris soluendi uim obtinet. Verū
 hic succus ēt, si degustes, perspicuā mi-
 sturā representat, tanq̄ si nitroso auste-
 rum quid cōmisceas. Sed & conchularū
 maris, ceterorūque ferē ostrearū succus
 planē salsus est, tū uentrem soluēdi uim
 obtinet: q̄ uis eorum caro uentrem reprī-
 mat. Tertia est utrunq; nempē decoctū
 atq; substantiā simul uentris subductio-
 nē efficere. cū. n. uires suas, ita retineant,
 abstergere ēt, & intestina ad expulsionē
 irritare, & consentaneum est. Lege hac
 de re plura apud Gal. lib. 3. de simpl. me-
 dic. fac. c. 14 & lib. 1. cap. 3 & 25. & lib. 2.
 c. 44. de alim. facul. proditum quoq; est.
 Brassicam naturali quadā facultate uino
 aduersari, & curare temulentia: Vnde
 querit Aristoteles. 1. Sec. proble. 17.

*Brassica
 temulen-
 tianu-
 rat.*

Quid est cur brassica sedet crapulam?
 Nonnulli respondent, hoc euenire solū-
 tum, q̄ ex usu eius fumi eleuētur admo-
 dum crassi, qui cum uini uapores increas-
 sent, ad cerebrū ascendere ēt prohibent.
 Aristoteles tñ aliam adsignat causam,
 nēpe quod quicquid humores uinosos
 vndique & omni ex corporis parte, ad se
 in alium trahit, & corpus refrigerat, tol-
 lat crapulā. Brassica autē est hmōi. Ergo
 brassica curat crapulā, Minor probatur,
 quia per succū eius humores, qui uinosi
 crudiq; tenentur, è toto corpore detra-
 huntur. Ipsa uerō substantia frigida, sty-
 ptica,

ptica, ac terrea, suprâ in vētriculo remanēs corpus refrigerat, quò fit, vt tenues humores ad vesicam labant. Cùm igitur humor vtrinq; educatur, corpusq; refrigeretur, rectè per cōsequens a crapula liberatur. Euenit adhęc, vt cùm humores deorsum se trahunt atq; excernunt, flatum èt secum deducât: qui, si per vinū liceat in caput se efferens gravitatē creat, & crapulâ: sin aūt deorsum se vertit, corpusq; ob causam prædictâ refrigeratum est, dolor crapulæ oīs tollitur, Quin & ipsa brassicę folia, quęadmodū lib. 2. de cōpos. med. local. c. 1. Galenus attestatur, calida macerata, capitiq; circumposita ac obligata, naturaliter ebrietati resistunt. Porrò brassica, q̄ edendo est calfacit & siccatur, primo abscessu. Prauum & melancholicū succum procreat. Aestiuā tñ peior est quā hyberna. Oculorum aciem hebetat, vnde Gręcis etiā *κραιμ Βη* dicta censet, quasi *κοράμ Βλη*, qđ pupillas oculorū quas illi *κορας* vocant, obtundat hebetetq;. Somnum per contraria insomnia interturbat. Stomachū male habet, parumq; nutrit: at si cū pingui cerne coquat, plurimū noxę atq; vitij amittit. Urinā ac menses ciet, & lumbricos interficit. Succus eius cum melle sumptus magnificè defectiones vocis iunat, & si vulnerib. imponat, ea glutinat dolosa malignaq; vlcera, & indurata

DE CONSERVANDA

inflammationes sanat. Plura Dioscor. lib. 2. cap. 146. Plin. lib. 20. c. 8. Galenus locis supra citatis. Simeon Setbi in Syntagmate. Rhazes lib. 3 c. 18. ad Alman. & Auicenna. 2. Cano. capite. 142.

¶ De Malua. Caput LVIII.

Dixerunt maluā veteres, quod molliat aluum.

Huius radices rasæ soluunt tibi fœces.

Vulnam mouerunt, & fluxum sæpe dederunt.

Hic agitur de facultatibus maluæ. Et primo q̄dem versu, qui ex lib. 2. cap. 36. Aemilij Macri huc adscitus est, veteribus Latinis maluā ab emoliēda aluo sic dictā esse, tradit. Cuius sanè rei testis est M. Varro, qui maluā quasi moluā, q̄ aluum molliat, dictā esse contendit: q̄ppe quæ clysteribus infusa, vel in cibo accepta, ventrem faciliè moueat. Quinetiam Græcis *μαλάχι*, ab emolliēda aluo, nomen traxit. Siquidē ipsis *μαλάττειν* mollire significat. Antiqui enim ea in acetarijs cum lactuca ab subducendam aluum utebantur. Vnde Martialis lib. 10. Epigrammaton.

*Exoneraturas uentrem mihi villica maluas
Attulit, & varias, quas habet hortus o-*
pes.

Et ali-

Et alibi.

Utere lactucis, & mollibus utere maluis.

Cæterùm hoc olus facile abducitur, non modò propter humiditatem, uerumetiam propter genuinam uiscositate[m], & potissimùm quò[n]i quis cùm oleo q[uo] ga[r]o copiosam ipsam sumpserit. Atq[ue] ob id inter quatuor etiã emollientia, quorum decocto in clysterib[us] ad induratarũ fœcum educationem passim, utimur, primum locum sibi uendicauit. Porro duplex malua est: Vna quidem florib[us] sanguineis, altera uerò candidis, & in hac quàm illa maior emolliendũ uis inest.

Secundo deinde uersu innuitur, radices maluæ rasas, fœcibus educendis esse accommodas, & maximè quod si inde, p[er]inde atq[ue] è radicib[us] mercurialis, Βαλανοι, id est, glandes, siue suppositoria fiant.

Tertio demum uersu, Maluam menses ciere dicitur, quòd & ipsum sanè ob manifestam humectandi facultatem, ac genuinum ientorem præstat. In sessione nãque uerum emollit, ita ut uenæ eius ab acri sanguinem pròptius fundatur. Quinetiã menses puocare certo se experimento didicisse Platearius adserit. Folia maluæ trita cum foliis salicis, omnibus emplastris cõmodiora sunt. Nam & inflãmari nõ sinunt, & sanguinem sistunt, & recēs vulnus cicatrice includunt. Sed & luxatis ac contusis medentur.

Pha-

DE CONSERVANDA

Phalangiorū quoque & reptiliū plagas curant folia eiusdē, si cepas & porrū triveris, eisq; miscueris, ac imposueris. Si quis uerò syluestris maluę succo cū oleo illinat, à uespis & apibus non pungetur, sed & q̄ puuctus iā est, succo opē sentit, & folia maluę contusa & imposita similiter percussum ab illis sanāt. Similiter autē curat malua illita, lichanas, & occulta feminarum uitia. Succus uerò eius auribus instillatus dolorē auriū sedat. Cum melle acceptus thoracē pulmonemq; iuuat, & raucā uocē lenit, hepaticos sanat, & comitiali apphensos resipiscere facit, Eodē modo & nephreticis & ischiadicis auxiliat. At uerò decoctū ipsius potatū, difficultatē emittendi urinā emendat, lapides cōterit, somnū cōciliet, facilemq; partum præstat. Prodest et̄ erosionibus uesicæ, & intestinorum, vuluę, sedisque clystere infusum. Malua illita inflammationes lenit, eaq̄ue, quæ indurata sunt, emollit. Plura Dioscorides lib. 2. c. 111. Plin. lib. 20. c. 21. Gal. lib. 7. de simpl. me. facult. c. 95. & lib. 2. de ali. fac. c. 42. Constantinus Cæsar lib. 12. de agricultura c. 12. & Simeon Sethi in Syntagmate.

De Mentha. Cap. LIX.

Mentitur mentha, si sit depellere lentha.

Ventris

Ventris lumbricos, stomachi vermesque nocuos.

Menthā eo noīe non esse dignandam, nisi alui etiā lumbricos & stomachi vermes enecandi atque expellendi facultatē obtineat, hoc loco adserūt. Amarū, n. quiddā in se habet & acerbū, & amaro quidē, non secus atq; absinthū, lumbricos interficit: acerbitate verò si cum oxycrato bibat, recentes sanguinis reiectiones reprimit. Exhibendū autē decoctum eius, uelut absinthij quoque, & non substantia. Est. n. ut si q̄ alia herba, tenuium partiū, gustu acris, & facultate calida, ex tertio nimirū ordine excalfaciētiū, & secundo siccantiū. Quare medicamento potius, q̄ alimento ipsa utimur. Hepar enim frigidum & uentriculum iuuat, corroborat & stomachum, & concoctionem facit, sedat quoq; singultum, & uomitum phlegmaticum atq; sanguineū. Prodest quoque ad cordis morsus, & appetitionem suscitāt. Mediocriter itē ad Venereū excitat, id quod oībus accidit, quæ humiditatem semicoctā & flatuosam continent. Aperitque iecinoris ac splenis obstructiones. Verum hac uesci ad satietatem non oportet, qm̄ sanguinem extenuat, & serosum facit, & ipsum in flauam bilem permutat: inde efficit, ut sanguis, qui maximè est tenuium partium,

DE CONSERVANDA

ti^um, discutatur, & crassus ac melā chol-
 licus relinquatur, atq; idcirco oportet
 biliosos ab ea abstinere. Contrita cum
 sale & morsui rabiosi canis imposita,
 medicamentum fit salubre. Arida uerò
 trita, & post cibum sumpta, ad cōcoctio-
 nem facit, & lienosos, iuuat. Cum uino
 pota difficulter parienti succurrit. Fe-
 runt etiam quod mansa lippienti impo-
 sita, fiat remedium: quod que eius deco-
 ctum absorptum, confestim sanguinem
 è faucibus efficiens sanet. Coire lac, dē-
 sari que in caseum non patitur, si folia
 portionib. lactis immergantur. In sum-
 ma stomacho utilis est, & in condimen-
 tis peculiarem gratiā habet. Huius semē
 uentrem purgat, & pulmonem lædit.
 Plura Diosc. lib. 3. c. 35. Plin. lib. 20. c. 14.
 Galen. lib. 6. de simpl. med. facul. ca. 136.
 Simeon Sethi in Syntag. & Auiccuna. 2.
 cano. cap. 495.

¶ De Salvia. Cap. LX.

C Vr moriatur homo, cui salvia
 crescit in horto

Contra uim mortis non est medi-
 camen in hortis.

Salvia confortat neruos, manuum-
 que tremorem

Tollit, & eius ope febris acut. fu-
 git.

Salvia

Salvia, castoriumque, lauendula,
primula ueris.

Nasturt. Athanas. hæc sanat paraly-
tica membra.

Salvia saluatrix naturæ concilia-
trix.

Permagnā esse utilitatē Saluię hoc lo-
co tradit: Ac primo q. dem uersu per mo-
dum dubii q̄ritur, q̄ fiat, ut hō moriat̄,
q̄ a salvia crescit in horto? ad qđ ita r̄nde-
tur scđo uersu. Quanq̄ medicina in hor-
tis reperiat̄, q̄ corporis putrefactioni re-
sistat, humiditatemq; custodiat natura-
lē, ne citius q̄ par est dissipet̄, nulla tñ in-
uenitur, q̄ moriendi necessitatē è medio
tollat. Et hoc est, quod Aui. 3. l. c. singula-
ri ait: Ars quidem sanitatis tuendæ nos
à morte securos non facit, neq; corpus à
foris incidentib. nocumēt. s. munit, neq;
unumquodq; corpus ad ultimam vitæ
longitudinem, quæ est secundum homi-
nē absolutē, perducit. Sed de duab. rebus
securitatē præbet; Putrefactionem. n. pe-
nitus exciudit, & humiditatē defendit
naturalem, ne iusto citius resoluatur.

SECUNDO loco tres referuntur, sal-
uię effectū: ac primo quidem, quod
neruos roboret. Siquidem manifestē
calfacit, & leniter adstringit, humo-
rum igitur copiam, qua nerui impedi-

DE CONSERVANDA

*Manusū
tremor.*

ti relaxabantur, exiccat, refrigeratosque recalfacit. Deinde, q̄ manuū tremorem tollat: Nam quicquid neruo roborat ac calfacit, tremorē etiā tollit. Tremor. n. ex neruorum imbecillitate & frigiditate potissimū accidit. Atq; hanc sanè ob causam senes nōnulli & anus decrepiti eibis ac poribus suis folia saluię impone re solent. Tertio, q̄ acutā remoueat febre: cuius hanc adsignaueris causam, nempe qđ humores exiccet, adeoq; putrefactionē, qđ acuta febris magna ex parte comitatur, impediat. Porrò saluia tēperamento est euidenter exalfaciēte & exiccante, atq; eā ob rem per se in victus salubris rōne nō temerè vsurpanda. At tamen cūm neruos excellenter roboret, dupliciter ea hoīes in sanitatis tutela vtī consueuerunt. Aut. n. inde parant εμβαμματα. i. intinctus, quemadmodum ostendimus supra c. 22. appetentiam ita reuocantes ei, cui vētriculus crudis, incōcoctis, ac prauis humorib. refertus fuerit. Aut uinū ex ea etiā conficiūt. Saluiatum ipsis appellatū, q̄ in mensę principia potissimū expetitur. Hoc cū sibi qualitatē quandā a saluia calidā simul ac adstringentē, aromaticāq; & exiccantem adsciscat, tremulis, paralyticis, & epilepticis mirè conferre putandū est: præsertim si post purgationē ex epoto medicamento modicè sumatur. Quin & ventriculum,

*Saluiatiō
vinum.*

culū, cerebrū, neruos ac reliquas quoq;
 corporis partes præ humiditate laxas,
 exiccat ac roborat, idq; per hyemē maxi
 me, valet contra renū, vesicā, & laterum
 dolores, reiectiones sanguinis, tussim, ru
 pta, & uulsa. Difficili vring auxiliatur, &
 suppressos menses proritat, sed immode
 ratius, quocirca grauidis nō nisi cū timo
 re exhibendū est, q̄ ppe q̄ partus facile e
 necet, & abortus faciat. Vaporosum est
 admodū, facileq; caput ferit, & citò ine
 briat, quare caput debile habentibus, q̄
 busque plurimum molestie catarrhus
 exhibet, ab ipso in roborando vētriculo
 cauendū est: ne, dū uni parti auxilium q̄
 runt, reliquas offendant. Imò uerò nec
 alias immoderatius eo vtēdū est, neq; ad
 depellendā sitim, neq; ad deferendum p̄
 miscendumve cibū: q̄ ppe q̄ uniuersum
 ita cibū ad extremā prōptissimē calidita
 tē ac siccitatē perduceret. Primum. n. p̄ se
 calidū & siccum est vinū, deinde verò &
 saluia sat strenuē exalfacit, desiccataq;
 & tenuiū est partiū: quare quod inde sit
 uinum, & immodicā haud dubiē calidi
 tatem ac siccitatē inclinabit, atq; ob id
 sanitatis tutelæ minus conuenit: vt qd̄
 ingestum cibum præmature atq; antè p̄
 fectam eius concoctionem ē ventriculo
 ac hepate ad cerebrū facile & neruos de
 ferret, obstructionēq; oīs putredinis ma
 trē in humano corpore excitaret. Plura
 de hoc.

DE CONSERVANDA

de hoc Magninus cap. 21. par. 3. regimē-
nis sanitatis, & Ioan. Michael Sauonaro-
la, in maiori prac. trac. 2. capi. 4. rubr. 15.
Duplex porro saluia passim i hortis spe-
ctatur: Vna magnis, latis, & asperis foliis
quæ Germanis *groote offt breede Sanie* dī:
Altera uerò foliis minoribus, cōtractio-
ribus, & leuioribus, quam iidem *Gleyn*
offt edel Sanie vocāt. Græci, quod ipsa her-
ba retorrída sem p & exucca appareat, cō-
muni vtranq; appellatione nūcuparunt
elelifacon, quòd quasi in tabem, uel si-
derationem redacta videatur.

Saluia.

TERTIO loco sex enumerantur me-
dicamenta simplicia paralusei curandæ.
accōmodatissima, nempe saluia, Casto-
riū, Lauēdula, Primula veris, Nasturtiū,
& Athanasia. Hæc nāq; oīa proprietate
quadā mēbra paralytica curāt ac sanant,
De saluia q̄ dē ex modo dictis satis con-
stat: q̄ ppe q̄ genuina caliditate & siccita-
te sua pituitosum humorē, quo nerui
obstructi resoluebantur, facillē cōsumat,
ad eōq; neruis ipsis robur addat: Casto-
riū calfacit siccatq; cū extenuandi uirib.
extrinīs, q̄ his p̄ter alias actiones ēt ner-
uorū, q̄ ex copia humorū malē hnt, affe-
ctibus, nepe tremori, stupori, cōuulsioni
& paralyti, congruit, & refrigeratos faci-
le calfacit, & extrinsecus applicatum, &
pōtur datū, idq; ita, ut nullum aliā offen-
dat particulā, ēt si mediocriter febris af-
fringat,

Castoriū

fligat, quæadmodū ī veternis & catapho-
 ris, sed & mēlibus retentis proficit, & X
 cūdas expellit. lūuat ēt, si q̄s suffitū ei-
 in prunis impositi inspiratione hauria-
 maximè affectus in pulmone aut capit
 cōsistētes. Frigidę quoq; surditati, & a-
 rib, ob crassos flatus lentosq; spūs dōle-
 tibus p̄clarè opitulāt, ad lentis magni-
 dinē cū oleo nardino infusum. Oleum
 p̄terea castorij non minus cōtra frigido-
 nernorū & iūcturarū affectus oēs vales
 q̄ castoriū ipsū p̄fert, m̄ si post materia
 euacuationē applicēt, residuū. n. consu-
 mit, neruos roborat, paralyfi, cōuulsio-
 ni ac tetano medēt, & acerrimos rigo-
 res & frigora febrū, si spina dorsi eo li-
 niāt, sedat. Porro Castoriū, resticulus est
 aīalis ancipitis vitę qđ κασάρα a Græcis,
 a Latinis Fibers, a Germanis verò cen Be-
 uen. Gallis, vne Bievere appellāt. De quo
 Diosc. lib. 2. c. 23. Plin. lib. 8. c. 30. & lib.
 32. c. 3. Gal lib 11. ca. 11. de simpl. med.
 facul. Pau. lib. 7. & Auia. 2. cano. c. 125.
 Lauendula ex calfacit & exiccat ordine
 secūdo cōpleto vel tertio inchoante, vi
 ribus a nardo Celtica nō longè recedē-
 tibus. Confert oībus cerebri agritudinē
 bus a frigido pueniētib. cōuulsis, resolu-
 tisq; auxiliāt vētriculū roborat, & iecur
 ab itaētū liberat, q̄n & obstructos lie-
 nes iuuat, yterū calfacit, & mēses & sc̄as
 educit. Primula veris calida est, & sic-

Lauan-
dula.

Primu-
la veris

ca. dex.

DE CONSERVANDA

ea neruos roborat, conuulſioni, tremorū
apoplexiæ, paralyſi, cæterisq; neruorum
atq; articulorum uitiiſ frigidiſ & humi
diſ auxiliãt. atque inde arthritica etiã à
nonnullis, & herba paralyſiſ appellatur,
Primula veriſ autẽ dñ, q̄ i. vero inchoan
te mox erũdat, Germanicè *Stuetelbloemē*
Gallicè *Bouillon*, Hiſpanicè *Gordolobo*.
Per nasturtium Siſymbrium aquaticũ
hic intelligit̄, quod riguiſ gaudet, & in
fontium riuiſ diſcurrētib; comiteſcio
naſcit̄, foliſ primo exortu rotundiſ, cũ
verò adoluerint, erucæ modo diſſectiſ
odore ac ſapore ſatiuo nasturtio proxi
muſ, atq; ob id cardaminũ à nonnulliſ,
ideſt, nasturtium nominãt̄, Germanicè
Kerſſe. Gallicè *Creſſon alenois*. Hiſpanicè
Mãſtuercõ. Ea herba cum ſicca eſt tertii
eſt ordinis excalfaciētium. & deſiccant
ium: cum humida & viridiſ, ſcđi: craſ
ſoſ & pituitoſoſ humoreſ extenuant, in
cidit & reſoluit: qua ratione neruoſ à
phlegmate purgat, paralyſiſq; cauſam
aufert. Atq; hinc ſanè præcipiunt medi
ci, vt in quadragenaria illa Ecclēſiæ abſti
nentia, pp̄ phlegmaticoſ ciboſ qui per
id t̄pſ mandi ſolent, nasturtia quoq; ſub
inde exhibeant̄, Athanaſia, tanacetum
etiã vocãt̄, & Germanicè *Byuoet*. Galle.
Armoyle. Hiſp. *Artemeſia*, q̄ filiciſ ferè ef
figie in aquarum ripiſ naſcatur, vel alio
noie *Vormeruyt*, q̄ lumbricoſ è uentre
pellat,

Nastur
tium.

Athana
ſia.

pellat, siue foris imposita siue intrò in corpus assumpta. Ea parthenii spēs quæ dā existit, purgandiq; phlegmatis facultate p̄dita est, neruos caliditate sua exiccet, lūbricos, & materiā, vñ illi generant̄ ex uētre pellit. Plurimū igitur, Galli primis sanctum post Pascha dieb. athanasia cum ouis frixa ad phlegmatis per ieiuniū quadragenariū ex esu pisciū collecti educationē vtunt̄, ne. s. inde lumbrici in corporib. aptis ac p̄paratis generent̄. Recentiores et vtunt̄ ad uentriculi & alui flatus discutiēdos: itē ad frangendos renū calculos, & ad ciendā urinā. Ultimo tandē uersu tradiūt, Saluiā sic dici, q̄ ad multa sit salutaris, p̄cipuè ad fecūditatē.

¶ De ruta. Cap. LXI.

Ma. li. 1.
Cap. 12.º

Nobilitas rutæ hæc, quod lumina reddat acuta,
Auxilio rutæ uir quippe uidebis acute.

Cruda comesta recens oculos caliginē purgat.

Ruta uiris minuit Venerem, mulieribus addit.

Ruta facit castum, dat lumen, Et ingerit astum.

Et cocta ruta facit de pulicibus loca tuta.

Quatuor

DE CONSERVANDA

Quatuor hic recensent facultates ruti: Ac prima quidē, q̄ acutā reddat videndi aciē, cōmanducat. n. vt testis est Dioscor. lib. 3. c. 45. & post eū Auicenna. 2. Cano. c. 578. mirē opitulatus oculis, qui hebetudinē sensere. Prestat idem & succus eius cum succo fœniculi & melle inunctus. De hoc nonnihil quoque supra cap. 13. & infra cap. 79.

Secunda, quod coeundi desiderium in viris minuat, augeat verò in mulieribus. Nam cum ex tertio sit ordine ex-calfaciētiū & siccantiū flatus strenuē discutit aboletq; & semē virile, quod tenuē admodū & aereum est, resiccet, ac prorsum ne esse quidē permittit. Ex quo sanē Veneris appetitum in viris cohibet sed in mulierib. semen aquosum, & frigidum calfacit, incidit, & extenuat, quare eas ad coitum magis incitat.

Tertia, q̄ astutiā siue caliditatem, i. apprehensionē & medij alicuius in subtili causā facilē inuentionem, vsurpanti bus conciliet. Calfactione. n. ac resiccatione extenuantur: & accuntur spiritus fouetur & illustratur ingenium.

*Contra
pulices.*

Quarta, q̄ decoctum ipsius, si domus eo respergat, pulices debellat. eos. n. vt vno ore medici testantur, acrimonia sua necat, & graui odore fugat. Pamphilus apud Constantinū Cæsare lib. 13. c. 15. ste agricultura, lōgē plura aduersus pulicem

licū molestias remedia enumerat. Scrobē, inqt, facito, & rhodaphanas contusas in ipsum mittito, isticq; oēs concurrēt. Absinthiū, aut circumeris syluestris radix, aqua marina rigata ac respersa, pulices necat. Disperdit aut ipsos punitus Melanthiū aqua maceratū ac respersum. Aut conyzæ coctæ decoctū irroratū. Disperdit eosdē similiter semen sinapis & rhododaphnes, ambo feruefacta & in domo respersa. Calcē uiuā cribrato, & postq̄ locū uerreris inspergito, indeq; necabuntur. Idē continget ex amurca pauimentis assiduē irroraris. Cyminiū itē syluestre tritū ac aqua mixtum, & seminis cucumeris syluestris dragmæ decē triteq; & ī aquā demissæ, indeq; domo respsa, pulices crepare faciūt. Itē chamæleæ radix, & populi nigræ folia tusa & aqua macerata, tribolus ex aqua cocta pulices et muria acris respersa, & aqua marina enecat. Qd̄ si in media domo q̄s peluim deponat, & circulū machera penitus ferrea circūscribat, & reliq̄ domū, præterq̄ locū circumscriptū, cremore staphidis agricæ aut lauri foliorū tusorum cōspersat, aut et muria, aut aqua marina cocta oēs pulices in peluim congregabit. Fictile quoq; uas defossum, ita ui labra æqualia pauimento habeat, & adipe taurino olitum, omnes pulices in sese congregabit, etiam eos, qui adhuc in palliis

Pulicū remedia

Q delite-

DE CONSERVANDA

delitescunt. Sub lecto paruulū scrobē fa-
 cito, & in ipsum sanguinē caprinū mitti
 to, congregabitque pulices isthic, & ex
 aliis uestibus se illiciet ac vocabit. Care-
 rum ex amphinaliis & densissimis tape-
 tibus, in quibus plurimi pulices delite-
 scunt, eximi ac euocari possint, si sic in
 urna aut dolio ipse sanguis caprius de-
 ponatur. Haftenus ille. Aui. 6. 4. Tract. 8.
 cap. 11. de effugatione pulicum hoc am-
 plius addit Qñ inquit, domus colocyn-
 thidos infusione aspergit, saluūt pulices
 & fugiunt: & similiter ex decocto rubri.
 Referunt quidam, q̄ si lignum adipe eri-
 naei oblinatur, istic pulices statim oēs
 concurrent. Fugantur quoq; suffitu sul-
 furis. Est et̄num herba quēdam uulgaris
 notitiā, Arabice dicta Chichuanu. i. her-
 ba pulicū, q̄ in ciuitate Chairi pulueriza-
 ta in lecto circa dormientes ponitur, &
 ex odore illius inebriant, stupidiq; fiunt
 publices, & non ledunt. Porro nihil eque
 disperdit pulices, ac graueolentia, uelut
 ruta, mentha, mentastrū, & lupulus, prae-
 cipue tñ simus & urina equi. Enecat puli-
 ces seminis rapi decoctum in persum.
 Quin & taurini conus suffitu pulices fu-
 gari peribentur. Fama est, inquit Dio-
 scorides lib. 4. cap. 65. si psyllium virens
 domum importetur, non sinere in ea
 pulices gigni. Postremo verò nihil tam
 accommodum est comprehendēdis pu-
 licibus.

licibus, q̄ lecto imposita recens & candidissima lanugo xylyna, quā Germanicē *Boon uulle, ofi corroen.* Gallice *Du coton's* Hispanicē *Algodon* vocamus, in ea nanq; congregati facillimè capiuntur. Plura Rhazes lib. 8. c. 8. ad Almanforem.

¶ De Cepis. Cap. LXII.

DE cepis Medici non consenti re uidentur.

*Sūt Ma
cri lib. 1
cap. 7.*

Fellitis non esse bonas, ait ipse Galenus,

Phlegmaticis uero multum putat esse salubreis.

Non modicum sanas Asclepius adferit illas,

Præsertim stomacho, pulchrumq; create colorem.

Contritis cepis loca denudata capillis.

Sæpe fricans, capitis poteris reparare decorem.

Agitur hoc loco de Cepis. Ac primo quidē dī, medicis de natura earum non dum satis cōstare. Nā ipsorū q̄ dā phlegmaticis ex usu esse itadunt, quidā uero minimè Gal. lib. 2. de alim. facul. cap. 71. cholericis admodum nocere, phlegmaticis uerò p̄desse iis attestat̄ uerbis. Absti-

Q 2 nendum

DE CONSERVANDA

nendum ab assiduo vsu oïum acriũ, cetũ
 cepearũ, porri, & alii, & potissimũ cum is
 qui ipsis vescitur, natura fuerit biliosus.
 Solus. n. q. vel succum pituifum, vel cru-
 dum & crassum & lentũ aceruarint, cibi
 eiusmodi sunt accommodati. Siquidẽ ce-
 pæ ut. 2. Can. ca. 122. Auicennę placet, in
 tertio calfaciũt abscessu, sed Gal. lib. 7. de
 simp. med. fac. c. 58. quartũ ex calfacientẽ
 ordinẽ ipsis adsignat. Quo fit ut calidis,
 quales cholericis, cũ primis existunt, vehe-
 menter officiant. Rhazij vero libro 3. ad
 Alman. c. 16. superfluos humores, & phle-
 gma in stomacho generant. Quod de il-
 lis maxime intelligendum; quæ crudæ
 manduntur. Earũ nãq; essentia crassarũ
 est partiũ, & mali succi. Porro p fellitos,
 quẽadmodum Cornarius noster in c. 7.
 lib. 1. Marci disertẽ admodũ monuit bi-
 liosos hoc loco accipere oportet, id est,
 paralos, sicut plegmaticos pituitosos.
 Deinde uerò cepas phlegmaticis multũ
 prodesse traditur. Corpus enim calfa-
 ciunt, humoresq; crassos ac glutinosos
 in ipso coaceruatos cõcoquũt, attenuãt,
 incidũt, & detergũt. Quin eadẽ ẽt rõne
 stomacho frigidis, crassis, ac glutinosis
 humoribus grauato utiles sunt, & ad ua-
 lidum colorẽ, veluti testis est apud Pli-
 nium lib. 20. c. 5. A sclepiades, proficiunt,
 Neq; n. fieri põt, vt viuïdus ac floridus
 sit faciei color, ubi ventriculus crudo
 pituitoso

pituitoso ac prauo succo refertus fuerit Tertio demum loco adseritur contritura ceparum succo pilos, siue crines locis glabris ac denudatis restitui, si eo sæpius perfricentur: & maxime quidem si ex densatis infraëctisque meatibus, & materiæ sub cure detente corruptela glabrities euenerit. Cæpe enim caliditate sua meatus aperiunt, materiamq; prauam sub cute detentam non solum digerunt ac resoluunt, sed meliorem etiã in loco eius subsistunt. Quapropter alopecie succo earum conuenientissimè perfriantur. Clericus enim vt Dioscorides libro secundo, cap. 145. Galenus loco paulo ante citato, & Alexander Trallianus libro primo, capite 2. testantur, quàm Alcyonium pilos euocat. Vnde infertur tandem capitis decorem, quem Q. Serenus capitis honorem uocat, eo reparari. Capitis porrò decor capilli sunt: Cæpe præterea semen genitale gignunt, & Venerem stimulant, vrinam cient, appetentiam ante alios cibos sumpræ excitant, sed largiore cibo capitis dolores faciunt, sitim mouent, fastidium pariunt, ruborem faciei inducunt, saliuam multam generant, & rationem, vt aliqui ferunt, lædunt. Succus illarum cum melle illitus, oculorum hebetudinibus, argemis, nubeculis & incipientibus suffusionibus auxiliat.

Q 3 Quin-

DE CONSERVANDA

Quinēt canis morsib. idē cū aceto, ruta,
& melle illitus confert, quare hi quoque
duo versus a quibusdā hic additi sunt:
*Appositas perhibent morsus curare caninos,
Si tritæ cum melle prius fuerit & aceto.*

Plura de his supra c. 13. diximus, cum
de aliis ageremus.

De Sinapi. Cap. LXIII.

Est modicum granum, siccum,
calidumque Sinapi,
Dat lachrymas, purgatque caput,
tollitque uenenum.

Duo hoc in loco potissimū agunt, Pri-
mò namq; perpusillum illud granū quod
sinapi aut napu Græci, Latini uero sina-
pi vocant, ad calcificandū desiccandūq;
efficax esse traditur, & hoc quidem Gal-
lib. 8. c. 5. de simpl. medic. facult. teste, in
quarto abscessu. Deinde uero tres eidem
adsignantur facultates.

PRIMA, quod lachrymas eliciat: ex-
cellentis. n. caliditatis sub humiditates
quæ in cerebro sunt, attenuat, incidit, li-
quefacit, & dissoluit, illis itaq; fluentib.
simul etiam lachrymæ prosiliunt.

Caput Purgare. **SECUNDA**, quod caput purget: com-
manducatum, n. pituitas capitis per os
ducit & purgat. Quinēt tritū, naribusq;
admotum, sternutamenta ciet, quibus
mea-

meatuū obstructions tolluntur, & cerebri vitia expelluntur: eaq; rōne comitia lib. & apoplecticis mirificè succurrit.

TERCIA, quod uenenum tollat, suffitum nanq; ac incensum, serpentes fugat & eorundem quoq; & scorpionum ictus cum aceto tritum magna utilitate illinitur, fungorūq; venena discutit. Ad hæc lienis est affectib. ex humiditate & flatu procreatis cōfert. Item quartanis morbis, qui ex adusta pituita cōtracti sunt, præterea & podagris a pituita factis. Officit vero vsui & calido capiti, ac iecori. Concoctionem & distributionem ciborum crassarum partiū adiuuat. Minuit quæ in ventriculo sunt humiditates, Illitum lepris, eas in melius mutat. Linguas etiam humiditate grauatas siccatur. Si cum melle sumatur, tusses resoluit. Cum caricis uerò illitum ischiadicis & lienosis utile est; trahit enim quæ intus sunt ad corporis superficiem. Plura Dioscoridi lib. 2. c. 148. Plinius libr. 30. c. 22. & Simeon Sethi in Syntagmate.

¶ De Viola Purpurea. Cap. LXIII.

CRapula discutitur capitis dolor, atque grauedo
Purpuream uiolam dicunt curare
caducos.

Msc. li.
cap. 29.

Q 4 Hic

DE CONSERVANDA

Ebrietas
 Hic tres referuntur effectus nigræ pur-
 pureæq; violæ, Primus, quod crapulã si-
 ue ebrietatem dispellat ac sedet: Cuius
 sanè rei duæ adferri solēt rationes. Vna
 quidem, q̄ tēperatum, suauem, & cere-
 brum confortantem spiret odorem, ce-
 rebrū verò roboratum ac validū ebric-
 tas non tā facilē, q̄ imbecillum, tentet.
 Altera, quod cerebrum refrigeret, & fu-
 mis calidis recipiēdis ineptum reddat,
 adeoq; vini vaporē infringat, & sic ebric-
 tatem dissoluat. Secundus. qđ κεφαλαλ-
 γιαῖ id est, capitis dolorem discutiat, &
 hoc quidē si à causa calida, nēpe à flaua
 bile, ortū habuerit, hanc. n. purgat, & ab
 ea calorem extinguit. Horum effectū
 meminit Plinius lib. 21 cap. 19. vbi de
 violæ viribus differit his verbis, Violæ
 purpureæ crapulam & grauedines capi-
 tis ippositis coronis olfactuue discutunt.
Epilep-
sia.
 Meminit etiam Simeon Sethi in Syntag-
 Viola inquit, dolores capitis, qui fi-
 unt à flaua bile, sopiunt potæ & odora-
 tæ. Tertius, quod curet caducus, i. co-
 mitali morbo correptos, à Symptoma-
 te accidenti ac casu. Hoc habetur apud
 Dioscor. lib. 5. c. 1. 22. Cæterum is non
 simpliciter hoc de purpurea viola tra-
 dit sed de parte ea, q̄ in flore purpurea
 existit, vel purpurascit. Sic. n. scribit,
 φασί δὲ τὸ πορφύριζον τοῦ ἀνθους μεθ'
 ὕδατος ποτῆν, συναγχικῶς βοηθεῖν καὶ
 ἐπι-

ἐπιληψίς τὰς ἐπιπαΐδαν. Idest, dicunt
 id quod in flore purpureū est, cū aqua
 potum anginis, & comitialibus puero
 rū morbis auxiliari. Vt itaq; accipiendū
 esse de altero flore, qui in medio violæ
 instar capillamentorū inest. Sunt. n. qui
 dem flores, dicit Theophrastus lib. 1. c.
 21. de historia plantarum, *Διαθῆ*, i. du-
 plicis floris, quā alterum florem in me-
 dio habent, velut rosa, & lilium & viola
 nigra. Lege doctissimas Iani Cornarij
 annotationes in cap. 29. libr. 1. Macri.
 Quinēt Plinius loco iam citato id ip-
 sum sic tradidit: Id quod purpureū est
 ex iis, comitialib. medetur, maximè pue-
 ris in aqua potum. Eiusq; rei hæc adsi-
 gnari pōt ratio, quod cerebrum violæ
 fragrantia roborat, ita vt à paruis nocu-
 mentis minimum lædatur, & sic in epile-
 psiam non facilè incidat. De violis plu-
 ra Galenus, lib. 6. c. 150. de simp. medi-
 facultat. Rhazes lib. 3. ad Alman. c. 21.
 Auicēna. 2. Canon. cap. 726. & Mesues
 lib. 2. Sect. 1. cap. 11. de simp. purg.

¶ *De Vrtica* Cap. LXV.

Mar. li.
3. c. 2.

AEgris dat somnum, vomitū,
 quoq; tollit & vsum. (det,
 Illius semen colicis cū melle me-
 Et tulsim veterem curat, si sepæ
 bibatur.

Q 5 Fri

DE CONSERVANDA
Frigus pulmonis pellit, ventrisque
tumorem.

Omnibus & morbis ea subuenit ar-
ticulorum.

Hic septē recensent facultates Vrticæ.

Somnus. A C. PRIMA quidem, q̄ somnum egro-
rantibus accersat: Crassos nanq; & pitui-
tosos humores, quibus natura grauata
somno destituebatur, extenuat, incidit,
& priuatim expurgat.

Vomitus. SECUNDA, quod vomitū simulque
vsum eius tollat: Lentam, n. & frigidam
materiam, qua stomachū imbuente nau-
sea ac vomitus plurimum suboriri so-
lent, incidit, exiccat, & dissoluit.

Colica. TERTIA, quod colicis medeatur do-
loribus: nam extra hoc, q̄ crassum pitui-
tosumq; humorem incidit & extenuat,
crassos quoque, & flatulentos spiritus,
qui exitum non habentes colicos exci-
tant cruciatus, discutit & expellit.

Tussis. QUARTA, quod ueterem curat tuf-
sim, Crassos, n. uiscososq; humores è pe-
ctore pulmoneq; educit: qua ratione or-
thopneæ quoque & lateris dolorib. pro-
dest, & maximè quidem semen eius cū
melle delinctum, quē admodum. 2. Can-
c. 725. in eū propè modò modū scribens
Auicē. attestatur. Qñ cum ptisana, siue
aqua hordei, decocta bibit, uitia pecto-
ris extrahit, & folia eius cū aqua hordei
deco-

decocta thoracē à lēntis crassisq; humo-
ribus ex purgant, sed semen cum melle
delinctum ad omnia efficacius est.

QVINTA, quod frigora pulmonis
pellat: humores nāq; frigidos ac pituo-
sos caliditate sua, incidens simul & exte-
nuans ex pectore pulmoneq; educit.

SEXTA, quod ventris tumorē di-
scutiat atq; sedet. Crassos. n. ac flatulen-
tos spiritus, quib. venter distentus in tu-
morē attollebat, dissipat atq; resoluit.

SEPTIMA, quod oībus articulorū *podagra*
doloribus, arthritidi nimirum, ischiadi,
& podagrę subueniāt: præcipuē quidē,
si prouenerint à lenta, crassa, ac frigida
materia: eā. n. vrtica calfacit, incidit, &
extenuat. Ad hæc, vrtica flatuosum etiā
quiddam obtinet, quo & Venerem exti-
mulat, & maximē vbi cum passo aut mu-
sto semen eius bibitur. Eodem modo po-
tum & vuluæ ora patefacit, vtinam ciet-
renumq; doloribus medetur. Ventrem
modicē subducis, ipsa duntaxat abster-
sione, ac veluti titillatione, non purga-
tione crudū ac pituitosum humorē edu-
cens. Ducit fœminis præterea menses fo-
liorum vrticæ decoctum, addita exigua
myrrha, potum. Cauendum tñ ne lin-
guam œsophagumq; lædat nimirum. n.
exurit: quod cōmodē quidem fieri po-
terit, si post sumptionē eius parum olei
rosacei obforbeat. Est aut vrtica cum

DE CONSERVANDA

femine suo calida in principio tertij, sic
 ea verò in secundo licet semen minore
 paulò, quàm herba ipsa, siccitate partici-
 pet. Plura Diosc. lib. 4. c. 94. Plinius lib.
 22. c. 13. Gal. lib. 6. de simpl. med. facul.
 c. 13. Paulus lib. 7. Rhazes lib. 3. ad Al-
 man. c. 28. & Auicenna loco citato.

¶ De Hyssopo. Cap. LXVI.

Ma. li. 2.
 cap. 5.

HYssopus purgans herba est e
 pectore phlegma,
 Ad pulmonis opus cum melle co-
 quenda iugata.
 Vultibus eximium fertur præ-
 stare colorem.

Hic agitur de hyssopi viribus. Quod
 quidè desiccet, & excalfacit ordine ter-
 tio, sed & tenuium est partium. Pituitã
 manifesto experimento expurgat, fa-
 citq; ad pituitosos tum cerebri, tũ ner-
 uorum affectus, qđ non modo mundet,
 sed roborer quoq; Qm̄ & pectus, & pul-
 monem detergit, præserum senib. quo-
 rum pectora læta, crassaq; pituita refer-
 ta sunt: quo fit. vt decoctũ cũ ficis, aqua,
 melle, & ruta, potumq; peripneumoni-
 cis, diurne tussi, suspiriosis à capite in
 subiectas partes destillationib. & ortho-
 pnoicis auxilietur. Ascarides reliquosq;
 intraneorũ vermes pari modo sumptũ
 enecat. Idẽ facit, si cum melle de lingat,
 mitri

mitri tñ addito momento. Decoctum
 ex aceto mulso epotum, crassum humo
 rē per aluum extrahit. Ad subducendā
 aluum cū ficis viridibus detritis mandī
 tur. uehemētiusq; addita iri, nasturtio,
 aut irione, deicit. Mesues exhibet cum
 iure, aut māna mistum, vel cū mille, aut
 uuis passis purgatis, vel scilla coctū. Cu
 tis in corpore colorem floridum effi
 cit lieni, & aque inter cutem cum fi
 co nitroq; emplastri modo imponitur.
 Inflammationib. quoq; ex uino illinitur.
 Cum feruente aqua impositum sigilla
 ta discutit. In anginis cum ficorum de
 coctu optimè gargarizatur. Decoctum
 cum aceto, dentium dolorem in collu
 tione sedat. Hæstlopi vsus inflationes, au
 ricularum præsertim, vaporis suffitu di
 scutit. Cibi appetentiā inuitat, visum a
 cuit, menses & urinā ciet, & febrium hor
 rores excutit. Vinū decoctionis eius vte
 rum à superfluitatibus purgat & abster
 git. Plura Dioscorides lib. 3. c. 30. Aui
 cēna .2. Can. ca 365. & Mesues. lib. 2. sec.
 1. cap. 18. de med. simp. purgantibus.

De chærefolio. Cap. LXVII.

Appositum cancris tritum cū
 melle medetur.

Cum uino potum lateris sedans
 dolorem,

Sæpe

DE CONSERVANDA
Sæpe solet tritam si nectis desuper
herbam,
Sæpe solet vomitum, ventremque
tenere solutum.

Enumeratur hoc in loco tres facultates cherefolii [Primæ.] q̄ tritū & cū mel
Cancer. le appositū cancrū curret. Est autē Cancer tumor durus, melancholicus, inequalis, rotundus, venosus, i. venas habens in circuitu turgidas, & exaltatas: liuescens, siue fuscus, & colore magis, q̄ inflammatione, nigricans: calidus, sed non adeo, vt inflammationes: subito accrescēs, ægros maximè fatigās, p̄petuo ferè dolore affligens, Græcè καρκίνος καρκίνωμα d̄r. Hanc autē appellationem huic morbo indiderunt tam Græci, q̄ Latini, à cancro aquatico animal, qm̄ circa hunc implet & intendunt vnę, cancrorū pedibus, è glomere illo corporis descendentes persimiles. Nonnulli verò inde sic nuncuparunt, quod difficillimè ab his partib. quas obsederit, eleuatur, quæadmodum cancer aquaticus animans. Hic enim loco, quem semel apprehenderit, pertinaciter hæret. Adde quod hic tumor cancri animalis colorem repræsentat. nempe subnigrum. Plura de hoc Paulus lib. 4. cap. 26. & Ioānes Tagaultius lib. 1. cap. 15. chirurg. instit.

SECUNDA, q̄ cum vino potum, la-
teris

feris dolorem sedet. Tormina quoq; vē- *Tormi-*
 tris mitigat. Crassas. n. inflationes vnde *na.*
 dolores isti proueniunt, discutit. Præte-
 rea stomachi atque aliorum est viscerum
 flatus dissipat, obstructionsque tollit:
 ad quæ quidem oia uinum quoque per
 se sumptum singulare est.

TERTIA, quæ vomitus aluiq; proflu- *Vomitus*
 uia fistat. Calfaciendi. n. & exiccandi ui-
 nateriã eorum discutit atq; cõsumit, &
 maximè quidẽ si à frigido & pituitoso
 succo oriant, vrinã & menses ciet, lateris
 renũ ac vesicæ dolores tollit, cū meliora
 to exhibitũ. Porro cherefolium, de quo
 hoc loco agit, nulla alia herba est, quæ
 vulgo nostrati *Kernel*, corrupta, ut appa-
 ret, ex cherefolio uoce, appellat. Cæte-
 rũ medicamenta, quæ hic de cherefolio
 produnt, neq; apud Pliniũ, neq; apud vl-
 lum alium authorẽ Gracũ reperiuntur,
 sed ex Plin. illo recentiore, & longè post
 Galenum autore oia transumpta sunt.
 Nam is hæc uerba de ipso tradit, Chere-
 phillon canceratis medetur, lateris do-
 lores ex uino mitigat. Quidã illud oleo
 incoctum *ἀκόπτος* ad soluendam frigo-
 ris iniuriã, miscuerunt. Ex aqua mulla
 resoluit. Ex aceto lumbricos & tenias
 perimit, urinã ciet, menstrua pellit. Tri-
 tũ cū cera & axungia uetere parotidas
 discutit. Lege doctissimi uiri Iani Cor-
 narij annotationes in cap. 22. lib. 1. Ma-
 cri.

DE CONSERVANDA

cri. Ad hæc succus siue stillatitius chero
folij liquor potus cū carbonibus tilię, &
lapide ex crācorū capitibus exēpto: san
guinē ob casum, percussionē, vel contu
sionē in grumos cōcretū, certo expimen
tu dissoluit, & renum calculos frangit.

¶ De Enula campana Caput
LXVIII.

Ma. li. i.
cap. 20.

ENula campana reddit præcor
dia sana.

Cum succo rutæ succus si sumi
tur eius,

Affirmant ruptis quod profit po
tio talis.

Hic duæ referuntur facultates her
bę, quam *Helënum* Gręci vocant, Latini
Helenium & *Inulam*, Barbari *Enulam*,
Officinæ *Enulam campanam*, & Ger
manicè *Alant ywortel*, Gallicè *de, L'aul
nès*, Hispanicè, *Ala*.

P R I M A, quod curet ac roboret præ
cordia, quo noīe iam exta in homine in
telligenda veniunt, nēpe os ventriculi,
mēbra spūs, & q̄cunq; cordi propinquo
ra sunt. Et hoc sanè radice potissimū ef
ficat. Ea. n. calida & sicca atq; odorat est
cum excremētita humiditate, quapro
pter eclegmatis cū melle tēperata cras
sos ac lētos humores pectori pulmoniq;
infra.

infractos educit, tussi, ortophneæq; prodest. Oīs iræ dolorisq; obliuionē inducit, cor exilarat ac robotat. Ex ea vi *Vini e-*
 num ēt conficiē, q̄ *νεκταριτης* Græcis di *latum.*
 cit. Hoc cōtra stomachi & pectoris vitia & cordis exhumiditate & frigiditate imbecillitatem efficax est, excrementa in venis sanguini permista, per menses, ac vrinas expellit. [*Secunda.*] q̄ succus eius cum rutæ succo permistus herniosis, hoc est, ruptis, quibus intestina in scrotū deuoluunt, admodū opituleē. & maximè quidē si hernia ex flatuum multitudine euenerit. Eos. n. rutę atq; hælenij succus discutit. Radix præterea helenij stomacho prauis succis referto utilis est in passo condita. obstructionesque hecoris atq; lienis tollit. Trita potaq; ad cruentas excreatione singularis est, & serpentium moribus medeē. Ruptis ac cōuulsis omnib. confert. Folia eius ex vino cōcta utiliter illiuunt frigidis ac diuturnis partiū affectibus, eiusmodi sunt nō nullæ coxarum passionēs *ισχυαδας* uocant, & exiguæ assiduæq; articularū quorundā p̄ humiditate p̄ uidentia ac luxationes. Plura Diosc. li. 1. c. 27. Gal. li. 6. c. 114. de si. med. fa. & Auic. 2. Can. c. 240.

¶ De pulegio. Cap. LXIX.

Cum vino nigram cholera potata repellit. *Mac. lib. 2. cap. 4.*

Appositam

DE CONSERVANDA
Appositam veterem dicunt sedare
podagram.

Duo hoc in loco Pulegii recensentur
effectus, prior quidem, quod atrā bilem
cum uino expurget: eiusq; rei testis etiā
est Dioscorides lib. 3. cap. 30. Atriam, in-
quiens, bilem per aluum exigit.

Alter uero quod peculiari pprietate
quadā antiquā cures podagram. Crassos
euim viscososq; humores, unde poda-
gra generari plurimū solet, vehementer
calfacit, decoq; extenuat, & emolif. In
tertio nāq; ordine calidū & siccum esse
statuitur, quapropter podagricis etiam
per se subuenit, impositū vsq; dū rube-
scat locus. Vi pollere corroborādi, ex bo-
na fragrantia eius satis liquet. Aperit
quoq; attrahit, & cōsumit: rōne tum ef-
sentia, tum qualitatum. Potū menstrua
secūdas, ac partus euicit. Pulmonis uitia
ex melle & aloe potum extrahit, & con-
uulsis auxiliatur. Capi is dolores imposi-
tum leuat. Quin & olfactu capita tueri
cōtra frigorū æstusq; iniuriā, & a siti tra-
ditur. Nauseas, stomachiq; erosiones ex-
posca permulcet. Bibitur in uino utilissi-
mē contra serpentium morsus. Defectos
animo recreat, cum aceto naribus obie-
ctum. Siccatum p̄terea crematūq;, & in
puluerem tritum, gingiuas confirmat.
Mlitum cum polenta inflāmationes om-
nes

nes sedat. Cum cerato uaros extinguit. Lienosis cū sale utiliter illinitur. Decoctum eius ablutas pruriginēs mitigat & eadem utilitate insidentibus feminis prodest, inflationes, durities, & muliebriū locorū conuersiones corrigēs. Plura Dioscor. loco citato, Pli. lib. 20. c. 14. Gal. lib. 6. c. 93. de simpl. medica. faculta. & Simeon Sethi in Syntagmate.

¶ *De nesturio. Cap. LXX.*

Illius succus crines retinere fluētes *Ma. li. v. cap. 11.*

Illitus adseritur, dentisque leuare dolorem.

Lichenas succus purgat cum melle perunctus.

Hic agitur de hortis familiari herba nasturtio, quod cardamon Græci uocāt, Germanicè *Kerffe*, Gallicè, *Cresson alenois*, Hispanicè, *Mañtuero*. Et referuntur tres ipsius facultates.

PRIMA, quod succus eius siue stillatiuus liquor, capiti illius, aut potus etiam capillorū defluuia sistat. præsertim si ex densatis infarctisq; mentibus orta fuerint. Crassos enim & pituitosos humores calfacit, incidit, & extenuat.

SECUNDA, q̄ dentiū curret dolorem præcipuè si a frigida materia prouenerit.

DE CONSERVANDA

rit. Eam etiam nasturtium discutit.

TERTIA, quod succus eius cum melle illitus lichenas. i. impetigines, siue squamas cuti adhærentes, abstergat. Nascentur eæ ex phlegmate potissimū salso, sed nasturtium intus assumptū omne phlegma pellit & expurgat: nam & mel quoq; insigniter abstergit. Nasturtii semen adurentis, seu causticæ facultatis particeps est, sicut sinapi. Proinde coxendicis, & capitis dolores, atque adeo quodcūq; aliud rubrificationē postulat, eo perinde atq; sinapi excalfaciunt. Miscetur quoq; remediis, quæ exhibentur asthmaticis, tāq; scilicet id, qd crassos succos ualenter incidere ualeat, uelut & sinapi: nam p̄ oīa ei simile est. Stomacho aduersatur, aluū turbat, ventris lumbricos pellit, lienē imminuit, partus exanimat, menses cit, & uenerē stimulat. Illitū cum melle lienem extenuat, fauos expurgat. Serpentium ueneris potum resistit, atq; eos suffitu fugat: carbūculos ad supurationē perducit & rumpit: Coxendicibus cum polenta cōmodè ex aceto illinitur: tumores inflāmationesq; discutit. Furunculos cum muria illitum emittit. Vomitum flauæ bilis citat, eandemq; p̄ inferna educit. Tradunt nōnulli, nasturtium vim vigoremq; animi suscitare, ac proinde eos, qui ipsum esitauerint, ingenio ac mente promptiores fieri. Lege
Pli-

Plinium lib. 19. cap. 8. Porrò & herba are facta similem semini uim possidet. Humida uerò adhuc, & uiridis propter aqueæ humiditatis admistionem, multo semine inferior est, adeoque tunc mordacitatis eius moderata est, ut cum pane ea uti liceat, ceu obsonio. Plura Dioscorides lib. 2. cap. 149. Plinius lib. 20. ca. 13. Galenus lib. 7. cap. 8. de simp. medica. facul. Simeon Sethi in Syntag. & Auic. 2. Cano. cap. 513.

De chelidonia. Cap. LXXI.

CAecatis pullis hac lumina mater hirundo

Ma. li. 2. cap. 29.

(Plinius ut scripsit) quamuis, sint eruta, reddit.

Notatu dignum est, quod hic ex Plinio de chelidonia refertur, nepe ipsam pullis hirundinum uisum restituere. Locus est lib. 25. ca. 8. ubi sic scriptum reliquit. Animalia quoque inuenere herbas, in primisque chelidoniã. Hac enim hirundines oculis pullorum in nido restitunt uisum. ut quidã uolunt, etiam erutis oculis. Meminit eiusdem etiã lib. 8. c. 27. hisce uerbis: Chelidoniã uisui saluberrimã hirundines monstrauere, uexatis pullorũ oculis illa medentes. Hoc nomen, ut lib. 2. c. 176. Diosc. testatur, sibi uidetur uendicasse, quod aduentu hirundinum exoritur,

DE CONSERVANDA

riatur, & discessu amarescat. Sūt quī nar-
rant hirudines excecatis pullis, admota
herba, uisum restituere, inquit idē. Hinc
cognitū est, succum eius hominū oculis
quoq; mederi, utiq; in quibus crassum
quiddā in pupilla colligitur digestionē
atq; discussionē indigēs. Hinc igitur edo-
cti medici chelidonia oībus ferē oculo-
rum remediis, p̄ uisus claritate admisce-
re solent. Herba est nota, crocei succi, cu-
ius inuentionē hyrudinib. ob id quoque
attribuūt, q̄ pulli earū sapius, q̄ ulli alia-
rū auiū cæcitatē incidāt. Hirudinū. n-
stercus chelidoniæ oppositū præstat, ex-
cecatur namq; si calidū in oculos decidat,
& præcipue matrū ēt sacre testant̄ litere
Nā Thobi. 2. seniorē illum hoc stercore
excecatur fuisse legitur. Cor. C. lib. 6. ca.
6. fabulā putat, p̄ patentes oculos herba
restitui, qui per se sanescant. Chelidonia
tertiū est ordinis absoluti iam, Idque tū
in calfaciendo, tum in siccando. Attrahit
igitur discutit, & consumit. Radix trita
& in uino decocta caput, columellamq;
frigidorum humorū a capite descenden-
tium multitudine laxatam, ac lingue ra-
dici atq; faucibus incumbētē, expurgat,
si exurgētē inde fumū infundibulo ad-
hibito æger admittat, & uinum deinde
gargarizet. Cum aniso, & uino albo po-
ta, medetur regio morbo, & vlcere. que
serpūt, imposita cū uino, aut māducata
dentium

dentium dolorem sedat. Plura Gal. lib. 8.
cap. 172. de simp. med. facul.

¶ De Salice. Cap. LXXII.

A Vribus infusus vermes suc- *Mac. li.*
cus necat eius, *1. ca. 16.*
Cortex verrucas in aceto cocta *et lib. 2.*
resoluit *cap. 134.*
Huius flos sumptus in aqua frige- *Idē li. 4.*
scere cogit, *cap. 111.*
Instinctus Veneris cunctos acres
stimulantes.
Et sic desiccatur, ut nulla creatio
fiat.

TRIA hoc loco de Salice traduntur.

PRIMUM, quod succus eius auribus instil-
latus vermes interficiat, & maximè qui-
dē, si is sit ex foliis, & cortice expressus.
Amarū. n. quod dā in se hēt & acerbum. Idē
quoq; cū rosaceo in calyce punici calfa-
ctus, aurium doloribus & saniei medetur.

SECUNDUM, quod cortex eius in aceto
decoctus, verrucas pellat. Hāc rem Dio-
scor. lib. 1. c. 17. sic tradidit; Corticis ci-
nis admisto aceto maceratus, illitu cla-
uos, & callos tollit. Est. n. uis eius admo-
dum desiccatoria, sed ita tñ, ut morsu ab-
stineat, habet verò et quandā adstrictio-
nem. Auicē. cap. 541. secundi Can. eun-
dem effectum portulacæ quoq; tribuit.

Ex

DE CONSERVANDA

Ex ea, inquit, fricantur verrucae, & eradicat eas non qualitate, sed naturali quadam facultate.

Tertium, quod flos salicis conceptus prohibeat, & hoc certe ob vim de siccatoriam, & adstrictionem. Hoc ipsum autem ατυλλη ψίαν ἐργάζεσθαι. Dioscorides dixit, hoc est facere ut mulier non concipiat. Non autem solum mulierum conceptus prohibet salicis semen, siue fructus, siue flos, uelut hic appellatur, sed etiam instinctus Veneris omnes cogellat ac ressecat, etiam in uiris, ut generare nequeant. Atque hoc ipsum Democritus quoque apud Constantinum Caesarem lib. 1. ca. 14. tradit his uerbis. Qui fructus salicis appellatur, pabulo pecorum admixtus, ipsa pinguefacit. Tritus autem & in potu acceptus ab homine steriles facit ex quo & Homerus ὄδῦ. κ. ait

Κλητροῖς αἰγυροῖτε καὶ ἴτεα ὀλεσικαρποι.

Hoc est :

Et populi & salices plantae fructum perimentes.

Verum Theophrastus lib. 3. c. 2. de historia plantarum, & Plinius lib. 16. cap. 26. uocem ὀλεσικαρπος non sic accipiunt dictam ab Homero, ut significet fructuum ac seminum humanorum perditionem, sed ipsius arboris. Plinii uerba haec sunt, Occisimè autem salix amittit semen, antequam

om-

oīno maturitatem sentiat, ob id dicta ab Homero frugiperda: secutaq; ætas scele-
re suo interpretata est sniam, qñ semen
falicis mulieri sterilitatis medicamen-
tū esse cōstat. Hæc ferè Ianus Cornarius
in c. 11. lib. 4. Marci. Didymus antiquissi-
mus Homeri interpret, ita ex Theophra-
sto de salice refert: ὁ καρπὸς τῆς ἰτέας πι-
νομενος ἀφαιρίζει τὴν γονὴν τῶν ἀνθρώπων.
Id est, Fructus salicis potus genituras ho-
minum demolitur. Plura de Salice. Gale-
li. 6. de sim. me. fa. c. 55. & Aui 2. Ca. c. 686.

¶ De Croco. Cap. LXXIII.

Confortare crocum dixerunt
exhilarando.
Artus defectos reficitque, hepar re-
paratque.

Hic agitur de proprietatib. quibusdā
Croci. Ac primo quidem corpus robo-
rare dicitur, eique lætitudinem concilia-
re alacritatem iucunditatemve, præci-
pue si quis eo modice vtatur. Immode-
ratus enim sumptus, pondere nimirū
trium drachmarum, letalis est.

Deinde vero membra defecta. i. de-
bilia ac prostrata reficere, inque vigo-
rem suum restituere, traditur. Su-
perat enim in eo calfaciens & qualitas
& facultas, vt tota rursus essentia secundi

R   sit

DE CONSERVANDA

sit ordinis excofacientium, & primi exiccã
 tium: proinde concoquendi, maturandi
 emolliendi, aperiendi, & discutiendi uim
 quandam habet adiuuante, s. & pauca
 quadã adstrictione. Cor nõ parum exhi-
 larat, ipsumq; adeo, ac simul et hepar, at
 que alias corporis partes, ob insidentem
 nimirum adstrictionẽ, ita corroborat, vt
 non facile dissolui queant, obstructio-
 nesq; tollit. Quinetiam stomachum mo-
 derato calore suo firmat, eiusq; tum cõ-
 coquendi, tum distribuendi facultatem
 adiuuat. Immodicẽ in illo vtendum nõ
 est quippe qui ita nauisã facile moueat,
 & cibi in appetentiã, Græci anorezian vo-
 cant, efficiat siquidẽ aciditatẽ in uentri-
 culo extinguit, quæ præsertim appeten-
 tiam excitat. Siccãdo mediociter dispo-
 sitionibus pectoris pthificis auxiliatur,
 putredines corrigit, anthelimum facilem
 reddit, eiusq; instrumenta corroborat.
 Nam si vsus ipsius mediocris fuerit, faci-
 lem respirationẽ & amabilẽ coloris bo-
 nitatẽ facit; sin vero citra modum, pallo-
 rem inducit, cerebrũ infestat, capitis do-
 lorem commouet, sensus obtrenebrat, &
 oculos hebetat. Vino impositus vehe-
 menter inebriat, adeoq; exhilarat, vt in-
 saniam maximẽ alaciẽ ietabundãve par-
 riat. Si quis uerò ex passo biberit, erapu-
 lam nõ sentiet. Additur in potiones, quæ
 interancorũ causa temperantur. P. cul-
 tosa

toſa vitia & lethargica ſanat. Somnum
 conciliat. Venerem ſtimulat, menſes &
 vrinam ciet. Mulieribus difficulter pariē
 tibus, in potu duarum dracmarum pon
 dere exhibitus, partum accelerat. Illitus
 cum humano lacte viſum abſtergit, &
 oculorū fluxiones cohibet. Auriū reme
 diis vtiliſſimus eſt. Vergentes ad ignem
 ſacrum inflammationes iunctus lenit.
 Vluæ ſedisq; cataplaſmatibus vtiliter in
 duitur, Plura Dioſcorides lib. 1. c. 25. Pli
 nius lib. 21. cap. 20. Galenus lib. 7. de ſim
 plic. medica. facult. cap. 57. Simeon Sethi
 in Syntag. Serapion. ca. 173. ſimplicium
 & Auic lib. 2. Can. c. 129.

¶ *See porro. Cap. LXXIII.*

R Eddit fœcundas manſum per *Ma. li. 1.*
 ſape puellas, *cap. 6.*

Manentemq; potes naris retine
 re cruorem,

Vngas ſi nares intus medicamine
 tali,

Duæ hoc in loco porri referuntur p
 prietates. Ac priori quidem, q̄ impræ
 gnandi facilitatem utentibus mulieri
 bus pariat: atque ne abortiant grauidæ
 prohibeat. Quod ſanè magni etiã Hip
 pocratis autoritate Plinius lib. 20. cap. 6.
 in hunc modū ſcribens confirmat: Hip

R 2 pocrates

DE CONSERVANDA

pocrates & sine alia mixtura dari iubet
 vuluasq; contractas aperiri putat. Fœ-
 cunditatē ēt fœminarū hoc cibo augeri.
 Idq; nō in cibo tantū, siue potu, sed il-
 litū quoq; & foris admotum, præstat.
 Coquitur. n. in aceto & marina aqua co-
 ma eius, decoctoq; illo insidentium fœ-
 minarum præclusi duratiq; loci utiliter
 fouentur. Folia quoq; porri muliebres
 locos, qui nimio humore madescents
 fœtum haud continere valent, egregiē
 purgant. Item ex abortu profluuia sistit,
 potu succo cum lacte mulierum.

A L T E R A, q̄ sanguinem ē naribus
 erumpentem sistat: & maximē quidem
 succus eius cum aceto, addito, thure, aut
 manna, vel galla, aut mentha. Idē quoq;
 sanguinem reiicientibus cum gallæ aut
 thuris farina, vel acacia, auxilio est.

Quinetiam potę semnis drachmæ duæ
 cum paribus myrti baccis veteres san-
 guinis ex pectore reiectioes sanant.

Acrimoniam enim quandam habet por-
 rum, & adstringendi aliquam vim, sed
 remouens est. Plura supra cap. 13.

De pipere Cap. LXXV.

Quod piper est nigrum, nō est
 dissoluere pigrum.
 Phlegmata purgabit, conco-
 stricemque iuuabit.

Leuco

Leuco piper stomacho prodest tulsisque, dolorique

Vtile, pręueniet motum, febrisque rigorem.

Agitur hoc in loco de triplici genere piperis, lōgo. s. albo, & nigro. Et fructus quidē, vt lib. 8. c. 42. de simpl. med. fac. Galenus memorię prodidit, nuper admodum germinantis arboris, longū piper est, quare ēt maturo humidius humiditatis eius indicium est, quod facile repositum perforetur, ac non protinus mordicet; sed post pauō incipiat, verum plusculū duret. Fructus veluti acerbus immaturusq; album est piper, nigro quidem acrius. Nā illud iā quasi super assatū est, & superexiecatum. Longum quidē piper, μακρὸν Gręci, album λευκὸν nigrum μέλαν ππέ, vocānt. Sane prioribus duobus versibus tres nigri comprehenduntur proprietates.

PRIMA, q̄ in dissoluēdo nō sit pigrū hoc est, crassos, glutinosos ac frigidos humores, statuososq; spiritus egregiē dīscutiat. Valēter. n. tū excalfaciat, tū defiecat, ordine nimirū tertio completo.

SECUNDA, q̄ plegmata expurget. Viscindam. n. pituitam, quę in interiore corpore, nempē in thorace pulmone, & intestinis residet, concoquendo atque ex tenuando dissipat expellitque.

R 3 Tertia,

DE CONSERVANDA

TERTIA, quod plurimum adiuuenti concoctoria adferat facultati: Hoc ipsum Dioscorides etiam li. 2. c. 15. iis confirmat uerbis: Somnū, inquiens, & appetentiam cibi conciliat, concoctionem adiuuat: utunturque ob id eo ad inunctus. Porro ad eum usum melius est longum quippe quod Galeno lib. 4. c. 10. de Sanitate tuenda, teste. flatuosi spiritus crassitudinem soluit, & quæ in præcordiis pigra cessant ad ventrem depellit, & concoquendis quæ sumpseris subuenit.

Posterioribus duob. versibus quinq; albi piperis referuntur utilitates.

Prima, p̄ stomacho cōferat: ipsum. n. ut Galenus eodem quo ante loco testat, supra duo reliqua genera roborat.

Secunda, q̄ inctū potuq; tussientib. opituletur: præsertim si ex frigido & crasso humore tussis euenerit: eum nāq; piper album calfacit, incidit, & dissoluit. Pari modo & cunctis aliis frigidis, & a pituita ortis pectoris uitiiis succurrit.

Tertia, q̄ dolori subueniat: idq; intelligendum, vel de dolore pectoris, tam dictum est, vel de dolore flatuoso; Potū. n. cum melle & recentibus lauri foliis. flatuosos spiritus & tormina discutit.

Quarta, quod præsumptum febrium accessiones, siue exacerbationes, ...
Ἐπιου's Græci uocant, auerrat: & hoc quidem in febribus frigidis: Earū nāq; mare-

materiam exalfaciendo quodam modo dissipat & expellit.

Quinta, & febrium horroribus circuitu reperentibus, siue potu siue illitu subueniat: Nervos. n. & musculos caliditate sua vehementer roborat, & in eis residētem materiam consumit. Hinc est quod lib. 3. cap. 1. Macer in hunc modum cecinerit.

Quodq; mouere solet frigus periodica febris Compescit, febris si sumitur ante tremorem.

Quod 2. Cano c. 5 & 6. iis uerbis Auicēna innuere ēt uoluit, inquiens: Fricando fit iniunctio ex ipso cum unguento, & confert rigori. Eiusq; rei exempla sunt apud eundē. 1. 4. tract. 2. cap. 12. Et certē facultates non albo tantum piperi, sed & reliquis quoq; generibus cōueniunt. Liberalior piperis usus, quemadmodū est apud Aristotelem Sect. 1. problema- te, 44. urinas prolicet, parciore aut aluum deiecit: contrario uero scammonia. Pīper caliginem, quæ oculis obuersatur, absterget. Serpentium moribus auxiliatur. Anginæ eo & melle cōuenienter perunguntur: Cum uua passa manducatū pituitam a capite elicit. Strumas cum pīce discutit. Vitilignes ex nitro emaculat. Plura Plinius lib. 12. ca. 7. & Scrapion c. 357. de simp. med. facul.

DE CONSERVANDA

De gravitate auditus. Cap. LXXVI.

ET mox post escam dormire, ni-
misque moueri,
Ista grauare solent auditus, ebrietas
que.

Hic tria recensentur, quibus auditus
prægrauari solet.

Primum, cibus quem somnus statim
excipit, & maximè quidem si uentri-
culus eo distentus fuerit. Hic enim conco-
ctionem impedit, & cruditates gignit.
Ex inconcoctis uerò ac rudis in uentri-
culo cibus viscosi, crassi, & flatuosi susci-
tantur fumi: qui in caput sublatis, cum
exitum non inueniant, auditorios ob-
struunt meatus, auditumq; grauant. De
hoc non nihil etiam supra cap. 3.

Secundum, motus, siue labor uehemē-
tior illico post ingestum cibum susce-
ptus. Cuius causam Galenus in commē-
tario peri euxumias, cæcæ cæcoxumias c. 5.
hanc esse tradit. Nam sicuti, inquit, bonæ
ualetudini antæ cibum exercitatio ma-
ximum adfer cōmodum, sic quali scūq;
sumpto motus noxius admodum est.
Alimentum, n. ex uentre ante concoctio-
nem in diuersas corporis partes distri-
buitur, proptereaq; crudi humoris co-
pia per venas aggeritur. Vnde crassi etiā
ac flatuosi spiritus sursum elati, meatus
audito.

auditorios obturāt, Idē quoq; lib. 6. de
 fanitate tuēda c. 8. iis testat̄ verbis. Non
 leue incōmodum nōnullis accidit, cūm
 repleti cibo se exercitant. Nonnullis. n.
 & caput implet vaporib. & in iocinore
 aut pēderis sensus, aut distentionis, aut
 vtriusq; percipiūt. Et lib. 1. c. 9. de alim.
 fac. Carnes inquit: inanitæ rapiunt ex vē
 tre succū nō mō semicoctū, sed nōnunq̄
 ēt oīno crudū atq; incoctum, cūm cibo
 sumpto operib. sese reddiderint: ob eāq;
 causā ij. grauissimis morbis postea pre
 henduntur, & ante senectam intereunt.

Stare tñ post comestionem, vel suauī
 ter deābulare, quo cib. ad fundum de
 scendat ventriculī, multum expedit &
 confert, ob bonā ciborū concoctionem,
 Idq; vulgato ēt hoc cōprobat̄ versiculo:

*Post cœnam stabis sicut passus mille mea-
 bis.*

TERTIUM ebrietas. Nam ex cali
 di vini tēperatura multi oīno vapores
 ac fumi ad auditus ὀργανον prōpte defe
 runtur, qui, cū exitum nō inueniant, spī
 ritū eius insitū perturbant, & audiendī
 difficultatē, Græcis Βερηκοίαν καὶ δυση
 κοίαν appellatam, pariunt. Neq; verò au
 ditui solum, sed visui quoq; ac reliquis
 sensum iustrumentis omnibus ebrietas
 nocet quemadmodum. 4. 3. c. 2. Auicē
 na iis testatur verbis, Ex eis quidem, q̄
 nocent auri, & reliquis sensib. sunt nau

R 5 seofa

DE CONSERVANDA

scosa satietas & repletio, & propriè somnus super repletionè in nonnullis exemplarib. hic èt uersus adscriptus habebat.

Balnea, sol, vomitus, adfert repletio clamor

Nec malè quidè siquidè & hæc auditū grauari, & auriū sonitus generare. 4. 3. c. 11. autor Auicena. Oporteret inquit, ut oēs isti uident solè, balneū motū laboriosum uomitū, clamorè, coitum, & repletionem, & ut leniant naturas suas.

¶ De tinnitu sine sonitu aurium.

Cap. LXXVII.

MOtus, longa fames, vomitus, percussio, casus, Ebrietas, frigus, tinnitum causat in aure.

Septem hoc in loco enumeratur sonitus, sine tinnitu aurium causæ.

Prima, motus, immoderatio. s. Humores: n. & spiritus uehementiore atque inordinato corporis motu cōcitati, crassos uentososq; generant flatus, quib. sursum urgentibus cum facili non pateat exitus, tinnitus excitatur. Ac plurimum sanè ob uentosi flatus in auditorio meatu commotionem nasci solet.

Secunda, fames, siue longior ultra cōsuetam edendi horam abstinencia. Cuius Auicenna. 4. 3. capit. 9. hanc tradidit.

dit esse causam: Nēpē q̄ humores p̄ cor-
poris molē dispersi ac quiescentes lon-
giore fame exagitant̄. Natura. n. cibo in-
quē agat, destituta, ad humores conuer-
titur, eosq; resoluit & commouet.

TERTIA, vomitus violentus & mul-
tus in hoc enim motus accidit vehemen-
tior, quo humores exagitari sursum ad
caput feruntur, quo fit, vt oculi nonnun-
quam ac facies erubescant, visusque de-
bilitetur, nonnunq̄ verō vapores ac ven-
tosi flatus ad auditorium pertingant or-
ganum, tinnitumque excitent.

QVARTA, pregressa plaga, siue
percussio spherule capitis, & maxime
qua parte aures sitæ sunt. Innato. n. audi-
tur aëri vehementius inde exagitato
spiritus accedit. Siquidē membro ali-
quo læso, quemadmodū in li. de renum
affec. dignot. & cura. c. 12. Galen. testat̄,
spiritus statim & sanguis, qui sunt uatu-
rę vehicula, eo concurrunt: ex quorum
deinde commotione tinnitus accidit.

QVINTA, casus: presertim supra ca-
put. Cuius eadem cū præcedente ratio
est. Quinetiam humores in corpore ex
quolibet casu vehementer exagitantur.

SEXTA, ebrietas, & maxime qui-
dē ex largo vni potu. Inde enim caput
fumis repletur ac vaporib. qui ad audi-
torios meatus vrgentib. innatus eorum
aer commouet̄, & sonitus q̄dā excitat̄.

R 6 Septima,

DE CONSERVANDA

SEPTIMA, frigus immodicum. Eo enim auditus organū, & naturalis cerebri color debilitantur, vt flatuosos generēt spiritus, quibus ad aures penetrantibus tinnitus facillē elicit. Neq; ob dictas solum causas, sed ob alias etiam nō paucas sonitus in auribus fiūt, Nēpē ob flatuosum spiritum in capite generatū ac cōmotum. Ex sonitu saniei, q̄ in ipsa fortassis aure genita est: aut ex feruore puris in partibus eius, aut ex motu vermiū in auditorijs meatibus sæpenumero eueniente, aut ob humoris in toto corpore ebullientes cōmotionem: sicuti in febris ferē & paroxysmorū principijs cōtingit: Aut ob superfluum in corpore repletionē p̄sertim in capite. Aut ex lenta & crassa materia in ventosos flatus resolutā: aliquando ob pharmacorum articularium vsū sonitus quidā et fiunt. Qui in febris sonitus fiunt, minimē interturbādi sunt, vt plurimū. n. statim sedant. Plura Galenus libr. 3. de cōpositione Pharmacorum secundū locos c. 1. de sonitu in aurib. Serap. i. trac. 2. c. 22. de surditate, & Auic. loco. iā. cit. ¶ *De visus nocumentis. Cap. LXXVIIII.*

BAlnea, vina, Venus, ventus,
piper; allia, fumus,
Porrum cum cepis faba, lens, He
tusq; sinapi,

Sol,

Sol, coitusque, ignis, labor ictus, acumina, puluis.

Ista nocent oculis, sed vigilare magis.

Vnum & nīginti numero hic referuntur, quę noxam oculis important.

Ac Primum quidem Balneum, idque tā humidum, q̄ siccum, hoc stupha Barbaris, Latinis aerem dicitur: Illud uero Tina vulgo, Latinis Solium appellatur. Duplici porrò nomine utrunq; oculis officit. Primū quidem immodicè excalfaciendo tēperaturas eorū destruit. Natura. n. velut supra ostendimus, frigidi sunt & aquei, Deinde vero tenuiores humiditates, quib. uisui, iiq; ignei temperantur, refocillanturq; spiritus, resoluit & exiccat. Atque hic adeo prope Rhenū, vbi plurimus utriusque balnei vsus est, non pauci passim occurrunt cæci, quemadmodum in Hollandia obinordinatā uictus rationem multi leprosi.

Secundum, uinum, & maximè quidē si immodicè bibatur. Cū. n. caput, ut sæpius iam dictum est, vaporib. ac fumis repleat, nō oculos tantum ac uisum, sed reliquos etiam sensus oēs immoderato vsu hebetare putandum est.

Tertium, Venus, immodica scilicet, hanc enim obtundere oculorum aciem, Medici omnes uno ore prædicant.

Cuius

DE CONSERVANDA

Cuius causam Petrus Aponensis Sectione. 4. problematum Aristotelis, cōm. 3. hanc esse tradit: Nempe q̄ coitu auferatur id, quod cōmodum est oculis, humidum, s. aqueum & subtile, quo spiritus fulciuntur uisui. Oculus. n. sit lib. 5. c. 1. de generatione animalium, & alibi sæpius Aristoteles adseruit, humidus est & de natura aquæ. Iam uero euulsis atque euacuatis humidis, partes superiores necessario exiccantur. Quo fit, ut oculi, qui humiditate uigent, à sua decedant natura, hebetioresq; fiant. Merito autem humiditate uigent, nisi. n. ea sustentarentur, per igneos facile spiritus, qui in frequenti sunt motione, exarescerēt. Atque hinc sanè constat, superiores partes immoderato concubitu plus iusto exiccari, uisusq; aciem hebetari. Humores deorsum trahuntur.

Quartum Ventus, & præcipuè Austrinus, de quo lib. 3. apho. 5. Hippocrates. Νιογο inquit, Βαρυήκοοι. ἀχλυσὶ δέες καὶ ρημαρτικοὶ hoc est, Austri auditum hebetant, caliginem obducunt, capitis grauitatem efficiunt, Auster enim natura calidus & humidus est, ac magna ex parte pluuias & tēpestates adfert, quare etiā τὰ τῶν αἰσθησέων ὁ γὰρ ἀπὸ προσβένυται quemadmodū Philotheus ait, id est sensuum instrumenta implet & obtundit. Cæterum uox ἀχλυσὶ δέες bitariam in-

tcc.

ferpretari pòt. Primum, ut ad aufteros ipsos referatur, qui caliginem aeris efficiunt. Ijs. n. flantibus aer fit turbidus, crassus, caliginosus, & tenebrosus. Secundo, ut ad oculos ipsos potius hæc uox referatur, qui flantibus austris caliginosi redduntur, minusq; acutè uident. Vt. n. reliqua oïa sensuum instrumenta nõ satis probè suo funguntur munere, sic èt oculi ipsi ab austro caliginem quandam contrahunt. Lege Galenum commentario. 1. in epidemi. Statu. 1. apho. 8.

Quintum, piper: Hoc enim cum impensus exit, acrés oïno uapores frequenti esu generat, qui ubi ad caput ascenderint, oculos mordicāt & exiccant.

Sextum, Allium: quod acrimonia sanè & uaporibus, quibus caput replet, oculos offendit. Supra. cap. 13.

Septimum, fumus: qui certè quòd mordacissimus, sit minimumque exiccet, infestissimus est oculis. Aristoteles problem. 22. Sect. 3 r.

Octauum, porrum: hinc. n. crassi ac melancholici generantur fumi, qui sursum elati, oculorum acie hebetè faciūt, si quis eo frequētius utatur. Suprà c. 13.

Nonum, cepæ: horum nanq; esu acris similiter ad caput submituntur fumi, qui non uisum tantum, sed ut quidam uolunt, rationalem etiam animæ partem ledunt Simeon Sethi.

De

DE C O N S E R V A N D A

Decimum, faba : flatuosum. n. cras-
sumque & melancholicum generat fu-
mum, qui horrenda & terribilia parit
somnia. mentem perturbat, ingenijque
taciem obtundit, & spiritus visuos ob-
tenebrat. Galen. lib. 1. de alim. fac. cap.
26. & Simeon Sethi in Synt.

Vndecimum, lens : Ea visum inte-
grum & inculpatum hebetat, ipsum im-
moderatè exiccans. Galenus, libr. 1. de
aliment. facult. cap. 25.

Duodecimum, fletus : præsertim
immodicus. Hic. n. cum recentem ocu-
lorum facultatē imbecilliorē reddat, vi-
sum vehementer oblectit, & sanā oculo-
rum aciē nimio plus siccando hebetat.

Decimum, & tertium, sinapi: quod
acrimonia sua visum efficit debiliorem.

Decimum & quartum, conspectus
Solis : Et hoc quidē ob excellentē eius
splendorē ac nitore, q̄bus visū destrui,
manifesta constat experientia & ratio-
ne. Sensibiliū. n. exuperationes, vt lib. 2.
de anima. cap. 12. Aristoteles adstruit,
sensum instrumenta corrūpunt. Quod
quidē Galenus ē lib. 10. de vsu part. c.
3 in hunc modū scribens approbat: So-
lem ipsum, inquiēs, si quis oculis in con-
niuentibus velit intueri, oculos celeri-
ter perdet, multiq; in Solis defectibus,
cum eum affectum, qui Soli acciderat
planius nosse cuperent, fixis oculis So-
lem

lem intuentes, imprudentes prorsus fuerunt occæcati. At. n. per niuë iter facere quã oculis sit perniciosum, si minus Xenophonti credis, experientia tibi discere id licet: Sin uero naturalius quidpiam audire sustines, ubi ellychnium ardens, aut aliam quamuis flammam in sole lento constitueris, cernes eam protinus marcescere, atque etiam si prope quamlibet flammam magnam ellychnium posueris, vel aliam quamuis flammam minorem, repente extinguetur: cū quæ minor lux est a maiore vincatur semper ac dissipetur. Lege eundem etiam lib. 1. de causis sympto. cap. 6.

Decimum & quintum, Coitus: & maximè quidem intempestinus ac immoderatio. Hunc enim paulò antè capiti, oculis, omnibusque sensuum instrumentis, plurimum nocere ostendimus.

Decimum sextum, Ignis, Cuius frequens inspectio & splendor uehementer exiccat, oculos, uisumque debilitat. Quo fit, ut fabri ferrarii, & quicunque artes suas, quibus se suosque sustentant ad ignem exercent, rubros ferè & debiles habeant oculos.

Decimum & septimum, Labor: immodicus scilicet. Is enim sanguinem efficit sicciolem, sicut etiam reliquum corpus. Siccitas autem totam autem indurat, ergo uel eam, qua pupilla

DE CONSERVANDA

pilla integitur. Itaq; uis illa cōspiciendī
cooperitur, & delitescit, Aristoteles pro
ble. sect. 31.

Decimum & octauum, lētus siue per-
cussio capitis, & maximē quidē qua par-
te oculi sunt, Cum. n. sanguis inde, sicuti
præcedente capite ostēdimus, ad oculo-
los rapiatur, accidit ut spiritus uisui p-
turbentur, adeoq; uisus ob id debilitet,
& apostema nonnunquam generetur.

Decimum & nonum, nimis acrium
rerum usus: cuiusmodi fassamenta non-
nulla existant que in motum acrimonia
aciem oculorum obtundunt.

Vigesimam. puluis, siue ambulatio p
loca puluerulenta: puluis. n. ad oculos p
tingens uisum maximē obscurat.

Vigesimum primum, immodicę vigi-
liæ, que non oculos tantum, sed rotum
etiam corporis habitum impensius exic-
cant, & extabefaciunt.

Ad hæc, nocet oculis quælibet reple-
tio: & quicquid naturam exiccat, quicquid
item sanguinem cōturbat, siue ex rebus
sit falsis, siue acribus, siue etiam aliis: &
omnis ebrietas. Vomitus medio quodā
modo se habet, confert. n. quatenus ven-
triculū expurgat, nocet vero quatenus
cerebro insidentes materias commouet
adq; oculos de fluere facit. Quod si ne-
cessarius fuerit, cum facultate à sumptio-
sibo prouocandus est. Somnus quoque
super-

superfluus, quiq; repletionē mox subse-
quitur, infestus admodum est oculis. Sic
quoq; copiosa sanguinis detractio. Po-
tissimū verò, quæ p̄ frequentē cucurbitu-
larū affixionē celebratur. Plura Auicē. 3.
3. tract. c. 1. 5. & 33. tract. 4. c. 4.

¶ De corroborantibus visus. Cap. LXXIX.

Foeniculus, uerbena, rosa, Et
chelidonia, ruta.

Subueniunt oculis dira caligine
prelisis.

Nam existis aqua fit, quæ lumina
reddit acuta.

Quinque hoc loco recensentur herbæ
quarum succo & stillatitio liquore, siue
aqua, visus reficitur ac recreatur.

Prima, fœniculus, succus nanque cau-
le & foliis expressus, siue distillatus, quæ
admodum lib. 3. ad Almac. ca. 47. Rhazes
testatur, & nos supra c. 49 abundè osten-
dimus, ad excitandam oculorum aciem
præstantissimus habetur.

Secunda, Verbena, siue Verbenaca:
peristereona, cui iranbotanin Græci,
Germani verò Yserenyt uocant. Huius
stillatitius liquor semel aut bis oculis
quotidie admotus, ipsorum uitiiis mede-
ri perhibetur. Qua ratione oculorum
remediis plurimum misceri solet. Semē
cuis,

DE CONSERVANDA

eius, ut in Pādeētis Syluaticus refert, cū
fucco feniculi impositū, oculos emūdat.

Tertia rosa: cuius aqua refrigerando
& adstringendo oculorum potissimum
fluxiones cohibet, animalēq; spiritū ac
visam corroborat. Succus recētib. foliis
expressus Diosco. lib. i. c. 12. ad oculorū
circumlitones reconditur.

Quarta, chelidonia: Huius succus cla-
ritati oculorū utilissimus est, quemad-
modum satis superq; oñdimus su. c. 71.

Quinta, ruta, herba uulgo cognita, q̄
uisus aciem exiccat, grauesq; oculorum
dolores emplasti modo imposita cum
polenta mitigat. Plura sup. c. 61.

De dolore dentium sedando. C. LXXX.

Sic dentes serua, porrorum colli-
ge grana.

Vre cum hyoscyamo simul, utere
iure decenti.

Per sicchonion & fumum capeden-
te remotum,

Remediūm hoc in loco traditur effi-
cacissimum sedandum dentis ex erosio-
ne dolorem. Quod constat seminis hyo-
scyami albi, & porri singulorum parub.
iiii. & seminis cepę partibus ii. S. Pri-
mum optimē promundato dante, semē-
na

na simul cōburantur, exurgētemq; hinc
 fumum eger admittat, infundibulo ad-
 hibito, ad effectū dentem. Lege de hoc
 plura apud Aeginetā lib. 3. c. 26. Actiū
 lib. 8. cap. 33. Auic. 7. 3. c. 19. & Mesuen de
 ægritudinib. oris, titulo, de vermib. den-
 tium Hyoscyami natura est anodunos, q̄
 doloris leuamentū adeo prestat, vt vix
 percipi quidem amplius possit, Fumus
 verò seminū porri atq; cepæ, Auic. 2.
 Can. c. 547. teste accōmodatissimus est
 necādis euiciendisq; vermib. qui in ero- *podagra*
 sis nōnunq̄ dentibus intollerabiles cru-
 ciatus excitant. Hyoscyamus, & lib. 4 c.
 64. ā. Diosco. describitur, frutex est cau-
 les emittens crassos. folia lata, ublon-
 ga, diuisa, nigra, hirsuta. flores è latere
 caulis ordine prodeu tanquam puni-
 corum cytini, scutulis septi seminū ple-
 nis, vt papaueris, Germanicè *Bilsen-*
cruyt. Gallicè. *Insquiame.* Hisp. *Veleño,*
 yezamet oxas etithesa odontalias esti
 deaciima, id est radice eius in aceto elixa,
 utiliter in dolore dentes collūtur. Quod
 Macer etiam lib. 2. cap. 35. hisce uersibus
 confirmat.

Ore diu tepidum si contineatur acetum,
Quo sint decoctæ radices illius herbae.
Dicitur immodicum dentis pacare dolo-
rem.

POND

DE CONSERVANDA

Porrò chōuton, quod in emboti locū
substituimus, ... diminū-
tium est, & significat infundibulum.

De raucedine uocis. Cap. LXXXI

NVx, oleum, frigus capitisque,
anguillaque, potus,
Ac pomum crudum faciunt homi-
nem fore raucum.

Sex causæ raucedinis hic recensentur.

Prima, Nux: ea enim cum vehemen-
ter exiccet, uocem exasperat grumq;
langoribus similem efficit.

Secunda, Oleum & maxime quidem,
q; ex immitaturis oliuis exprimitur. Hu-
ius n. glutinosa quædam pars dum in o-
re continetur, ad asperam delabitur ar-
teriam ipsamq; diutulè inherendo strin-
git & exasperat. Omne præterea oleum
in biliosis corporibus pròpiè accenditur
quare uocalem æpe arteriam ipsis exaspe-
rat, raucedinemq; parit. Quod oleo attri-
buitur hoc in loco, id ipsum etiam de ca-
ryno, quod e nucibus conficitur in gla-
dibus intelligi potest.

Tertia, frigus capitis : Ipsum enim
caput comprimit ac stringit : quo fit,
ut humores, qui sunt in cerebro, deor-
sum ad asperam arteriam defluant, eam
que immodicè humectando raucedinē
excitent.

Quarta, anguilla : De ea satis su-
pra

Pra capite trigésimoprimo, dictum est.

Quinta, potus: nimius, s. & maximè q-
dem, si instante nocte, atq; hora somnù
exhibeatur Asperã. n. arteriè immodicè
rigat & humectat; q̄ ex medicorũ oĩum
sententia potissima raucitatis causa est.

Sexta, pomum ciudũ: quo nomine q-
libet fructus crudi intelligendi hoc in lo-
co ueniunt. Quatenus. n. crudi existunt,
phlegmatis generant multitudinem.

Quod si immaturi præterea ac styptici
fuerint, fauces exasperat, raucedinemq;
pariunt. Plures causas raucitatis enume-
rat Auicē. 10. 3. Trac. c. cap. 1.

Rheumatis remedia. Cap. LXXXII.

Ieiunia, vigila, caleas dape, tuq;
labora,

Inspira calidum, modicum bibe cõ
prime flatum.

Hæc bene tu serua, si uis depellere
rheuma.

Si fluat ad pectus, dicatur rheuma
catarrhus:

Si ad fauces, branchos, si ad nareis
esto coryza.

Hic septem enumerantur rheumatis
remedia.

PRIMUM: fames siue ieiunium per
hoc

DE CONSERVANDA

hoc. n. ipsius cōsumitur materia. Fames enim vt aphor. 59. lib. 7. Hippocrates adferit, corpora exiccat. Et hoc quidem ex accidenti Nam cūm fameſcimus ſi in fame perſeueremus, naturalis calor, qui nunq̄ ceſſat, pabulo, in quod agat, deſtitutis, carniū humiditatem exiccat. Quare rheumatis quoque materiam concoquendo ac diſſando conſumit.

Secundum, vigiliæ, quæ & in ſe ſanè cū totum corporis habitum quemadmodum li. 7. c. 6. metho. med. & cōment. 28 li. aph. Gal. teſtatur ſufficienter exiccent rheumatis ēt cauſam nēpe cerebri humiditates neceſſario cōſumunt, vaporūq; copiā ad caput trāſmitti phibēt.

Tertium, cibi calidi: præſertim ſi à frigida materia reuma initiū duxerit. Eam em̄ cibi calidi cōcoquunt ac maturant.

Quartum, labor. Hic. n. ſicuti lib. 2. de dieta Hipp. adferit, ſuapte natura ſuperflua demit. Cuius deinde hęc adfert cauſam: nēpe qđ corpus ſiccat. Corpora. n. laborantiū caleſcunt, quibus calefactis at tenuatur & depurigarur id quod in ipsis ſuperfluum eſt, ſed reuera hoc, eſt, quia calor ille exiccat.

Quintum, calidi aëris inſpiratio. Et maximè quidem ſi ex frigida materia ſit rheuma. Ea nanque per calidi aëris attractionem incaleſcit ac maturatur.

Sextum, moderatio potus. Nā & hęc corpora,

corpora, perinde ac fames, exiccat, adeoque rheumatis materiam maturando dissipat, atque consumit.

Septimum, cohibitio, siue retentio spiritus. Ea frigido potissimum auxiliatur catarrho. frigefactas namque pectoris particulas, Actio lib. 8. cap. 54. test. calcificat, materiamque catarrhi pituitosam ac frigidam concoquit, dispergit atque consumit. Gal. lib. 3. ca. 3. de sanitate tuen. του πνεύματος κατοχή και κατάληψις dicitur. His amplius oportet ut is qui catarrhū patitur, caput suum moderato calore continenter foueat, & à frigore Boreali præsertim, tueatur & maxime quodam post diutinos Austri flatus. Siquidem caput, ut comen. 12. lib. 3. apho. Galenus scriptum reliquit, repletum est in calida atque humida Austrina constitutione. Frigidis autem Septentrionis superueniens, ceu manus quadam extrinseca capiens ac præmens cerebrū, ueluti spongiā quandam exprimit illam quæ in ipso continetur humiditatē. Hæc uero delata alias ad aliū locum, ex ijs qui faciles sunt ad patientium, multos generat morbos. Minimè tamen sub dio solaribus radijs nudum exponendum est, neque ad luculentū ignē diutiùs commorando excalfaciendum. Eo namque modo rheumata augentur. Multam quoque ciborum ingestionem, præsertim uaporosorū, ac uini potum

S fugiat;

DE CONSERVANDA
fugiat: imò uerò quoad fieri pōt, famem
ac sitim toleret. Caueat et à potu aquæ
glacialis ac niualis. Præterea supinum
cubitum vitet, ne peccans humor in po
steriorē partē & dorsalē medullā defera
tur. Ea. n. pars quum manifesto careat
meatu, quo materia excernatur, pericu
lū est, ne ad neruos penetrans conuulsi
o nē aut paralyfin generet. Somnum item
fugiat diurnum, quātumq; pōt uigilet,
quoniam est radix curæ. Hæc ferè Rha
zes lib. 9. c. 14. ad Almanfo. & Auice. 5. 3.
tract. 1. cap. 13.

Ultimi duo uersus differentiā inter
catarrhum, branchon, & coryzam conti
nēt. Rheuma aut nomen est generale ad
quēlibet materiæ defluxū apotourco,
quod est fluo. Eius species, siue membra
sunt catarrhus, branchus, & coryza, de
quibus supra cap. 3.

Poriò rheumatis generatio imbrium
generationi similis est, quēadmodū li. 2.
de partibus aīalium cap. 7. Aristo. docet.
Cum. n. ex terra vapor exhalat, affectq;
in suplime à calore, ubi supernum acré
subierit frigidū, consistit: denuo in aquā
pp refrigerationem cōuertitur, atq; in
terrā defluit. Fluxiones et sic ex capite o
riuntur in iis corporibus, quibus cere
brū frigidus est q̄ temperamentū modi
cum postulet. Cum. n. alimentū per ue
nas sursum respirat, ubi excrementū ob

eius loci vim refrigeratum est, fluxiones
pituitæ, saniesq; mouet. Hactenus Arist.

De curatione fistulæ. Cap. LXXXIII.

Auripigmentum, sulphur mi-
scere memento.

His decet apponi calcem, coniun-
ge saponi,

Quatuor hæc misce, commixtis
quatuor istis

Fistula curatur, quater ex his si re-
pleatur.

Medicamentum hoc in loco pro fistu-
læ curatione describitur longè optimū,
quod, vt præter quotidianam experiētā
recentiorem ferè omnium scripta restan-
tur, neminem unquam fallit. Nempe vt
fistulis infundenda collyria, siue penicil-
la ex auripigmento, hoc est, arsenio, sul-
phure, calce, & sapone commiscean-
tur. His enim omnibus insignis quæ-
dam inest erodendi, exiccandi, discu-
tendi, & abstergendi, & emundandi fa-
cultas: quæ ad fistulæ curationem cum-
primis necessaria est.

Auripigmentum, siue arsenicum, fa-
cultatis est caustica, siue vrentis, idq; tã
combustum, quam ustiones expers. Di-
scutit, attrahit, erodit, consumit & emū-
dat. Crustas enim vehementi uredine &
violento morfu excitat. Reprimat quæ

S 2 excrc-

DE CONSERVANDA
exerescunt, & capillos euellit. Quod
verò sublimatum est, canerum, lupum,
esthiomenon, noli me tangere, fistu-
lam, & oēs tales pessimos morbos, pri-
ma die occidit, & extirpat.

Sulphur Sulphur substantia tenue est, calfa-
cēdi & ipsum vim obtinet celeriter con-
coquit, attrahit, detergit, & discentit.

Calx. Calx omnis communiter habet fer-
uidam vim, erodit,urit, & ignium mo-
do crustas inducit. Calx verò in aqua
clota absque morfu desiccatur. ac si bis-
terque, aut amplius abluta fuerit, plane
mordicitatis experta constituitur ac stre-
nuè absque mordicitate exiccat.

Sapo. Sapo, qui Græcis etiam *σμηγμα* di-
citur, est pingue illud albū, siue nigrum,
quo vestes mulierculæ lauant, abster-
gunt, & emundant. Calfacit quidem &
desiccatur, sed reliquis paulò remissius,
aptissimus est ad emolliendos tumores
in *σκιππ* v. induratos. Q. Serenus Sam-
monicus prima longa extulit cap. 11.

Attrito sapone genas purgare memento.

Fistulas. Porro fistula (quæ Græcis *σὺπιζα* no-
minatur) arcus oblongusq; & callosus
est sinus, aliquatenus indolens, assidue
& periodicè, id est, secundum diuersa
tēpora, sine lunctiones, vt vocāt, fluens.
Qui magna parte ex abscessibus parum
dextrè curatis oriūt, sed & ex alijs non
nunquam vlcerū generibus ac sinibus
perperam

perperā curatis, nascit̄. Hæc aut̄ nomen
 accepit ab arundinearū fistularū trala-
 tione. Quandoquidē in eis cauitas quæ-
 dam deprehenditur arundinum cauita-
 ribus similis. Plura Corne. Celsus lib. 5. c.
 8. Paulus Aegineta lib. 6. c. 77. Auic. 4. 4.
 tract. 4. cap. 11. & Ioannes Tagaultius li-
 3. chirurg. instit. cap. 18.

De doloribus capitis. Cap. LXXXIII.

SI capitis dolor est ex patu, lym-
 pha bibatur,

Ex potu nimio nam febris acuta
 creatur.

Si uertex capitis, vel frons æstu tri-
 bulentur,

Tempora, fronsque simul modera-
 te saepe fricentur,

Morella cocta necnon calidaque
 lauentur,

Istud enim credunt capitis prodes-
 se dolori.

Duo hic traduntur remedia doloris
 capitis.

Primum, si cupiã ex uini, vel alterius
 cuiuslibet liquoris inebriantis potu, do-
 lor accidat capit. vt is potu aqua utatur
 frigida. Ea nãq; frigiditate ac crassitudi-
 ne sua impedit, ne fumi ex eiusmodi po-

DE CONSERVANDA

ru sursum euicti: cerebrum petant ac ledant.

Secundum, si cupiã vertex capitis, siue frontis nimio calore aestuet, vt ei tempora & frons moderatè primùm fricentur, ac calida deinde aqua decoctionis morellæ lauentur.

Porro morella, siue Maurellã, vt discretè admodum Ianus Cornarius in ca. 34. lib. 2. Marci exponit dicitur solatrum Officinis appellatum, ab atrum acinorum colorem Mauros referentem: Græci στρουχον χυσιον, Latini vero Solanum vocant hortense, Germanicè, *Nachtschay* Gal. *Morelle de iardin*. Notum est oibus, vtunturq; ad omnia ea, quæ refrigerati adstringiq; postulant. Pōt. n. hæc duo ordine secundo, Gal. lib. 8. cap. 144. de simplic. med. facul. teste. Folia per se trita & imposita capitis dolores sanant. Dioscor. lib. 4. cap. 66.

¶ *De quatuor anni temporib. C. LXXXV.*

Temporis æstiu ieiunia corpora siccant.

Quolibet in mense & confert uomitus, quoque purgat

Humores nocuos, stomachus quos continet intus.

Ver, Autumnus, Hyems, Aestas dominantur in anno.

Tem.

Tempore vernali calidusq; aer ma-
lidusque.

Et nullum tempus melius est phle-
botomiæ.

Vfus tunc homini Veneris confert
moderatus,

Corporis & motus, ventrisque so-
lutio, sudor,

Balnea, purgentur tunc corpora
per medicinas.

Aestas more calet sicca, & noscatur
in illa.

Tunc quoque præcipue choleram
rubtam dominari,

Humida, frigida fercula dentur, sit
Venus extra,

Balnea non profunt, sint raræ phle-
botomiæ,

Vtiles est requies, sit cum modera-
mine potus.

Plurima hinc versibus comprehen-
duntur.

Ac primum quidē, quod ieiunia cor-
pus per estatē ualidissimè exiccent. Ae-
stas. n. cum calida sit & sicca, necessariò
talem ēt uim, nēpe calidā ac siccam, in
corpore exercet. Cutem igitur efficit ra-

riorem, poros aperit, sudoremq; elicit : Quo fit vt humoribus largè discussis à consumptis corpus vehementer exiccet. Superueniente autē in super & ieiunior magis oīno exarescere necesse est. Natura lis siquidem calor, vt ca. 82. ostendimus, humido destitutus cibali, in propriā agit carniū humiditatē, ipsamq; exhaurit & exiccet. Fames. n. corpora siccat.

Secundum, quod vomitus singulis, mensibus semel aut bis prouocatus, plurimū tuendæ sanitatis adferat emolumentū. Venterculum. n. a bile & pituita, cæterisq; prauis ac vitiosis humorib. quibus grauatus fuit, exonerat. Atque hoc quidem de Hippocrate cōsilio cōstat. Nam in lib. de salubri diata ita scriptum reliquit. Melius est, ut is qui singulis mensibus vomere consuevit, continuo biduo hoc agat. q̄ interpositis quindecim diebus, ita. n. secūsus dies prioris reliquias extrudit. Quæ quidē sententia in libro etiā, de insomniis, repetitur. Gal. quoq; lib. 5. de usu partium ca. 4. Hanc Hippocratis sententiam iis confirmat uerbis : Rectè igit̄ ueteres medici uomitus a cibis ī singulos menses repeti præcipiebant, alii quidem semel, alii uero bis. Oēs aut̄ hi qualitates ipsas eo casu comedendorum acres, atque absterforias deligere consulant, vt pituita oīs è uentriculo purget̄, neq; prauo succo corpus adficiatur. De hoc

hoc nonnihil etiã sup. c. 15. Cur uero arte uomitũ interdũ moliri oporteat, Auen. 4. l. c. 13. hãc potissimũ adsignat causam: Nempe qđ uētriculo à natura nihil ordinatũ si quo irritate sua spõte expurgari queat: sicuti intestinis flaua bilis, q̄ descēdēs ipsa facile & abstergit & emunda. Idē eodē in loco q̄ plurima ēt uomitus recenset cōmoda, siquidē recte fiat, & uomens suapte natura facile ferat.

Ac primũ quidem, qđ capitis grauitatē tollat: idq; maximè si ex humorum ac uaporũ multitudine è uentriculo ac mēbris inferiorib. sursum uergente contracta sit: si uerò à proprio ipsius cerebri fuerit nocumento, ab eo cauendum, ut qui grauitatem augeri magis soleat.

Secundum, quod uisus aciem subtiliorē reddat: p̄sertim si uisus ob uaporũ copiã è uētriculo sursum ascēdente obscureatus fuerit: alia. n. offendit potius.

Tertium, quòd nauosolam auferat satietatē: humorē. n. in uētriculi spacio inatantē, ac nauisã excitantem, euacuat.

Quartum, quod illi etiã, ad cuius uentriculum flaua bilis confluens cibũ corrumpit, egregiè opituletur: eam enim per superiora exturbat.

Quintum, quod stomachi subuersionem atque abominationem ex pinguiũ ac dulcium alimentorum esu contactũ submoueat.

S 5 Sextum

riorem, poros aperit. sudoremq; elicit : Quo fit vt humoribus largè discussis à consumptis corpus vehementer exiccet. Superueniente autē infuper & ieiunio magis oīno exareseri necesse est. Naturalis siquidem calor, vt ca. 82. ostendimus, humido destitit cibali, in propriā agit carniū humiditatē, ipsamq; exhaurit & exiccat. Fames. n. corpora siccat.

Secundum, quod vomitus singulis, mensibus semel aut bis prouocatus, plurimū tuendæ sanitatis adferat emolumentū. Venter. n. a bile & pituita, cæterisq; prauis ac vitiosis humorib. quibus grauatus fuit, exonerat. Atque hoc quidem de Hippocrates cōsilio cōstat. Nam in lib. de salubri diata ita scriptum reliquit. Melius est, ut is qui singulis mensibus uomere consueuit, continuo biduo hoc agat. q̄ interpositis quindecim diebus, ita. n. secundus dies prioris reliquias extrudit. Quæ quidē sententia in libro etiā, de insomniis, repetitur. Gal. quoq; lib. 5. de usu partium ca. 4. Hanc Hippocratis sententiam iis confirmat uerbis : Rectè igit̄ ueteres medici uomitus a cibis ī singulos menses repeti præcipiebant, alii quidem semel, alii uero bis. Oēs aut̄ hi qualitates ipsas eo casu comedendorum acres, atque abstersorias deligere consulant, vt pituita oīs è uentriculo purget̄, neq; prauo succo corpus adficiatur. De hoc

hoc nonnihil etiã sup. c. 15. Cur uero arte uomitũ interdũ moliri oporteat, Auen. 4. l. c. 13. hãc potissimũ adsignat causam: Nempe qđ uētriculo à natura nihil ordinatũ si quo irritate sua spõte expurgari queat: sicuti intestinis flaua bilis, q̄ descēdēs ipsa facile & abstergit & emunda. Idē eodē in loco q̄ plurima ēt uomitus recenset cōmoda, siquidē reete fiat, & uomens suapte natura facile ferat.

Ac primũ quidem, qđ capitis grauitatē tollat: idq; maximè si ex humorum ac uaporũ multitudine è uentriculo ac mēbris inferiorib. sursum uergente contracta sit: si uerò à proprio ipsius cerebri fuerit nocumento, ab eo cauendum, ut qui grauitatem augeri magis soleat.

Secundum, quod uisus aciem subtiliorē reddat: p̄sertim si uisus ob uaporũ copiã è uētriculo sursum ascēdente obscureatus fuerit: alia. n. offendit potius.

Tertium, quòd nauſeolam auferat satietatē: humorē. n. in uētriculi spacio inatantē ac nauſeã excitantem, euacuat.

Quartum, quod illi etiã, ad cuius uentriculum flaua bilis confluens cibũ corrumpit, egregiè opituletur: eam enim per superiora exturbat.

Quintum, quod stomachi subuersionem atque abominationem ex pinguiũ ac dulcium alimentorum esu contractũ submoueat.

S § Sextum

DE CONSERVANDA

S E X T I M U M, quod *ἀνορεξία*, i. appetentię a missionem, & corruptum ipsius ventriculi desiderium, quo nimirũ acria solũ, aut acida; aut pontica appetuntur, curet. Vomitus nanq; eiusmodi affectionem causas oēs remouet: remotis verò causis, effectus quoque tolli necesse est.

S E P T I M U M, quod corporis ex humorũ edundantia lassitudini conueniat: euacuata enim materia vires corporis omnes alleuantur & recreantur.

O C T A V U M, quod renũ ac vesicę vlcibus succurrat. materiã nanq; conuertentẽ ad appositam abducit partem.

N O N U M, quod leprę auxilietur: & maximẽ quidẽ si cum vehementi vomituo, quale veratrum cum primis existit, eliciatur. Hoc. n. leprę materiã eradicatũ difficultẽ ẽ remoueri: locis subducit. Quinetiã primę cõcoctionis errata corrigit; quo fit, vt & reliquę cõcoctiones absolutiores fiãt, Leprę. n. origo est ex cõcoctoriã facultatis corruptione.

D E C I M U M, quod corporis colorem ex vitioso aliquo humore deprauatum emendet: ipsum n. a cute alio deriuat.

V N D E C I M U M, quod epilepsiam ex ventriculi cum cerebro sym. athia obortam curet: humorem enim, cuius euaporatione epilepsia accidebat, ẽ ventriculo expellit.

D V O D E C I M U M, quod ictero, illi præser.

præfertim, qui ab obstructionib. initiū ducit, medeatur: uehementiore siquidē uomendī conamine obstructionum materiæ a locis, quos obsidebant auertunt. Ad hæc materia ēt pituitosa, q̄ cuiusmodi ferè parit obstructiones, uomitu educit.

Decimum tertium, quòd asthma subueniat, causam enim eius antecedentē tollit. Quin thoracem etiam ac pulmonem calcaciēdo superfluitates absumit; vnde asthma gignebatur.

Decimum quartum, quòd tremorem atque parafysin curet: harum enim passionum materiam auferit.

Decimum quintum, quòd magna & nigra ulcera in extremis partib. & impetiginem, materiam diuertendo curet.

Quanquam uerò uomitus ritè prouocatus dictorum commodorum omniū sit autor, cauendum tñ unicè erit, ne is qui ualere & senescere uolet, ut uomat quotidianū habeat, Nā eius frequentia *Anic. 4°* assiduusq; usus stomachū sentit & lacu- *ca. 14.* nā facit oīum su pfluitatū. Præterea surditatem ēt inducit, uisui obest, thoracis pulmonisq; venas dirumpit, nocet dentib. & dolorib. capitis, maximè si non uentriculi uitio orti sint. Ceterum in eliciendo uomitu summa diligentia considerandum medico, qui ad uomendū faciles, quiq; difficiles futuri sint. Disticulter. n. uomentes, ad uomitiones non

S 6 sunt

DE CONSERVANDA

sunt cogendi, sed per inferiora potius purgandi. Difficiliter enim vomentibus, ubi eos ad vomendū visceris uenarū q̄ in thorace sunt ruptionis periculū imminet. Difficiles autē & inepti ad vomendū sunt mediocriter carnosī, & angustō thorace præditi. Contrā. verò faciles, & idonei, qui tenues gracilesq; natura sunt, & amplum obtinent thoracem. Quę singula Hippocrates lib.4.aphorismo 6.&7.ita scribens confirmat: Graciles, & ad vomendū faciles, per superiora purgare conuenit. Qui verò ad vomendū difficiles sunt & mediocriter carnosī, hos per inferiora purgare oportet. Tempus vomitioni aptissimum est æstas, utpote in qua biliosi potissimū humores generantur, qui facile sursum feruntur, & per vomitū sine negotio eiciunt. Quod Hippocrates et lib.4.apho.4.ita scribens confirmat. Aestate quidē superiores magis ventres, hyeme autē inferiores medicamentis purgare conuenit. Neq; obstat quod Hippocrates in lib.de diæta salubri aphorismo.15.contrarium adstruere videat: sex hybernis mensib. vomere utile esse tradēs: & Celsus lib.1.c.3.vomitū vtiliorē hyeme q̄ æstate esse scribat: q̄ uterq; in ijs locis de pituitę vacuatione, q̄ citra purgantia medicamenta fit, loquatur. Quā. n. hyeme in ventriculo pituita generat, necesse est ut illam vomitibus

vomitib. expurgamus. Verū vniuersum corpus si purgare instituamus, estate per superiorē ventrē, hieme per inferiorē, vt est in aphorismis relatū, purgabimus. Quid multa? vniuersum corpus. estate per superiora & vomitum magis purgā dū, hyeme verò per inferiora. Pituitam verò in ventriculo tm̄ coaceruatā hyeme, vomitu eijcere nihil prohibet, imò plurimum confert. Porro qd ex eis quæ per vomitū quouis tpe eijciuntur prædicere liceat. Hippocrates libro. 2. prognostic. aphorismo. 18. & sequentibus, & post eum in suis commentarijs Galenus, abundè docuerūt. Lege plura apud Leonhartum Fuchsiū cap. 30. methodi perueniendi ad medicinam.

Tertium ex ijs, quæ in præscriptis notantur versibus, est, quòd quatuor sint anni tēpora, Ver, s. Aestat, Autumnus, & Hyems. Et inter hæc ver, licet per se sit oīs excessus plane in medio quem admodum libro. 1. de temperamentis capite septimo Galenus testatur, respectu tamen habito ad reliqua tempora, calidum dicitur ac humidū. Hoc tēpus sanguini mittendo accommodatissimum est, siquidem æquale est, atq; adeo neq; nimis calidum, neque supra modum frigidum: vt rectissimè ab Hippocrate libro septimo aphorismo. 54. dictum sit: Quibus sanguinem è venis detrahere confert,

DE CONSERVANDA

confert, ijs Vere sanguinē mittere prodest. Hoc item tēpore sanguis in corporibus augetur. Conuenit aut ut in uere, ad imminuendā repletionē, Venus, motus, uētris solutio, sudor, & balnea sint moderata. Hoc ēt tps, ut lib. 6. aphorism. 47. Hippocrates testatur, aptum est corporis purgationi, quæ fit per medicamenta.

Quartum, q̄ æstas calfaciat atq; exiccet, ac proinde flaua bilis, quæ calida & sicca est, per ipsam in corporibus augetur. Ad moderādā igitur *δυσκρασία*, quæ corporibus rōne temporis accedit, alimentis utendum est frigidis ac humidis: abstinendum a Venere, & crebris balneis. Nam & hæc exiccant. Et nisi necessitas cogat, rara sit phlebotomia. Sit quies & paruus motus, quies. n. humectat, motus exiccet. Potu utendum moderato, præsertim frigido: superfluam nāq; frigidi potus sumptionē, ob pororū apertionē, subita nonnunq; corporis infrigidatio, uel paralysis, siue laxitas membrorum, aut repentina mors consequit̄. De anni tēporib. plura diximus s. c. 19. & 56.

De numero ossium, dentium, & ueneriarum in humano corpore.

Cap. LXXXVII.

Ossibus ex denis, bis centenisque nouenis,

Don.

Constat homo, denis bis denti-
bus & duodenis,

Et tercentenis decies, sex quin-
queque venis.

Traditur hoc in loco, quod in uniuersum sint ossa, dētes ac venæ humani corporis. *Ossa* Ossa quidē fiunt è semine, cum id quod est crassissimū, à calido uirente induratur, sicut lapides coquuntur à calido uirente. Sunt autē ossa ueluti truncus sustinens reliquum corpus. De quorum numero haud parua inter ipsos artis Medicæ scriptores dissensio est. Hic enim ducēta ea esse & nouendecim asseritur. Ioan. Tagaultius excellentissimus nostri æui Medicus, ducēta & quadraginta sex hoc disticho complexus est.

Adde quater denis, bis centum, sena que habebis.

Quam sis multiplici conditus osse semel.

Nonnulli 304. constituerunt. Sed Rhazes lib. I. cap. 2. ad Alman. 248. ea esse, Galeni auctoritate probat. Cum oia, inquit, corporis ossa numerata fuerint, prout Galenus numerauit. 258. erunt. Cui subscribitur etiam vulgatissimus hic uersiculus.

Ossa ducentenasque quater sunt & duodena.

Secundo deinde loco dicitur, homini inesse. 32. dentes, & hoc quidem in
cor-

corpore bene constituto, ut qualibet
 maxilla, tam superior, q̄ inferior, sex de
 cim dentiū sit capax. Quaterni primo-
 res, siue aduersi, *τομεις* & *τομικοι* Græc.
 nominantur, item *γελᾶστροι*, q̄ inter ri-
 dendum retegantur, Latini incisores,
 siue incisori, quia cibū in os primò al-
 latum confringant & incidant, singulis
 tm radicibus nituntur. Horum uero la-
 teribus adiacēt in qualibet maxilla duo
 acuti, canum dentibus similes (unde cu-
 rodontes uocati) cinguntq; *τομicos* ex
 omni parte, quorū munus est, morsu di-
 uidere escas, atq; eas discriminare. Sim-
 plici radice cōstat, quemadmodū inciso-
 rij. Sed caninorū, qui superiores sunt, lō-
 gissimas habent radices, ut ad oculorū
 orbem ferè pertingant, neruisq; qui la-
 bri superiores motores, ab oculorū re-
 gione per superius foramen emergunt,
 admodū uicini sint. Vnde fit, ut altero
 ex his dētib. auulso, periculum nōnunq̄
 immineat, ne parte aliqua offendantur
 oculi, quapropter vulgò dentes ocularij
 dicti *Magnum*, dum nascuntur, dolorē
 infantulis infligūt, & si qn̄ defluxio a ce-
 rebro in eam gingiuæ partē insederit,
 in quam implantantur (uel nata grādior-
 ribus) totius genæ & oculi dolorem pul-
 satorum non sine febre suscitant. Inti-
 mis porro dentibus atteritur cibus, ijs
 maxillaribus, siue molaribus nomen est
 indi-

inditum, Græci gomfious & mulas, siue
 mulitas vocant, quod cibos iam incisos
 & confractos a prioribus dentib. molant *Dentes*
 & comminuant: asperi. n. sunt, duri, & *molares.*
 ampli, vt incisa a tomicis, & confracta
 a caninis, in læuorem exactum terant.
 Sunt autem viginti: superius quidem de
 cem, in utroq; latere caninorū siti, toti-
 demq; inferius. Qui superiori maxillæ
 affixi sunt, triplici radice, interdum etiā
 quadruplici nituntur: alii vero duplici,
 & nonnunq̄ triplici præsertim qui duo
 ex iis aduersi & anteriores magis sunt:
 tertius. n. perraro hmōi esse reperitur.
 Postremi dentes, qui sunt oīum recon-
 ditissimi, ac propemotum gingiua oper-
 ti, Græcis sofronistires, quod, s. tempore
 producantur, quo sapere solemus, & op-
 sigonoi, id est, senotini, & crai tyres, qđ
 eratem perficiant & compleant, & nun-
 cupantur. Latini simpliciter Genninos
 nominant, nonnulli dentes sensus, siue
 sapientiæ. Interdum ad septimum & vi-
 cesimum annum latent, vnde Hippocra-
 tes in libro de carnibus, sic scriptum reli-
 quit. Quin & in quarto septenario den-
 tes enascuntur, plerisq; hominibus duo
 qui sapientiæ dentes appellantur. Inter-
 dum etiam ad octogesimum annum, te-
 ste Plinio lib. 11. c. 37. Plura Gale. in libr.
 de ossib. cap. 5. & lib. 11. cap. 8. de usu par.
 Auicenna prima. 1. doct. 5. sum. 1. cap. 5.

An-

DE CONSERVANDA

Andreas Vesalius lib. 1. c. 11. de humani corp. fabric. Carolus Stephanus. li. 1. c. 11. de dissectione, Leonhartus Fuchsius parte. 1. epitomes de humani corpo. fabrica. lib. 1. cap. 14.

Tertio demum loco traditur humanum corpus constare ex trecentis & sexaginta quinque venis. Cuius rei certitudo ex anatomia petenda est.

De quatuor humoribus humani corporis.
Cap. LXXXVII.

Quatuor humores in humano corpore constant, Sanguis cum cholera, phlegma, melancholia.

Terra melancholicis, Aqua conferretur pituitae.

Aer Sanguinis, ignea uis Cholerae.

Hic de humoribus qui ad humani corporis constitutionem necessariò concurrunt, cum primis agitur. Sunt autem ii numero quatuor: sanguis scilicet, pituita siue phlegma, atra bilis siue cholera, & atra bilis, siue melancholia.

Deinde ostenditur, quod nam eorum sit temperamentum; & quomodo singulis elementis respondeant. Melancholia frigida ac sicca est, & terrae respondet.

Pituita.

Pituita frigida & humida existit, & aqua comparatur. Sanguis calidus est atque humidus, & confertur aeri. Flauabilis calida ac sicca existit, & igni respondet. Quod sanè uulgatis hisce uersiculis maiores nostri innuere etiam uoluerunt.

Humidus est sanguis calet & nis aeris illi.

Alget phlegma, humetque, illi sic copia a qua facta est.

Sicca calet cholera, & sic igni sic similata.

Frigens sicca melancholica est, terræ ad similitata.

Sanguis omnium humorum facile præstantissimus est: vel quod materia sit spirituum, in quibus consistit uita, & omnis actio, naturalis scilicet: uitalis, & animalis: vel quod uitæ principis conformis existat. Est enim temperate calidus ac humidus: vel certè quod præcipuus ipsius usus sit, ut nutriat. Ex eo enim omnes particulae corporis, ut multis in locis testatur Galenus, uariuntur. Et, ut uerbo dicam. Sanguis naturæ thesaurus & uitæ fomes est, ut quo affatim effuso, mors subinde sequatur. Hinc sanè est, quod Moses. 17. Leuitici ita scriptum re Sanguis.
liquerit. Anima omnis carnis in sanguine est. Significat autem Anima Hebraeis uitam. Hanc cum dicit in sanguine esse, uult sanguinem uehiculum esse uitæ.

Phlegma secundum probitatis locum phlegma sibi.

DE CONSERVANDA

sibi uendicat. Hic humor, ut testis est cōment. 30. libri de natura huma. Galen. in prima ciborū mutatione generatur. Colore autē albus existit, & concoctione in sanguinē mutatur. Quapropter quū sit ueluti ex dimidio coctum nutrimentū nullum qđ pituitam expurget propriū instrūm natura machinata est. Quippe in uentriculo generata pituita, q̄a fert simul cum iis, quæ ex cibi potusq; humoribus in iecur distribuuntur, cōcocta iā sanguis euadit. Quod autem pituita in uenas fertur, aīali etiā ex usu est. Desiderat itaq; talis humor nō utiq; euacuari, sed in corpore manens alterari. Quod uero in intestinis relinquit, a bile ex iocinore in ea defluente abstersum, cōmodissimè ac celerrime per sedē eiicitur. ut lib. 5. de usu part. corpo. huma. cap 4. fufius Galenus ostendit. Porrò ex cremen- tum, quod à cerebro destillat, ueluti Galenus libro 2. de natural. facul. capi. ultimo attestatur propriè non recte appellatur pituita, sed Græce ολενωγο και κωρυζα. Latinè Mucus.

Flaua pallidave bilis, sic a calore, qui est flauus pallidusve, appellationem accepit, simpliciterq; Græcis Galeno in libello de tumoribus præter naturam cap. 10. teste, χολη dicitur. Reliquias uero omnes biles, cum coloris adiectione nominant. Generatur autem bilis in hæpate, ibidem-

ab idemq; cū sanguine miscet̄. Necessarium autem fuit, vt ab ea sanguis purgaretur, ne scilicet totius corporis color ab ea, haud secus quā in ictero, inficeretur. Hinc natura huic propriā sedem machinata est, vesicā nimirū qua iecori subest, & bilē ex eo ad se per cōuenientē meatū trahit. Visus aut̄ bilis flauus est, vt intestina à pituitosis excrementis repurget, & abstergat. atq; eorundē excretionem adiuuet. Ad intestina autē defertur bilis per meatum duodeno insertum.

Atra bilis naturalis veluti sæx ad sedimentum sanguinis est, ideo colore, quod nomē satis indicat, nigra. Hæc autem, si volumus exquisitè loqui, Galen. sect. 6. ephorismor. cōment. 53. attestante, nōdum atra bilis nominari debet, sed melancholicus humor. Necesse verò est ab hoc humore expurgari iecur, ideoq; instrumentū, quo ille expurgetur, natura lienē cōdidit. Qui si minus quā oporteat, melancholicum humorē ad se trahit vt inde sanguis impurior, ita totum corpus redditur magis decolor. Vt hinc etiā perspicuum omnibus sit, cū humorem in iecore generari, à quo tādē in lienem transfertur. vsus autem atrę bilis naturalis est, Galenus lib. 5. de vsu part. huma. corpo. cap 4. attestante, vt ventriculi actiones iuuet. Ipsa enim cū acerba & acida sit, ventriculum inten-

DE CONSERVANDA

intendit, & in seipsum contrahit, & ex-
sistè comprehendere eos cogit ac reti-
nere, quousque plene concoquantur.

Verum enimvero cum exacta huius-
modi cognitio vtilissima tam primis sit,
& oppido quàm necessaria, de ipsis latinis
non nihil dicemus, ut

Sanguis igitur ut cōprehensum est, hu-
mor est calidus & humidus ex tēperatio-
re parte ipsius chyli progenitus. Et hic
quidē duplex est, iuxta neotericorum di-
uisionem, naturalis, & non naturalis.

Naturalis, est humor calidus & humi-
dus, substantia quidem mediocris, colo-
re vero multum rubens, odore autem &
sapore dulcis, mitis, ac benignus.

Verum non naturalis ille dē, qui ab
isto nuper descripto deflexit, degenera-
uitq; intra tñ suæ latitudinis terminos:
quos si trāsgredit, nō iam sanguis, sed al-
lius humor venit appellandus. Hoc autē
(sanguinē in quā degenerare a propria
sua natura) contingit dupliciter. Vno
modo (ut aiunt) in se, hoc est, rōne sui,
permutata propria eius substātia, citra
alterius admittionē. Altero modo, per
alium, seu rōne alterius. Et per se quod
adhuc bifariam, nempe, vel quia eius sub-
stantia crassior est, aut tenuior quā deat:
vel quia adurit, & quod ex eo tenuius
est, in flammā bilem mutatur, quod uerò cras-
sius, in atram, idq; absque separatione.

Alte-

Alterius vero ratione sanguis fit nō naturalis, qñ alius humor illi permiscetur. Quod multifariā contingere pōt, prout scilicet variæ species bilis, pituitæ, aut melancholiæ, cū ipso sanguine misceri possunt: qui ob id multifariā a naturali etiā differt. Ac primo, quidē substantia: crassior n. est; & turbidior, cum ipsi miscetur melancholia, tenuior cum flaua-bilis, aut aquositas. Secūdo, colore: pituitæ nanq; tōne declinat ad albedinē: flaua bilis ad pallorem melancholiæ vero ad nigredinē. Tertio, odore: fetet. n. cui humores admisti sunt putridi, oīno uerò expers odoris est, cui cūdi. Quattō, sapore, flauæ bilis nanq; admistione ad amaritudinē melancholiæ ad aciditatem pituitæ verò ad insipiditatē uergit. A uī. 1. 1. doct. 4. c. 1. & Ioannes Tagaultius li. 1. institu. chirurg. c. 6.

Phlegma, quod Latini pituitam vocant, in generatione humorum sanguinem consequitur, maiorq; eius portio est in corpore secundū sanguinem, q̄ aliorum humorum. Est autem pituita duplex, naturalis, & non naturalis. Et naturalis quidem, est humor frigidus & humidus, substantia crudus, colore uergens ad quandam albedinem: sapore uero, & (si fas sit dicere) odore ad dulcedinem. Hæc certē concoctione in sanguinem mutatur, est enim pote-

Phleg.

state

DE CONSERVANDA

state iam sanguis, sed nondum exquisi-
tè concoctus. Est quoq; modus quidā pi-
tuitæ dulcis, quæ non existit ualde frigi-
da: imò si cū corpore conserat, pauca ad
modū frigiditatis uidebit esse particeps
si uerò cū sanguine ac flata bile, nō mo-
do frigida, sed naturaliter et alba erit. Di-
citur autem dulcis, extenso nimirū hoc
nomine ad oēs sapores, qui delectationē
gustui pariunt: Alias. n. naturalis pitui-
ta *ἀπείροσ καὶ ἰσὶς δατὰ δὴς*, id est, qualita-
tis expers, insipida, & aquosa, hoc est, a-
quæ saporis ualde assimilis est. Huic natu-
ra, ut dictum est, proprium instrū, ue-
luti flauæ bili, & melancholicæ, machi-
nata nō est, sed simul cū sāguine fertur,
ut in ipsum opportuno tēpore facile cō-
mutari queat, similitudinē. n. ipsi finiti-
mam iam atq; propinquam habet. Hu-
ius quidem pituitæ duplex est necessitas
& una utilitas. Ac prior quidē necessitas
est, ut in hoc iuxta membra sūt, quo fa-
cultates eorū caliditate sua naturali in
ipsa concoquenda ac distribuenda ope-
rentur, ex eaq; tempore indigentiaē nu-
triantur, cū proprio uidelicet alimento,
quod est sanguis mitis ac benignus, ob retē-
tionē aliquā massæ sanguineæ, destituta
fuerint: eam enim à uentriculo nonnun-
quam atque hepate ex accidenti quopiā
retineri contingit. Altera necessi-
tas est, ut sāguinem misceatur, ipsumq;
adeo

ad eò membris phlegmaticæ constitutio-
nis, siue temperaturæ, quale cerebrum
cum primis existit, atque spinæ medul-
la, a Galeno *νωτιασος μύελος*, ab Arabi-
bus *verò Nucha*, appellata nutriendis
accommodet. Horum nanque sanguini pi-
tuita actu admisceri oportet iuxta men-
suram, quam materiæ necessitas exigit.
Utilitas porro eius est, vt articulos ac
membra, quæ in continua sunt atq; iugi
motive, humectet: vt scilicet melius in-
verti possint, quæ ubi non sint partes hume-
ctatæ, sed siccæ, difficiles sunt ad motum, &
ne per calorem, qui ex motu & collisione
perficitur, penitus exiccetur. Non natu-
ralis pituita, est ea, quæ a modo descripta
degenerat, intra tamen suæ latitudinis termi-
nos, quos si forsan pertranseat, non iam
amplius phlegma pituitaue, sed alius hu-
mor bicui debet. Contingit autem bifariam pi-
tuita ipsam a propria sua natura degenera-
re. Vno quidem modo in se, quoniam, si in propria
sui ipsius substantia, citra alterius admi-
stionem permutatur. Quod sane multi-
fariam contingit. Alia, n. iuxta sensus iu-
diciu in substantia, hoc est crassitie ac te-
nuitate partium suarum diuersa apparet:
eoque à similitudine mucilaginis, quæ è
seminibus quibusdam extrahitur, mucci-
laginosa dicitur. Alia in substantia secun-
dum sensus indicium æqualis apparet, cum
reuera tamen in partibus suis sit diuersa:

T eaq;

DE CONSERVANDA

eaq; pituita est cruda; q̄ in ventriculo potissimum atq; intestinis colligit̄. ac illā q̄ dē quē in vētriculo residet, Hippocrates in lib. de salubri dieta, singulis mensibus bis vomitu expellere p̄cipit. ad alterius verò excretionē, quā in intestinis cōgerit̄, à natura constitutū est, vt flaua bilis è vesicula fellis, quā *χολιδέχος* Grecis dicitur, ad ieiuniū, reliquaq; inferiora intestina deferat̄, eaq; à pituitosis excrementis repurget, & abstergat, ipsorūq; expulsionē iuuet. Hæc eadē interim inuenis quoq; senū p̄sertim, ob concoctorie facultatis imbecillitatē, coaceruat̄, ibidēq; diutius hærendo augetur ac crassescit: Cuius molestiā cū vltterius natura nō ferat, ipsamq; p̄ ordinarios meatus expellere nequeat, facit è possibilib. q̄ melius est, repellitq; à corde ac reliquis internis mēbris nobilioribus ad exteriora, eaq; ignobilia, & p̄cipuē ad tibias: quo naturaliter alioquin ob grauitatē suā tendit. Ea q; cā tibiæ senum inflant̄ nōnunq; adeoq; in tumore attolluntur, vt presse digitis fossulam representent: & maxillæ q̄ dē appropinquante nocte. Idē euenire nōnunq; pinguib; etiā atq; obesib; solet, quiq; humidioribus oblectant̄ alimentis. Alia pituita tenuis valde est, & aquosa aquę nimitū paululum admodū densat̄ similitudinem quandā præferens. Qualis q̄ dē in saluiis haud

ratio

rarò ac spuris illorū uisitur, q̄ cibos minus bellè conficiūt, quiq; largius bibūt. Consueuit ēt in coryzē principio à cerebro in nares destillare. Hęc eadē p̄ de coctionē indurata, pituita euadit crassa aut mucilaginosā. Pituita alia crassa admodū est & alba: cuius q̄ dē quod tenuerat ob diurniorē in iuncturis morā, euauit: crassum verò inspissatū ac conglutinatū māsi, ceu lapis q̄ spiam. Hinc nodosa generatur podagra, morbus, ut Ouidius testatur, ferè incurabilis. Sic. n. lib. 1. de Ponto elegia 4. de illa cecinit.

Tollere nodosam nescit medicina podagram.

Alia verò pituita densa & crassa est, colore, & lentore, pondereq; fuso ac liquo facto vitro similis: quę ob id passim etiā apud rei medicę scriptores vitrea appellatur. De qua copiose admodum Galenus lib. 2. cap. 7. de sanita. tuenda, & lib. 1. cap. 8. de Sympto. causis, & lib. 2. cap. 6. de different. febr. & libro 2. cap. 5. de locis affect. & lib. 12. capite. 8. methodi med. Altero modo pituita efficit non naturalis, per admistionē. Quando scilicet alius quispiam humor illi extrinsecus accedit, uerbi gratia, uel sanguis uel bilis flaua, aut atra. Si sanguis pituitę permisceatur, hęc dulcis efficitur, sicutq; ex ea, sicuti in libro de multitudine cap. 17. Galenus testatur, som-

T 2

nolen-

DE CONSERVANDA

dolenti. Si crudi humores, insipia & a-
 quosa: quæ pp infirmam concoctionem
 in corporibus redundans cibi fastidium
 parit, perindeq; ac dulcis pituita aperte
 somniculosos facit. Si flaua bilis, salsa:
 hæc mordacior certe, sicciorq; ac leuior
 cæteris pituitatæ generibus inuenitur:
 nam flaua quoque bilis mordax, sicca, &
 leuis est, Quæ quidē ex sapore sputi faci-
 lè iudicari pōt, & in corporib. intempe-
 rantium, qui fortia uina bibunt, & salis
 uescuntur cribis, nascitur copiosius, ac in-
 de p̄niciosi oriunt̄ catharri, Lōgiori t̄pe
 in ventriculo residēs intolerabilē nonnū-
 quam excitat sitim. Diutius verò huc il-
 luc p̄ intestina discurrens, ipsa exulcerat,
 dysenteriāq; generat & tenasmon. Si me-
 lancholia pituitæ permisceatur, ea acida
 efficitur, sæpiusq; imbecillo ventriculo,
 q̄ in aliis corporis partib. reperitur, me-
 lancholia, n. naturalis, defertur ad os uē-
 triculi, ut coctionem eius adiuuet, famē
 que ac naturalem appetentiam inuitet.
 Ea igit̄ subsidendo nonnūq̄ pituitæ mi-
 sceat̄, ipsamq; reddit acidā. Quæ ex acido
 certè ructu iudicari facilè pōt, fiuntque
 ex ea corporibus redundante famelici.
 Quinēt pituita p̄ se nonnūq̄ in uentri-
 culo ex chylo acida efficit̄, citra alterius
 humoris admistionē; nēpe a debili calori-
 re p̄ modū ebullitionis. Ea pituitosis ac-
 cidit frequentius, non sicca ac dulcibus
 fructuum

fructuū quorundā succis solet. Primum enim illi seruent atq; ebulliunt, deinde acescunt. Postremo vero piruita quaedā melancholiæ ponticæ admistione, pontica et efficitur, minus sæpe tñ ob eius melancholiæ raritatē inueniūt. Talis aut melancholia oriūt qñq; ex vehementi infrigatione, qua nimirum humiditas eius (cū nullus accedat calor, neq; debilis, quo ebulliens in acorem vertatur: neque fortis, qui coquendo in sanguinē mutet) congelascit, & ad terream nonnihil essentiam inalteratur.

Bilis, quæ xoli Græcis dicitur, vulgo *Bilir.* aut Cholera, est humor calidus, & siccus, ex tenuiori & calidiori parte chyli, vel ex sanguine tenui & feruente procreatus. Hæc quoq; duplex est, naturalis. s. & non naturalis. Naturalis, est humor calidus & siccus potestate: substantia quidē tenuis, colore vero flauus, aut ruber, declinās ad quandā citrinitatē, seu flauitatē: sapore vero exactè amarus, non autem acutus, siue acris, vt quidā malè affirmarunt. Hæc quidem in hepate generata, in duas statim distribuūtur partes. Vna cum sanguine ad venas defertur, altera ad vesiculam fellis transmittitur. Quæ quidem cum sanguine defertur, necessitatis & iuuamenti causa cum eo transit. Necessitatis quidem, vt sanguinē permisceatur pro nutritione membri,

DE CONSERVANDA

in cuius tēperatura conuenientē flaua bilis partē esse oportet iuxta mēsuram, quā materiæ necessitas requirit. Galen. lib. 5. de vsu part. human. corp. cap. 7. de pulmone. Iuuamenti verò ut sanguinē, quo cōmodius p̄ angustos venarū meatus ad nutriendū penetret, subtiliorem reddat. Quæ vero de ea colata ad cystifellis transit, ob necessitatē itidē ac vtilitatem eo transmittitur. Necessitas autē vel est rōne totius corporis, nēpe vt ipsā a pituitosis ac biliosis excrementis repurget & abstergat: uel unius cuiusdam mēbri, vt nimirum vasa fellis nutriant. Vtilitatis uero duo sunt iuuamēta, vnum vt intestina ab inhærētibus fecibus & viscoso phlegmate abluat & expurget: alterum, vt intestina & animusculos purgat atq; irriter ad excernēdū, quā ipsis noxiū inest. Propterea, quā porus, quā vesica fellis ad intestina p̄tēdit, obstructus est, male hnt̄ intestina in expulsionē excrementorum, & colica sæpe accidit passio.

Non naturalis vero bilis dīr, quæ à p̄dicto humore verè bilioso degenerauit, intra terminos tñ suæ latitudinis continetur, quos si egrediatur, nō iam bilis, sed alius humor reputabitur. Hoc autē (bilem inquā egredi limites suæ latitudinis) contingit bifariā: vno modo (vt sic dicatur) per se & in se. Altero modo per admistionem. Per admistionē quidē

dem bilis efficitur nō naturalis, seu præter naturā, cūm alius humor illi extrinsecus accedit. Et hoc q̄ dē fit multifariā. Alia. n. est, cui pituita admiscetur: quæ, quod frequentius generari soleat, nota & famosa, siue maioris famæ uulgo appellatur: hinc sæpe tertiana notha oritur. Alia uerò est, cui melancholia admiscetur, & dicitur minoris famæ. Bilis autem, siue cholera maioris famæ duplex est, citrina & uitellina. Quā. n. bilis naturalis cū pituita tenui & aqua miscetur, appellat̄ bilis citrina: qñ uerò cum crassa pituita miscetur, uitellina bilis appellari solet, qđ ouorū uitellis, tum colore, tum crassitudine fit similis. Et hæc quidē uitellina rursum duplex est, sicuti uitellorum ouorū duplex est color. Quidā. n. magis alijs albicant, alijs rufiores uidetur. Bilis autem quæ rufiorib. est similis, per afflationē fit. Minoris quoq; famæ bilis duplex. Aut. n. cholera naturalis miscetur atrabili ex bilis naturalis afflatione facta, & hæc est peior, aut miscetur bilis naturalis cum humore melancholico naturali, qui in hepate cum alijs humoribus generatur, & hæc est melior; color eius rufus est, sed nō clarus, neq; floridus, imò sanguini, qui in uenis est, similior. Bilis uerò non naturalis per se, & in se, id est, secundum propriā suam substantiā alia quidem in hepate sæpius genera-

DE CONSERVANDA

tur per adustionē eius, quod tenuius in-
est in sanguine. Crassum. n. in melancho-
liā vertit. Alia verò in vètriculo ex pra-
uis alimētis nō concoctis, sed corruptis:
vel ex alijs humorib. in venis generātur.
Et hæc quidē duplex est. Vna porracea,
pressinā etiā vocant, quæ porri virorem
præfert: generat̄ ex vitellina, bñ aduri-
tur. Adustio. n. in cholera vitellina effi-
cit nigredinē, qua cū citrinitate mista,
generatur viriditas. Altera est ærugino-
sa quæ æruginis colorē imitatur, & gigni-
tur ex porracea, qñ eonseq; aduritur, do-
nec humiditas eius exiccet, & ob siccita-
tem albescat. Et hæc quæ extremę q̄dem
malę sunt; sed æruginea peior. Auicen-
na loco supra citato, & loānes Tagault.
Melan lib. j. cap. 8. Institut. chirurg. Malanco-
cholica. lia, si in vniuersum definiat̄ humor est
frigidus, & siccus, de crassiore ipsius chi-
li portione progenitus, Hęc quoq; du-
plex est, naturalis. l. & non naturalis.

Naturalis, est boni sanguinis sex, ac
veluti limosa quædam superfluitas, hoc
est, crassior quidē sanguis, cuius color ni-
ger est, sapor verò acerbus vel acidus,
vt vomentibus eum nō rarò innorescit:
hęc in hepate q̄dem & in massa sangui-
naria (in qua humores vniuersi continē-
tur) generata in duas statim deducitur
partes. Vna. n. cum sanguine ad venas de-
fertur, altera ad lienem trahitur. Quæ
quidem

quidem cum sanguine defertur, necessi-
tatis & iuamenti causa cum ipso tran-
sit. Necessitas quidē, vt sanguini permī-
sceatur pro nutritione membrorum, in
quorū temperatura conuenientē melan-
choliæ partem esse oportet iuxta men-
suram, quā materiæ necessitas exigit, si-
cuti sunt, lien, ossa & omnia mēbra ter-
restria. Vtilitatis verò, siue iuamenti,
vt nimis fluidam illā sanguinis tenuita-
tem eousq; restringat, firmet, ac conden-
set dum inde nutriendorum membro-
rum pars solida fiat. Requirit. n. sangui-
nis in hisce animalis particulis nutrien-
dus crassitudinem quandam.

Altera pars, nempe crassior, magisq;
terrea, quæ nō satis cōmodē a naturali
calore alterari potuit, ob necessitatē pa-
ri modo, ac vtilitatē ad lienē seiungitur.
Necessitas aut, vel est rōne totius corpo-
ris nēpe vt ipsum a melancholica super-
fluitate expurgēt, vel vnius cuiusdā mē-
bri, nimirū vt lienē nutriat. Vtilitas ve-
rò eius est, q̄ ad os vētriculi profluens,
inuētas ibidem humiditates exprimat,
nō aliter q̄ mulierculæ lac mulgendo ē
vaccarū vberibus solent. Et huius q̄dem
vtilitatis quo sunt inuamēta. Vnum, qd̄
contrahat ventriculum ac constringat,
& cum acerba sit atque acida, non mo-
do non lædat actiones eius, sed multo
magis etiam promoueat. Nam ventri-

T 5 culum

DE CONSERVANDA

culū intendit ac cōtrahit in seipsum, cogitq; cibos ad unguē circūplecti, ac retinere quousq; fuerint cōcocti. Alterum, qđ acredine sua cōmōtionē ac corrugationē in uētriculo faciat, quib. uentriculus ad cibi appetitionē excitatur. Talis aut uirtus excitata fames appellatur. Fit enim fames propter succū melancholicū tendentē ad os uentriculi, qui corrugando partem illā facit famem, ob id igitur succus melācholicus uti h. i. natura fuit. Melancholia nō naturalis est, quę à modo descripta naturali degenerat, intra tamen limites suę latitudinis permanens: quos si pratergrediatur, nō iam amplius melancholia, sed alius humor dicetur.

Eius quatuor differentię notę cōmuniter statuuntur, licet plures sint obscurę. Prima est, qđ humor ipse melancholicus, qui naturalis dictus est, & quotidie gignitur in corpore, dum animal sanitate fruitur in propria sua essentia torretur, aduriturve, & putrescit, fitque bilis atra exquisitę. Talis. n. ut lib. 14. cap. 9. Therap. metho. & libro de atra bile. c. 3. & cōment. 21. lib. 4. apho. Galenus ait, ex humore atro supra modū adusto constat habetq; splendidū aliquid, ueluti bitumen & pix. Hęc autē (uerē unquam atque exquisitē atra bilis nominata) acida est, & in terrā effusa uelut acetum feruet, & ipsam fermenti ritu eleuat, cum
omni

omni animanti iniucunda, adeò, vt ne-
 mures q̄ dem ipsi, aut muscæ eam gusta-
 uerint, nō magis q̄ dem, quàm copiosum
 salem, in quo nihil animans vitam per-
 agit, vt mare quod mortuū appellatur
 indicat. Porrò tum gignitur huiusmodi
 nigra bilis, cū ille veluti sanguinis limus
 (quā melancholiam naturalē diximus)
 diutius moratur in corpore, & neq; per
 aliquē sensibilem effluxum neq; occul-
 tum excernitur, verūm transmutatur,
 corrūpitur, & putrescit. Siquidē hic hu-
 mor, vbi amplius in caluerit, aut ppter
 putredinē, aut febrē inflāmantem, nigrā
 efficit bilem, inquit Galenus libro. 14.
 cap. 9. metho. meden. Quæ quidē frigida
 est, quia terrestris, sed tamen caloris non
 expers, quemadmodum & cinis, & ace-
 tum. apparetq; dum per aluum (vt con-
 tingit aliquando dysfentericis) excerni-
 tur, splendidior, ac nigrior, ipso sangui-
 ne crassiore, & nigriore, quem humo-
 rem melancholicum appellamus. Splen-
 det enim veluti mortui maris bitumen,
 quo Iudæicum vocant.

Secunda species seu differentia bilis
 atra nō naturalis est, quæ ex aduisione
 aliorum humorum nascitur, vt illa quæ
 fit ex flaua bile vehementer vsta. Quæ
 etiānum tantæ est ma iuæ, vt & terram
 radat, & eam, more bilis exquisitè atræ,
 in altum attollat. Sed & muscæ ipsam,

DE CONSERVANDA

non secus, quā verā nigrā bilem refugiūt.
 Si sanguis quoq; , aut pituita in corpore
 vehementer in caluerint, & exurant, effi-
 cit̄ ēt melancholicus humor non natu-
 ralis per adustionē dictus, vt voluit Aui-
 cēna. Verūm quæ istæ postremę species
 (quę .s. per sanguinis. aut pituitæ assatio-
 nē fiunt) Auicennæ mitiores sunt. Scri-
 bit aut̄ Galenus comm. 29. libro. 3. præ-
 dict. Hipp. illā bilis atræ speciē, quę ex
 flaua bile vehementer assata generatur,
 deteriore esse quā ea, quæ ex crassiore
 sanguine generationem habet, qui subsi-
 denti in dolio vini sæculæ, aut emurcæ,
 hoc est, sæci olei proportionē respon-
 det. Hæc .n. mitior est, sed potissimum
 quoties traxit: nondum in animali mo-
 rem, cum aliquo colore abundantī præ-
 ter naturam. Verūm. priusquam in exa-
 ctam atram bilem transmutetur, pri-
 mō in vitellinam, secundō in porraceā,
 tertio in æruginosam transit.

Tertia species melancholiæ non na-
 turalis est, quæ originem sortitur à lapi-
 dosa quadam cōcretione, vt cum ab im-
 peritis medicis vel chirurgis erysipela-
 ra, & inflāmationes (quas Græci phlegmo-
 nas vocant) aut quiuis alij tumores ex na-
 turalibus humorib. procreati, ad motis
 extrinsecus præsidijs, nimis vehementer
 refrigerantur, adstringunturq; vel cum
 iisdem tumoribus ea quæ valenter ni-
 mis

mis trahunt, digeruntq; medicamenta, applicant. Tūc.n.toto, quod in eis subtilissimū erat, dissipato, id quod reliquum est (nēpe crassius) plus iustò desiccatum, lepidis duritiem cōsequetur, atq; in melancholicum humorem vertetur.

Quarta melancholiæ non naturalis differentia exurgit, quando alius humor ipsi melancholiæ naturali permiscet. Qd̄ dū fit, dulcorat, ac mitescit magis, nisi dum alterutra bilis adusta, huic commiscet. Siquidē tūc vel acescit, vel amarescit, & erosionis non modicæ particeps efficitur. Auicenna loco ante citato, & Ioā. Tagaul. lib. 1. c. 24. inst. chirurg. Plura Ioā. Bapt. Montanus. in 1. 1. do. 4. cap. 1. Auicē. & Leonhartus Fochsius c. 11. meth. perueniendi ad Medicinam.

De temperatura, siue complexionē Sanguinea. Cap. LXXXVIII.

Natura pingues isti sunt, atque iocantes.

Rumoresque nouos cupiunt audire frequenter.

Hos Venus & Bacchus, delectant fercula, risus.

Et facit hos hilares, & dulcia verba loquentes.

Omnibus

DE CONSERVANDA

Omnibus hi studijs habiles sunt,
& magis apti.

Qualibet ex causa non hos faci-
le excitat ira

Largus, amans, hilaris, ridens, ru-
bei que coloris.

Cantans, carnosus, satis audax,
atque benignus,

Signa, quibus sanguinei tēperatura
facile dignosci queat, hic recensentur.

Ad primum quidē, q̄ sanguinei sint
pingues: qđ de pinguitudine propriē di-
cta minimē in hoc loco accipiendū est.
Ea. n. sicuti Gal. lib. 2. c. 9. de tēp & post
eū Auic. 2. 1. doc. 3. c. 3. attestauit, ex habi-
tus frigiditate gignit: sed de pinguitudi-
ne ad mediocrē corpulentie, siue carnis
abundantiā extensa, q̄ ἐνσάρκωσις Greci
vocāt. Siquidē rubræ carnis cum de con-
firmitate abundantia calidæ ac humidæ,
hoc est, sanguineę tēperaturæ nota est.
Quibus. n. plus est carnis rubræ, ij virtu-
tē assimilatiuā habent potentē, & san-
guine abundant, quippe, q̄ Galeno loco
iam citato teste, vigeant inualescantq̄;
calido atq; humido, Corpulētia, inquit,
siue abundantia carnis & sanguinis co-
pia nascit: Cū. n. calori intra debitos
fines manenti boni sanguinis accedit co-
pia, necesse est, vt corpulentia sequitur.

Idem

Idem innuere etiam his uerbis Auicenna uoluit. Corpus carnosum absq; multo adipe & pinguedine, est calidum & humidum, id est, sanguineum.

Secundum, quod sanguinei sint uel iocantes, ut qui multa iucunditate, magnoque iocandi lepore amicis ac familiaribus suis risum subinde moueant, uel læti hoc est, alacri, & erecto animo, idque maxime ob spirituum, qui ex sanguinei humoris benignitate procreantur, subtilitatem & perfectionem.

Tertium, quod facetiarum, iocosarumque fabularum, & nouarum rerum auditione, eandem ob causam, misericenter capiantur.

Quantum, quod proni admodum sint in Venerē. Nimia enim uenus ac intēpestiuum eius desiderium fit ob multitudinē geniturae, quae ex sanguinis copia potissimum nascitur.

Quintum & sextum, quod conuiuia appetant, uino suauiter indulgeant, & cibis gaudeant optimis atque exquisitissimis, scilicet similibus, & quibus seruari possunt: seruantur enim similia similibus.

Septimum, quod ridibundi sint, hoc est, facile rideant, quod Hippocratis etiam testimonio confirmatur, qui in libro de preparatione hominis ita scriptum reliquit: Quibus concessum est puriore sanguine frui, frequenter iij rident, & florida facie apparēt, omnes colore uenusto.

Octauum

DE CONSERVANDA

Octauum, quod hilares sint ac feto vultu: idq; ob viuidum maximè ad floridum colorem & venustatem corporis: hæc enim omnia sanguinè qui temperatus est, consequuntur.

Nonum, quod blanda plerunq; & auditu iucunda verba ab ipsorum ore profluant: quod & ipsam utiq; ob sanguinis benignitatem euenire putandū est. *Ο αι γάρ ἰν τῶν ἀνθρώπων κράσεις, τοιοῦτος καὶ αὐτῶν λόγος.*

Decimum, quod ingeniosi, hoc est, artibus quibuslibet addiscēdis idonei sint: nimirum ob vigorem & insitam ingenij ex sanguine vim, siue docilitatē. Hinc est Hippoc. in lib. de flatibus, ita scripsisse videtur. Opinor inter omnia quæ in corpore sunt, nihil magis ad prudentiā conferre, quàm sanguinem.

Vndecimum, quod non facilè excaudescant, præcipitesq; in iram ferantur: reprimat enim sanguinis humiditas bilis feruorem, qui ὄξυ θυμίαν efficit. Vnde eleganter sanè flauæ bilis frenum ab Auicēna. 4. 1. cap. 20. dicitur.

Postremis duobus versibus non solū ex iam dictis reperuntur quædam, sed adduntur etiam alia nonnulla.

Quorum primum quidem est, quod sanguine sint largi, hoc est, liberales, benefici, & ab omni auaritia alieni.

Secundum, quòd amoribus sint dediti.

Tertium, quòd hilares sint & iucundo ac læto vultu.

Quartum, quòd ridibundi. Quæ omnia sanguinis benignitate eueniunt.

Quintum, quòd rubei sint coloris, Humor enim cuti colorē adferi, quem admodum lib. 1. aphor. cōment. 2. Gale nus adserit. Et Auicen. 2. 1. doct. 3. c. 3. Color, inquit, rubeus sanguinis multitudinem significat. Quod intelligendū maximè, de colore, qui ex rubeo & albo cū iucūdo quodā nitore cōmistus sit, & nō qualis in facie eorū visit, qui fortia potant vina, & in cibo salis atque acrib. vtiit specieb. nēpe rubeus fuscēdī ne quadā p̄mistus, hic. n. leprā portēdit.

Sextum, quòd cantionibus & musicis delectentur harmoniis, quippe quæ & ipsæ, autore Theophilo Citharædo apud Athenæum lib. decimo quarto, *des πνο'* perinde atq; sanguinis temperatio, *εὐθηλίαν*, i. bonos ac candidos mores pariunt. *Μέγας γὰρ θησυρός ἐστὶ καὶ βίβασις μουσικῆ ἀπασὶ τοῖς μαθηταῖς παιδεύθεσσιτε, καὶ γὰρ ἦθη παιδεύει, καὶ τοὺς θυμοειδῆς καὶ τὰς γυνάμας διαφόρους καὶ ἀπράγναι.*

Septimum, quòd sint corpulenti.

Octauum, quòd sint audaces: idque ob sanguinis caliditatem.

Nonum,

DE CONSERVANDA

NONVM, quòd sint benigni, clementes, liberales, & benefici: ratione nimirum humoris sanguinei, qui est dulcis, mitis, & benignus.

¶ *De temperatura Cholericæ, siue biliosæ.*
Cap. LXXXIX.

Est humor cholericæ, qui competit impetuosis,
Hoc genus est hominum cupiens præcellere cunctis.

Hi leuiter discunt, multum comedunt, cito crescunt.

Inde & magnanimi sunt, largi, sumina petentes.

Hirsutus, fallax irascens, prodigus, audax.

Astutus, gracilis, siccus, croceique coloris.

Biliosæ temperaturæ notæ hoc in loco traduntur.

Ac primi quidem, & biliosi, siue cholericæ, quos *χολώας* Græci vocant, prompti admodum sint ad operationes, sed impetu animi potius quàm cogitatione faciunt oïa. Igneum. n. habent calorem, qui impetum & agilitatem ad motiones præstat. Hinc 2. 1. doc. 3. c. 3. ita fere ab Auicenna scribit: Cum operationes

nes plenè ac pfectè naturali cursu procedunt, temperaturæ equalitatem indicant: cū uerò ad supfluos mutantur motus, caliditatis exuperantia significatur.

Secunda, q̄ ambitiosi sint & honorū cupidi, primasq̄ in conciliis ac consessib. expetant cathedras, adeoq̄; præferri oib. uelint: Perinde atq; ignis ipse, qui sine pondere semper euolat, excelsaq; locū sibi quærit in arce. Exuperans. n. ille calor aios ad insolentiā plerunq; & arrogantiam excitat atque inflamat.

Tertia, q̄ celeris sint mentis ingenique, & facilè discant: ob calidam nimirum & subtilem cerebri substantiam, quæ formas citò ac facilè suscipit. Hinc non temerè mentis acumen & prudentiam a bilioso humore proficisci, comment. 40. de natu. humana Galenus tradidit. Lege plura de hoc apud eundem ca. 12. artis medicinalis. & Auicennam loco aliquoties iam citato.

Quarta, q̄ edaces sint, & multiuori: primum. n. fortem habent calorem concoquentem. tum ipsis etiam plus p̄ omnem cutem digeritur, & in ambientem aerem euacuatur, quā aliis corporibus.

Quinta, q̄ citò adulescant, & corporis incrementum consequantur: ualidissimum enim habent calorem innatum. hic uero oēs actiones naturales adauget. ergo uel eam, qua corpus ad summum incrementum.

DE CONSERVANDA

Incrementū (acmuu Græci uocant) p-
ducitur Gal.commen. 14. apho. li. 1. & li.
3. c. 8. de simp. medica. facul.

Sexta, q̄ magnanimi sint, illatasq; in-
iurias iniquo animo ferētes à se propul-
sare statim conentur, idq; maximè ob ca-
liditatis exuperantiam. Parum enim ab
vnaquaq; re pati posse, caliditatem signi-
ficat, inquit Auicenna.

Septima, quòd largi, benefici, ac libe-
rales sint præfertim in eos, vnde hono-
res se consecuturos sperant.

Octaua, q̄ summa petant, idest, ad
summos semper dignitatum ac bonorū
gradus affectent uiam.

Nona, q̄ sint hirsuti : Calida enim &
sicca intemperies, sicut Galenus lib. 2. ca-
10. de tempera. testatur. hirsuta est; verū
ea in summo. Quippe per omnem cutē
diffatur semper aliquid a calido, quod
secum etiam interim humoris non ni-
hil ad cutem affert, unde pili generētur.
Quomodo autem hæc generatio fiat, co-
prose admodum ibidem docet.

Decima, q̄ veruti, fallaces, & decepto-
res sint.

Vndecima, q̄ præcipientes sint in iram
acerbè nonnunquam vehementerq; ex-
candescant, & irascantur, ob animosæ ni-
mirum facultatis vehementiam, ma-
gnam caliditatis excessum, facilem bilis
commotionem, & caloris ī corde feruo-
rem

rem. Lege Galenum c. 29. & 33. artis medicinalis lib. 2. c. 16. de sanita. tuend. & in lib. de causis morb. ca. 2.

Duodecima, q̄ sint prodigi, in eos potissimum, a quibus se ad summos dignitatatum gradus promouendos sperant.

Decimatertã, q̄ audaces, fortes, ac animosi sint: Plurimum enim in corde caloris habent, Gal. lib. 2. c. 12. de temperament. teste.

Decimaquarta, q̄ sint astuti, & hoc sane ob flauæ bilis rum caliditatem & sum mobilitatem.

Decimaquinta, q̄ graciles, idest, macilentæ ac raræ sint corpulentia: ob exuperantem nimirũ & immodicè distantem caliditatem. Hinc magna ex parte graciles sunt biliosi. Gal. comm. 6. li. 4. apho.

Decimasexta, quòd sicci sint, idest, macri.

Decimasextima, q̄ crocei sint coloris, idest, pallidi aut flauæ. Certissima enim succi animalis cognitio ex colore datur. Tanquam igitur corpus sicubi albius solito est affectum, pituitosum abundare succum indicat; sicubi pallidius aut flauius, biliosum, ita sicubi ad rubicundius quàm pro natura est mutatũ, sanguinis abundantia subesse significat, sicubi ad nigrius nigram superesse bilem ostēdit. Ita Gal. lib. 4. cap. 7. de sanita. tuenda. Lege eundem commen. 2. lib. 1. apho.

De

DE CONSERVANDA

¶ De temperatura Phlegmatica, siue pituitosa. Cap. XC.

Phlegma dabit vires medicas, la-
tosque breuesque.

Phlegma facit pingueis, sanguis
reddit mediocres.

Ocia non studio tradunt, sed corpo-
ra solano.

Sensus habes, tardus motus pigri-
tis somnus.

Hic somnolentus, piget, & sputami-
ne plenus.

Est huic sensus hebes, pinguis, facie
color albus.

Hic recensentur notæ temperaturæ
phlegmaticæ. Prima, q̄ phlegmatici vi-
ribus sint infirmis ac inualidis: cū m. n.
phlegma frigidissimum ac humidissi-
mū sit omnium, quæ in animali, habent
mobilitatem caloris innati, & quæ inde
oriuntur facultates omnes, magna ex
parte obtundit ac debilitat, & occasione
quidem frigiditatis torpidum pigrum-
que corpus de naturæ actiones oēs red-
dit. Humiditatis verò ratione nervos
omnes relaxat, languidosq; facit: quo fit
ut phlegmatici, in quibus hic humor præ-
ualet, in omnibus motibus voluntariis
pigritiam sentiant.

Secun-

SECUNDA, quod sint lati, sed breuioris stature, ob debilitatē. n. caloris innati corpus in longū extendi nō pōt, porrigitur ergo & in latitudinē protēditur.

TERTIA, q̄ pingues sint & obesi, nimirū ob frigiditatē & humiditatem. Adeps. n. vel pinguedo superflua frigiditatis & humiditatis excessum significat, & temperaturā corporis phlegmaticā, Quicquid. n. in sanguine pingue, leue, & tenue est, id in calidioribus corporibus alimētū quoddā calido fit. in frigidioribus seruat. Cumq; id venæ extra se trāsmiserint, vbi in frigidas particulas incidit, quod genus mēbranę sunt, in ijs conuertit, & in adipē siue pinguedinē conuertit: Galen. lib. 2. cap. 6. de tēpera. Sequitur deinde, sanguinos esse stature mediocri. Quicunq; . n. corporū habitus & temperati natura sunt, & mediocri exercitatione vtunt, hos necesse est esse, id verò est, mediocri omnino corporis habitu.

QUARTA, q̄ ad ocia, quàm studia propensiores sint, instrumētis nimirum veluti torpentibus ob frigiditatem. Galenus lib. 3. de sympto. causis. cap. 2.

QUINTA, quod sint somnolenti, idq; ob multā cerebri humiditatē & frigiditatem. Frigiditas tñ minorē vim ad procreandū somnū quàm humiditas obtinet. Galen. cap. 22. artis medicinal.

SEXTA

DE CONSERVANDA

Sexta, quod tardi ac hebetis sint in genij: quemadmodum enim mentis celeritas, ἀγχινοῦ Græcis dicta, & discendi facilitas, quam εὐμαθήτων iidem vocant, à caliditate & siccitate, ita eorundem hebetudo ac tarditas à contrarijs nempe à frigiditate & humiditate, exordium suscipiunt. Galenus capit. 12. 16. 18. & 22. carris medicinal.

Septima, quod tardi sint motus, & hoc frigiditatis ac humiditatis ratione, frigidi enim proprium est non mouere: humidi verò relaxare.

Octaua, quod sint pigri.

Nona, quod sint somniculosiores: quorum omnium causæ ex iam dictis satis constant.

Postremis duobus versibus repetuntur notæ prædictæ cum quibusdam alijs.

Prima, quod sint somnolenti.

Secunda, quod pigri ac tardi sint ad quamlibet operationem.

Tertia, quod multi sputi, frigiditas enim improbè concoqui ac digerit. proinde multa in corpora excrementa relinquit.

Quarta, quod sensibus minimè vigeant, Galenus cap. 22. artis. medic.

Quinta, quod sint pingues.

Sexta, quod album habeant faciei colorem, de quo satis in præcedenti capite, nempe. 89.

¶ De

De temperatura Melancholica. Ca. XCI.

Restat adhuc tristis cholere sub
stantia nigra,
Quæ reddit prauos, per tristes pau-
ca loquentes.

Hi vigilant studijs, nec mens est de
dita somno.

Seruant propositum, sibi nil repu-
tant fore tutum.

Inuidus, & tristis, cupidus, dextra-
que tenacis,

Non expers fraudis timidus, lutei-
que coloris.

Signa melancholica temperaturæ hoc
in loco referuntur.

Ac primum quidem, quod melancho-
lici sint parui, hoc est malis, feris, ac per-
ditis moribus, ut qui eo mortis faci-
lè inducantur, ut morem desiderent, iu-
gularique se optent, & odio prosequan-
tur, omnes quotquot uideriat Gale. lib.
3. de loc. affect. cap. 7.

Secundum, quod tristes admodum
sint, insidiasque sibi tedi in oī uita suspi-
cent. Ob turbidos nimirum & tenebri-
cosos, qui ex melancholico humore pro-
creant, spiritus. Quæ admodum. n. puri
ac tenues spiritus, lætitiã, ita è cōtrario
turbulenti ac crassi tristitiã contrahunt.

V

Tertium

DE CONSERVANDA

Tertium, quod taciturni sint, & paucorum verborum: ut enim caliditas garrulitatem, sic frigiditas taciturnitatem & silentium generat.

Quartum, quod ad bonarum artium studia apti, habiles, atque accommodati sint, propter solitudines nimirum, & secreta quæ ferè petunt loca, Nā ut lib. 2. epistola vitima Horatius ait. *Scriptorum chorus omnis amat nemus, & fugit urbes.*

Eandem sententiam si extulit Ovidius lib. 1. eleg. 1. Tristium. *Carmina secessum scribētis & ocia querunt.*

Hinc est, quod Hippocrates de Democrito Abderita ad Philopomenem ita scriptum reliquerit. Nō insaniam, sed quandā excellentē mētis sanitatē vir ille declarat dū, neq; liberorum, neque vxoris, neq; cognatorū, neq; rei familiaris, neq; oīno alicuius cura gerit, sed & diu & nocte apud seipsum consistit & priuatā vitā degit, plerunq; in antris & solitudinibus, aut sub arborū umbris, aut in molibus herbis, aut apud frequētia aquarū fluentia. Contingunt igitur talia plerunq; atra bile peditis. Taciturni. n. aliqui sunt & solitarij, ac deserti amātes & rerum familiarium conspectū auerſant, alienum putantes. Nec verò dissimile verò est, & his, qui circa disciplinas versant, ab vna erga sapientiam adfectione, alias curas exclusas

exclusas esse. Lege Aristotekē problema
te. 1. sect. 30. Ciceronem libr. 1. Tuscul.
quæstio. & quintilianum lib. 20. cap. 3.

Quintum, qđ breuibus admodū
minimeq; profundis pertētent somnis.
Nā ad somnū creandū calidū adesse hu-
morē opus est: hic .n. concoqui expedi-
tē potest, indeq; ad caput vapores surri-
gunt, à quibus subinde somnus inducit.
Quod si deest, exiguusq; humor, aut cō-
coctu difficiles inest somnus non oritur.
Qua de causa post cibū somnolentissi-
mi fieri ob cetorē solemus. Melancholi-
cos vero & vehementer estuantes in
somnia tenent. Alteros, qđ refrigeratus
humor penitus est. Alteros, qđ nullus
est, aut certē minimus. Horribilia ēt vī-
lia melācholicis p̄ quietē obijciunt, q̄ bus
maturius ē somno excitant. Gale. lib. 1.
c. 8. de sympto. causis. Et Cælius Rhodā
ginus lib. 16. c. 36. & 37. lect. antiq.

SEXTVM, qđ constantes ac stabiles
meq; dimoueant ab eo qđ menti semel
hæserit adeoque difficulter etiam, si
quando offendantur, in veterem gra-
tiam restitui possint: Et hoc certe siccī-
tatis occasione: quæ non sinit propo-
situm facile immutari

Septimum, quod nihil sibi tutum
fore putent eoq; semper timeant. Hinc
est quod Galenus lib. 2. cap. 7. de simpt.

DE CONSERVANDA

Apho. causis ita scriptū reliquerit. Illud q̄ ab
Aph. 23 Hippocrate prohibetur, oībus melan-
 cholię speciebus cōmune esse videtur.
 Si timor & mœstitia multò tpe edurat,
 melācholicum eiusmodi symptoma est.
 Sunt. n. oēs sine causa mœsti. Nec si ro-
 ges quamobrē mereant, reddere cau-
 sam possint. Timent aut̄ eorū nonnulli,
 tum mortē, tum alia quę minimè sūt ti-
 menda. Non desunt & qui mori vecho-
 menter expectāt. Ceterū quo ex attra-
 bile, cūm principiū rationalis animę oc-
 cupavit, timor, mœrorq; ac mortis ex-
 pectatio accidant, nihil morū. Siquidem
 etiā eorū quę extra corpus sunt, nihil vi-
 demus quod nos perinde terreat ac tene-
 bræ. Ergo cūm tenebræ rationali ani-
 mæ parti sunt circumfusę, necesse est ho-
 minē timere: vt qui sēper vnā cū corpo-
 re suo timoris causam circūferat. Qd̄. n.
 nobis extrinsecus fit, altissimis tenebris
 circumdatū: nobis aerē ad tempus ali-
 quod occupantibus, id melancholię vi-
 tio laborantibus, ab interno, & ipso cor-
 pore contingit, s. vel ipsa nigra bile ce-
 rebrum occupante, vel aliqua melan-
 cholici halitus exhalatione, veluti in
 morbo quē flatuosum & hypochōdriā-
 con vocant. Idem libr. 3. c. 7. de locis af-
 fect. iam citatam sententiam ijs ferē
 petit verbis. Differunt aut̄ inter se mel-
 ancholici. Nam oēs timent, mœrent, vt
 tam

tam damnant, odio habent homines, sed non omnes mori cupiunt. Etenim hoc ipsum nonnullis melancholiæ caput est, quod mortem pertimescunt. Quosdã et alieno admodum, atque extraneo videbis aïo: utpote qui simul & mortem metuant, & tamen mortem sibi cõseiscant. Proinde recte ut Hippocrates oïa ipsorũ accidentia in duo hæc coegisse, metum & morositatẽ. Morositia nimirum eos inducit, & odio prosequantur oes, quotquot viderint nunquam non tristitiam præferentes, ac terrent, ut in tenebris pueri, atque ex adultis indocti. Sanè quemadmodum, externæ tenebræ oibus ferè hominibus pauorem inducunt, nisi vel audaces admodum vel docti fuerint: sic atræ bilis color, mentis sedem tenebris similem reddens, timorem efficit. Etenim summis tamen medicis tamen philosophis in confesso est: & humores, & oïno corporis temperantiam animæ actiones variare posse. Postremis duobus versibus repetuntur quædam ex iam dictis, & adduntur nonnulla alia.

Primum, quod sint inuidi: Est enim inuidia tristitiæ species.

Secundum, quod tristes.

Tertium, quod avari.

Quartum, quod tenaces.

Quintum, quod fraudulentum.

Sextum, quod valde timidi.

Septimum, quod lutei, id est terrei,

V. 3

sive

LIBROS
DEL DR.
L. MARCO

DE CONSERVANDA

que fusci coloris sint : Color. n. pure fus-
cus, qui uiriditati propinquus est, me-
lancholiæ dominum ostendit, teste Rha-
se lib. 2. cap. 1. ad Almanforem .

¶ De Coloribus. Cap. XCII.

HI sunt humores, qui præstant
cuique colores .

Omnibus in rebus ex phlegmate
fit color albus.

Sanguine fit rubeus, cholera rubea
quoque rufus .

INDICIA REDUNDAN-
tia sanguinis.

Si peccet sanguis, facies rubet, ex-
tat ocellus.

Inflantur genæ, corpus nimirumq̃
grauatur .

Est pulsusq̃ frequens, plenus,
mollis, dolor ingens,

In primis frontis, sit constipatio
uentris,

Siccaq̃ lingua sitis, sunt somnia
plena rubore.

Dulcor adest sputi, sunt acria dul-
cia quæque .

Hic cuiusq̃ temperaturæ ex colori-
bus indicia præscribuntur. Phlegmatici
enim

enim coloris sunt albi: biliosi, pallidi siue flauī, sanguinei, rubri: Melancholici uerò fusci, qui propriè, Gal. lib. 14. cap. 9. Therapeu. method. teste, color est inter rubrū & nigrū medius: Sed de his oībus in præcedentibus satis iam dictum est.

Secundo loco tredecim traduntur notæ redundantis sanguinis.

Prima, rubor faciei: ob ascensum est sanguinis; omnia quæ circa caput sunt, rubicundiora apparent.

Secunda, oculorum prominentia: calor namque exuberantis sanguinis ipsos dilatat ac flatu distendit.

Tertia, genarum inflatio, cuius eadem est ratio.

Quarta, uniuersi corporis cum distentione grauitas: Natura enim contentum humorem moderari nequeat, corpusque multitudine granatū iustitiæ minus ualeat, supplantatur ac deicitur.

Quinta, pulsus creber: propter caliditatem quæ sanguinis multitudinem sequitur.

Sexta: pulsus plenus, ob calidorum & humidorum uaporum copiam.

Septima, pulsus mollis: nimia enim sanguinis exuberantia arteriæ emolliuntur.

Octaua, dolor capitis & maximè quidem circa frontem, ob sanguinis inplexu reticulari, ut quibusdam placet, augmentum.

DE CONSERVANDA

NONA v̄tris cōstipatio: nimia. n̄ca
liditate faeces exiccantur & indurātur.

DECIMA, siccitas linguæ: ob can-
dom causam.

VNDECIMA, vehementia fitis: ori-
ficium enim stomachi pr̄ nimia calidi-
tate exiccatur.

DVODECIMA, somnia plena rubo-
re: Nam q̄ in somnis visuntur, agi q̄; pu-
tant̄, magna ex parte corporis affectio-
nē, humorumq̄; nat̄ ūtā, plenitudinē, de-
fectū, ac qualitātē restant̄. Nā qui agrē
se moueri putāt aut graua onera por-
tare, aut in ea re impediti, q̄ se efficiere
somniaut animalē facultatē ex plenu-
dine, aut crassitie, aut viscositate humo-
rū, deprauatē habere conijciendum est.
Cōtra q̄ se vel volare, vel currere ocis-
simē credunt, humores paucos eosq̄; le-
ues minimeq̄; ex cremētōsos habere ve-
rissimile est. Et q̄ nocturnas Veneris ima-
gines patiunt̄, genitali semine abunda-
re. Ad eundē modū q̄ in locis foecenti-
bus, sordidis, ac immūdis se volutari pu-
tant, illos in corpore materiā putrē, cor-
ruptamq̄; ac grauiter olente habere su-
spicio est: quemadmodū cōtra qui in lo-
cis odoris se esse autumāt materiā pro-
bā, suauiterq̄; olentē, & qui accēsus ignis
apparet, hūc a flauā bili intestari. Cui ue-
rō fumus, aut caligo, aut profundæ te-
nebræ, ab atra bili: Imbres autem frig-
gidum

gidū humorē abundare testat nix verò
 & glacies, & grando frigidā pituitā. Gal-
 lorū gallinaceorū cristas habere, aut ru-
 fa quædā, sanguinē exuperare. Luctato-
 rē q̄ sibi visus fuit in sanguinis folio sta-
 re, & vix super eminere multo sanguine
 abundare Galenus coniectauit, & eua-
 cuatione opus habere. Hæc ferè Gale-
 nus comment 3. in lib. 1. epidemio. aph.
 1. & in libello de diuotione ex insom-
 nijs Lege & Rhazen. lib. 2. c. 24. ad Alm.
 & Auicennam. 1. 2. doct. 3. capit. 7.

Decimū tertia, dulcedo sputi: pro-
 pter sanguinis dulcedinem. Rhazes lib.
 2. capit. 20. Ad Almanforem.

INDICIA EXVBERANTIS

Choleræ siue flauæ bilis.

Accusat cholera dextræ dolor,
 aspera lingua,

Tinnitus, uomitusque frequens,
 Vigilantia multa.

Multa sitis, pingisque egestio, tor-
 mina ventris.

Nausea fit, morsus cordis langue-
 scit orexis.

Pulsus adest gracilis, durus, velox-
 que, calefcens.

V g Aret,

DE CONSERVANDA

Aret, amarescitque, incendia somnia fingit.

Lege de his omnibus Rhazen lib. 2. c. 2. ad Alman. & Auicen. 2. 1. doct. 3. c. 7.

INDICIA REDVNDANTIS

Phlegmatis.

Phlegma supergrediens. proprias in corpore leges,

Os facit insipidum, fastidia crebra, saliuas.

Costarum, stomachi, simul occipitisque dolores.

Pulsus adest rarus, tardus, mollis quoque inanis,

Præcedit fallax phantasmata somnus aquosa.

Rhazes lib. 2. c. 23. ad Almanforem, & Auicenna. 2. 1. doct. 3. cap. 7.

INDICIA ABVNDANTIS

Melancholiae.

Humorum pleno dum faex in corpore regnat,

Nigra cutis, durus pulsus, tenuisq; urina.

Sollicitudo, timor, tristitia, somnia terra.

Coace.

Coalescunt ructus, sapor & spu-
taminis æque,

Leuaque præcipue tinnit uel sibi-
lat auris.

Rhazes lib. 2. cap. 22. ad Almansorem
& Auicenna. 2. 1. doct. 3. cap. 7.

¶ *De Phlebotomia, ac primo quidem de æta-
te phlebotomiæ. Cap. XCIII.*

Denus septenus vix phleboto-
mon petit annus.

Spiritus uberiorque exit per phle-
botomiam,

Spiritus ex potu uini mox multi-
plicatur,

Humorumque cibo damnum len-
te paratur,

Lumina clarificat, syncerat phlebo-
tomia,

Mentes & cerebrum, calidas facit
esse medullas.

Viscera purgabit, stomachum, uen-
tremque coerces.

Puros dat sensus, dat somnum, tæ-
dia tollit.

Auditus vocem, vires producit &
auget.

DE CONSERVANDA

De venæ sectione, quâ φλεβονόμια
 Græci vocāt ita agūt. Ac primò quidem
 huic rei accōmodata ostendit̄ etas, an-
 nus nimirum decimus septimus, vel, vt
 alijs placet, decimus quartus: Pueri nāq;
 vsq; ad quantumdecimū etatis annū san-
 guis mittēdus nō est. Carnē .n. habent te-
 nerā & facilē perspirabilē. Quod Gale.
 lib. 9. c. 17. metho. med. ijs testat̄ verbis.
 Puerorū inq; t, substantia oīum facilli-
 mē digerit̄, ac dissipat̄, p̄p̄ea qd̄ est om-
 niū humidissima. Nullius verò q̄ frigē-
 dissima existit. Quo minus vacuātis præ-
 sidiy eget, quū abeat ex seipsa vñ natu-
 raliter vacuēt. Idē ē lib. 11. c. 14. eius-
 dē operis de synocho loquēs cōfirmat. Sī
 in puerū incidat. q̄ quartumdecimū an-
 nū. hactenus nō attigit, mitti illi sanguis
 non debet, p̄p̄ea quod tantillis, cū
 præsertim calidi ac humidi sint, pluri-
 mū corporis substātye quotidie defluat
 ac digerat̄. Ita q̄ ex incidenda vena mo-
 liendū nobis fuerat id vltro nobis ex cu-
 rati corporis natura præstatur. Quāq;
 Auenzoarus memorię dederit, se filio lo-
 trimo venā disseuisse, atq; hunc a mor-
 te tali remedio liberasse. Qd̄ si corpus
 decimum quartū annum excesserit, esti-
 mandū est qualisnā eius natura sit, num
 gracilis, & spissa, & dura, & copiosi san-
 guinis an cōtra. Atq; ita in priori mis-
 sionē sanguinis adhibebis: in secūda ne-
 quaquam.

Quaeritur. senib. quoque post septuaginta annum ad
 nū. si multi sanguinis fuerint, viresque ro-
 bustas habuerint, ac morbus ita iubeat,
 nā secabis. Quid si in hac etate constitutis,
 vires parū validę sint, & sanguine nō ad-
 modū abundēt in totū ab hmōi euacua-
 tione arcēdi sunt. In his. n. cū Gale. lib.
 4. c. 10. de san. tuen. teste sanguis bonus
 exiguus sit, crudi verò humores plurimū
 incita venena. bonū sāguinē emittit: ma-
 lum qui in primis maximē venis circa ie-
 cur, & quod mesenteriū vocant, colligi-
 tur, in totum attrahit corpus.

Secundo loco unicū innuit ex phlebo-
 tomia iacōmodū: nēpē q̄ vberior p̄ ip-
 sam exhalet spiritus. Quid certē Gale. in
 libello de sacificatione ijs ostendit ver-
 bis: Venā incidere sepē in anno, mini-
 mē cōmodam puto. Nam vnā cū multo
 sanguine vitalis spiritus excernit. Hoc
 aut frequētius cōsumpto, & tota corpo-
 ris moles p̄frigerat, & oīa animalia ope-
 ra peius fiunt. Frequētior igit venæ se-
 ctio maturā senectā, & hāc mortis gra-
 uiorib. obnoxia, reddit Cuiusmodi sunt
 cachexia, hydrops, arthritis, tremor, pa-
 ralysis & p̄loplexia. Impensius. n. refrige-
 rato nativo calore. humidoque primoge-
 nio imminuto, viscera sanguescūt, crudi-
 tas dñat, q̄ tot malorū cā fit atq; origo.

Tertio versu traditur remedium re-
 parandorū spiritū, potus nimirum vi-
 ni.

DE CONSERVANDA

de sensu turbantur imminuit.

Septimum, quod immodice conferat vigiliis: siquidem humorum exundantiam, unde acris subinde atque diuersi sursum feruntur fumi, somnumque impediunt, euacuat.

Octanum, quod tedia, id est, nimiam corporis grauitatem, segnitiamque; siue lassitudinem tollat, leuat namque; quae corpus nostrum regit naturam, exoneratque; humorum multitudine, quibus velut onere quodam grauissimo premebantur. Melancholia quoque, quae praecipua quaedam tedium ac grauitatem causa existit atque origo, una cum sanguine educitur, quippe fax eius est & sedimentum.

Nonum, quod audiendi difficultatem corrigat: imminuit enim redundantiam humorum, unde, crassi ac flatuosi sursum euecti spiritus auditorios obtundat meatus.

Decimum, quod voci conferat: subtrahit namque superfluas humiditates, quibus vocalis arteria immodice irrigata rauca edebat voces.

Vndecimum, quod vires reficiat augetque, siquidem corpore humorum exonerato multitudine, vires recreantur & augentur.

Quibus mensibus conueniat, quibusve noceat phlebotomia. Cap. XCIII.

TRes insunt istis, Maius, September, Aprilis.

Et

Et sunt Lunares, sunt velut Hydra
pies.

Prima dies primi, postremaque po
steriorum,

Nec sanguis minui, nec carnibus
anseris vti.

Sit senium atque iuuenta licet, si
sanguis abundat,

Omni mense probe confert incisio
venæ.

Hi sunt tres menses, Maius, Septē
ber, Aprilis,

In quibus eminas, vt longo tem
pore viuas.

Tria hoc in loco traduntur.

Ac Primum quidem, q̄ tres menses sint
Lunares, nempe Maius, Aprilis, & Sep
tember, ipsisque dies quidam insint, qui
bus venā incidere nefas habeatur. Maij,
scilicet primus, & reliquorū trigesimus.
Idque vulgo quidem ita creditur, cum
reuera fictum atq; à veritate alienū sit.
Siquidem & his ipsis diebus, modò con
stellatio non deterreat, uenam secare ni
hil impedit. Vanum itē ac errore ple
num, & quod de anserum esu subiungi

tur,

DE CONSERVANDA

etur, magisq; sortilegio tribuendum, vel tractum fore à Iudæorū consuetudine.

Secundum, quod senibus, æquè atq; iuuenibus singulo quoque mēse, modò in uenis sanguis abundet, ac morbus ita iubeat, sanguinè subtrahere fas sit, ut in quibus non facillè digeratur, dissipeturque substantia, & boni sanguinis adsit copia.

Tertium; quod phlebotomia pro cōseruanda sanitate administranda sit in aliquo horum trium mensium: in Aprili, sicut Maio, aut Septēbri differenter tamē, in Aprili. n. ac Maio, iecota incidenda uenit. ob exundantem nimirū sanguinis copiā: est. n. tēpus uernū. In Septēbri uero lienaris, siquidem per id tēpus, cum sit autumnale, atra bilis nō uulgaris plus cæteris colligitur.

¶ De impedimentis phlebotomiæ. Cap. XCV.

FRigida natura, & frigus regio,
dolor ingens,

Balnea post coitum, minor ætas, atque senilis.

Morbus prolixus, repletio potus
& escæ.

Si fragilis, uel subtilis sensus stomachi sit.

Et

Et fastidia tibi non sunt phlebotomandi.

Duodecim hic recensetur impedimenta phlebotomia.

Primum, frigida hoīs natura, quæ per quæ venę sectione augeatur. Fundamentū. n. caloris innati sanguis est, hoc igitur per phlebotomiā imminuto, & caloriē innatū imminuit, totumq; corpus grauius refrigerari, necesse est. Gale. c. 6. de curan. rat. per san. missio.

Secundum, regio impense frigida. Hęc enim largam vacationem, qualis phlebotomia est haud sustinet, quæ corpus, detractō cū sanguine nativo calore, satis antea refrigeratum, magis subinde refrigeret. Præterea nec calida nimis regio venę sectionem tolerat, quæ sua caliditate vires dissoluat, ac humores discutiat. Tempus etiam anni in mittendo sanguine expendendum, num. scilicet calidum sit, aut frigidū. In frigido. n. tēpore corpus refrigeratur. ideoque sanguinis missionē impedit. Quid. n. attinet corpus antea abundē satis refrigeratum, sanguinis detractione magis refrigerare. In calido tpe improbē vacuati syncope & resolutione intereunt. Quippe calor ambientis ē corpore foras euocatū spiritum digerit, resiccatq; corporis habitū, & imbecilliorē reddit. Quocirca tū

om-

DE CONSERVANDA

oīno a sanguinis missione abstinendum erit. Qđ Gale. lib. 11. c. 14. metho. med. iis verbis cōfirmat. Et oīno quidē non mittes in tpe æstatis, & regione æstuosa, & cœli statu calido ac sicco. Proinde eadem est temporis, quæ regionis conditio.

Tertium, dolor ingens: sub quo & nimia corporis inflammatio comprehendit. In his, n. secta vena multā seditionē, & agitationē in humorib. excitat: phlebotomia nimis attrahente ac vacuante humores, dolore verò atq; inflammatione contra nitentibus, atq; rapientibus. Si quidē dolor oīs & calor attrahūt, influxūq; humorū efficiunt, quo fit, ut inflāmatio augeatur, & natura magis debilitet. Et hoc quidem vbi temperatior & artificialis fuerit phlebotomia. Si verò aceruatim, vel ad animi deliquiū vsq; fiat, i pđictis casib. plurimum adferet emolumenti. Quippe hoc p̄sidio feruentis sanguinis copia in maximis inflammationis. educitur, & laborās phlegmone pais refrigerat. In vehementissimis autē doloribus ideo sanguinis missio confert, qđ sanguinis confluxū, dolorem rescindendo, inhibet. Accedit, quod excretoria facultas causam dolorem excitantem eiicere properans, phlegmonem interdum excitet. Quum. n. primis suis conatib. nihil profecit, vehementius aggressa quod infestat expellere, sanguinis aliquid ex superpo-

perpositis partib. in afflictā simul exprimit, vt copiose lib. 13. metho. med. c. 3. Gal. ondit. Quopropter ne id accidat, sanguinē mittere expedit. Et hæc fuit interio Gal. cōm. 23 lib. 1. aphor. vbi sic scriptum reliquit: In ardentissimis febribus si vsq; ad animi defectionem sanguis mittatur, statim totius corporis habitus refrigeratur, & febris extinguit. In maximis verò dolorib. nullū maius noui remediū, q̄ vsq; ad animi defectionem euacuare. Lege plura apud eundē lib. 9. meth. med. c. 4. & in lib. de curan. rat. per sang. missionem. cap. 11. & Leonhartum Fuchsum capit. 28. methodi perueniendi ad medicinam.

Q V A R T V M, balneum: & maximè quidē *διαφορητικόν*, i. resolutiuum. Hoc enim, cū Galeno in lib. de vtilitate respirationes c. 7. teste, spiritus ex toto corpore euacuet, adeoque vires debilitet, phlebotomiam impedit. Nam plurimū & repente euacuare periculosum est, inquit Hippocrates lib. 2. aph. 51.

Quintum, coitus post quē prohibēt incisio venæ, qđ is corpus iādudum plus equo exalfecerit, vires deiecerit, ac debilitarit. Porro quo nā modo Venere vires dissoluantur, disertè admodū Gal. lib. 1. de semine. c. 15. is demonstrat verbis: Circa tps. inquit: concubitus, testes ex venis seminarium humorē, quantū
cius

DE CONSERVANDA

eius in ipsis cōtinetur, trahunt. Est autē modicus hic, & roris similitudinē sanguini ammixtus, hmōi autē ille opus habeat. Violenter igitur eo, per testiculos utpote potentiori facultate præditos quæ venæ sunt, detracto, venæ ipsæ rursus à suprapositis reuellunt. hæc verò rursus ab his quæ deinceps sistæ sunt, deinde hæc rursus a vicinis, atq; hoc fieri non cessat, donec ad oëm corporis particulã trãsumptio perueniat, adeo ut oës totius animalis partes proprio alimento euacuentur. Reuellit n. semper id quod perfectè est euacuetum, ab eo quod plus habet, veluti violenter eripiēs. Hoc igitur quum semp̄ fiat, & oĩa veluti in choro inter se mutuo participant, in tm̄ sanè oĩa vasa ac partes totius animalis euacuari necesse est, donec fortissima ex oĩbus pars expleatur. Neq; verò solam seminariam humiditatē ab o. b. animalis partibus auferri continget hoc tpe, sed et spiritũ vitalem. Nã & hic ex arte riis vna cum seminali humiditate euacuatur. Quare nihil mirum est, immoderato coitu vtentes imbecilliores reddi, à toto corpore utroq; sincerissimo ablato, accedente insuper voluptate, quæ ipsa per se sufficiens est vitalem firmitatem dissoluere, ad cõ vt iam quosdã ex nimia voluptate ac iucunditate mortuos esse censet. Quæ oĩa Marsilius Ficinus

lib.

lib. 1. de sanitate tuenda. c. 7 ijs est confirmat. verbis: Vnereus, inquit, coitus, si vel paululum vires excesserit subito exhaurit: spiritus præsertim subtiliores, cerebrumq; debilitat: labefaciat stomachum atq; præcordia, quo malo nihil ingenio aduersus esse potest. Cur nam Hippocrates coitum comitiali morbo similem iudicauit nisi quia mentem, quæ sacra est, percellit, tantumque ob est, ut Auicenna in libro de animalibus dixerit. Si quid spermatis supra quam natura toleret, coitu profluat, obesse magis, quam si quadrages tantum sanguinis emanarit, ut non iniuria præsci Musas atq; Mineruam virgines esse voluerint. Plura de hoc lōge apud Galenum cap. 86. artis medicinalis. Paulum Aeginet. lib. 1. cap. 35. & Aetium. lib. 2. c. 8.

Sextum, ætas vel maior vel minor quam phlebotomia requirit: qualis est infantia, & senii. Horum omnium meminit Auicenna. 4. 1. c. 20. in eum fermè modum scribens. Cauere debes a venæ sectione in complexione vehementis frigiditatis & in regionibus fortis frigiditatis, & in hora fortis doloris, & post balneum resolutiuum, & post coitum, & in ætate, quæ est minor. 14. annis quantum plus poteris, & in ætate senum quantum magis poteris: nisi in figura confusus fueris, & in soliditate musculorum, & venarum amplitu

DE CONSERVANDA
plitudine, & earum repletionem, & colorum
rubedine: hos nãq; ex adolescentibus & senibus
phlebotomare audebis. Adolescentes in secū-
dum ordinem ad phlebotomandum paulatim
prouehere debes cum pauca minutione.

Septimum, morbus prolixus: virtus enim
temporis tractu exoluta non tolerat
venæ sectionem, ut quæ à morbo plus
satis iam debilitata phlebotomia facile
exauriretur. Galenus de curan. rat. per
sang. miss. c. 20. Idem Auicena. et loeo ci-
tato confirmat. In corporibus in quibus, quæ
prolixas perpessa sunt ægritudines, ab-
stinendum a venæ sectione, nisi sangui-
nis affuerit corruptio, quæ ad hoc te
perducat, quoniam tunc sanguinis sub-
tractione vteris.

Octauum, nimia potus repletio.

Nonum, largior cibi ingestio. sub qua
inconcoctio siue crudas etiam compre-
henditur: causa horum omnium est, ut ex
Auicena. 1. 1. doct. 6. c. 3. colligitur, quod
tria sint materiam attrahentia, loca, si in-
anita, membrorum caliditas, ac totius cor-
poris habitus. Sanguis igitur si sic affe-
ctis mitteretur, venæ proprio & comodo
destitute nutrimento, quod nondum in ven-
triculo ac hepate concoctum est, attra-
herent. Hoc itaque in membra rapit non
corrigeretur. Siquidem recta concoctio
ut Galenus auctor est, non emendat erro-

secundum

secundæ, nec secunda primæ. Atq; inter
in extremesttorū copiam in corpore, ac
inde tandem ægritudines prouenire ne
cesse est. Tanto igit̃ tempore differenda
est phlebotomia, quātū satisfacere tum
ad eorum concoctionem, tum vt ex cre-
menta descendunt, videbitur.

Præstiterit tñ in intemperantib. vino
siqu; , ac vētri gulæq; deditis, vt c. 6. lib.
de curan. rat. p̃ sang. mis. Gale. visum est,
à vene sectione in totum abstinere, vt
quos neq; purgatione, neque sanguinis
missione magno operè adiuueris, Nā p̃ vi-
te intemperantiā crudorū humorū co-
piā ocissimè colligūt: verūm his ne ma-
num quidē admouere tentandum est.
Quorsum. n. attinet, apud vulgum infa-
mare præsidia, q̃ multis fuere salutis, Ga-
len. libr. 11. cap. 9. metho. meden.

Decimum, fragilitas, id est debilitas
virtutis, quippe sanguine misso virtus
semper ijs extremè concidit, nec po-
stea reuocari, colligique potest. Galen.
capit. 6. de curan. rat. per sang. mis. &
lib. 21. capit. 14. meth. meden.

Vndecimum, os ventriculī: supra
modum sensibile, sub quo imbecillum ē
comprehenditur, & quod amara bili
redundat, ob hæc enim multi in venæ
sectione ante iustam vacuationem per
initia statim animo destituuntur.

Porro os vētriculi magno sensu præ-
ditum

DE CONSERVANDA

ditū esse, ex eo maximè conijcit inquit Auicenna, q̄ acria mordaciq; citra offensionē non facile transglutiat. Imbecillitatē arguit deiecta cibi potusq; appetentia: Amaræ verò bilis redundantiā, oris amaritudo, nausæq; perseverātes & bilis frequentiores vomitus ostendūt. Hæ itaq; indicationes à sanguinis subtractione dehortant. Siquidē humores venæ sectione exagitati, sic affectis ad os ventriculi haud rarò, ceu ad consuetū locū cōfluunt: sed cū id membrū debilius iā sit, q̄ ut tali humorū cōfluxui resistat, multa oino sanguinis missione contrahūt mala. Et hæc vna causa est, cur multi ex ipsis animo linquant. Bilis namq; in stomachū refusa, morsu suo cor non nunquam ac cerebrum *ἔστι οὖν π ἀθιαν . i.* cōsentum, trahit syncopenq; parit, quādoque verò subitam etiam adfert mortem. Galenus libro. 9. cap. 5. metho. meden. & Auicenna loco citato.

QVOD E C I M V M nausea: in hac. si sanguis mitteret, venæ exhaustæ prætū illā ac nauseosā ad se facillè attraherent materiam. Neque ob dictas solum causas, sed ob alias etiam non paucas à phlebotomia interdum abstinemus.

Ac primò quidem ob raensium fluxum. Quod certè Galenus lib. 9. c. 5. metho. meden. iis innuere verbis voluit. *Si tpe, inquit, mitrēdi sa- gias*

guinis menses moueri cōtigerit, siue ēt
 hamorrhōis sit reclusa, si inspecto fluen-
 tis impetu, ipse satis fore videbit, q̄ so-
 lus, qđ requiris, vacuet, naturæ rem oēm
 permittes: sin minus, tm̄ ipse detrahes,
 quò ex coniunctis ambobus perficiatur,
 qđ postulas. Nonnunq̄ tm̄ reuulsionis ēt
 causa immodici sanguinis ē narib. vtero
 sede, aut thorace, eruptionibus, venæ se-
 ctione citissimè conspicuam adfert utili-
 tatem. Deinde ob corporeæ constitutio-
 nis raritatem, hoc est, humidam calidāq;
 temperaturam. Eius. n̄ substantia celerri-
 mē in ambientē dissipatur, alias in hali-
 tū sensibilem, alias in perspirationes que
 visum fugiant, sed ratione deprehendan-
 tur. Itaq; ēt huius causa aut prorsus ve-
 nam non secabimus, aut parum detrahe-
 mus. Gal. lib. 9. 17. meth. meden.

Tertio, ob lentorem, ac cruditatē hu-
 morū: Hæc. n̄. venæ sectione augent̄. Vñ
 in diutinis morbis sanguinis missione
 utendum non est: ne cruditas. s. augeat̄,
 virtus debilitetur, & morbus eousque
 producarur, vt nequaquā postea curari
 queas. Hinc præcipit Auicenna, vt in mor-
 bis chronicis pharmacia venæ sectioni
 præmittatur, & non contra, licet vtraque
 opus habeant ægrotantes.

Cruditas porrò humorū duabs potif-
 simum de causis accidere solet. Primum
 quidem ob aggrauantem humorum co-

DE CONSERVANDA

piã: quæ innatū calorē velut suffocando
 in tm̄ debilitat, vt ipsos euincere postea
 nequeat. Et in hac phlebotomia vt licet,
 quemadmodū id ipsum Alexander Trial
 lianus lib. 9. cap. 2. in curatione Anasarie
 iis cōfirmat uerbis. Oīum curatio a va
 cuatione incipienda est, sed Ascitis qui
 dem dicti, aut Tympaniæ a sola purga
 tione. Cui aut Anasarca nomen est, ea
 venæ sectionē interdum requirit vt q̄ ex
 sanguine frigido nascatur. Ac frigidita
 tis quidē rōne illa nō indiget, sed qm̄ co
 piæ detractio naturā leuat, ut hæc mino
 rem illā effectā facile superet, non alienū
 sed rōni consentaneum est hic quoq; ve
 nę sectione vtī. Videmus. n. quod ē ignis
 externus, cū à lignis viridibus p̄p̄mo
 dū extinguit̄, retocillat̄ rursus, si illa, que
 ipsum suffocabant, auferant̄. Deinde ve
 rò ob calorē innati debilitatē, vt in ho
 minibus frigidiæ naturæ, quales à diuti
 no morbo conualescentes cum primis
 sunt & senes: his phlebotomia ex usu nō
 est. Subtracto. n. sanguine, q̄ fomes nati
 ui calorē ac uitæ thesaurus est, necesse
 est, vt corpus uehementius refrigeretur,
 humorumq; cruditas augeat̄. Sanguinis
 igitur r̄p̄sis, vt humores cōcoquat̄ & euē
 cat, relinquendus est. Quinetiam post che
 leran diutinos uomitus, diarrhoian me
 diam, uigilias, labores uehementiores, &
 vno uerbo, post oīa quæ corpus impen
 sius

sius calfaciunt, exsiccantq; ac vires dissol-
 unt, à uenæ sectione abstinendū, vt co-
 piose admodum docet Rhazes li.7.c.21,
 ad Almanf.

Quæ circa venæ sectionem obseruandæ.

Cap. XCVI.

HAec facienda tibi, quando uis
 phlebotomari,
 Vel quando minus, fueris uel quan-
 do minutus.

Vnctio, siue lauacrum, & potus fa-
 scia, motus,
 Debent non fragili tibi singula mē-
 te teneri.

Quinque in sanguinis missione obser-
 uanda esse hoc loco traditur, & ex ipsis
 alia quidē prius quā uena tundatur, quæ
 dā interea dum sanguis emittitur, non-
 nulla uerò eo iam subtracto.

Primum, vnctio alias n. membrum in-
 cidendæ uenæ oleo irrigatū fricamus, ut
 tempore eius sanguis reddatur fluxilis :
 Interdum ipsi etiam flebotomo, siue scal-
 pello olei nonnihil allinimus, ut infli-
 ctum dolorem mitiget. Quandoq; uero
 & uulneri olei cuiuspiā parū illinimus,
 quo nimirum cicatrice tardius obdu-
 catur, humoresque in uenis relictī libe-
 rius expirent, & mali fumi discutiātur.

X 3 Secundum,

DE CONSERVANDA

Secundum, potus: & præcipuè quidè vini. Hoc. n. cum in ipsa sectione, si syncōpe obuenerit, tum post eam etiam ad boni sanguinis generationem, spirituumque recuperationem conuenientissimè exhibetur. Suprà c. 8. & 10.

Tertium, lauacrū: i. balneū, quo certe per biduū aut triduū ante & post sanguinis missionem vtī conceditur, nequaquā verò eodē die. Antè quidē in illis, quos crassorum humorum copia aggruari suspicio est. hoc. n. balneū incidit, mobilesq; facit, ob eandem ēt causam paululū dimoueri ante phlebotomiā cōuenit, & assumere nonnihil syrupi acetosi. Eodē quoq; tpe mēbrū incidēdæ uenæ fricādū est, ut humores è propinquis uenis ad locū sectioni destinatū alliciantur, & ad exitum properent. Post uero emissionem sanguinis ualet ad humorū vaporū que reliquias discutiēdas. Verū eo super sedere in ipso die oportet: cutē. n. nimis reddit mollem, quo fit ut plagæ facillime cedat, quòd non est citra periculū.

Quartum, fasciæ, hoc est, ligaturæ, ex pannis. s. lineis, easq; tam ante, q̄ post uenę sectionem administrari oportet. Antè quidē, & ut inde uenæ incrassescant, conspicuæq; magis fiant, & humores ad constitutum incisioni locū facilius proleētentur. Post uerò, ad sistendum reprimēdumque fluxum.

Quintum,

Quintum, motio siue inambulatio, moderata nimirum ac tranquilla: eaq; & ante, & post venę incisionē vtī conuenit ante quidē, vt humores dissoluātur, extenuenturq;: post verò ad dissipandas humorū reliquias. Ea hodie apud vulgū inualuit cōsuetudo, vt venę ieiuno ferè ac vacuo incidant̄ stomacho: sed hoc ipsum doctorib. quibusdā minus probatur, vt quib. cōducibilius esse videat̄, vt ouum molliculū siue sorbile, cū haustu- lo vini prius exhibeatur, idq; circiter horā nonā, vel decimā ante meridiē, ac cōfestim deinde vena incidatur: Natura enim stomacho existent vacuo, ne alimento destituatur, sanguinē p̄tinacissimè retinet. Contra verò, pauculo, eoq; exigua mole plurimū nutriente, cuius- mo li vinū & oua sorbilia, cum primis habentur, ingesto cibo, eundem facillimè exire patitur.

Porro quā ad diei, in quo fit venę sectio, t̄ps attinet, sciendū sanguini mittere conuenire maximè t̄ps maturiū, sic t̄m, vt nō p̄tinus excitis ē somno, sed horā vnā antea vigilantib. una secetur. Quibusdā ē postea q̄ rerū solitarū q̄dpiam obierūt, siue ludo literario, siue in officinis, siue in foro, siue in edibus, sanguinem auferre expedit. Aegris aut̄ nullum est venę sectionis p̄scriptū t̄ps q̄ obrem nec per noctē sanguinem mittere ijs, si

DE CONSERVANDA
morbus sic expetat verearis. Sic Galen.
in lib. de curan. rat per sang. miss. c. 11.
& 20. & in presagio experientia com-
probato cap. 4.

A N N O T A T I V N C V L A.

Ut vocem phlebotomiam versus fe-
rant, geminato ubique bb. phleboto-
miam in hoc opere legere oportet.

¶ *De quibusdam phlebotomiæ effe-
ctibus. Cap. XC VII.*

EXhilarat tristes, iratos placat a-
mantes.

Ne sint amantes, phlebotomia fa-
cit.

Hic tres phlebotomiæ referuntur ef-
fectus.

Primus, quòd contristatos exhilaret,
ac lætos reddat.

Secundus, quòd animos iratorum pla-
cet, reconcilietque. Ac utriusque quidem
causa est, quod hæc maximè fiat, cum sangui-
ni admisceat multum flauæ bilis, illa uerò
cum multum melancholiæ, sed horum
humorum uterque unà cum sanguine per
phlebotomiam educitur, ergo &c.

Tertius, quod præcaueat, ne amantes
ob rabidos quosdam appetitus ad insa-
niam adigantur humores enim à capi-
te ad partes subiectas reuellens expellit.

Ob

Ob quinque porrò causas venæ sectio adhiberi solet. Quarum una tm̄ directā est, reliquæ verò omnes indirectę.

Directa sanè adhibetur sanguinis uacuandi causa; sed cùm is utilis sit naturæ probè hanc administrari conuenit, sic vt q̄ inutile naturæ sit emittat. Fit autem sanguis naturę inutilis bifariā, vel cùm propriā qualitātē ad unguē non seruat, nec amplius nutrire sicut prius, cum utilis esset pōt, vel ita multitudine creuit, vt aut vires premat, aut tm̄ venas, tum arterias, vel distēdat, uel findat, vel obstruat. Ac in his quidem missio sanguinis utilis est, ceu uacuantium præsidiorū una. Differenter tm̄ adhibēda est: siquidē in sanguinis multitudine copiose detrahere, in aliquis verò pauca uacuatione uti oportet: Hinc est, quod lib. 9. c. 10. metho. meden. Galenus in eū propè modum scrip- ptum reliquerit: Si sanguis vitiosus in corpore fuerit, paulatim qđ uitiosum est uacuare oportet, & paulatim inuicē qđ salubre est, pro eo reponere. Vocant medici eiusmodi uitiosi succi curationē. Græcè epícrasin. Cui scribit Alexander etiam Trallianus lib. 6. cap. 2. iis uerbis: At hoc non una uice faciendum est, ne uires deiciantur. Etenim quamuis id quod uacuatur, recrementitium est, tm̄ uniuersa ac subita mutatione magis of- fendit. Satius igitur est paulatim & tutò

X 5 euacua-

DE CONSERVANDA

euacuare, q̄ festinando perturbandoque
 vnà cum morbo èt ægrū è medio tollere.
 Atq; hinc certè libet, q̄ peruerse phlebo-
 tomia abutantur, qui uitiosum sangui-
 nē studiose auferunt tã diu, dū bonus ef-
 fluere cœperit: cum vniuersus fortè san-
 guis citius erupturus, sit, q̄ bonus appa-
 reat. Paucã igitur esse decet, & vt Galen.
 præcipit, in eiusmodi casibus ante venæ
 incisionē è *τὴν πείρει* utendū est, hoc est, ci-
 bus exhibendus est probū generans san-
 guinē: quo nimirū in vitiosi locū bonus
 succedat: ac paulò post sanguis extrahen-
 dus est modicus. Et quidē directa dicitur
 phlebotomia: q̄ p̄ se fiat, ad euacuatio-
 nē illius, q̄ per se venę sectione euacua-
 ri dēt, nēpè ad multitudinis humorū, si-
 ue sanguinis euacuationē: principaliter
 tñ, secundū q̄ cū eo sunt alii humores.

Reliquę 4. dicuntur indirectæ, & ad-
 ministrantur vt humorum vehementio-
 rem impetum ad diuersam reuocēt par-
 tem, uel ad latera deriuent.

Prima adhibetur ob magnitudinem
 morbi, siue uehementiorem apostema-
 tis cuiuspiam inflammationē. Nā in apo-
 stemate uehementis inflāmationis, ī febrī-
 bus, & dolorib. maximis, nō inuenitur
 cellentius remedium, quàm sectio uenę
 teste Gale. lib. 1. aph. commen. 23.

Secunda, ut materia alliciatur ad lo-
 cum, per quem euacuanda est: unde in-
 mensum

mensium atque hæmorrhoidon suppressione saphena aperienda est, quemadmodū in libro de curan. rat. per sang. missio. capit. 9. in hunc scribens modum Galenus testatur: Plenitudines à suppressis mensibus ortas omnino per crura euacuabis, siue venā secare oporteat, siue scarificare. Sectæ. n. in cubito venæ mulierū reuellere purgatione assolēt.

TERTIA, vt humores deriuentur ad partem appositam loco, ad quem sua sponte rapiuntur: & hoc quidem vt materia è membro, in quod confer-tim ingriuit, auocetur, reuellaturque, & propterea in immoderatiore mensium fluxu secamus basilicam. i. interiorē cubiti venam, quæ hepatitis etiam vocatur, & reuulsa materia ad locum oppositum à fluxu suo diuertatur.

QUARTA, vt portiuncula materię quapiam per venæ incisionem euacuata, natura residuum euincere valeat. Atque ita tandē venā incidere conuenit, vbi repletio in corpore fuerit, ne generetur apostema, virtute scilicet imbecilliore existente, quàm vt vniuersam illam humorum redundantiam simul moderetur ac regat. Ideo portiunculam eius emittimus, ne ob naturę impotentiam imbecillitatemq; in debiliore partes ingruens, inibi abscessus, aut tumores præternaturam excitet.

DE CONSERVANDA

De Scissuræ quantitate. Cap. XCVIII.

FAC plagam largā mediocriter,
vt cito fumus

Exeat vberius, liberiusque cruor.

Hic unicum habetur præceptum de
fissuræ quātitate in uenæ sectione, nem-
pè ut ea mediocriter sit ampla: quo ni-
mirum crassior sanguis ac fumi liberius
excant. Fissura. n. stricta existēte tenuior
sanguis duntaxat effluit, crasso intus re-
manente. Vbi hoc sciendum, quòd in ue-
næ sectione aliquando amplum, non-
nunquā uerò arctū infligere uulnus oport-
teat. Et amplum quidē tribus maximè
de causis. Primò cum humores sunt cras-
si, & crassior sanguis educendus est, ut fa-
cilius exire queat. Hinc melancholicis èt
amplum infligendum est. Secundo, ob
temporis ac regionis frigiditatem, per
eam. n. humores crassescunt: quare per
hyemem, sic necessitate iubente, amplo
potius utendum est uulnere. Tertiò, ob
redundantiam humorum, qui melius
certè amplo quam arcto euacuātur uul-
nere. Contra uerò arctum uulnus magis
conuenit, cum uirtus imbecilla est, ne. s.
immodicè spiritus excernantur, & calor
innatus extra modum debilitetur. Eadē
habenda est ratio in calido tempore,
& cum sanguis subtilis ac tenuis eua-
cuatur.

Quæ

Quæ in uenæ sectione consideranda.

Caput XCIX.

Sanguine subtracto, sex horis est
 vigilandum, *Gal. lib*
9. met
 Ne somni fumus lædat sensibile *med. 4*
 corpus. *siit qd*

Ne neruum lædas, non sit tibi *post*
 plaga profunda. *Acas*

Sanguine purgatus, nec carpas pro
 tinus escas.

Tria in uenæ sectione consideranda
 esse, hoc in loco traditur.

Primum, ut is, cui uena secta est, non *Somnus.*
 dormiat illico post phlebotomiam, nisi
 sex ad minus horæ præterierint, ne fumi
 scilicet, quos somnus efficit, sursum ad
 caput euecti, cerebrum offendant. Pos-
 sunt tamen & aliæ adsignari causæ. Ac
 prima quidem, ne æger uertendo sese
 inter dormiendum supra membrum
 uoluatur, in quo uena secta est, ita-
 que læsionem percipiat. Secunda, ne
 inter dormiendum humores transfluât
 in partem exscalpelli ictu dolentem, in
 biq; apostema generent. Siquidem par-
 tes dolentes, ut capite 95. artis medica-
 lis, & in libro de curan. ratio. per sang-
 miss. cap. 7. Galen. asserit, natura solent
 fluxionem suscipere, & præcipuè qui-
 dem in somno. Auicenna uerò hanc
 adfert

DE CONSERVANDA

adfert causam, nempe quod ex dormitione
 phlebotomiæ propinqua, plerumque acci-
 dat in mēbris confractio. Dū. n. huc & il-
 luc inordinato atque inopinato voluunt,
 reuoluunturque motu, fasciæ dissoluunt,
 quo fit, ut resectæ, & adhuc à recenti se-
 ctione hiantes plagæ immodicam non-
 nunquam sanguinis vim inscientibus effun-
 dant: quod, quod sit vitæ discrimini cōiunctū,
 nemo est qui ignorat. Adhuc fumida
 quoque excrementa per somnum intrò
 rursus ad principalia reuocantur mem-
 bra, Quinetiam spiritus, sanguis, & ca-
 lor venæ sectione ad exteriora plecta-
 ti, somno ad centrum retrahuntur, atque
 ita certè haud rarò, cū ob venæ sectionē
 excitatam cōmotionē, tū somni quoque
 retractionem, ebullitio in humoribus cō-
 tingit, ac inde febris tandē accenditur.
 Satis igitur liquet, confestim à venæ se-
 ctione non esse dormiendū, præsertim si
 inter ea nihil dū cibi ingestū fuerit, quod si
 verò à cibi sumptione in vnā atque alte-
 ram horā, imo & in pluresculas (si ita pati-
 tur animus) somno indulgeatur, nihil,
 aut parum admodū offendit. Si quidem
 exagitatio humorum tanto tempore spacio
 ad plenum contrahi, sedarique potest. Satis
 autem fuerit à somno abstinere, aut certè,
 si qua necessitas dormire omnino cogat, quod
 breuissimo vti somno, adhibita semper
 cautione quadam, ne discinctæ fasciæ egro-
 tan-

tantes in vite discrimen adducant. Nonnulli hanc quoq; assignāt causam, nēpe q̄ materia per somnum crassescat, contractioq; in membris eueniat, perinde atq; in quartanæ typo ob materiæ crassitiem frigiditatemq; solet. Tum nerui præterea atq; lacerti frigidi sunt: fumus igitur ad ipsos perlatus in somno, in quo calor naturalis totus in profundum corporis retrahitur, crassescit simul & refrigeratur, qui sic refrigeratus & crassior effectus, frigiditatem quoq; & crassitiē, siue contractionem cum membris communicat. Simile nanq; a simili facile afficitur. Et hæc quidem de somno phlebotomiæ propinquo, & non de remotiore intelligenda veniunt.

Secundum, ne uenæ sector profundā nimis incutiat plagam, ita ut scalpello neruum, aut arteriā uenæ iunctam attingat. Nerui. n. punctura ob sentiendi præstantiam, ob idq; quod cum principio pars hæc continuitatem habet, promptè dolorem accertet, quē necessario comitatur humorum defluxio, hanc excipit phlegmone, quam ex necessitate deinde non solius quidem puncti nerui, sed totius instrumenti consequitur conclusio, & inde acerbissimā tandem mors, uel ad minus membri, utpote brachii, aut digiti, &c. amissio. Quod Cornelius Celsus li. 2. c. 10. iis etiā uerbis significare uoluit.

Iuncta.

DE CONSERVANDA

Iuncta est, inquit, uena arteriis, his ner-
ui. Ita si neruum scalpellis attigit, sequit̃
neruorum distentio, ea q̃ hominem crudeli-
ter consumit. Legit Galenum ca. 92. artis
med. & lib. 1. c. 2. de motu musculorum,
& lib. 6. c. 2. meth. medendi. Porro ex ar-
teriæ pũctura fluxus sequitur sanguinis
arterialis difficillimæ curationis.

*Gal. 9.
met. 4.
de sp.
post.
in horay*
Tertium, ne is cui uena secta est proti-
nus à missione sanguinis cibum sumat,
sed expectet dum humorum exagitatio
sedetur, ne cibus nondum concoctus ad
subueniendum membro læso cum san-
guine simul attrahatur. De hoc Gal. li. 4.
c. 20. de sanit. tuenda.

¶ *Quæ post Phlebotomiam vitanda.*

Caput C.

OMnia de lacte uitabis rite mi-
nutus.

Et vitet potum phlebotomatus ho-
mo.

Frigida vitabit, quia sunt inimica
minutis,

Interdictus eritque minutis nubi-
lus aer.

Spiritus exultatq; minutis luce per
auras,

Omnibus apta quies, & motus sæ-
pè nociuus.

Hic

Hic quinq; ab incisa modò vena cauenda esse præcipitur.

PRIMUM, Lac & lacticia oïa. Si *Lacticia.*
quidem ex humorib. venæ sectione agitatatis ac cōmotis sæpè in ventriculū nō nihil transfluit. Lac igitur quod per se alioqui corruptioni obnoxium est, sumptū, dictisq; humorib. admistum; facillimè oïno & corrum pitur, & dulcedinis rōne in concoctum ac crudum ab inanis venis attrahitur, Suprà c. 7.

Secuudum, Potus: quippe qui & ipse *Potus.*
pari modo in concoctus facilè ab iisdem abripiatur. Suprà c. 95.

Tertium, frigida oïa, tam intrò su *Frigida.*
menda, q̄ foris admouenda. Eusmodi aut cū primis sunt, alimenta frigidiora, potus frigidus, balnea frigida, ambientis nos aeris frigiditas, vestiū exilitas, super petram nudā sessio, capitis ac pedū frigiditas. Hinc. n. corpus, calore nimium inato, plus satis iā venę sectiōe imminuto, p̄ter modum refrigeraretur.

Quartum, ne ijs, cui vena secta est, *Nebula.*
versetur siue ambulet in aere turbido ac nebuloso. Hic. n. est qui, vt suprà c. 14. ostēdimus, sanguinem melancholicum efficiens, animā contristat. Sed versetur potius incedatq; in aere lucido, claro, atq; sereno. Inde. n. spūs recreantur oēs, & iucundissima quadā voluptate distracti ad similem protenditur.

Quin

DE CONSERVANDA

Quies Quintum, vt idem temperatam ample-
 ctatur quietem, motionemque uitet.
 Hæc. n. humores uenę sectione agitados,
 magis adhuc commouet, & uites usque
 quaque debilitat: illa uerò commotio-
 nem contrahit ac sedat.

Sunt qui tradant, canendum ēt esse à
 salitorum piscium usu postquā uena ali
 cui incisa est: ἀλφύστε γάρ πολλὰ κίς
 καὶ ψάρας ἀπογρονῶσιν, id est, uitiligi-
 nes enim & scabiē sæpenumero gignūt.
 Simeon Sethi in Synt. de piscibus.

*Quibus morbis & ætatibus phlebotomiæ cō-
 ueniat, & quantum sanguinis quoque
 tempore detrahendum. Ca. CI.*

PRincipio minuas in acutis, per-
 peracutis,

Ætatis mediæ multum de sangui-
 ne tolle.

Sit puer atq; senex, tollet uterque
 parum,

Ver tollat duplum; reliquum tem-
 pus tibi simplum.

Quatuor phlebotomiæ præcepta hoc
 loco traduntur.

P R I M V M, vt in principio acutorū
 & peracutorum mēbrorum uena incida-
 tur: pro cuius pleniore intelligentia,
 sciendum in initiō, peracutum morbū esse
 dupli-

duplicem. Exquisite peracutū, qui vltra quartum non producitur diem. Hinc recentiores Medici, barbaram sectantes medicinam, perperacutum vocare solent. Non exquisitè peracutum, cuius vigor in septimo futurus est. Hi itaque morbi cum breues sint, ac statim summos, idest maximos obtineant labores, neq; inducias concedant, illicò per initia curandi sunt. Idem porò, q̄ à calidis magna ex parte hominibus sanguine nimirum & flaua bile nascantur, venæ sectionem potissimum exposcunt. Hinc non temerè Hippocrates libr. 4. de vict. rat. in morb. acut. aphor. 19. ita scriptum reliquit. In acutis morbis sanguinē detrahes, si uehementens morb. videatur. florueritq; egrotanti etas, & uirium adfuerit robur.

Secundum, quod in etate media, siue florenti, ab anno nimirum. 30 ad. 45. vel 50. copiosius, q̄ in aliis, sanguis detrahendus sit. Etenim hic corpus solidū esse incipit, quod nequaquā in sanguinis, quā tum solebat, in se traducit, sed plus solito in uenis reliquit. Quo fit, vt eius subtractio incrementum non impediatur, neque uirum robur dissoluatur. Corpus namque in ea etate neq; augeri sensibiliter, nec imminui, sed veluti stare videtur.

Tertium, quod senibus ac pueris parum sanguinis detrahendum sit, vt per pueros intelligamus et eos, qui pubertatis,

DE CONSERVANDA

tis, hoc est. 14. ætatis annum excefferunt.
 Nā vsq; ad pubertatis initium, tota illa
 ætas pueritiæ mollis est, & tenerior, q̄ q̄
 phlebotomiam toleret: qm̄ licet conco-
 ctio & nutritio in his liberalis, tamen
 spiritus & sanguis modicus, vt pote, qui
 continuè, atq; affatim in corpus translu-
 mitur, neque natura citra inopiã illius
 vacationem sustinere potest. Nā esto, q̄
 natura nostra in solidis habitat, tñ ad im-
 modicam omnem euacuationem labefa-
 ctatur, aut interit. Pubertas ergo primū
 sanguinis missionem tolerat. Hic igitur
 pro mutatione naturæ sanguinē mitte-
 re licebit, neque tamen id facere decet
 affatim, sed admodum breuiter.

Porro per senes eos inaudire oportet,
 qui adhuc in prima atq; sc̄da senectute
 consistunt. In his. n. audacia mittēdi san-
 guinis paulatim de crescit, adeo ut in de-
 crepitis, hoc est, post 79. annū ob uirtutis
 imbecillitatē vix liceat. Plura. Gale in 4.
 li. Hipp. de vict. ra. in mor. ac. cō. 10. & ibi-
 dem etiā Hieremias Thriuerus Brachel.

Quartum, quod dupla sanguinis por-
 tio, respectu nimirum reliquorum tem-
 porum vere detrahenda sit. Tunc. n. san-
 guinem maximè crescere in corporibus
 nostris, apud oēs rei medicę scriptores in-
 cōfesso est. Cæterum quod ad primū præ-
 ceptum attinet, regulæ nonnullæ circa
 sanguinis missionem obseruandę sunt.

Ac

Ac prima quidem, vt ab initio morbi non fiat phlebotomia. Medicus. n. ut cap. 87. artis med. & com. 22. lib. 4. apho. Gal. adferit, naturæ minister est. Sed natura ipsa nunquam in morbi principio, dum crudi adhuc sunt humores, vllam vacuationem instituit. Ergo nec medicus ipse in principio morbi dū adhuc omnia cruda sunt, vacuationē ullam molire debet. Cruda. n. cūm vacuationi non obediunt, graua hac de causa symptomata excitāt Galenus comm. 22. lib. 1. apho.

Fallit tamen hæc regula in tribus casibus: Primo, qñ noxii humores turgent, hoc est, sua sponte concitati ad excretionem nos adducunt: tum, n. in principio etiam morbi nōdum coctis humoribus vacuare licet, ne scilicet humores parum stabiles, & ab vna parte ad aliam sine ordine moti, ad principem aliquam partē decumbant: Raro autem accidit, & humores mobiles ab una parte ad aliam transfluant, sed plerunque sunt in parte aliqua firmi ac fixi: ideoq; nō est in principiis morborum vacuandum, nisi rarissime, hoc est, quando humores turgent. Hinc nō temerè. 4. 1. c. 20. & 22. 3. tract. 2. cap. 7. ab Auicēn. præcipitur, ut in principis morborū venę incisio pēnitus demittatur, vt quæ superfluitates extenuet, ut per corpus fluant, ac sano sanguini permisceantur, non extrahat tñ quod extrahi

DE CONSERVANDA
trahi necesse erat: quo fit, vt post tēporis
interuallum phlebotomiam repetere o-
portet, interim eodem die, interim po-
stridie. Atq; hinc profecto vires nimium
debilitantur.

Secundò in materiæ multitudine:
Hic. n. circa principia quāq; , quemadmo-
dū cōm. 29. lib. 2. aph. Gal. testat, venæ se-
ctionem, nōnunq̄ verò & purgationem
adhibere oportet, quo minorem iā factā
materiam natura possit concoquere.

Tertiò, in morbi magnitudine ac ve-
hementia, vt in magno vehemētissimoq;
doloris apostemate, licet nō sit multa in
corpore materia, sanecedēs. Nam repel-
lendus humor est ne apostema citius,
q̄ par est, crepet, aut aperiatur. Venæ igit̄
sectio, vt magna hæc praua symptomata
euitentur, circa initia statim adhibenda
est. Quod Gal. lib. 13. c. 20. meth. med. iis
innuere uerbis voluit, inquiens. Itaq; in-
cidenda in talibus affectib. vena statim
ab initio, si modò tam valens virtus sit,
vt sine noxa missionem sanguinis tole-
ret, ac nihil prohibeat eorum, quæ de-
secanda vena retulimus, sicuti vel crudi
humores copia vel puerilis ætas, vel an-
ni tempus, vel regio, in qua sit extremus
calor, aut frigus. Non solū autē in mor-
bis acutis, atq; adeò inflammationib. ve-
particularum, præsertim nobilium, san-
guis

guis ex opposita parte mittendus est, vt inflammatio prohibeatur. etiam si sanguis modicus fuerit.

Secunda, ne fiat phlebotomia in die motus aegritudinis, veluti in crisi: vt in qua neque venę sectio, neque aliqua alia vacuatio tentāda sit: ne materia, s. diuertatur à loco, ad quē naturā ipsam, vt excernatur, pellit. Pari modo nec in ipso paroxysmo tale quippiā tentandū est: recte q; cōm. 19. lib. 2. aph. Gale. præcipit, vt morbo iā consistente, neq; venę sectio, neq; purgatio adhibeatur, quod coctiones morborū, tunc maximē fiāt, quę melius in quiete, q̄ motu perficiuntur. Ceterum sicut se habet status ad integrum morbū ita & paroxysmus respectu dierū *ἀπυρεσίας*, id est, intermissionis, quēadmodum igitur in statu nō est vacuandū, ita nec in paroxysmo.

TERTIA, ne phlebotomia circa initia statim morborū fiat, qñ crisis adhuc remota est. Sanguis. n. in sic caloris fundamentum est, ipsum nimitū sustinēs, licite cor generet, & spiritus deferat, sed sanguis est fundamētum eius. ex ipso. n. vt materia natiuus calor gignit. per sanguinis igitur subtractionem calor, qui coquere materiam morbi debebat, vacuatur, quo fit, vt morb. in longū protrahāt, viriumq; robur deiciat. vt timentū sit, ne ob morbi diurnitatē, ac

virium

DE CONSERVANDA

virium imbecillitatē natura succūbat.

Quarta, ne in corpore, cui stercus multum inter intestina cohibetur, phlebotomia adhibeatur. Tria. n. sunt, velut supra, cap. 95. ostendimus, attrahētia. loca, s. inanita, mēbrorū caliditas, ac totius corporis habitus. Venę igit̃ sanguinis missione exhaustę ē mēbris rursū propinquis attrahunt, quemadmodū & Meseraicę ē ventriculo: quo fit, vt alius magis cohibeatur, & materia in venis contenta corrūpatur. Meseraicę enim humiditatē ē stercore penitus exuentes ipsum exiccant. Proinde molli clystere, aut subiecta glande, eger prius vacuādus est, ne venę putridam quampiam superfluitatum essentiam ab intestinis venentur, attrahantq; Gal. in. præ sagio experientia confirmato cap. 5.

Quinta, ne frequens ac multa phlebotomia fiat, hinc. n. circa sentuntur multi ac mali generantur morbi, sicut est, epilepsia, apoplexia, & paralysis, siquidē ob sanguinis & caloris imminutionē multę generantur phlegmaticę superfluitates, quę dictas tandem ægritudines excitant. Hinc non temerē vulgo dicī solet. Qui in iuuentute phlebotomiā exercent, hoc est, sanguinis missione citra necessitatem sepius vtuntur, senectutem deſtebunt.

Sexta, ne venę sectio adhibeatur, mulic.

mulieri, cui menses fluunt, aut vterū ge-
renti. Vterū gerenti quidē ne abortiat:
Calor. n. cibū cōcoquēs venæ sectione dī
minuit, & alimentū fœtui subtrahit, &
maximè quidē si is auctior fuerit. Nam
fœtus ex mensibus nutrit, cū aut non
inueniat vñ nutriat, fame conficitur, &
mouetur, & dissoluit, exciditq; ex natu-
ralib. vinculis: magis aut hoc contingit,
si maior sit fœtus, nam maiori indiget
alimento. Non inuenit aut ipso sangui-
ne misso. Plura de hoc Leonhartus Fu-
chsius. cōmen. 31. lib. 5. aph. Gippo. Cui
verò menses fluūt, naturaliter, s. & secun-
dū reuolutionem mensis vena secāda
nō est, nisi in immoderatiore fluxu, nē-
pè ad reuelendam materiam. Sed quan-
do naturaliter & secūdum debitum na-
turæ cursum erumpunt, naturæ res om-
nis permittenda est. Supra capite. 95.

Septima, ne phlebotomia fiat post
immodicam ventriculi perturbatio-
nem infrā & supra factam, quam
χολέραν Græci, Latini choleram etiam
appellant, barbaram sectantes medici-
nam, Cholericam & choliricam pas-
sionem nominant. Cū enim venæ
sect.ione humores commoueantur, tū
mendum ne per hoc biliosus humor
in ventriculum transfluens, ipsum in-
flammet. Plura suprā circa finem ca-
pitis. 95.

Y Postremo

DE CONSERVANDA

Postremò videndū ēt est, quib. hominib. phlebotomia cōueniat. Cui sanē rei regulæ ēt nonnullæ ponendæ sunt.

Ac prima quidē, q̄ hominibus delicatis, ociosis, desidiosam vitam agentibus, valdē corpulentis, & multū nutriende cibo videntibus, potissimum conueniat.

SECUNDA, quod illis etiā, qui sanguine abundant. Quod quidem per vrinæ crassitiem cognoscitur: abundantia enim sanguinis eam efficit crassam, flauæ verò bilis tenuem.

TERTIA, quod ijs quoq; ex vsu sit qui melancholico abundant succo: vnde multa melancholia naturali cū sanguine per corpus discurrente, q̄ ab ea sanguis in hepate ad amussim non deputetur, purgationē antecedere debet phlebotomia, sequi verò purgatio. Duplex porro melācholia est naturalis scilicet, & nō naturalis. Qñ naturalis abundat, cum sanguine simul discurrit, quare ad eius euacuationem, primum quidem re ne lectio adhibenda est: ab eo dem enim calore temperata nimirum, sanguis & melancholia generantur: deinde vero post temporis aliquod interuallū, nempe post concoctionem, purgatio phlebotomiæ succeder.

QUARTA, quod illis cū primis etiam coferat, in quibus periculum est, ne ob humoris redundantia in corpore accidat

Postremo

Y

accidat calfactio, ebullitio, & conturbatio. Nonnulli in per hanc regulam sepe numero fallunt. Quoniam calfactionem aliquam percipiunt, humorum ebullitionem adesse suspicari, venae sectione statim vtuntur, cum ex flauae bilis feruore & incensione hoc interim accidere etiam possit. In qua sane terra abest, vt calfactio & ebullitio per venae incisionem cohibeatur, vt magis est incitentur & aulescant. Phlebotomia nam humores commouet, vt maiore deinceps impetu per corpus discurrant. In tali igitur casu phlebotomia vtendum non est, nisi sit ex humorum redundantia: quod quidem ex sudoris multitudine dignoscitur, & praecipue cum is matutino tempore aboritur. Aliqui enim non sudant, nisi cum euacuatione opus habent.

Quinta, quae venae sectio illis potissimum adhibenda sit, quibus vires adhuc firmae sunt quaeque sanguinae & non frigidae ac siccae sunt temperature. Hinc Rhezes lib. 7. ad Almanico. c. 21. Corpora, inquit, quae uenas habent amplas & conspicuas, quaeque hirsuta sunt, & color inter rubrum fuscumque medio adolescentium nimirum iuuenum, & senum, & nondum decrepitorum phlebotomiae praesidia magis tollerare possunt. Pueris vero & infirmis vena secanda non est, nisi maxima incumbente necessitate.

DE CONSERVANDA

Quæ membra, quoque tempore uene sectione
uacuanda. Cap. CII.

Ver Aestas dextras Autumnus
Hyemisque sinistras.

Quatuor hæc membra, hæpar, pes,
cephæ, cor, euacuanda.

Aestas hepar habet, uer, cor, sicque
ordo sequetur.

Hic ostendit, quæ membra, quoque tem-
pore per phlebotomiam sint uacuanda.

Ac primo quidem dicitur, vere & æ-
state uenas dextræ partis esse secandas:
dextræ, scilicet manus, brachii, uel pedis.
Sed autumnò ac hyeme sinistras: sinistra
nimirum manus, brachii uel pedis. Ve-
re enim crescit, atque augetur in corpo-
re sanguis, æstate uero flauabilis: quod
fit ut in uere ac æstate uacuandæ sint ve-
næ quæ sanguine & flaua bile magis a-
bundant, tales autem cum primis sunt
venæ dextræ. Siquidem in dextra corpo-
ris parte situm est membrum sanguifica-
tionis, nempe hepar, & cholodocos, i. fol-
liculus flauæ bilis. In Autumnò uero hu-
mor generatur melancholicus, qui acer-
natur etiam, nec dissoluitur per hyemem: u-
nde autumnò & hyeme illæ venæ potissi-
mum secandæ sunt, in quibus melacholia
magis dominatur, suntque venæ sinistrae.

Nam

Nam in sinistra corporis parte situs est, lien, receptaculum melancholiæ.

Secundo deinde loco traditur quatuor hæc membra, nempe cefalun. i. caput, cor pedem, & hæpar, uacuanda esse iuxta quatuor anni tpa. Cor quidem uere, hæpar æstate, caput hyeme, & pedes autumnò.

¶ De commodis ex sectione Saluatellæ.

Cap.

CIII.

EX saluatella tibi plurima donata.

Splenem, hæpar, pectus, uocem, præcordia purgat.

Innaturalem tollit de corde dolorem.

Sex commoda hoc loco recensentur sectionis uenæ, quæ saluatellam uulgo uocant. Ea inter digitum medicum & medium frequenter admodum & sæpissime inciditur. Alius incisionis eius locus est, ut uulgus autumat, inter medicum, & auricularem.

Ac primum quidem eius commodum, quod lienem expurget.

Secundum, quod iecur emundet.

Tertium, quod pectus purificet.

Quartum, quod uocis auferat incommoda.

Quintum, quod à nocumento tueatur, ac conseruet præcordias: quo nomine

DE CONSERVANDA

mine os ventriculi, mēbra spūs; & quęcunq;
cordi uicina, hic intelligenda sunt.

Sextum quod nō naturalē cordis dolo-
rem tollat: ac ratio quidem omnium est,
quod huius uenę sectio, ut latius paulō
post declarabitur, ab omnibus illis locis
sanguinem educat.

Pro pleniore autem huius rei intelli-
gentia, primō quidē sciendū est, aperiri
nonnunq̄ uenas, nonnunquam uerō ar-
terias. Verum propter difficilē fluxus
arterię cōpressionē, arteriā, medici inci-
dere metuunt, quippe cū si quis in secun-
da fortē uenā arteriam uulnerarit, agrē
statim sanguinis eruptionē cōpescat, ac
ubi res optimē cadat, ad cicatricē perdu-
ctā diuisione, tñ aneurisma, hoc est, arte-
rię incisę dilatatio existat, teste Galeno
lib. de curat. per sang. missi. cap. 21. & 22.
Difficilis porrō est fluxu arterię com-
pressio, partim quidem ob arterialis san-
guinis feruorem. Hic. n. promptissimē
mouetur, arteriāq; dilatando aperit: qua-
re sanguinis eiaculationem in arterię in-
cisione admodū iuuat. Partim uero, quā
motus arteriarū, ut lib. 2. c. 26. de sanitat.
tuen. Gal. attestatur, nunquam intermit-
tatur, quo fit ut ipsarum uulnera tardius
etiam curentur. cum utriq; quietem re-
quirant ea, quę sananda sunt. Galen. lib.
3. cap. 8. metho. med. & comm. 8. libro 6.
aph. Prodest autem arterię incisio, quā-
do

do corpus redundat sanguine tenuiore, aut flatuoso, aut feruidissimo. Sedes. n. sanguinis subtilis ac tenuis, vnde calor naturalis & spiritus procreantur, & tñ flatuosi, in arterijs est. Quin feruidissimus etiã sanguis qui à calidissimo mēbro, corde scilicet perficitur, inq; singula corporis mēbra digeritur, in arterijs continetur. Crassioris verò, quo mēbra nutriantur, receptaculum in venis est. Sane verò quæ Galeno occasio extiterit secunda arteriæ, ipse cap. 22. de curandis rat. per sang. miss. edisserit, Monitus, inquit, per quorundam insomnias quorundam duo perspicuè mihi visa sunt accessi ad dexteræ manus arteriam inter indicem ac pollicem sitam, siuisq; fluxere donec sponte sanguis resisteret, in ita somnium preceperat. Efflavit autē non tota libra. Subito itaq; diuturnus extractus color est, in illa maximè parte fixus, qua recur septo transverso cõmittitur. Nihil q. dem hoc etate iuuenili euenit. At minister Dei Pergami diutino lateris cruciatu laborans, liberatus est arteria in summa manu incisa, aggregatis & ipse illud insomnij monitu.

Secundo verò loco sciendũ, quã veng se cilio multis admodũ mēbris adinheret solent. Aliquũ q. de brachio, siue manū magna, nonnunq. parua, qn. p. pedi, nonnunq. naso, aliquũ fronti, nonnunquã labris, qn. p. linguæ

DE CONSERVANDA

linguæ siue plato nonnunquam angulis oculorum frontem uersus. Quinque uenæ secundæ ueniunt in manu magna, per quæ intelligitur apud Medicos torum brachium cum summa manu, ut per pedem torum crus, hoc est, quicquid ab ischio usque ad plantas pedum est, quemadmodum docuit Rhazes lib. 7. ad Almanf. c. 21. & Auicenn. 4. r. c. 20.

Vna uocatur humeraria siue humeralis, Græcè *ἀμυαία* quod per humerum in manum feratur, uel exterior, quoniam cubiti exterius latus perreptat: Vel *κεφαλική* id est, uena capitis.

Alterior cubiti uena, quæ *ἡ τὰ ζῶντις* Græcis dicitur, Latini iecorariam & lienarem: hodie facientes medicinam Basilicam uocant.

Tertia Media, quam nonnulli & alio nomine non ineptè communem, uel cardiacam, uel nigram, uel matrem, nuncupant. Barbari uerò, Medianam appellat.

Quarta axillaris, quæ est ramus basilicæ.

Quinta funis brachij, quæ est ramus cephalicæ descendens. In minori siue summa manu est Scilè, siue Saluarella. Et ita in manu sex uenæ secundæ ueniunt.

Cephalica.

Cephalica incidenda est, ubi superiores pectore partes, facies nimirum aut caput malè afficiuntur: quare confert passionibus capitis, ut hemicranie

nie, mania & similibus. Galenus capite decimosexto, de curan. ratio, per sangu. missio.

Basilica à partibus statim euacuat, *Basilica*
quæ infra ceruicem sunt, verbi gratia, à lateribus, pulmone, corde, iecore, liene, aut ventriculo.

Communis situ & compositione in *Media-*
ter quas iam dictas media est. Nam ea
ex fisione vtriusque oritur. Est etiam in
vacuando media: vndiq; n. vacuat, ab infe-
riorib. nimirū partib. infra ceruicē, à col-
lo, & sup. collū. Vñ exquisitissima oīum
humorū & vniuersalis toti corpori p hu-
ius venæ sectionē fit euacutio. Vniuersa-
lis quidē, nō, vt quibusdā placet, quod à
corde oriā, sed qđ sit ramus cephalicę
& basilicæ. Sanguinē igitē cephalica de-
tracturus, ea non apparente, mediam po-
tius quàm basilicam secabis. Quod si
nec Basilica se ostēderet, ad mediam po-
tius, quàm ad cephalicam confugies.

Saluatella siue salubris, Scilicet Aui- *Saluatel*
cen. 1. 1. do. 5. sum. 5. c. 4. appellat, & est la-
vena sub annulari & medio digito ex-
porrecta. Verū aliās subinde apud Ara-
bes & Barbaros illā Scilicet vocari obser-
uat, q̄ iuxta brachiale ab humerarię ra-
mo axillaris venæ ppagine constituit,
cui eadē q̄ axillari medicorū vulgus no-
mina imponit, hęc quoque saluatellam
& salubrem vocant. Hęc obstructo he-

DE CONSERVANDA

parte in dextra manu, liene verò in sinistra incidi solet, Quare hoc fiat, ratione ostendere non est, sed experientia licet.

Porro manus illius cui hæc uena secatur in calidam aquam ponenda est, donec locus infletur, & leuiter extumeat, conspicuusq; fiat: secta autem iam uena, iterum in aquam ponenda est, ideo ut sanguis cito eiaculetur, si eius eruptio debilis fuerit, sicuti solet in pluribus casibus, quibus per hanc uenam sanguis extrahitur, & he sanguis in ore uenæ conglutatus illico restringatur. Cū autem ex ea, quantum uolueris, emanarit, parū olei acialis imponendū est, ne in ista uulnere uulnus excrescere obducatur. Rhazes lib. 7. cap. 1. ad Almaso. & Auc. 4. tit. 20. ubi ep. b. l. inno. ubi

Axillaris

Axillaris ramus est basilicæ & apparet in curuatura brachii superius interiora: de hac idem quod de basilica iudicium est.

Funis brachii similis est cephalicæ: est enim ramus eius. Quamquam autem uenæ sectione, quemadmodum id ipsum a Galeo & Auicenna adferitur, ueroersalis è toto corpore fiat euacuatio, non ut ex omnibus uenis æqualiter, sed tantum ex communibus, ut uisum est. Licet etiam uenæ è toto corpore uacuent, non tamen æqualis in omnibus est timor. Imò cephalica Rhazæ est securior, basilica uero & cardiaca magis timendæ, quamquam hæc quam illa minus.

Cephalicæ

Cephalica omnium minus est noxia, nullus neruus, nulla arteria, nullus et tendo sub ea vena procurrens sectionem impediat.

Cardiacæ siue medianæ incisio admodum difficilis ac periculosa est, propter subiacentem neruum, ac tendinem: maxime si in ipso brachij sinu profundius incidatur. Pericula id *avvriçia*, vt paulò ante dictum est, Greci vocant. Nam is est præcipue locus difficilis, qui tamen quotidie administratur.

Basilica inter ceteras eius loci periculosissimam habet sectionem: tum propter arteriam, quæ subiacet, tum etiam propter incertum & varium neruorum in ea parte procursum, qui te dubium & anxium reddunt: præsertim in interiore brachij plexu, qui minus carnosus est.

Scailen, siue Saluatella, non est periculosa, sed tamen subtilis, vnde conuenit, vt infectione eius manus in aqua calida detineatur, quo expeditius erumpat sanguis.

In pede tres venæ sunt, ischiadica scilicet, saphena, & vena poplitis, quas incidere consueuimus sanguinem deorsum reuulsuri, vt in mensium prouocatione.

Sed in hoc vena poplitis iuxta Aui-cennæ sententiam, efficacior est saphena, aut ischiadica: propinquior enim

DE CONSERVANDA

est vtero, vnde melius ab ipso deorsum trahit.

Saphene sectio à renibus, ab vtero, testiculis, & virga sanguinem educit.

Ischiatica ab ancha, id est, ischio, siue à coxa renibus, & membris versus exteriorem partem sitis melius trahit: Inuamētum sectionis eius magnam est in ischiade, podagra, varice, elephantiasi.

Saphena ab vtero trahit, & membris versus interiorem partem sitis licet eiusdem venæ sint rami: menses prouocat, & hemorroidum orificia aperit.

*Frontis
vena.*

In media fronte inter duo supercilia sita est vena, cuius incisio confert grauitati capitis, & præcipuè illi, quæ est à parte posteriori, & antiquis faciei vitijs, nempe morpheæ, impetigini, scabiei, & oculorum affectibus, incisa tamen prius cephalica.

Nasi.

Est in naso quoque vena, in cuius incisione collum sudariolo stringere oportet, donec capitis partes intumescent, & vena conspicua fiat. Idem etiã in sectionem venæ frontis iaciendum.

Labiorum.

Inter labra item & gingiuas venæ sunt, quæ propter oris aut gingiuarum abscessus scindi solens, cephalica tamen prius incisa.

In palato venæ sunt quatuor, quorū incisio cōfert fluxioni rehumatis ad dentes

tes, ac in eis dolorem excitantes. Suntq; omnes conspicue, & incidende potissimum post concoctam materiam.

Sunt quoque venę quędam in angulis *Ocularis.* oculorum lachrymalibus frontem versus, quę inciduntur in passionibus oculorum, doloribus capitis, ophthalmia antiqua, & lachrymis, secta prius cephalica.

Pręterea venę quę sub lingua *Lingua.* conspiciuntur, possunt in multis affectibus incidere, præsertim in angina, secta tamen prius cephalica.

Quinetiam in temporibus iuxta *Tempo* res venę sunt, quę inciduntur propter *rum.* vertiginem, hemicraniam, vehementem capitis dolorem, & egritudinem diuturnam, sed hæc incisio, ut in lib. de genitu. & in lib. de aëre, aquis, & locis Hippocrates autor est, hominem reddit sterilem. Quibuscunque, inquit, iuxta aures venę sectę sunt, hi coeunt quidem, & genituram emittunt, verum modicam, & debilem, ac infecundam. Nam plurima geniturę pars à capite iuxta aures in spinalem medullam procedit. Ipse autem geniturę meatus, cicatrice sectioni inducta, obstruitur. Et proceres Scytharum, incisis iuxta aures venis, sterilescere affirmat. Avicenna eas iuuenilas vocat.

In collo etiam venę sunt, quas Græci

DE CONSERVANDA

ei *φαιριδας*, Latini iugulares, id est, venas faucium & gutturis, Arabes Guidex, Barbari Subeticas, Apoplecticas, & somni venas appellant, quod pressæ, ligatæ, & complicatæ, afferant *καπορ* id est somnum veterinosum, & torporē quendam apoplecticum. Vulgo, *den Indengriff* vocare solent. Hæ inciduntur, cum anhelitus in principio lepræ maxime constringitur coarctaturq; , & in principio fortis anginae, in asthma acuto, in raucedine vocis, in abscessu pulmonis, in dyspnœa, quæ est ex multo sanguine calido, & in ægritudinibus splenis ac laterum. Plura in libro anatomia viuorum Galeno ad scripto, capite 28. & apud Rhacem & Auicennam locis citatis.

DE

DE VORATIONE

VICTVS SALVTARIS

post incisam venam, & emis-
sum Sanguinem, & Ar-
matum Epigram-
ma Anastasij.

Venam Armate tibi medici incidere, timentis
Nescio venturi qualis, damna mali.

Nunc quo tanta modo, fuso peragenda cruce,
Siquae diæta tibi qualis, habenda rogas.

Illi morborum dicant Armate peris;

Hæc non est nostra falce metuenda seges,
Non missum facis, & cupio ex te audire di-
serui.

Atque aliquid tua quod Pieris, ornent, ais.
Accipe quando quidem nugas ad serua du-
cis.

Quæ facias octo versibus, octo dies.

Prima cena die sit misso sanguine parca,
Lux abeat lætis aucta secunda modis.

Tertia sed placide debetur tota quieti:

Quarta & quinta sibi mollius esse volunt.

Balnea sexta petit: mox septima colligit au-
ras;

Ferique vagos circum rura nemusque pe-
des;

Octava amplexus dilectæ coniugis, & que

Ante fuit, vitam restituisse solet.

Victus

VICTVS ET CVLTVS

Ratio, Exposita quatuor in
singulis mensibus versibus.

Per Ioachimum Ca-
merarium.

IANVARIVS.

*Mensis amat tepido Iani decurrere victa,
Et refici grato saepe liquore iubet.
Vena tibi nullos exudet secta cruores,
Sed calida fas est mergere corpus aqua,*

FEBRVARIVS.

*Februus otus, volucresque cibis odere palu-
stros,
Esseque inertifica febre timenda solent.
Pharmaca tunc hauri, tunc scinde in pollice
venam.*

Et calido multum flumine membra foue.

MARTIVS.

*Martius humores & terra & corporis auget
Tunc ratio est puri magna tenenda cibi.
Dulcia tam prosunt acri condita sapore,
Pharmaca non prosunt, venam aperire uo-
cet.*

APRILIS.

*Frigore nim lente reuocat telluris; Aprilis.
Tunc etiam est tenuis perque forata cutis.
Tunc intus sunt aucta magis, suntque omnia
plena:*

*Soluere se uenter, uena aperire iubet.
Omnia iam floruit iam formosissimus annus.
Iamque*

Iamque sibi cuncti mollius esse uolunt.
Balnea nunc cole, nunc sit pharmaca sumere
cura,

Et tibi nunc misso sanguine uena fluat.

I V N I V S.

Iunius & gaudet gelidis, & pascitur her-
bis.

Vinifico humori tunc inimica fuge.

Latitia & recreet tunc mentem blanda no-
luptas.

Affligat corpus nec medicina tuum.

I V L I V S.

Aeris ignifluos intendit Iulius estur,

Hoc breuior somno tempore danda quies.

Balnea uidentur, nec venam tangere ferro,

Nec dominae petulans accubuisse uelis.

A V G V S T V S.

Ipsa etiam Augustus somnium restringit &
escas,

Et Veneris cupidos gaudia ferre uetat.

Pharmaca nemo bibat: iaceret neque corpora
ferro,

Nec gelidas intra delicietur aquas.

S E P T E M B E R.

Poma dat & gratos September ab arbore
fructus.

Tunc etiam presso pascere lacte caprae.

Pharmaca nil prohibet tunc sumere, scinde-
re venam,

Nec tuus externum uitet aroma cibus.

O C T O.

OCTOBER.

Octobri offertur venatio, vna, volucres:
 Vtere, nec dubites non tenuisse modum.
 Sic tamen ut no oneres nimio precordia.

Cumque modo studeas nō tenuisse modum.

NOVEMBER.

Esse salutaris perhibetur mulsz Nouembri,
 Gingiber & dulci fissile melle natans.
 Tum neque saepe laues, Veneris neque sacra
 frequentes.

Ante senex tempus ne uideare suum.

DECEMBER.

Iuxta mense focum calidis utare Decembri,
 Tunc iaceant mensis gramina nulla tuis,
 Incidas capitis sensi à frigore venam.
 Cinnam coque tuus fragret odore calix.

LOCI ALIQVOT
 de moderatione cibi & po-
 tus, item somni & vi-
 giliarum.

1. Modus organorum hortatur ad tem-
 perantiam. Cum.n. immodicè oneran-
 tur, non pōt coctio perfici. Et uītia pri-
 mæ coctionis deinde non possunt corri-
 gī in aliis coctionibus. Quare cibo im-
 modico ingesto, cūm sit malus chylus,
 ēt postea fit insuane nutrimentum, &
 corpus vitiosis humoribus impletur.

2. Tra-

2^a Traditur utilissima regula. Vitium prioris coctionis nō pot corrigi in posteriore. Quare, cū ventriculus nō facit suū officium, nunq̄ fiet ex crudo chylo sang. bonus. Iō intēperātes, qui nō cōcedūt otium primæ coctioni, replēt corpus vitiosis humoribus, fiunt pallidi, & prosteruntur vires ventriculi, ac deinde hepatis.

3^a Sæpe citatur dictura Hippocratis, in Labore quo cōplexus est res utiles corpori, & eam cibi, p rum modum & ordinem; monoi, sitia, tus, sopora, vphoi, pantamentia. Primū locum ni, omni tribuit labori, qui pp̄ multas causas præ sint m cedere cibos debet. Excitatur. n. calor, su derata. perfluitates consumuntur & expellunt, q̄ utile est antequam ingerantur alii cibi. Vt. n. si ad focū calfacias aquam, & iam feruenti infundas frigidam, rui sus extinguitur calor, ita turbatur coctio, cum rursus cibi ac potus ingeruntur crudi:

In cauere iubet Aphorismus, ta minadara somata, o so antreſcis mallon blasps. Nō pua corpora quanto plus natries ta to plus lades. Sūt autem uiliora exercitia, in quib. agitantur brachia, & thorax panditur, ut discutiantur superfluitas in pectore & pulmone, & motus, calorque diaphragmatis ventriculo profunt. Post cibum cauendi sunt omnes vehementiores motus corporis & animi, cauenda & vocis intentio. Tribuenda est. n. quies uentriculo amplexo iam cibū, qui cum agitat, non potest integre concoqui. Motus. n. aperit

aperit orificiū ubi exhalant calor & spiri-
 tus aperit & pylorū, ubi crudus chylus
 ante tēpus effunditur. Ac interdū subitū
 exitium afferunt illi vehementiores mo-
 tus post cibum. Nec quā est, qui non
 experiatur, sibi tales contentiones noce-
 re. Itaq; videmus natura etiam pecudi-
 bus hunc sensum inditum esse, quietem
 ut amet postquam pastæ sunt. Qualis est
 aut immanitas, homines prorsus contē-
 nere ordinem a natura institutum, utilē
 uitæ & conseruandis non solum uentris
 sed etiam ingenii uiribus. Est etiā quēdā
 diligentia, quæ eruditos decet, cibi & po-
 tus discrimina considerare, qui iuuent,
 aut offendant corpus, ut calidis & siccis
 minimè prosunt calida aromata, & ple-
 niora uina. Ad somnum conciliandum
 prosunt lactucæ & cibi ex amygdalis fa-
 cti. Obseruet igitur quisque quahibus ci-
 bis opus habeat.

De somno.

4. Conducit quis ad recreandas tres uir-
 tutes: Ad rigationem cerebri ad generā-
 dos spiritus, & ad perficiendū officiū uen-
 triculi & hepatis. Verè igitur Ouidius.
*Is quoque qui gracili cibus est in corpore som-
 nus.*
 Et Vergilius.
seffos sopor irrigat artus.

Nam cū coctio rectè perfecta est, om-
 nib. membris distribuitur nutrimentū,
 q̄ membra irrigat, gignuntur spiritus,
 qui nouas uires addunt, & tamen æstus
 cor-

corporis ipsa quiete mitigatur: perfunditur etiam corpus quadam vitili & suauitate gatione ex cerebro. Recipit & cerebrum, vires, unde fiunt nervi viuaciores.

¶ *De ordine cibi & somni.*

¶ Nec inanes suauiter dormiunt, nec immodico cibo onerati: Ea nec antecendant coenas, a coena exiguum sit interuallum ad somnum. Molli ambulatione cibus ex orificio uentriculi descendit, & orificium claudit. Deinde quies gratissima est uentriculo, ac primū in dextro latere cubandū est, ne hiet os uentriculi. Fit igitur collecto calore in somno coctio, prohibetur cruditas, conseruat calor naturalis, gignitur sanguis suauior, sequitur & uirium & coloris bonitas. Nec dubiū est, certissimam esse perniciem uirium corporis & ingenii, extendere uigilias post coenam in multā noctē. Quia non tantum cruditas sequitur, sed dissipatur calor naturalis, languescit uirtus uentriculi, gignitur sanguis impurus, corpus uitiosis humoribus repletur, sequitur aut cacochymia aut macies, accedunt pallor, conturbatio spiritum, debilitas cerebri. Quare assuefacienda est inuentus, non modo ne conuiuia producat in multam noctem, sed etiā, ut lucubrationes omittat principio noctis, nec tempus ad quietem diuinitus constitutum omnibus animantibus transferat ad exitiosos labores.

Est

6 Est etiam opus animi tranquillitate. Nam dolor cordis, item sanguinis ac spirituum effusio in metu, mœstitia, ira nimis intenta cogitatione, impediunt cerebri quietem, nec sinūt cor vacare huic actioni naturali.

P O L Y B V S
D E S A L V B R I
Vicus ratione priuatorum.

Ioanne Giunterio Andernaco
Interprete.

Hyeme.

Riuatos hanc viuendi rationē sequi oportet Hyeme plus esse, minus bibere conuenit. Sed potioni vinū q̄ merassimum esui panis exhibēdum est. Carne potius assa modicē oleribus vtendum. Huiusmodi nanque alimentis corpus & siccum & calidum euadet.

Vere.

At vere potioni adiiciendum, sed paulatim tamen & dilutius bibendum est. Cibo demendum, eoq; molli, pulte videlicet magis quam pane, magis oleribus vtendum est. Eadem lege transeundum

Aestate.

Aestate verò cibo minus duro, & elixis,

xis, & oleribus tum crudis, tum coctis, portione multa corpus eget, cauendum tamen, ne magna subito dictorū fiat mutatio. Eo tempore aptissima sunt pulu- cula mollis, caro elixa, potio quam delu- tissima. Atq; hæc ita obseruanda sunt, vt corpus molle sit, & frigidum. Nam in calido anni tempore, & sicco, exuritius, qualidumque redditur. Itaque his ra- tionibus tueri oportet. Patis autem mo- lo ex Vere in Aestatem, sicut ex Hye- me in Ver. confluere, eibis demendo, adijciendoq; potioni. Rursum ex Aestate in Hiemem traducere, dum annus absoluatur, expedit.

Per autumnum cibo paulò pleniore, & sicciore vti licet, minus, sed meracius bibere. Quemadmodum, vbi Hyës bo- na contingerit, meraca etiam magis & exigua portione, cibo pleniore & vehementer sicco vti. Ita enim hoc frigidum admodum & humidum tēpore optima va- letudine fueris, minusq; frigus senties.

Quod ad habitus & aetates attinet, plenis mollibus, rubicundulis ob tempe- raturæ humiditatem sicciior victus vt- usus est. Gracilibus, duris, rufis, & ni- gris humidior. Nam huiusmodi corpo- ra sicca sunt. Iuuenibus autem rarior & humidior, quoniam aetas sicca est, & cor- pora magis induruerūt. Senibus magna ex parte sicciior aptus est. Siquidem hu-
midi

DE CONSERVANDA

mīdi molles & frigidi sunt. Proinde ha-
 bita & ætatis, & temporis anni ratione,
 vitæ modum instituire oportet, qui præ-
 sentibus & calori, & frigori contrarius
 existat. Sic enim potius sani degemus.
 Per hyemem celeriter ambulandū æsta-
 te conuiescendum est, aut non in sole
 ambulandum. Obesibus cita ambulatio
 gracilibus lenta conuenit. Per æstatem
 frequenti balneo, hyeme raro utendum
 est, idque magis tenuibus, quam plenis.
 Eo quoque tēpore corpus veste pura, per
 æstum vili lacerna velandum est.

Obes qui graciles fieri cupiunt, la-
 bores vniuersos ieiuni subibunt, & su-
 dantes adhuc, nec dum refrigerati cibū
 assumunt, vinum temperatum, & nō per-
 frigidū prius bibent: epulæ, sesamū atque
 id genus alimenta dulcia sunt, eaque
 copiosa. Sic enim vel paucissimis bella-
 rijs saturantur. Semel die cibus assum-
 ptus, ratum balneum, lectus per æsta-
 tem terra, hyeme durum cubile, sine ve-
 stibus ob ambulatio, quanta maximè
 fieri potest, conducit.

Qui tennes se implere volunt, præ-
 ter alia, quæ plenis contraria facient,
 modicè ieiuni exerceri debent.

Vomitu verò, & ventris deiectione à
 medicamento petita sic utendum est:
 Sex hybernīs mēsis vomere vtile est.
 Nam & pituitæ plus, & capitis grauitas
 subest.

subest. Adhęc dolor precordia exercet. Deiectionis æstate vsus est. Tū .n. æstus bilioſum corpus reddit, grauitates lumboſ fatigant, & genua calore infeſtātur: ventris oriuntur tormina, & diſtorſiones. Iam verò superiores corporis partes per inferiores purgandæ sunt. Deiectio aut̄ plenioribus & humidioribus à medicamento magis falso: ſicciorib. aut̄ & tenuiorib. & imbecillis à pinguiore, craſſioreq; petatur. Pingue igitur & craſſum est lac, aqua & cicere cocta, atq; hoc genus alia: tenue & ſalſum olus, aqua marina: reliquaq; hmōi. Vomitus prouocandi hoc pacto sunt. Craſſiores ieiuni, & curſu, citaq; ambulatione exercitati medio die vomere debent. Potui ſumant, hyſſopi ſeſqui ciathum, aquæ congio intriti, cumq; totum bibāt, acetofaleq; adiecto, quò edulceſcat. Primum lente, mox citius potandū est. Tenuiores, magisq; imbecilli à cibo vomitū ita mouebūt. Loti calida, meri cyathos tres bibēt, dein epulas varias aſſumēt, verū ſine potione: neq; poſt haſ bibendum est, niſi tāto interuallo, quāto ſtadia 14. expedias, poſt viniſ trib. commiſtiſ vten dū est, a ſtremo, dulci, & acri. Primū meracius & modicè paulatimq; bibere, poſtea dilutius, liberalius, & citius conuenit. Qui vomere biſ in mēſe vult, melius conſulet, ſi biduo continuari, q̄ ſi poſt

Z

quin.

DE CONSERVANDA

quintumdecimum diē vomuerit. Alij se-
cus faciūt. Qui post epulas vomere vo-
lunt, Vel quib. alius astricta est his oib.
die sepius variosq; cibos esse, tū vina bi-
na, aut terna bibere expedit. Quib. vo-
mitus non est utilis, venter aut sanus est,
his cōtraria superioribus conueniunt.

Pueris calida leuatio longo tempo-
re apta est, vinū dilutius, neq; si non fri-
gidum. Hoc autem exhibendum est,
quod ventrem minimè attollit pertur-
batque, & inflationes parit. Quę om-
nia conducunt ne conflētentur, sed ma-
iores coloratioresque fiant.

Mulieribus siccior victus ex vsu est.
Etenim cibus siccus, potio meracior, car-
ne mollibus idonea est, ad hoc secundis,
& sœtui nutriendo potior est.

Qui corpus exercent, per Hyemem
curere & colluctari debent. Aestate lu-
ctandum modicè, currendū nihil est. In
frigore multa ambulatio cōuenit. Qui
cursu fatigantur luctari debent. Qui ex
luctu fatigationē sentiūt, his currēdum
est. Quique exercitatis vētris profluuia
aboriuntur, & ciuda incocta q; deticiun-
tur, ijs exercitiorū pars tertia ciborum
dimidia prorsus demenda est. Quippe
venter eorū copiā continendo non est.
Ad hoc panem q̄ maximè assum ex vi-
no esse oportet, bibere verò nimis quam
modicè, sed meracius. Semper aut post
cibum

cibum conuiescere, qui semel die tunc assumendus est. Hac narratione venter sibi commissa maximè cōfouet, mutatq; . Accidunt hmōi profluuia potissimum ijs, qui ex victus consuetudine carnem densam acquisierunt. Nam venæ densiores alimenta nō recipiūt . Atqui tales in eodē habitu subsistere diu nō possūt, sed in alterutram partem declinant.

Qui rariores cute sunt, & hirsuti magis carnis esum ex facili admittūt, labores magis sustinent, diuq; bono corporis statu fruuntur. Qui cibos postero die eruētant, & præcordijs dolent, ijs veluti crudis adhuc cibus, diutius, dormiendū est. nouū genus laboris subeundū est. Vinū meracius, largiusq; bibere oportet, cibus vtī paucissimis. Quippe constat ventriculū imbecillitatis frigorisq; vitio ciborū copiā concoquenda non esse. Qui siti premunt, parcius edēt, minusq; laborabūt, vinū dilutū, simul & frigidissimū bibent. Quos dolores viscerū instant, vel ex labore, vel alia, quadā ambulatione sine cibus recreādi sunt, modica portio conuenit, maximeq; ea q̄ moueat vrinam, quo venę ex viscerib. prodeuntes, repletæ non distendantur.

Nam hinc inflationes febresq; oriuntur.

F I N I S.

Z 2

SANITATIS
T V E N D Æ
METHODVS,

In gratiam omnium, qui minus exercē-
tur, tam ex optimis autoribus, quam
ratione ac fideli experientia, carmine
elegiaco per D. Georgium Pictoriū
Villinganum, doctorem Medicum,
& apud Cæsaream curiam Ensishe-
miã superioris Alfatix archiatrum,
diligentissime in unum conscripta.

DE AERE PRIMÆ RE
non naturali. Cap. I.

Bis ternas numerant genuit quem
Corduba princeps

Res sine quis sanus viuere nemo pōt.

Harum prima datur circumdans corpo-
ris artus

Aer qui reliquas uincere q̄ ppe solet.

Canon.

Affectans igitur multos uumerare De-
cembres.

Aëris attentet cum ratione situm.

Aer frigidus uitandus.

Atq; nimis gelidum fugiat, dum torpi-
da membra

Hic facit, oblædens pectoris ima quo
que.

Et

Et calidus.

Et calidum Veneris, seu Martis sydere
tactum,

Debilitas talis, nanq; diaphoresi.

Temperatus eligendus.

Eligat est mediū, nullis tætorib. auctū:
Stagna, lacusq; putres, stercora quiq;
cauet.

Aer malus corrigendus.

Excessum poterit, si non vitare, solerter
Corrigat hunc artis conlimitata ma-
nus.

Qua arte corrigendus.

Et gelidus quum sit, te pateat prunis si-
ne fumo.

Si caleat mutant hunc rosa, mirtha,
salix.

Qua arte quoque fætidus.

Sicq; paludolo fimo, seu stercore fætēs,
Ardēs Vulcanus noxia damna leuat.

Aer bonus & malus.

Ex in quisq; notat, poterit q̄ noxius aēr
Damna dare, & saluus cōmoda mul-
ta quoque.

DE CIBO ET POTV

secunda re non naturali; in primis

tamen de canonibus cibando no-

tandis decem. Cap. II.

Canon primus.

Non est mandendum sano, nisi scireue-
rit antè

SANIT. TVEN.

Ingestos ventrem deuacuasse cibos.
Nam damnum credat, quo vix præsen-
tius angit,

Quando indigestis additur esca cibus.
Fames cauenda.

Neque cibum tardet, dum vult curasse
salutem,

Nam vacuus venter phlegmata cras-
sa trahit.

Cibus bene masticandus.

Si bene comminuunt dentes modò fer-
cula sani,

Dixerit immensum: cōcelebrasse bo-
num.

Qui cibi præmittendi.

Esca: perfaciles coctu pmittere cautus
Debet, sed dura vltima mēsa habeat.

Cibi delectus habendus.

Non comedat quicquid cupidis vis im-
proba suadet,

Ventris; sed debet prælimitare cibos.
Non diu ad mensam sedendum.

Duplicium dirum præstat, semperq; ca-
uendum,

In mensa longam continuasse morā
Quando parcè sumenda cœna.

Cœnam continuet paruum, cūm Syrius
ardet.

Nox istud signat nam breuitate sua.
Quando largè sumenda.

Maiorem sunt sole ingrediente Sa-
gittas.

Quum:

Quñ nox sublustris lōgior esse solet.

Quid ante & post cibum faciet.

Ante cibum anisum, confecta cydonia
profunt,

Saccaro, post mensam, caseus atque
recens.

Dentium habenda ratio.

Si cupias dentes saluos, tu collue lym-
pha,

Sæpe et gelida, maximè post epulas.

DE PANE. Cap. III.

Non minus Cereris calidum permittat
ad escas.

Sanus, fermento sed bene congenitū.

De pane opiro.

Est quidē opirus facilis laborantib. atq;

Proritat aluum, nec bene membra
fouet,

Panis de simila.

Furfure sed mundus sanos hic pascit &
ægros.

Ac faciles aditus membras ad alenda
trahit.

DE CARNIBVS

Quadrupedum. Cap. IIII.

Que caro eligenda.

Nutritiua caro est, lateris sed portio
dextri

Plus cōfert mēse, gratior estq; cibus.

De pingui & tosta.

Exitus est facilis pingui, sed nutrit edē
tem,

Z. 4. Parum:

SANIT. TVE'N.

Parum, iosta quidem vix bene dige-
ritur.

De bubula & caprina.

Bos reddit duram, cunctis quos cocta
polenta

Nutrit proficuā, sed caper inutilem.

De carnesuilla.

Sus calidam & vdam, multum ventriq;
rebellem.

Ni iuuenis fuerit, q̄ solet esse bona.

De hœdina & agnina.

Hœdus fert primas, agni magis humida
sem per

Est caro, sed stomacho sit leuis iste bo
no.

De veruecina.

Veruex qui paucos viduatus testibus
annos

Enumerat, mensæ conuenit ecce satis

De vitulina.

Exornet vitulus magnatum prandia for
tis

Vuida, cui sapido iūcta tepore caro est

De aprina.

Dat aper in hyemem catulis modò ca-
ptus edacem

Carnem, quam condit nigrior ecce
piper.

De capreolina.

Succi est optati iuuenis capreolus atq;
Fomentum optatum dat maculosa

fera.

D e

De damulina.

Damula iam primam matris ab vbera
rapta,

Est lautis semper gloria magna cibis.

De bubulina.

Bubulus est minax inter pulmenta Lu-
culli.

Nō teneat laudē, sed iuga dira ferat.

De ceruina.

Si timeas nigram bilem, vitasse memen-
to

Alipedē ceruum, maximè si uetulus.

De leporina.

Impiger atque lepus sanguem subinde
comestus,

Furua equidē bili cōmaculare solet,

De vrsina.

Melliurax usus capræ instar semper o-
lentis.

Producit carnem, perniciosā fera.

De cuniculina.

Gaudet in effossis habitare cuniculus an-
tris.

Fercula qui præbet fermè imitata glu-
ten.

De carne herinacei.

Est stomachum pascen herinaceus. ilia
mollit:

Cōuenit ictericis, laxa q. mēbra iuuat

De gliris carne

Glis hyemem totam dormit, sed capta
nigella,

SANIT. TVEN.

Interdicta gulę est, noxia nanque vorar.

Lupi caro:

Atque lupos Zephyri populus trāsmittit in orbem,

Mensę q; truces cōmoda nulla ferunt.

Castoris caro:

Amphibius castor gulosus cōdecet oēs,
Nanque nihil sanos corroborasse pōt.

Lyneis caro:

Lyncas māmofas Nilotica terra tuetur,
Exillis nullus prandia certē parat.

DE ANIMALIVM QVADRUPEDVM PARTIBVS: Cap. V.

Quadrupedum effodias oculos, cerebella volucrum,

Vda nimis; calidū ni piper addis, erūt.

De collo & iecore:

Colla iecurq; calent, collum sed fortius humet.

Gallina, anser, anas, mollius hepar habent.

De pedibus & alis:

Pes placent anterior, sed non minus alae probatur:

Inest nanque illis maxima temperies.

De renibus, pulmone, ventre & corde.

Nos voluctum aereos renes laudare conamur,

Pulmonē, vētres, siccaq; corda nihil.

Et de alijs volatiliū partibus.

Pectore anas, teneris ajs gallina probatur:

An seris:

Anseris his tumidum, si sepius, adde
iecur.

D'E CARNIBVS VOLATI-
lium. Cap. VI.

De galli carne.

Gallus qui Veneris furtiua incendia tra-
ctat.

Ingratam carnē continet ac aridam.

De carne caponis.

Ast Cybeles gallos, viduatus testib. iste

En pariet turpi fercula prima gulę.

De carne gallinae.

Inter cristatas ouorum certè paientes

Nigra tenet primas, humiditate bona.

De carne anseris.

Et calidam & siccam reddit fluuiatilis

anser.

Carnem : quam ventri credimus esse

malam.

Anatis caro.

Anseribus magis ardet anas, præstan-
tior alis.

Narratur, stomachum, sed grauat ipsa
bonum.

De eadem.

Tota quidem ponatur anas, sed pecto-
re tantum.

Et ceruice sepius, cetera redde coco.

De carne columbi.

Et stomacho ignito multum nocet ec-
ce columba.

Publitibusq; egris, ni iuuenis fuerit.

L. 6 Turin

SANIT. DVEN.

Turturi, caro.

Horreat & mensas turtur cythareius
ales.

Nam medicas artes condecorasse so-
let.

Palumbi torquati caro.

Inguina tdtquati tardant, hebetantq;
palumbi.

Non edat hanc volucrem, qui cupit
esse salax.

Perdicis caro.

Et regum lautis ornat Sodomitica per-
dix.

Cœnas, quę didicit prima foue ie-
cur.

Phasiani caro.

Atque phasim cunctas volucres supera-
re putamus.

Nā leuis est stomacho, gratior estq;
cibus.

Ciconiæ caro.

Est in Germanos, concepta ciconia lu-
xus.

Ipsa licet pascat, qui nocuere cibos.

De ibidis carne.

Sufficit & meriti, sat est quod mantica
mollis.

Ibidis inuentum est, prandia fugat
auis.

De pavone.

Antonius laudat cerebrum, Vitellius
atque.

Aulus

Aulus pauonis, sep Cleopatra quoque
Gruis caro.

Grus cum Pygmeis certet, deseratque
 culinas,

In se nāque tenet fercula nulla gulę

De carne alaudę.

Et galeata quidem est bona, si prępin-
 guis alauda,

Datque salutiferas ad tua pocla da-
 pes.

De turdi Carne.

Igneus ardor inest turdus lāguētib. egris

Ingratus, gratum quem verò bacca
 facit.

Meruli caro.

Est pingui merulo maior, mihi gloria
 credas,

Quām turdo, carnem nam tenet ipse
 leuem.

Cothurnicis caro.

Cothurnix quamuis sit in regalibus in-
 gens,

Deliciū, tamen est sensibus ipsa mala.

De ficedula.

Ficedula sine & vescantur dulcibus
 vuis,

Aut raptę cantent stridula voce me-
 los.

De passere.

Ardet et in sicco passer, durissimos alcs:

Si cupis esse falax, is cerebella da-
 bit:

De

SANIT. TVEN.

De lusciniâ.

Artis contextum cantat lusciniâ per-
nox.

Sit igitur cantrix regibus ipsa suis.

De hyrudine.

Vernalis volucris pidos suspendit hy-
rundo.

Ad nos, sed fugiat prandia nostra pro-
cul.

De psitaco.

Psitacus ille plagę viridis regnator
Eoæ,

Condidicit per se dicere, Cæsar aue.

Caro sturni.

Auditas didicit sturnus modò reddere
voces,

Igniti & nocui, sed mihi crede cibi
est.

De carne corui.

Et coruus nescit magnatum visere cę-
nas,

In cruce querit prandia lauta sibi.

De cornicis carne.

Quæque refert viuax iterata vocabula
cornix,

Nec satiat raucam carnibus ecce gu-
lam.

De vulture.

Est volucris, vultur dicunt, quam nosse
cadauer.

Tres luces, præbet fercula nulla ti-
bi.

De

De bubone.

Ingnauus bubo dirū mortalibus omen,
Mandat in vmbrosis fœtida quęque
locis.

De carne mergi.

Mergus anas dictus, quod se mergendo
cibare.

Consuevit, canes anseris instar ha-
bet.

*De conficiendo sapore ad
carnes ex herbis.*

Sume apium, porrum, coriandrum, se-
men aneti.

Cum rostris nucibus, adde felina, thi-
mum.

QUIBUS AROMATIBVS

*Pro sanitate conseruanda uten-
dum. Cap: VII.*

De cinamomo.

Cinama iactat Arabs multūm redolan-
tia, nanque.

Et iecur & renes, putreque pectus
alunt,

Tedia matricis tollunt, tremulosque
lacertos.

Confortant, ventrem & corroborare
queunt.

De pipere.

Est calidum in quarto siccum piper atq;
secundo,

Quod neruos siccet, plegmata qđ qđ
trahit.

Quoddq;

SANIT. TVEN.

Quòdque acuit stomachum argentem.
quòd tormina ventris.

Tollit sed caueas, fit tibi bilis inest.

De croco.

Si mala sunt capiti segnes turbantia som-
nos,

Dant rubei flores pharmaca magna
croci.

Atque croco gaudet venter, seu tristia
corda,

Hocque ede, si risus expetis assiduos.

De zinzibere.

Ignitum stomacho argenti fit zinziber
ingens

Antidotum, siccat phlegmata crassa
simul:

Hoc odisse Venus potuit, sed soluere
ventrem

Vsque solet, condit zinzibere atque
dapes.

De nuce muscata

Glandes muscatas fert India certè ru-
bentes,

Vesica his patula est, has fluida aluus
amat.

Et stomacho, iccori viato spleni, &
ocellis

Subueniunt, glandes & caput ecce iu-
uant.

Gariophilum.

Deiectum stomachum reparant gario-
phila multum,

Acthiopes

Aethiopes donant quæ tibi larga manu:

Hæc bene calfaciunt præcordia, tormina
ventris.

Excludunt flatum, quum malè vulua
tomet.

DE SEMINIBVS ET BACCIS
quæ aris culinaria pro samitate ob-
seruat. Cap. VIII.

Cuminum.

Obseruat sanus campestris grana eu-
mini,

Nam stomachum & lumbos fortifica-
re queunt.

Atque remollitum subducere certè ca-
pillum.

Urinæ norunt, trita sed exhibita.

Feniculum.

Et maratri semen scætae cum lacte ca-
pellæ

Absumptum, ventris turgida quæq;
leuat.

Cunctatisque moras dissoluere protin-
us alui.

Fertur, & elumbis comminuit lapi-
dem.

Anisum.

Et facit anisi semen, si caumate lan-
guet.

Cor sanum, māssum pellit & iliacam,

Cum vino tepido compescit tormina
ventris.

Hoc

SANIT. TVEN.

Hoc guttur raucum comprobata at-
que nimis.

Coriandrum.

Frigida vis multum coriandri dicitur
esse,

A cœna sumptum hoc conuenit ecce
satis:

Xenocrates scripsit toridem cessare die-
bus.

Menstrua quot mulier antea grana
vorat.

Papauer.

Sperma cum vino bibitumque papaue-
ris albi.

Dicitur hoc fluxus stringere posse
malos:

Somnum dat facilem semen, compescit
inniquam:

Tussim, sed lædit rurgidulos oculos.

Stnapsis.

Exacuit sensus, purgat quoque phleg-
ma sinabis;

Sternutamentis si modo iuncta fuit.

Semina, Pythagoras inter quæ maxima
dixit.

Extulit hæc multum, dummodo par-
cè sumas.

De iuniperi baccis.

Iuniperus baccas profert, tutissima
cunctis.

Pharmaca, gustarunt toxica quive
virus.

De

De baccis lauri

Menstrua subducunt, lapidemq; epota
resoluunt

Frietus laurini, pectora mundifi-
cant.

D E H E R B I S P R O S A-
nitare vsualibus. Cap. IX

De mentha.

Vim calidam siccamque gradu fert
mentha secundo,

Quam stomachus languens maximè
adesse cupit:

Et quam concretum lac soluere dici-
mus omne

In mammis duris si super imposita
est.

De ruta.

Rutha quidem occultum fertur reseca-
re venenum.

Quod Mithridates ponticus esset do-
cet.

Hoc neruos, sehiasimq; iuuat, secribus-
que medetur.

Et confert luscis maximè luminî-
bus.

De lactuca.

Utilis est stomacho lactuca, remollit &
aluum:

Candidulum ac semen somnia vana
lenit:

Tempore quum vernat, vel quum bene
Syrius ardet:

Gra-

SANIT. TVEN.

Gratior est eadem, sed Venus ipsa
perit.

De spinachia.

Spinaciam comedas si mollem, proij-
ce primum

Ius, stomachis poterit sic minus esse
mala.

Hęc lenit in primis multum præcordia
dura,

Et fert clamosis commoda pleureti-
cis.

De caule.

Caulis Romana, Gręcorum brassica lin-
gua

Dicitur, hæc ventris posse linire mo-
ram:

Atque omnes narrat caligine lumina
tergi

Eius qui caulis comedit ecce comas.

De cappare.

Capparis & folio, flore, & lactare pala-
tum

Dicitur, & splenem posse iuuare fa-
tis:

Atq; iecur clausum valeat reserare po-
tenter,

Vesicæ & patulas reddere posse vias

De boragine.

Herbula quam Gręci dixerunt melli-
sophillon.

Borraginē nostri, dentibus antido-
tum est.

Lu-

Lumina purgari caligine Plinius in-
quit,

Illius succo perlita si fuerint.

De salvia.

Salvia miscetur uino, potata quere-
lis

Prodest, sic iecoris, menstrua sicque
lenit.

Trita uenenatos iuuat & superaddita
morsus,

Estque salus tremulis salvia popliti-
bus.

De sansuco.

Exornat quoque sansucus perfecte cu-
linas.

Herba quidem mollis, sed bene gra-
ta cibus.

Quæ tumidis referat multum spiracula
uentis.

Hanc cui sit matrix ægra puella co-
lat.

De serpillio.

Serpillum miscere cibus languentibus
est mos,

Compescit uentris tormina nanque
mala,

Aegroti capitis solet, & sedare dolo-
res,

Vrinas ducit, menstrua purgat item.

De bethonica.

Bethonica immodicum uentres sedare
dolorem

Dici-

SANIT. TVEND.

Dicitur à cœna si modo sumpta fiet:
Plinius hanc inquit, qui secum gesserit
herbam,

Illi nec poterunt vlla venena dari.

De arthemisia.

Ad mensas reuocant arthemina certe se-
cundas

Fœmineas, etenim menstrua cocta
ducit:

Vrinam potata ciet, lapidesq; , repellit

Pellit abortiuum subdita fœmorib.

De marrubio.

Marrubij varios cõpescit potio morbos

Pectoris, hoc tussim sanat & asthmati-
cos:

Accelerat partus duros, pellitq; se-
das,

Et iuuat ictericos, vulnera mundifi-
cat.

De portulaca.

Pœonias artes si vis negligere sperans

Abdrachnem, stomacho quæ solet es-
se mala:

Feruorem solis tamen hæc comesta no-
cere

Non sinit estiuum, Plinius vt docuit

De absinthio.

Constat terribiles absinthia posse do-
lores

Pellere citrinos ecce potata iuuant:

Atq; sinnant stomachum mira virtute:
solutum,

Angi-

Anginam pellunt, fastidiumq; leuāt.

De aneto.

Affiduè bibitum visui nocet, & geni-
tale

Claudit iter, ventri nec bene conue-
niet.

Ulceras sed fertur membri curare virilis,
Et dare q̄ nutritrix munera lactis ha-
bet.

De eruca.

Si condituris cocus hanc admisceat her-
bam

Erucam, multum præstat aroma ci-
bis.

In venerem lentos roborat, quæ certè
priapos,

Quæ tussim pellit, cum bene mansa
fuit.

DE RADICIBVS,

Et tuberibus mensæ adhibendis. C. X.

De raphano.

Raphanus in dentes. caput, & bona lu-
mina seuit.

Atq; hinc ventriculus nauseat assi-
duè

Hic facit, ac olidos ventris quoq; maxi-
mè bombos.

Estq; potens virus pellere lætiferum.

De rapa.

Rapa quidem calida est, & corpus red-
dere potest

Obesum, felix humiditate sua:

Ast

SANIT. TVEND.

Ast ventris bōbos, nisi vitare laboras:
Ad ponas rapis pinguia iura tuis.

De cepis.

Fellitis nō esse bonas (ait ipse Galenus)
Cepas, phlegmaticis sed bene profi-
cuas,
Affirmant oēs manfas inferre soporem,
Et tremulis membris reddere posse
robur.

De allio.

Allia qui manè ieiuno sumpserit ore,
Hunc infecta nequit ledere lymphā
quidem
Pulmonis varias coctum cum lacte que-
relas,
Proscribit tumidos, & iuuat hydropi-
cos,
Radicem betæ comedas super igne pe-
rustam,
Non animam reddent allia sumpta
grauem.

De tuberibus.

Infinit conuiuis madentia tubera rore
Mixta sint in nostris, vt Venus ipsa
iocis.
Sunt faciles stomacho, sunt adducentia
chymos
Vsq̄ue bonos addas si piper in copia.

De fungo.

Lep̄ra quidem terræ est, credas mihi,
fungus, & iste
Vrinæ relox impedit ecce nias,
Et

METHODVS.

Et facit ut sanguis corruptus corpora iu-
gat

Vdus qui nimium febricitare docet.

DE LEGVMINIBVS

ad cultiō popinariō cōferentib. C. XI.

C A N O N.

Omnia (crede mihi) flatuosa legumina
semper

Cortice deposito sunt magis apta tñ.

De faba.

Humorem crassum fabas progignere
constat:

Hanc fuge si placidæ somnia noctis
amas.

De cicere.
Cortice postposito cicer in iecur atque
lienem,

Vesicam & referat, sed facit hoc vene-
rem.

Lens.
Datq; melancholicos tibi lens, mihi cre-
de liquores,

Et neruos duros reddere quippe pōt.
De lupino.

Lumbricis mors est, pleno iccori atque
lupinus.

Et presentis opis renibus esse potest.
De oriza.

Candida si iungas studiose & amygdala
lacti,

Ad mensam lautam tunc & oriza fa-
cit.

De miliis.
Atque melancholicos faciunt in corpo-
re rores,

A a Ven:

SANIT. TVEN.

Vendicat hæc uilis, sed sibi rusticitas.

De auena.

Scribit Oribasius Iuliani Cæsaris altus

Autor, vt auenas qui malè usuit edat.

DE LACTE BUTYRO

caseo, sale, oleo oliuarum, melle & ouis.

Caput X I I.

Lac nocuum capiti est, putridis & febris,
bus, istud

Sed p̄star capræ, post ouis, inde bouis.

De butyro.

Lac dabit aerei tibi condimenta butyri,

Q̄d facit vt sapiant fercula cūcta tibi

De caseo.

Caseus ante cibum confert, si defluat
alius,

Si non stringatur, terminet ille dapes.

De eodem.

Caseus ad fundum stomachi bene fertu-
la trudit,

Vim digestinam nec minus illè iuuat

De eodem.

Si nouus impinguat, siccatur uetus, at-
amen ambo,

Et capiti & stomacho, pectoribusque
nocent.

De eodem.

Si stomachus languet, vel si minus appetit
ille,

Fit gratus stomacho, cōciliatque cibos.

De sale.

Exornat regum mēsas sal, cætera uincit
Cōdimenta, cibos sal facit esse bonos.

De

De oleo oliuarum

Abſque oleo lactuca quidem conditaſ
ſaporem

Inſipidum præbet: molit & hoc ſto-
machum . . . *De melle.*

Pectoribus, ſtomacho frigenti, aptiſſi-
ma mella.

Flaua quidē, vt narrant, ſunt magis
apta gulæ.

De ouis que optima.
Regula presbyteri iubet hoc pro lege

teneri,

Quod bona ſunt oua, paruula, longa,
noua . . . *Oua tremula.*

Mollia pectus alunt, tuſſum ſedantia
raucam,

At durata time, nec diuturna pla-
ceant.

D. E. S. E. C. V. N. D. A. R. V. M.
menſuram apparatus Cap. XIII.

De malis
Corda iuuant flammis agitata, at noxia
ventri

Mala quidem neruis hæc nocuiſſe patet
De pyris.

Et vacuum ventrem attingunt modo
pyra repletum.

Soluunt, ilia eam ſed peperiffe valent.
De perſicis.

Perſicca tenent ventrem, quæ mol-
lia ſoluunt,

Ardēti ſtomacho ſunt benefida eadē.

SANIT. TVEN.

De prunis Damascenis.

Prunaq; conueniunt, quę mittit clara
Damascus,

Namq; solēt duri soluere uētris onus

De prunis,

Astrictam soluunt aluum, sed pruna re-
poscunt,

Prādia prima quidem, dum calor es-
se solet. *Cerasa.*

Acria confortant stomachū si sole pe-
rusta

Cerasa, Lucullus quę intulit Italię.

Deficu.

Si noua sit: ficus uocua est: nam fluxib.
apta

Narratur, siccæ ni sociata nuci est.

Cydonia.

Ad finē mensæ confecta cydonia psunt,

Nam stomachi claudunt claustra be-
nigna tui. *Cydonia.*

Cūm tibi Cecropio confecta cydonia
melle

Ponuntur, ventrem claudere certē
queunt. *De auellana*

Pontica nux capiti nocet, & tardissima
ventri est,

Maximē quę vmbrosis nascitur in co-
rilis. *Arbuta sorba, mespila.*

Arbuta, sorba tenent fluidos, & mespi-
la ventres

Si vacuus stomachus sumpserit illa si-
mul.

Amj.

Amygdala.

Feruet & emollit, si dulcis, amygdala
amara est

Asperior, mentas nesciat illa tuas.

Pinea.

Intestina fouet, neruis, rubeoq; lapillo
Subuenit, & Veneri pinea grata deæ
est.

De nucce communi.

Nux caput obtundit, linguam conuul-
nerat, & nux

Pulmonem lædit, sed virus oë necat.

De castanea.

In caput et vères castanea fertur echino
Tecta superbire hæc nam calet igne ni-
mis.

De malis punicis

Dulcia sunt madidi roris, sicci acria po-
ma

Punica pulmoni hæc sunt mala, at il-
la bona.

De malis punicis.

Acribus est gelidus, feruescens dulcib.
humor,

Dulcia gustantē peruomuisse volūt.

De vuis.

Quam nigram gustes, quæ fit tibi grã-
tior vua,

Nè ve inflat soles sit remorata duos

De vua passa.

Passa iecur roborat, facit & quod fecit
da ventris

SANIT. TVEND.

Merda tibi nimium non graue pon-
derabitur.

De prunis syluestribus.

Frigida sunt, vomitumque tenent sylue-
stricia pruna.

Multū condēsant vbera longa quoq;

Poma nerantia.

Omnibus ecce nerantia sunt gratissima
odore,

Dulcia confortāt, pectoribusq; fauēt.

Q. V. A. L. I. T. E. R. E. T.

quale vinum pro sanitate custodien-
da bibendum. Cap. XIIII.

De modo bibendi.

Sepe bibas, semperque parum, si viuere
sanus.

Ipsæ cupis, pocula fraxina sunt be-
zoar.

Que virtus sit vino.

Corda iuuant vini calices, subitamque
reportant

Letitiam, vinum si moderate bibas.

Vinum quod optimum.

Si tibi delectum vini prescribere tētas,
Subrubeos primas crede tenere ca-
dos.

De vino albo.

Hinc albo palmam tribuunt, sed ma-
ximè claro.

Aestatis medicē nā noua musta uocēt.

De forti vino.

Fortia disturbant, nimiumq; fluentia
vina.

Sensus,

Sensus, corrumpunt ventriculumque bo-
num.

De musto.

Impedit urinam mustum, cit stercora
uentris,

Hepatis emphraxim destruit atq; bo-
nam.

De aqua.

Potus aquæ lædit uentrem, facit atque
cruores

Crudos, sic princeps Corduba quem
genuit.

De dulci uino.

Sunt nutritiua plus dulcia candida uina
Sed secur obeurant, non bene tuta gu-

læ.

De uino roris marini.

Phtificis antidotum est uinum de rore
marino.

Cōfortat visum, cūcta uenena fugat.

De uino boraginato.

Dat tibi borago uinum quod curat amē-
tes,

Cardiacam tollit, lætitiāq; facit.

De uino enulato.

Si bibitur, mouet urinas ex enula, Bac-
chus,

Tussim compescit pectoribusq; valet.

De uino ex hyssopo.

Ex hyssopo latices patientibus ecce ca-
tharrum.

Proscribunt, pectus mundificare
queunt.

SANIT. IVEND.

De vino saluiato.

Saluia cum vino iecoris potata q̄relis.

Prodest, & purgat mēstrua sola nimis

Canon de vinis.

Ex herbis vinum caput ad, post fercula
gustes

Ad iecur & renes, venter inanis amat.

D E R E T E R T I A

non Naturali, que est motus &

quies. Cap. XV.

Latonidis ni fortè cupit gustasse liquo-
res

Sanus, phyllirides pocula quæque te-
net.

Sedulus accingat corpus pro t̄pis vsu,

Hæc exercitium postposuisse velit.

Exercitiij utilitas.

Augens innatum recreat, quòd certè ca-
lorem,

Et gratam nostris viribus ad ipse.

*Ante cibum ambulandum, post quie-
scendum.*

Ante cibos igitur moderatis gressib. vt̄i

Conuenit, à mensa, sed iuuat ipsa q̄es.

Tempore æstiuo & hyemali quid.

Ambulet à cœna sole ingrediente leo-
nem,

Eligat & focū, dum bene capra nitet :

Quod motus valeat Peligni carmina va-
tis,

His verbis pandunt, quodve quies va-
leat.

Cernis,

Cernis, vt ignauum corrumpant oia
corpus,

Vt capiant vitium, ni moueant aquæ.

Quod caret alterna requie, durable
non est,

Hæc reparat vires, fessaque membra
iuuat.

Epist. 4.

DE QVARTARE

non naturali somno & vigilia.

Cap. XVI.

Excessus somni nocet.

Excessum somni fugiat, qui corpore
saluus

esse cupit, morbos seu pepulisse graues.

Somnus sit septem horarum.

Et septem horarum somnum sufficere
credat,

Qui mentem & corpus corroborare
queat.

Longior humectat cerebrum, torpedi-
ne corpus

Inficit, & frequens rheumata multi-
plicat.

Quando longior esse possit.

Ast prælibatas si quis cognouerit escas
Duras, tunc somnus longior esse pōt.

Pronus & supinus ledunt.

Vt pronus ledit somnus, sic atq; supinus
In dextrâ facilis, sed bene proficitur.

*Neque vacuo, neque repleto stoma-
cho dormiendum.*

Et dormire sup vacuū mirificè ventrem

Aa & Lædit,

10 **E**dit, repletum nec petit atq; sopor.
Primum virtutes nam destruit ecce be-

15 **S**ed subeth aut phrenesim: congene-
rat aliud.

20 *Qui longo somno persrui queant.*

25 **H**os iuuat immensum somnus, quos
arida crassis.

30 **N**utrit, sed pingues plus vigilasse iu-
uat.

A mensa non dormiendum:

35 **A** mensa somnus caput aggrauat, & facit
illud.

40 **R**heumate farciri conuitiante iecur.
Somnus pomeridianus nocet.

45 **C**umque pari spacio collucet vesper:
& ortus,

50 **A**bstineat somno, qui valuisse cupit.
Crebre vigilię damno sunt.

55 **E**t velut excessus omnium mala damna ni-
nistret,

60 **S**ic vigilem nimium damna tulisse:
patet:

65 **I**n medio est igitur virtus, tenere beati

70 **N**am medium medium densat ipse
Deus.

D E R E P L E T I O N E

75 *& inanitione, quinta re non a. f.*
furali Cap. XVII.

80 **L**ampade phœbea iam pretereunte leo-
nem,

85 **C**umq; pares horas enthea libra tenet.
Aut.

Aut quando in tignis nidum suspendit
 hyrundo.

Is mariū & pellex Attica plorat Itin.

Tempore ueris minuendus

sanguis.

Incidete uenas, & ventrem soluere prodest.

Congenitus superet ne malè corpus humor.

At bene notandus situs est membri atq;
 figura,

Gaudent nam antidoto singula membra suo.

Cor stomachi per uomitum.

Cor stomachi vomitu purgandum est,
 pectore sauo,

Tempore nō gelido, sole nitente canē

Hepar per intestina purgatur.

Intestina volens proscribere, mittit hepār quod

Asinis, mictum sed bene gibbus amat.

Cerebrum per uasum.
 Per nasum cerebrum purgatur, siue palatum,

Pectus per tussim, per leue pulmo spūritum.

Intercutanea per sacrificacionem.

Atque diaphoresi ferroq; uel igne latentem.

Chymum pingamus, quem tenet ipsa cutis.

Aa 6.

Bombi.

SANIT. TVEND.

Bombi ventris non retinendi.
Acolidos uentris bombos exire iube-
mus.

Inclusi morbos qui generare solent.

DE COITVS MODERATI
utilitate. Cap. XVIII.

Coitus moderati commoda.

Spumigenæ Veneris quandoque incen-
dia profunt,

Si non excessus damna tulisse uelit.
Nam tumidos renes curant, calor inti-
mus inde

Firmatur, multum sydereumq; caput
Expellit curas, irâ contundit, amantem
Reddens audacē mox satiata Venus.

DE BALNEIS ET BAL-
neandi methodo. C. XIX.

Thermæ malè affellis bonæ.

Balnea morbosum recreant sulphurea
corpus,

Ast eadem sanum pertimuisse uelit.

Quando pingues & obæsi balneandi.

Corporis obæsi, uacuo si uentre saburra,
Sed tennes pleno rectè lauare solent.

Balneum gelidum & tepidum.

Si gelida ingrederis, roboras (mibi cre-
de) calorem.

Balnea, sed tepida sunt fugienda tibi.

DB

DE FRICATIONE

cum membra non mouentur. C.XX.

Frictio motum supplet.

In cunctis natura potens sapit, egra, mouerit

Corpora cum nequeunt, frictio prompta subest.

Frictionis utilitas.

Sensus quæ nutritrix, calor ex qua crescit amicus,

Et firmat melius languida membra si mul.

DE ACCIDENTIBVS

animi, Sexta re non naturali.

Cap. XXI.

Qui cupit Euboicæ uatis complerier annos,

Delicias tractet, gaudia, mille iocos, Latitias, risus, ludos, dulcesque cachinnos.

Nam sanum exanimant ira, metusque graues.

Nodosas rerum causas, ac alta relinquat.

Necque uelit mentem sollicitasse nimis.

*Spiritus
tristis
siccatur
sa. Pr
uer.*

FINIS

INDEX.
VERSVM SIVE
PRINCIPIORVM
Cuiusque Capitis.

Prior numerus Caput, Posterior
folium designat.

A

Accusat choleram dextere dolor, aspe
ralingua. fol. 221

Adde pyro potum, nux est medicina ve
neno. cap. 39. fol. 133

Aegris dat somnum, vomitum quoque
tollit & visum. 65. 173

Allia ruta, pyra & raphanus cum theria
ca nux. 13. 70

Anglorum Regi scribit scola tota Saler
ni. 1. 1

Appositum cancris tritum cum melle
medetur. 67. 175

Auribus infusus uermes succus necat
eius. 72. 180

Auripigmentum, sulphur, miscere me
mento. 83. 194

B

BAlnea, uina, uenus, ventos, piper, al
lia, fumus. 78. 186

Bis duo vipera facit, mundat dentes, dat
acutum. 54. 144

C

Caecatis pullis hac lumina mater hi
rundo. 7. 178

Ca

I N D E X.

Caseus est gelidus, stipans, crassus quoque durus. 37.127

Confortare crocum dixerunt exhilarando 73.181

Corpora plus augent tibi dulcia candida vina. 11.67

Crapula discutitur capitis dolor atque grauedo. 64.172

Crassos humores nutrit ceruisia, vires cap. 46.140

Cum vino nigram choleram potata repellit. 69.177

Cur moriatur homo cui salvia crescit in horto. 60.164

D

DE coepis medici non consentire videntur. 62.170

Denus septenus, vix phlebotomoni petit annus. 93.222

De qua potetur stomachus non inde grauetur. 18.86

Dixerunt maluam veteres, quod molliat aluum. 38.162

E

EGERIT vix tardè cor, concoquitur quoque durè. 48.144

Est modicum granum siccum, calidumque sinapi. 163.171

Est humor cholerae qui competit impetuosis. 89.213

Est porcina caro sine vino peior ouina cap. 25.98

Ex.

I N D E X.

Ex magna coena stomacho fit maxima
poena. 5.23

Ex saluatella tibi plurima dona minu-
ta. 103.243

Exhilarat tristes, iratos reddit amantes
97.232.

Emendat uisum, stomachum confortat
animum. 50.146

Enula campana reddit praecordia sana,
cap. 68.176

Et mox post escam dormite, nimisque
moueri. 76.184

F

Fac plagam largam mediocriter, ut
cito fumus. 98.234

Foeniculus, uerbena, rosa & chelidonia,
ruta. 79.190.

Fons, speculum, gramen, haec dant ocu-
lis releuamen. 11

Frigida sunt, laxant, multum profunt ti-
bi pruna. 41.136

G

Gignit & humores melius uinū me-
liores. 16.82

H

Haec facienda tibi, quando uis phle-
botomari. 96.238

Hi sunt humores, qui praestant cuiq; co-
lores. 92.219

Hi feruore uigent tres, falsus, amarus,
acutus. 53.150

Humorum pleno dum sex in corpore
36.

I N D E X.

regnat. 228

Hyslopus purgans herba est è pectore
phlegma. 66.174

I

IEiunia, vigilia, caleas dape, tuque la-
bora. 82.192

Ignari medici me dicunt esse nociuum.
fol. 128

Ilius succus crines retinere fluentes. cap.
70.178

Impedit urinam mustum, soluit cito vè
trem. 26.198

Inciditq; lauatur, penetrat, mundatur quo-
que serum. 36.126

Inter prandendum sit sæpè, raroq; bibè-
dum. 32.f.119.& cap.38.130

Ius caulis soluit, cuius substantia strin-
git. 57.160

L

Lac phthificis sanum caprinum, post
que cameli. 34.123

Lenit & humectat, soluit sine febre buty-
rum. 35.124

Lotio post mensam tibi confert munera
bina. 23.94

Lucidus ac mundus sit rite habitabilis
aer. 14.77

Lumina mane, manus surgens gelida
lauet vnda. 2.7

M

Mentitur menta, si sit depellere len-
ta. 59.163

Motus

I N D E X

Motus longa fames, vomitus, percuſſio,
caſus. 77. 85

Multiplicant miſtum, ventrem dant me
ſpila ſtrictum. 44. 139

N

Natura pingues iſti ſunt atque ioc
cantes. 88. 211

Nauſea non poterit hæc quem vexare,
marinam. 21. 95

Nobilitas rutæ hæc quod lumina reddat
acuta. 61. 168

Non acidum ſapiat ceruiſia, ſit bene cla
ra. 17. 85

Nutrit triticum & impinguat, lac, caſeus
infans. 9. 56

Nux oleum, frigus, capitisq; anguillaq;
potus. 81. 195

O

Omnia de lacte uitabis rite muni
tus. 100. 236

Omnibus aſſuetam ſuadeo ſeruare diæ
tam. 55. 154

Oſſibus ex denis, bis centenisque noue
nis. 86. 199

Oua recentia, yina, rubentia, pingua iu
ra. 8. 49

P

Panis non calidus, nec ſit nimis inue
teratus. 24. 95

Perſica cum muſto uobis datur ordine
iuſto. 42. 137

Perſica, poma, pyra, & lac, caſeus & ca
ro.

I N D E X.

ro falsa.	7.36
Phlegma supergrediens proprias in corpore leges.	221
Phlegma dabit vires modicas, latosque breuesq;.	90.215
Pisum laudandum nunc sumpsimus ac reprobandum.	33.121
Post pisces nux sit, post carnes caseus adfit.	131
Potus aquæ sumptus comedenti incommoda præstat.	27.100
Principio minus in acutis perper acutis	101.239
Prouocat yrinam mustum, cito soluit & inflat.	45.139
Q	
QVALE, quid, & quando, quantum, quoties vbi recta.	56.58
Quatuor humores in humano corpore constant.	87.201
Quatuor ex vento veniunt in ventre retento.	4.20
Quid piper est nigrum non est dissoluerre pigrum.	75.182
R	
RAPA iuuat stomachum, nouit producere ventum.	37.143
Reddit fœcundas mansum per sepe puellas.	74.182
Restat adhuc tristis cholerae substantia nigra.	91.227
	Salvia.

I N D E X.

S

- S**ALVIA cum ruta faciunt tibi poch
 la tuta. 20.90
 Salvia, salvinum, piper, allia, petroseli.
 num. 22.92
 Sanguine subtracto sex horis est vigi-
 landum. 99.238
 Semen fœniculi pellit spiracula culi.
 cap. 49.146
 Scrophæ tumor, glandes, ficus cataplas-
 mate cedunt. 43.137
 Si capitis dolor est ex potu lymphæ bi-
 batur. 4.84.195
 Si nocturna tibi noceat potatio vini.
 cap. 15.79
 Si pisces molles sunt, magno corpore
 tolles. 30.111
 Si vinum rubrum nimium quandoque
 bibatur. 12.69
 Si cruor emanat, spodium sumptum cî-
 to sanat. 51.147
 Si cerasum comedas tibi confert gran-
 dia dona. 40.134
 Si tibi deficient medici, medici tibi
 fiant. 5
 Sic dentes serua, porrorum collige gra-
 na. 80.180
 Sit brevis aut nullus tibi somnus meri-
 dianus. 3.14
 Sunt nutritiæ multum carnes vituli-
 nę. 28.103
 Sunt bona gallina, & copo, rurtur, stur-
 na,

na, columbā.

29.104

T

Temporibus veris modicum prandre
re iuberis. 19.186

Temporis æstiuī ieiunia corpore sic-
can. 85.195

Tres insunt istis, Maius, September,
Aprilis. 94.225

Tu nunquam comedas, stomachum nisi
noueris esse. 6.29

V

Vas condimēti præponi debet eden
ti. 52.149

Ver, æstas dextras, autumnus, hæmsq;
sinistras. 102.221

Vina probantur odore, sapore, nitore,
colore. 1064

Vocibus anguillæ prauæ sunt si come-
dantur. 31.118

F I N I S.

R E G I S T R V M.

A B C D E F G H I K L M N O P Q
R S T V X Y Z, A a.

Omnes sunt Sexterniones.

LIBROS
DEL DR.
L. MARCO

Ayuntamiento de Madrid

